

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Theologia Moralis Universa, Complectens Omnia Morum Præcepta, Et Principia Decisionis Omnium Conscientiæ Casuum, Suis Quæque Momentis Stabilita

Ad usum Parochorum, & Confessariorum

Continens Tractatus De Virtutibus Moralibus, De Justitia Et Jure Et De
Contractibus

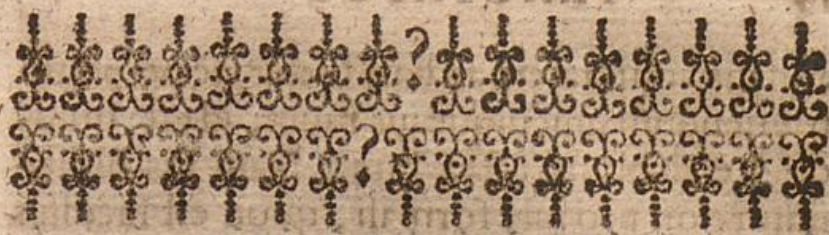
Antoine, Paul-Gabriel

Ingolstadii, MDCCXXXIII.

VD18 90392159

Tractatus de Justitia & Jure, Injuriis, & restitutione.

urn:nbn:de:hbz:466:1-40993

TRACTATUS

DE

JUSTITIA, ET JURE,
ET INJURIIS, ET RESTI-
TUTIONE.

PARS PRIMA.

De Justitia, & Jure.

CAPUT I.

De Justitia.

NOta. Justitia sumitur 1. Pro gratia san-
ctificante, quam qui habet, dicitur ju-
stus. 2. Pro complexione omnium
virtutum, seu virtute generali. 3. Pro specia-
li virtute morali, ut hinc.

Q. I. *Quid est Justitia, prout est Virtus
specialis?*

Resp. Est virtus moralis perficiens, & in-
cli-

D 3

clinans voluntatem ad constanter, ac perpetuo tribuendum unicuique jus suum, id est, quidquid ei debitum est ex Jure. Nam Jus hic sumitur non pro jure formali, quod est facultas legitima ad aliquid, sed pro jure objetivo, seu objecto illius facultatis, nempe pro debito ex jure, seu debito rigoroso. Duplex quippe est debitum; unum simplicis honestatis, & est illud, cujus violatione contrahitur solum turpitudine moralis: tale est debitum gratitudinis. Aliud est debitum ex jure, seu debitum rigorosum, de quo solo hic agitur, & est illud, quod si non redditur, contrahitur non solum turpitudine moralis, sed etiam obligatio restituendi, vel satisfaciendi, vel subeundi pœnam, quæ exigi possit ab eo, cui illud debetur. Justitia autem versatur circa hoc debitum rigorosum. Unde ejus objectum materiale est redditio debiti rigorosi: formale verò est specialis honestas hujus redditionis.

Q. 2. Quomodo dividitur Justitia?

Resp. Dividitur in legalem, commutativam, distributivam, & vindicativam.

Justitia legalis est virtus inclinans ad tribuendum communitati, seu Reip. debitum, ut debitum communitati propter bonum commune, sive ad præstanda ea omnia, quæ communitati debita sunt in ordine ad bonum commune. Dicitur legalis quia habet pro objecto id, quod debetur communitati ratione legum;

voca-

vocatur etiam generalis, quia versatur circa debitum ex jure communi, seu generali, quod habet communitas, sive ejus princeps, ad actiones, & bona privatorum in ordine ad bonum commune. Hæc justitia est vera species Justitiæ propriè sumptæ; nam versatur circa debitum rigorosum propriè dictum ut tale: communitas enim, & ejus Princeps habet verum Jus Justitiæ in subditos, ad exigenda ea quæ necessaria sunt, vel utilia ad bonum commune. Et vicissim est in subditis debitum, & obligatio rigorosa præstandi ea, quæ communitas, aut Princeps pro suo Jure exigat, in ordine ad bonum commune. Idque ex natura rei, nam stare non potest communitas sine tali jure in subditos.

Justitia commutativa est virtus inclinans ad reddendum ad æqualitatem debitum rigorosum particularibus vi domini, aut proprietatis vel pacti, aut contractûs, alteriusve tituli particularis, ratione cujus habent Jus in re, vel Jus ad rem. Unde spectat Jus fundatum in titulo particulari, & æqualitatem rei ad rem. Sic vocatur, quia inter actiones quas moderatur, valdè frequentes, & illustres sunt commutationes, hoc est, mutua utrimque dationes, & acceptiones, nam versatur adhuc circa alias actiones, puta simplices distributiones, ut cum, v. g. datur quod promissum est liberaliter cum intentione dandi jus ad rem, promissione acceptata.

Justitia distributiva est virtus inclinans communitatem, seu ejus Principem, & Ministros ad distribuenda civibus bona communia, officia, munera proportionatè ad cujusque merita, & dignitatem: onera verò communia proportionatè ad cujusque facultatem, & vires. Unde spectat non æqualitatem rei ad rem, sed proportionem rerum ad personas, seu ad personarum merita, dignitatem, & facultates.

Justitia vindicativa est virtus inclinans Superiorem ad reum pro merito puniendum. Non est omnino contradistincta à commutativa, & legali, sed ad utramque pertinet sub diverso respectu: nam vindicta debetur læso, & communitati ex officio à Principe vel iudice, & sub hac ratione vindicta pertinet ad Justitiam commutativam. Item debetur Reip. ratione legum propter bonum commune; Reip. enim interest, & legibus statuit, ut puniantur crimina, & sub hoc respectu pertinet ad legalem.

Porrò violatio cujuscumque Justitiæ supra dictæ est peccatum ex genere suo mortale, juxta doctrinam omnium, inquit Suarez. Nam quælibet est virtus magni momenti. Unde ejus violatio in materia gravi, est gravis inordinatio.

CA-

CAPUT II.

De Jure.

Q. 1. **Q**uid est Jus?

Resp. Jus formale, cui respondet debitum rigorosum, est potestas legitima ad aliquid, cujus violatio obligat ad restitutionem, vel satisfactionem, vel pœnam, quæ possit exigi à læso.

Dicitur 1. *Legitima*, id est, lege aliquâ concessa, vel legi conformis, vel justo titulo nixa.

2. *Ad aliquid*, scilicet retinendum, obtinendum, agendum, omittendum, impediendum, vel ad utendum, aut fruendum aliqua re, vel de ea disponendum.

Q. 2. *Quomodo dividitur Jus?*

Resp. Dividitur 1. in Jus in re, seu reale, quod est potestas legitima circa rem sibi obligatam, & suam factam, ideóque dat actionem in rem ipsam, ita ut possit res illa vindicari, ac repeti ubicunque fuerit; & in Jus ad rem, quod est potestas legitima ad obtinendam, sibi obligandam rem nondum sibi obligatam, seu factam suam, ideóque non parit actionem in rem, sed in personam, quæ illam debet. Sive Jus in re est Jus, quod quis habet in re, ut jam suâ factâ, & dat actionem realem. Jus ad rem est Jus, quod quis habet ut res aliqua fiat sua, & parit actionem personalem. Actio autem hæc est Jus prosequendi in judicio

D 5

id,

id, quod suum est, vel quod sibi debetur. Div.
2. In varias species.

Q. 3. *Quanam sunt species Juris realis?*

Resp. Sunt Dominium, usus, usufructus, servitus, Emphiteusis, feudum, Pignus, & Hypotheca, quibus affinis est possessio; hinc aliqua, cetera alibi exponentur.

§. I.

De Dominio.

Q. 1. *Quid est Dominium, & quotuplex?*

Resp. **Q** Dominium in genere est Jus gubernandi, vel disponendi de re aliqua, tanquam sua, unde duplex est, Jurisdictionis, & proprietatis. Dominium Jurisdictionis est potestas gubernandi subditos in illorum commodum, præcipiendo scilicet, prohibendo, judicando, puniendo, &c. Duplex est, aliud politicum, seu sæculare, quod est potestas gubernandi subditos in rebus temporalibus, qualis est in Regibus, & aliis Principibus: aliud Ecclesiasticum, quod est potestas gubernandi subditos in ordine ad bonum spirituale, qualis est in Papa & Episcopis, &c. Gubernandi actus sunt præcipere, vetare, permittere, iudicare, punire, remunerare.

Dominium proprietatis, de quo solo hinc agitur, est Jus disponendi de re aliqua, tanquam sua, seu suo nomine, arbitrato, & au-
cto.

toritate, nisi lex, vel pactum obsistat. Quod addo, quia ejus usus potest lege, vel pactione impediri: sic Pupillus non potest bona sua alienare, licet sit eorum Dominus; nec debitor pignus, quamvis sit eius Dominus, ob pactionem cum creditore initam.

Dividitur 1. in altum, quod habet Resp. seu Princeps, disponendi de bonis, & actionibus privatorum ad bonum commune; & in humile, quod quisque privatus habet disponendi de suis bonis, in proprium commodum. 2. In plenum seu perfectum, quod est Jus disponendi de re, & fructibus eius, tanquam suis; & non plenum, quod est Jus disponendi, vel de sola re, vel de solis emolumentis; unde subdividitur in directum, quo quis habet solam proprietatem rei sine Jure percipiendi eius fructus, & in utile, quod est Jus disponendi de fructibus, & emolumentis rei non de ipsa re.

Q. 2. Quenam subjiciuntur Dominio hominis?

Resp. I. Res omnes externæ, & inferiores, usibus humanis subiectæ, cadunt sub Dominium hominis Jure naturæ, ut agri, montes, flumina, plantæ, bestię, metalla, & alia similia. Ex Psal. 8. *Omnia subjecisti sub pedibus ejus.* Nam homo habet à natura potestatem disponendi de illis in suum commodum.

Resp. II. Ex communi Doctorum sententia, homo non habet Jure naturæ Dominium in alterum

alterum hominem: quia omnes homines Jure naturæ sunt pares, cum sint eiusdem naturæ, ab eodem parente, & in eundem finem conditi; potest tamen homo illud habere Jure gentium, & civili, ut constat ex Scriptura.

Dominium autem in servos, seu mancipia, quatuor modis acquiritur. 1. Jure belli iusti. 2. Nativitate, ita ut qui nascitur ex serva servus fiat. 3. Justa condemnatione, ut cum quis ob crimen servitute damnatur à Judice. 4. Emptione, homo enim, cum sit Dominus suæ libertatis, potest se ipsum vendere. Possunt etiam parentes ob gravissimam necessitatem vendere proles non emancipatas: quamdiu enim proles sunt sub patria potestate, parentes habent Jus ex illis percipiendi omnia emolumenta quæ ipsi de se percipere possent, si essent sui Juris. Jure tamen civili solus Pater potest vendere prolem, & solum propter nimiam paupertatem, & victus causâ. Imò in Gallia ne Pater quidem id potest propter quamcumque necessitatem, nam leges vetant, & irritant ejusmodi venditiones.

Hinc non licet servis fugere, saltem si venditione, vel nativitate facti sint servi, modò iis alimenta necessaria tribuantur, nec vi impellantur ad peccandum, quam aliter vitare nequeant: nam fugiendo seipsum Domino subtrahunt, & furantur, contra Jus, quod habet in illos, ideòque ei iniuriam inferunt. *Servum fugitivum sui furtum facere, & ideò non habere locum*

locum nec usucapionem, nec longi temporis prescriptionem manifestum est. l. 1. Cod. de servis fugit. An autem iusto bello captis, & in servitutem redactis ab infidelibus, liceat fugere ad suos, controvertitur. Sed inter omnes constat non licere, si promiserint se nunquam fugituros; nam iure naturali fides data servari debet. *Azor.*

Resp. III. Homo non habet dominium vitæ suæ, sed solus Deus est Dominus vitæ hominum. Ita omnes ex Sap. 16... *Tu es Domine, qui vitæ, & mortis habes potestatem.* Quia homo non potest licitè disponere de suo esse, illud destruendo pro arbitrio; nam non potest esse Dominus sui esse; quia Dominus, est quid relativum, ideòque ad aliud; & dicit superioritatem, quæ nequit esse erga seipsum, quamvis quisque possit esse Dominus suarum actionum. Item homo non est Dominus suorum membrorum; quia non est Dominus sui-ipsius, ergo nec membrorum, nam homo est omnes partes simul, quæ suum esse componunt, & integrant.

Resp. IV. Ex communi, neque *Resp.* seu Princeps habet Dominium vitæ suorum subditorum. Nam Deus solus illud habet, cum solus sit creator hominum, qui cum solus dederit eis totum esse, ad eum solum pertinet illud esse pro arbitrio destruere, & occidere innocentes. Princeps tamen habet convenientem usum vitæ subditorum in ordine ad bonum commune; nam potest illam in bello expo-

exponere, quando id necessarium est ad bonum commune, & interficere homines sceleratos, ut custos tranquillitatis & boni publici; sicut homo, ut custos vitæ suæ, potest resecare membrum putridum, & exponere partem pro salute totius.

Resp. V. Ex communi, homo est verè Dominus suæ famæ, & honoris: nam homo famam propriâ industriâ, virtute, ac labore sibi acquirit, & auget; potest eius restitutionem condonare; & in multis casibus potest se ipsum infamare ob iustam causam, v. g. ad sui humiliationem, ad coercendam superbiam, ad restituendam famam alteri, ad Dei misericordiam commendandam. Non tamen licet se ipsum infamare sine rationabili causa; nam esset contra rectam rationem & illud Eccli. 41 ... *Curam habe de bono nomine.*

Q. 3. *Quænam requiruntur ad acquirendum
Dominium?*

Resp. I. Ad acquirendum Dominium rei, quæ nullius est, sufficit sola rei apprehensio facta animo illam faciendi suam, quod enim nullius est, id ratione naturali occupanti conceditur. l. 3. ff. de Acquir. rer. Domin. Nisi aliter speciali aliqua lege, vel consuetudine statutum sit.

Resp. II. Ad acquirendum dominium rei, quæ habet Dominum, Jure naturæ sufficit mutuus consensus signo externo expressus; sed

Jure

Jure positivo duo ordinariè requiruntur, scilicet titulus, & traditio, ex l. 20. Cod. de pact. *Traditionibus Dominia rerum, non nudis pactis transferuntur.* junctâ Lege. 31. ff. de Acquir. rer. Domin. *Nunquam nuda traditio transfert dominium; sed ita, si venditio, aut aliqua justa causa præcesserit, propter quam traditio sequeretur.*

Titulus autem est fundamentum domini, ac radix, sive ratio, & causa propter quam Dominium alieni competit, ut venditio: per eum tamen non habetur dominium, aut jus in re, sed solum jus ad rem, nisi accedat traditio, quæ est veluti conditio requisita à jure, ut vi tituli acquiratur dominium. Traditio verò duplex est, alia realis, qua res ipsa datur in manus; & alia ficta, seu civilis, quæ fit per instrumentum, ut per traditionem clavium, aut similem aliam actionem lege, vel consuetudine institutam.

Dixi, *ordinariè*, quia licet ad acquisitionem Domini semper requiratur titulus, tamen ad eam lex non requirit traditionem in his casibus. 1. In hæreditate, cujus dominium acquiritur sola acceptatione hæreditatis. l. 23. ff. de Acquir. vel amitt. poss. 2. In legato, cujus Dominium acquiritur, ubi primùm hæres hæreditatem adiit. l. 66. ff. de Furt. 3. In Beneficiis, in quibus jus in re per solam collationem, & acceptationem acquiritur. 4. Ex titulo donationis, venditionis, aliòve simili acquiritur

Do-

Dominium civitatibus, Ecclesiis, aliisque similibus piis locis ob speciale privilegium.

Q. 4. *Quomodo acquiritur Dominium animalium?*

Resp. I. Animalia ex sua natura mansueta, & domestica, ut oves, equi, gallinæ, anseres, boves, &c. Quantumvis aberrent, & fugiant, semper remanent prioris Domini, nec fiunt occupantis. *Ita omnes. ex institut. de rer. divis.* ubi dicitur furati, qui hæc animalia detinet, cum effugiunt; nam hæc etiam si fugerint, non assequuntur naturalem libertatem; cum naturali sua indole sint domestica: ac proinde remanent prioris Domini. Quare non licet ea capere, vel detinere, nec eorum pelles, si extincta sint. Idem dicit de animalibus ex natura sua feris, vel sylvestribus, ut sunt cervi, lepores, &c. Quæ ejus, à quo capta sunt, custodiâ, seu loco concluso coercentur; vel quæ usu mansuefacta habent consuetudinem redeundi ex libera vagatione in potestatem Domini, ut columbæ, cuniculi, accipitres, cervi cicurati, &c. Nam tamdiu carent naturali libertate. Animalia autem, quamdiu carent libertate naturali, habent Dominum, & sic non sunt occupantis. Deinde tales feræ non minus possidentur à dominis, quàm aliæ domesticæ. Hinc non licet capere pisces ex vivario alterius, nec cuniculos; aut columbas pascentes in agro tuo occidere; quam-

quamvis possis abigere; nec eas illecebris, aut fraude in tuum columbarium traducere: alioquin teneris restituere, cum habeant Dominum, qui habet jus, ne ex eius dominio extrahantur, vel occidantur. Nec obstat quod cuniculi, & columbæ damnum privatis afferant, nam cum sint Reip. utiles, privati debent illud pati propter bonum publicum, & tale onus censetur à Rep. illis imponi hoc ipso, quod ex privilegio, vel consuetudine concedit columbarium erigi, vel garenam institui.

Si verò eiusmodi animalia redeundi consuetudinem amittant, censentur recuperasse naturalem libertatem, & sic sunt primò occupantis; nam iam nullius sunt, & iam in ordine ad priorem Dominum perinde se habent, ac si nunquam capta fuissent, ut avis, quæ ex cavea in liberam aream evasit, vel piscis, qui è tuo vivario in fluvium transit. *ex Instit. de rer. divis.* Hinc tibi licet retinere columbas, quæ sponte, non attractæ, se sociaverunt tuis columbis, & ad proprium columbarium redire desierunt. Examen verò apum quamvis avolet ex alveario tuo, tam diù tuum manet, quam diù in tuo conspectu versatur, nec difficilis est eius prosecutio. *Instit. de rer. divis.* Quòd si difficile sit illud sequi, & recuperare, potest à quovis capi.

Resp. II. Animalia fera, & sylvestria, si antea nullius fuerint, vel quæ aliquando alicuius fuerunt, sed jam naturalem libertatem recuperârunt.

Tom. II.

E

runt.

runt, fiunt primò occupantis, *Inst. de rer. divis.*
 & l. 3. ff. de acquir. rer. dom. Quia, cum natu-
 rali libertate gaudeant, nullius sunt: quæ au-
 tem nullius sunt, fiunt primò occupantis, nisi
 lex specialis, vel consuetudo obstet.

Sed, cujus est fera læsa, vel laqueo capta?

Resp. Si feram læsisti, quantum satis est ad
 capiendum, & læsam insequeris cum certitu-
 dine morali eam capiendi, est tua. Tunc enim
 censetur amisisse naturalem libertatem per
 vulnus inflictum, & à te quasi capta: unde si
 alius eam ceperit, tenetur tibi restituere. Item
 si fera laqueo tuo ita capta sit, ut non sit evasu-
 ra, est tua: unde non potest ab alio capi, sicut
 nec piscis per tuum rete captus; nam ei ade-
 misti libertatem, & per instrumentum tuum
 occupasti: possumus enim, sicut manibus,
 ita & instrumentis rem apprehendere, & in
 potestatem nostram redigere. Quòd si fera
 erat facilè evasura, est primò occupantis;
 quia nondum amisit libertatem, *ex Instit. de*
rer. divis.

Q. 5. Cujus est thesaurus?

Resp. Jure naturali, & gentium totus est in-
 ventoris: nam quæ nullius sunt, fiunt Jure na-
 turali & gentium primi occupantis. Thesau-
 rus autem nullum habet Dominum, nam de-
 finitur in Jure, *vetus quædam depositio pecunia,*
cujus non extat memoria, ut jam Dominum non
habeat.

habeat. l. 31. ff. de Acquir. rer. Dom. Ubi per pecuniam intelliguntur quævis opes mobiles, aut vasa, gemmæ, annuli, catenæ aureæ, &c. Dicitur autem vetus depositio; nam si non sit vetus non censetur thesaurus, sed res inventa, quæ Domino, & in eius defectum eius hæredibus, restitui debet, qui si cognosci nequeant, impendi debet in usus pios, quia sunt bona incerta.

Jure tamen civili communi, obligante in conscientia, hæc statuta sunt de Thesauro. 1. Thesaurus totus est illius, qui eum in proprio fundo reperit. *Instit. de rer. Dom.* Si tamen arte magica ibi inventus sit, totus pertinet ad fiscum, saltem post sententiam judicis. 2. Qui fortuito thesaurum in fundo alieno reperit, fit Dominus dimidii, alterum verò dimidium tenetur ante sententiam judicis tradere Domino speciali fundi, sive sit Princeps, sive privatus, *ex Instit. de rer. divis.* quæ dispositio non est pœnalis, sed definitiva proprietatis rerum. 3. Thesaurus de industria quæsitus in fundo alieno sine consensu Domini totus est domini, *l. Unica. cod. de Thes.* Varii tamen putant inventorem non teneri ante sententiam judicis, tradere nisi dimidium, ob hæc verba legis ex ea parte pœnalis: *totum locorum Domino reddere compellatur.* 4. Si thesaurus inveniat in platea, foro, vel via publica juxta multos dividi debet cum fisco, juxta alios totus est inventoris.

Not. In his sicut in aliis spectanda sunt specialia locorum leges, vel consuetudines, & servanda. Sic in Gallia thesaurus in alieno fundo repertus in tres partes æquales dividi debet, quarum una sit inventoris, altera Domini fundi, tertia Dynastæ, seu alti justitiarum, vel Regis, si solus in loco sit altus justitarius. Theauri verò à Domino fundi inventi media pars est inventoris, alia Dynastæ vel Regis. Imò circa hoc variæ sunt in variis provinciis consuetudines.

Q. 6. Cujus sunt Lapidicinae, vene Metallicae, Gemme, Lapilli, &c.

Resp. I. Lapidicinae, carbonariae, cretariae, arenariae, fodinae ferri, plumbi, quæ sunt in fundo alicujus, pertinent ad dominum fundi: nam vel sunt pars fundi, qui non consistit in sola superficie, sed in tota profunditate usque ad centrum terræ; vel sunt ejus fructus. Idem dic de venis metallicis, spectato solo jure naturali, & gentium, quia sunt partus fundi, cum in eo nascantur, seu formentur, vel ejus partes. Jure tamen civili in variis locis venæ auri, & argenti in fundo privatorum repertæ, sunt partim Principis, partim inventoris. Possunt autem Principes ob bonum commune sibi jus effodiendi hæc metalla vindicare, & concedere privatis jus ea inquirendi ubilibet etiam in agris alienis, & eruta fisco applicandi

di ad sustinenda onera Reip. compensato solo damno, quod infertur loco.

Resp. II. Gemmæ, corallium, lapilli, & similia, quæ inveniuntur in promontoriis sunt occupantis, *Instit. de rer. divis.* quia nullius sunt.

Q. 7. *Quinam sunt alii speciales modi acquirendi dominium?*

Resp. Sunt alluvio, specificatio, accessio, confusio, commixtio, inædificatio, pictio, implantatio, satio, nativitas ex *Instit. de rer. divis.* & l. 7. ff. de *Acquir. rer. Dom.* Itaque

1. Per *alluvionem*, id quod vi aquarum insensibiliter uni fundo detrahitur, & alteri adjicitur, fit Domini fundi, cui fit adjectio. Dico, *insensibiliter*, nam si notabilis pars tui prædii statim subita aquarum tempestate adjiciatur meo, ea tibi remanet.

2. Per *specificationem*, cum res aliena ita mutatur in aliam speciem, ut ad primum statum reduci nequeat: ut si ex alienis lanis vestem conficias, vestis est tua; sed teneris solvere pretium lanæ, & damna, si quæ sint, & ad hoc datur actio alteri. At si res aliena in pristinum statum restitui possit, ut vas argenteum in massam argenteam, dominium vasis acquiritur ei, cujus est materia.

3. Per *accessionem*, cum quid ad ornatum alteri rei adjicitur: ut si quis alienam domum pinxerit, pictura Domino domûs cedit, nec

tenetur ad impensas, nisi tale ornamentum postulaverit.

4. Per *confusionem*, & *commixtionem*, si materiae ad duos dominos spectantes, five casu, five communi consensu confundantur, vel permisceantur; quod resultat, fit commune utrique pro rata materiae, si materiae ab invicem secerni nequeant, ut duo vina confusa, vel duo acervi tritici permixti: si verò res separari possint, ut oves in grege permixtae, debent separari.

Si autem alienam pecuniam, Domino infcio vel invito, tibi hoc ignoranti datam misceas tuæ, volens totam habere tuam, nec jam discerni possit à tua, acquiris ejus dominium. l. 78. ff. de Solut. Teneris tamen restituere rem æqualem, nam nemo locupletari potest ex re aliena cum damno ejus Domini. Reg. 48. Jur. in 6.

5. Per *Inædificationem*, ædificium in alieno fundo constructum cedit Domino fundi, qui tenetur materiam, & operas solvere, si alter bona fide ædificaverit: secus, si mala fide. Item si quis in fundo suo ædificat ex materia alterius, fit Dominus materiae, sed tenetur alteri de damno. Quod si Mœvius in fundo Caii ex Titii materia ædificet, ædificium cedit Caio; sed Titius potest petere pretium materiae, vel eam vindicare, si diruatur ædificium.

6. Per *Pictionem*, in tabula aliena pictor fit Domi-

Dominus tabulæ, sed tenetur priori Domino tabulæ de damno.

7. Per *implantationem*, & *sationem*; nam arbores, plantæ in aliquo fundo à quolibet collocatæ, eo ipso quòd radices egerunt, cedunt Domino fundi. Idem est de seminibus in agro alieno sparsis; nam sicut ædificia solo cedunt, ita multò magis plantæ, & arbores, cum à terra sustententur, alimentum, & incrementum trahant: qui tamen arborem alienam in suo fundo transplantavit, tenetur de damno.

8. Per *Nativitatem*, quod ex animali foeminei sexûs nascitur, pertinet ad Dominum animalis, l. 5. ff. de *Rei Vindic.*

Q. 8. *Quinam sunt capaces Domini?*

Resp. I. Omnis, & sola substantia intellectualis est capax Domini: quia Dominium est facultas de re aliqua disponendi arbitrato suo, quæ facultas non potest esse sine intellectu, & voluntate. Hinc bruta Dominium non habent in terræ gramina; neque qui ea prohibet, injuriam ipsis infert, sed eorum Domino.

Resp. II. Infantes sunt capaces juris, & Domini. Constat tum ex communi usu omnium gentium, tum ex illo ad Gal. 4. *Quanto tempore heres parvulus est, nihil differt à servo, cum sit Dominus omnium.* nam licet ad usum Domini requiratur usus rationis, tamen ad Dominium habituale, & in actu primo, sufficit natura intellectualis, ac libertas innata; & aliun-

de possunt Infantes jus suum exercere per eos qui eorum curam agunt, nempe per Parentes, Tutores, Remp.

Q. 9. *An Filius-familias habet Dominium bonorum, quæ dicuntur fortuna?*

Not. I. Filius-familias dicitur is, qui adhuc est sub Patria potestate. Patria autem potestas est jus lege civili inductum, quod habet solus Pater, vel Avus Paternus in personam, & bona liberorum legitimorum, vi cujus potest de illis disponere secundum quod leges ei permittunt.

Not. II. Bona Filiorum-familias sunt quadruplicia, nempe castrensia, quasi-castrensia, adventitia, & profectitia.

Castrensia sunt ea, quæ acquiruntur in militia, vel occasione militia, ut stipendia militaria, hostium spolia, butrum, vel commilitonum dona; vel in obsequio Principis in ejus aula exhibito: item ea, quæ eunti ad militiam, vel ad obsequium Principis dantur, & lucra omnia, quæ ex talibus bonis, interventu alicujus contractus, proveniunt.

Quasi-castrensia dicuntur ea, quæ habent privilegium castrense, & sunt ea, quæ filius acquirit ex officio, & munere publico, ut Judicis, Advocati, Tabellionis; ex professione alicujus artis liberalis; & quod datur intuitu talis functionis, ut libri, &c. ex liberalitate Principis: ex Officio Clericali, ex Beneficio Eccle-

Ecclesiastico; item quæ dantur Filio-familias ut ipse tantum, non Pater, usum-fructum habeat. Denique id omne, quod acquiritur post Clericatum. Authent. *Presbyteros, Cod. de Episcop.*

Adventitia sunt ea, quæ neque castrensia sunt, neque quasi-castrensia, neque à Patre, aut ejus intuitu donata sunt, sed aliunde filio proveniunt, puta successione in bona materna, amicorum donatione, aut legato, inventione thesauri, propriâ industriâ, labore, &c.

Profectitia sunt ea, quæ proveniunt à Patre vivo, vel Patri gratiâ donata sunt, vel ex bonis Paternis acquisita, v. g. negotiando.

Resp. Filius-familias habet plenum dominium in bona castrensia, & quasi-castrensia, eorumque administrationem liberam. Unde potest sine consensu Patris de illis arbitrato suo disponere per contractus, donationes, imò per testamentum, si compleverit annum 14. bonorum autem adventitiorum habet proprietatem, sed Pater usum fructum: unde filius non potest de illis disponere. Profectitiorum verò filius-familias, nec habet proprietatem, nec usum fructum. Ratio horum est dispositio Juris Civilis.

Q. 10. *An servi, seu mancipia habent dominium aliquarum rerum?*

Resp. Non habent dominium lucri, & fructuum suarum operarum, ac laboris, sed Dominus.

E y

minus,

minus, ut constat ex Jure: at habent dominium etiam perfectum non solum famæ, & bonorum spiritualium, sed etiam, secundum multos, temporalium. 1. Quæ Dominus eis concessit. 2. Quæ servo dantur ad compensationem injuriæ illatæ in bonis, quorum est Dominus, ut in fama. 3. Quæ eis data sunt ea conditione, ut non acquirantur Domino. 4. Quæ de bonis suis ludo, aut aliqua negotiatione sine Domini detrimento lucrantur. Ratio est quia jura non reddunt servum incapax Domini: nec consentaneum esset imbecillitati humanæ, ut tale onus imponeretur invito, esset enim magna occasio peccandi. Imò jura supponunt in eo domini capacitatem; nam l. *vix ff. de judic.* servis datur actio contra Dominos, si dicant se suis nummis redemptos. Quare jura, quæ dicunt servos, quidquid acquirunt quavis causâ, vel occasione, Dominis acquirere, intelligenda sunt regulariter, & de lucro sui laboris, aut saltem consuetudine jam mitigata sunt. Hinc servus à religioso solemniter professo differt, qui est prorsus incapax domini.

§. II.

De Prescriptione.

NOta. Præscriptio sumpta pro usu-capione, ut nunc sumitur, est acquisitio domini per possessionem bonæ fidei continuatam

tam tempore per legem definito. Nomine domini, jura, servitutes, officia & beneficia etiam comprehenduntur.

Q. I. *An per Præscriptionem verè acquiritur in foro conscientie dominium rei alienæ absque consensu, & culpa prioris Domini?*

Resp. Aff. Est communis. Quia Resp. vel Princeps vi domini alti in bona subditorum, habet potestatem disponendi de bonis privatorum ad bonum commune, ideóque transferendi rerum dominia, & jura absque consensu, & culpâ prioris Domini, quando id postulat bonum commune. At Principes hac potestate usi sunt, & re ipsa voluerunt rerum dominia sola præscriptione sic transferri, id postulante bono publico, ne scilicet dominia essent incerta, lites multiplicarentur, ut patet ex multis legibus civilibus approbatis Jure Canonico, quæ sine ulla limitatione, & distinctione dicunt: *Bono publico usucapionem introductam esse, ne scilicet quarundam rerum diu, & ferè semper incerta dominia essent.* L. I. ff. de usu-cap. *Ut aliquis litium finis esset,* L. ult. ff. pro suo; & usucapionem definiunt, *Adjectionem domini per continuationem possessionis temporis lege definiti.* L. 3. ff. de usucap. Item Jus Canonicum, quod præcipuè bonum animæ spectat, approbat indistinctè præscriptiones bonæ fidei, ut patet ex toto titulo *de Præscript.* Itaque præscriptio introducta est principaliter
non

non ad puniendam negligentiam prioris Domini, sed ob prædictos fines ad bonum commune spectantes, & quietem civium, ac familiarum, & ad excitandam diligentiam, & curam possessorum circa bona sua, cap. 5. de *Præscript.* Hinc licet retinere rem legitimè præscriptam, etiamsi postea cognoscatur fuisse alterius, nisi tamen prior Dominus per iudicem restituatur in integrum: quæ restitutio conceditur Minoribus, qui habent jus eam petendi toto quadriennio à die, quo Majores facti sunt. Idem Jus Ecclesiarum, & aliis piis locis conceditur per quadriennium à die, quo Ecclesia novit præscriptionem bonorum suorum, ex cap. 1. de *restit. in integrum in 6.* & interdum conceditur etiam Majoribus ob justas causas. Post Sententiam autem iudicis est obligatio in conscientia res præscriptas restituendi, quia justa est, nec nititur falsa præsumptione, sed legibus ita disponentibus.

Q. 2. Quanam conditiones requiruntur ad legitimam præscriptionem?

Resp. Quatuor, videlicet possessio, bona fides, titulus, & continuatio possessionis cum bona fide per tempus lege definitum.

1. Requiritur possessio, ex Reg. 3. Jur. in 6. *Sine possessione præscriptio non procedit;* & ex l. 24. ff. de usucap. Sufficit autem possessio civilis. Hinc usufructuarius, conductor, feudatarius, &c. non possunt rei proprietatem præ-

præ-

præscribere, cum rem non possideant suo nomine, sed solum nomine directi Domini; item nec colonus, nec is, qui ab eo agrum emisset absente, & ignorante Domino; quia civilis possessio manet apud Dominum absentem, quamdiu retinet animum possidendi, vel donec sciat rem suam ab alio occupatam, nec audeat eum repellere. Licet autem, qui per alium possidet, v. g. per colonum, possit præscribere, non tamen is, qui alieno nomine possidet: quia qui alterius nomine possidet, non est verè possessor, sed alius per eum possidet.

6. Requiritur bona fides, ex Reg. 2. Jur. in 6. *Possessor mala Fidei ullo tempore non præscribit*: alioquin furta, & injuriæ foverentur, iisque via aperiretur. Hæc debet perseverare toto tempore ad præscribendum requisito, ut constat ex Conc. Lateran. Gener. 4. cap. 4. r. relato in cap. ult. de præscript. ibi. *Quoniam omne, quod non est ex fide, peccatum est, synodali judicio definimus, ut nulla valeat absque bona fide præscriptio tam Canonica, quam civilis; cum generaliter omni constitutioni, atque consuetudini derogandum, quæ absque mortali peccato non potest observari. Unde oportet, ut qui præscribit in nullâ temporis parte rei habeat conscientiam aliena.* Bona autem fides hîc est persuasio, quâ quis prudenter judicat rem esse suam, & à se licite retineri: nam (ut notat Lessius) si quis ex ignorantia crassa, aut affectata,

ctata,

etata, vel ex inordinata cupiditate existimat rem esse suam, vel non esse alienam, non est bona fides. Duplex hęc bona fides distinguitur.

1. Cùm quis prudenter iudicat rem esse suam, & hęc requiritur ad inchoandam possessionem: nam qui inchoat possessionem dubitans sitne res sua, an aliena, ex communi, non est bonę fidei possessor; ideóque non procedit præscriptio, donec deposito prudenter dubio possessionem inchoet: quia nulla est ratio, cur ipse potiùs rem possideat quàm alter, ac proinde eam sibi vindicans, facit injuriam alteri; nec ejus conditio est melior quàm conditio alterius. 2. Cùm quis post diligentem inquisitionem veritatis nescit, nec iudicat probabiliùs rem, quam habet, esse alienam, ideóque iudicat se posse ut suam retinere. Hęc juxta multos sufficit ad continuandam possessionem, quia ut quis post inchoatam bona fide possessionem perseveret esse possessor bonę fidei, satis est, quòd post diligentem veritatis inquisitionem non habeat rei alienę conscientiam, ex Conc. Lateran. cit. & ex S. August. in cap. Si virgo, 34. q. 1. *Tamdiù quisque bonę fidei possessor rectissime dicitur, quamdiù se possidere ignorat alienum. Cum verò scierit, nec ab aliena possessione recesserit, tunc malę fidei possessor perhibetur. Hinc justè injustus possessor vocabitur.* At dubitans num res sit aliena, vel sua, non habet conscientiam rei alienę, & ignorat se possidere alienum. Deinde possessio bona

fide

fide inchoata est ratio sufficiens ad rem sibi retinendam, donec probetur esse alienam: quia *in pari causa potior est conditio possidentis*. Reg. 65. Jur. in 6. Possessor autem, cum dubitare incipit, tenetur diligenter exquirere veritatem: qua diligenter investigata, si perseveret dubium, potest juxta multos determinatè, & prudenter judicare se posse rem ut suam retinere; eò quòd intali dubio melior est conditio possidentis: sed sine tali judicio non potest rem illam retinere; nam si dubitans an res sit sua, simul dubitet an liceat sibi eam retinere, non continuat possessionem bona fide; l. 32. ff. *de Usucap.*

Hinc 1. Leges civiles statuentes præscriptionem triginta, & quadraginta annorum procedere etiam cum mala fide, abre gatae sunt Jure Canonico, ut patet, ex Conc. Later. cit. & cap. 5. *de Præscript.* 2. Si creditor certo tempore non exigat a te debitum, licet postea ei denegetur actio in judicio, non tamen præscribis contra illum, si nõris debitum; sed teneris solvere totum debitum, nam habes conscientiam debiti quod tuã sponte teneris solvere, & sic cares bona fide ad præscribendum. Si quis tamen invincibiliter ignoret debitum, vel prudenter putet solutum fuisse, potest illud præscribere spatio triginta annorum cum illa bona fide. L. 3. *Cod. de Præscript.* 30. *vel 40. an.*

Not. Ignorantia Juris saltem clari etiam in culpa-

culpata, ex communi, impedit præscriptionem saltem ordinariam: ut si acceperis aliquid à Pupillo sine Tutoris auctoritate, ignorans invincibiliter eam requiri, non præscribis. Secus de ignorantia facti invincibili, ut si ignores eum esse pupillum, currit præscriptio *exl. 4. ff. De juris, & facti ignor. ibi. Juris ignorantiam in usucapione negatur prodesse, facti verò ignorantiam prodesse constat.* De ignorantia invincibili juris dubii controvertitur. Imò juxta multos invincibilis ignorantia juris clari non obest præscriptioni à triginta, vel quadraginta annorum; quia jura loquuntur de præscriptione ordinaria, quæ tribus, vel decem, vel viginti annis expletur, cum illa sola, inquit Lessius, cognita sit jure Digestorum, unde jura citata desumpta sunt.

3. Requiritur titulus coloratus, sive apprens, qui scilicet putetur probabiliter verus, licet sit falsus, ut cum intervenit causa de se apta ad transferendum dominium, v. g. donatio, venditio, &c. Sed ex latente aliquâ causâ fuit invalida. Constat ex utroque jure *exl. Usucapio. cod. de usucap. & cap. 17. de præscript.* nam sine titulo non potuit esse bona fides initio possessionis. Ad præscriptionem tamen longissimi temporis, nempe triginta, vel quadraginta annorum, præsumitur titulus præcessisse: quia difficilius probatur, quæ ratione inchoata sit possessio tam longo tempore durans, nisi juris præsumptio sit contra præscribentem.

Dixi

Dixi, *coloratus*, nam titulus verus, seu validus sufficit sine præscriptione ad transferendum dominium secuta traditione. Quare cum in l. cit. requiritur titulus verus, & in cap. cit. justus, utraque hac voce intelligitur causa de se apta ad transferendum dominium, quamvis re ipsa sit invalida ob aliquem defectum occultum.

4. Requiritur possessio cum bona fide continuata per totum tempus lege definitum, quod tempus diversum est pro diversitate rerum præscribendarum; nam ex communi, res mobiles possessione triennali cum titulo præscribuntur, *Instit. de usucap.* Sed sine titulo requiruntur triginta anni: quia res immobiles contra privatum præscribuntur triginta annis sine titulo: ergo idem censeretur de mobilibus, cum nihil aliud de his statutum sit absente titulo.

Ad præscribenda bona immobilia contra Ecclesiam Romanam requiruntur centum anni, contra aliam Ecclesiam, vel Hospitale, vel Monasterium, vel pias causas, quadraginta anni ex Authentica, *Quas actiones.* cap. de SS. Ecclesiis. Ad præscribenda verò immobilia privatorum, cum titulo requiruntur decem anni inter præsentem, & viginti inter absentes. *Instit. de usucap.* sine titulo requiruntur triginta anni, ut colligitur ex l. 3. *Cod. de præscr. triginta vel quadraginta annorum*, & ex c. 3. *de Præscript.* ubi dicitur res præscribi possessione tri-

ginta annorum, nulla facta mentione tituli. Si autem Dominus fuit partim præfens, partim absens, tot anni sunt adjiciendi, quot abfuit, ex Authenticâ *quod si*. Cod. de præscript. longi temp. ita ut duo anni absentia computentur tantum pro uno anno præfentia. Unde si præfens fueris octo annis, & postea in alieno territorio habites, ut res immobilis præscribatur contra te, requiruntur adhuc quatuor anni, Res autem quælibet Minoris non præscribitur nisi triginta annis.

Dixi, *sine titulo*, supple, qui probetur, nam tunc præsumitur præcessisse. Quare ad præscribendum requiritur titulus coloratus, vel qui probetur, vel qui præsumatur præcessisse.

Not. 1. Præfentes hic dicuntur ii, qui in eodem territorio, licet non in eadem civitate, habitant, absentes, qui in diversis territoriis. *2.* In hac materia tempus breve dicitur, quod est minus decennio. Longum est spatium decem annorum inter præfentes, & viginti inter absentes. Longissimum triginta, vel quadraginta annorum; immemorabile verò, cujus initii non exstat memoria etiam apud seniores. *3.* Bona mobilia sunt res corporales, quæ loco moveri possunt, ut animalia, vestes, pecunia, &c. Ad hæc revocantur debita, & actiones, quæ ex rebus mobilibus competunt. Immobilia sunt quæ loco moveri non possunt, ut domus, fundus, &c. Ad quæ reducuntur res incorporeæ, ut jura, servitutes, census, usu-fru-

Fructus, Beneficia; Item debita, & actiones, quæ ex rebus immobilibus competunt, aliæque jura ad illa spectantia.

Q. 3. *An qui bona fide accepit aliquid ab auctore malæ fidei, potest illud præscribere?*

Resp. I. Hæres qui bona fide aliquid ab auctore malæ fidei accepit, nunquam potest illam præscribere: est communis, ex Instit. de usucap. & l. 11. ff. de divers. temp. præscript. ibi: *Cum hæres in jus omne defuncti succedit, ignorantia sua defuncti vitia non excludit.* Quia hæres in jure censetur una persona cum defuncto, succeditque uti in omnia jura, ita etiam in omnes obligationes reales, & onera: unde cum defunctus ob injustitiam contraxerit obligationem rem mala fide possessam restituendi, hæres in hac obligatione succedit. Item *Vitia possessionum à majoribus contracta perdurant, & successorem auctoris sui culpa comitatur.* L. 11. cod. de acquir. & retin. poss.

Resp. II. Qui rem bona fide ab auctore malæ fidei accepit alio titulo, quàm hæreditatis, putà donationis, emptionis, legati, &c. potest eam præscribere tempore ordinario. Est communis, ex l. 5. ff. de Divers. temp. præscript. Excipiuntur duo casus. 1. Si res sit immobilis, & ille contra quem præscribitur, ignoret eam ab alio possideri, tunc enim ad præscribendum requiruntur triginta anni ex Authent. *Malæ fidei*, cod. de præscript. longi temp. 2. Si res

illa sit furtiva, vel vi possessa, nam non potest tunc præscribi spatio decem, vel viginti annorum *Instit. de usucap.* Sed juxta multos potest spatio triginta annorum ex l. *Sicut* cod. de *Præscript.* triginta, vel quadraginta annorum.

Q. 4. *An res omnes præscribi possunt?*

Resp. Multa præscribi non possunt, scilicet homo liber, res sacrae, & religiosae, ut calices, templa, coemeteria, &c. Jus decimarum percipiendarum à Laico, res publicis usibus destinatae, ut forum, pons, via publica, &c. Limites Provinciarum, Episcopatum, & Parochiarum, si de illis constat; res Pupilli; immunitas ab iis, quæ quis ut subditus debet Principi, ut sunt tributa, obedientia, &c. quamdiu scilicet manet subiectio, nam subditus potest præscribere immunitatem, per quam desinit esse subditus: ad quod requiruntur quadraginta, vel quinquaginta anni cum titulo, & sine titulo tempus immemorabile: nulla tamen potest præscribi exemptio à jurisdictione spirituali summi Pontificis, quia Christus absolute voluit omnes Christianos illi, ut Vicario suo & Ecclesiae capiti visibili, semper subiectos esse in spiritualibus.

S. III.

§. III.

*De usu, usu-fructu & servitute.*Q. 1. *Quid est usus?*

Resp. *U*sus duplex est, nempe juris, & facti. *U*sus juris, de quo solo agunt Juristæ, est jus seu potestas legitima utendi tantum re aliena, salva ejus substantiâ. *U*sus facti est actualis usus legitimus, vel etiam jus utendi re aliena, quæ ipso usu consumatur, sed revocabile ad nutum concedentis: tale est jus, quod habent Religiosi utendi vestibibus, ac alimentis, & cœteris rebus sibi concessis.

Q. 2. *Ad quid tenetur Usuarius?*

Resp. Tenetur 1. rem, cujus habet usum, integram diligenter conservare proprietario, nam non habet jus eâ utendi, nisi salva ejus substantiâ. 2. Non ei licet percipere fructum distinctum ab ipso usu concessio; quia solus usus ei conceditur; imò nec potest usum sibi concessum alteri donare, locare, vendere, quia non habet jus utendi nisi ad suum usum.

Q. 3. *Quid est usus fructus?*

Resp. Est jus utendi, & fruendi re aliena, salva ejus substantiâ. L. 1. ff. de *Usufr.* Unde est jus non solum utendi re aliena, sed etiam omnem ejus fructum percipiendi: porro usus est assumptio rei ad aliquid, ut equi ad equi-

randum: fructus verò est id, quod provenit ex re, ut Agnus, vellana ex ove.

Hinc usu-fructuarius potest omnem fructum rei, & utilitatem percipere, v. g. In fundo, quidquid in eo nascitur ut fœnum, segetes, lapides, metalla, arenæ, &c. quæ crescunt in fundo; item proventus venationum, aucupiorum, &c. fructus arborum: in animalibus verò fœtus, lanam, lac, &c. In sylvis cædendis potest se gerere ut Pater-familias cædendo quotannis certam portionem; non potest tamen arbores grandiores nisi valdè vetustas, & ferè inutiles, neque frugiferas cædere. Non fit autem Dominus fructuum, nisi postquam eos percepit. Potest etiam omnem utilitatem ususfructûs, & usum Juris vendere, locare, vel donare, manente apud ipsum usufructu, quem non potest alteri donare, aut vendere, sine consensu proprietarii.

Q. 4. Ad quid tenetur usu-fructuarius?

Resp. Ex Instit. de rer. divis. & Digest. de usu-fructu. Tenetur 1. uti re cuius habet usufructum sicut bonus Pater-familias utitur re sua quam sibi, & posteris conservare cupit, unde non potest arbores non cæduas cædere, agrum deterioreni etiam negligentia suâ facere, teneturq; de damnis suâ culpâ proprietario illatis. 2. Si habeat usufructum pecorum, tenetur in locum capitum demortuorum, vel inutilium, alia capita è fœtu substituere, quæ substituta

stituta cedunt in dominium proprietarii. Similiter tenetur loco vitium, vel arborum demortuarum, alias ferere, non tamen loco deiectionum vitiumpestatis. 3. Rem Domino suo integram diligenter conservare. Unde tenetur pro illius conservatione sumptus moderatos facere: sic tenetur ad modicas refectiones domus, ut integra permaneat, non tamen ad magnos sumptus, quibus efficiatur melior. 4. Tenetur præstare sumptus ad fructuum perceptionem necessarios, & solvere tributa, quæ pro re frugifera debentur.

Q. 5. Quid, & quotuplex est servitus?

Resp. Servitus activè sumpta est ius, quod quis habet in re aliena ut sibi serviat, id est, ut in eâ aliquid fiat vel non fiat in suum commodum. Passivè sumpta, est subiectio seu obligatio rei alienæ, ut aliquid in eâ fiat vel non fiat in commodum alterius, salvâ rei substantiâ.

Resp. II. Servitus generatim duplex est; realis, & personalis. Realis est ea, quæ à re immediatè debetur alteri rei, ut si ager tuus serviat meo, quatenus ager meus dat mihi ius transeundi per tuum. Personalis est ea, quæ res obligatur personæ, vel contra. Servitus realis alia est urbana, quæ debetur prædio urbano; alia rustica, quæ rustico. Prædium autem urbanum dicitur omne ædificium habitandi causâ confectum, sive in urbe, sive in villa, & hortus amœnitatis causâ ei annexus.

Rusticum verò sunt ager, vinea, pratum, pecorum stabulum à domo seiunctum.

Servitutes urbanae sunt, ut tignum in tuum parietem admittatur, ut stillicidium in tuas aedes, vel arcem tuam recipiatur, ut murus altius non attollatur, ut fenestra in muro non aperiatur. Servitutes rusticae nominatae sunt iter, actus, via, aquae ductus. Iter est ius, quo pedes, vel eques potest commeare per fundum alienum, non tamen ducere iumentum, aut vehiculum, & actus est ius iumentum, vehiculum & armenta ducendi per praedium alterius. Via continet in se iter, & actum. Aquae ductus est ius aquam ducendi per fundum alienum. Innominatae verò sunt ius aquam hauriendi, pecora adaquandi, pascendi, calcis coquenda, arenae fodienda.

§. IV.

De Possessione.

Possessio alia est facti, quae est actus possidendi abstrahendo, an iuste, an iniuste; & alia juris. Possessio facti, quae ordinariè intelligitur nomine possessionis, definitur rei apprehensio, vel detentio, corporis, animi, & juris adminiculo. Dicitur 1. *apprehensio, vel detentio*: quia vel primum fit, & tunc est apprehensio, quae est inceptio possessionis: vel jam facta est, & tunc est detentio, quae est continuatio possessionis. 2. *Rei,*
qua

qua voce intelligo cum *Lesio* non solum res corporales, sed etiam incorporeas, ut sunt census, Beneficium, & similia, quæ à Theologis dicuntur possideri, à Juris-peritis verò quasi possideri. 3. *Corporis adminiculo*: quia ut res aliqua possideatur, debet apprehendi aliquo actu corporali, v. g. manibus, pedibus, oculis, vel simili modo, in se, vel in alio, in quo contineri censeatur. 4. *Animi*: quia res debet apprehendi animo illam possidendi tanquam suam. 5. *Juris*, id est jure non resistente, seu impediente: nam ad possessionem requiritur, ut Jus, seu leges non impediant, ne detentio rei censeatur possessio ejus; hinc detentio rei sacræ facta à Laico nequidem est possessio facti, jure id impediente. Contra fur acquirit possessionem facti respectu rei furtivæ profanæ, quia Jus non impedit, ne detentio talis rei sufficiat ad possessionem.

Possessio Juris est Jus insistendi rei tanquam suæ, non prohibita possideri. Dicitur 1. *Jus*, per quod differt à possessione facti, quæ est ipsa occupatio, vel detentio, ex qua Jus oritur, si justa est: quòd si non sit justa, non oritur ex ea Jus in conscientia. 2. *Insistendi rei*, hoc est, rem pacificè detinendi, & Juris remediis, interdum etiam armis tuendi adversus perturbantes. 3. *Tanquam suæ*, nam si quis insistat rei nomine alterius, non est vera possessio. Hinc Tutor non possidet bona Pupilli, sed Pupillus possidet per Tutorem, quia

Tutor non retinet illa bona ut sua, sed nomine Pupilli.

2. Possessio dividitur in naturalem, & civilem. Possessio naturalis est ea, qua res possessa corpore, & animo retinetur ut sua, dum scilicet quis corporaliter insistit detentioni rei tanquam suæ, quod facit, qui rei in suo conspectu positæ ita vicinus est, ut ei continuo adesse possit. Civilis est, qua res corpore, & animo apprehensa retinetur solo animo: sic possidet res suas is, qui abest, quamdiu habet animum eas retinendi. Hic additur tertia species possessionis, quæ civilissima dicitur, & est ea, quæ sola dispositione legis acquiritur absque omni corporis, & animi adminiculo, etiam id incio: sic hæres parvulus possidet hæreditatem defuncti sine ullo apprehensionis actu, & cognitione.

PARS II.

*De Injuriis, & necessaria restitutione
in genere.*

CAPUT PRIMUM

De Injuria, seu injustitia in genere.

Q. I. *Quid est injuria?*

Resp. **Q** Est voluntaria violatio juris alieni. Sicut enim per actum justitiæ jus suum alteri tribuitur, ita per actum injustitiæ hoc Jus violatur. Porrò injuria censetur gravis, quando per se apta est parere tristitiam magnam, seu difficilè sedabilem, aut aversionem animi difficilè impedibilem, spectata communi hominum conditione, & communiter parit: nam talis injuria graviter repugnat Justitiæ fini, qui est pax, tranquillitas, mutuus amor per conservationem æqualitatis, & jurium.

Q. 2. *An volenti potest fieri injuria?*

Resp. I. Fit injuria consentienti ex dolo, vi, vel metu injustè incusso: quia talis non cedit moraliter Jure suo, saltem sufficienter ad tollendam injuriam. Nam cessio Juris tollens injuriam debet esse omninò voluntaria, & expers omnis injustæ coactionis, ac deceptionis: injuria enim non potest parere ullum Jus injurianti, & nemo debet commodum ex sua
iniqui-

iniquitate reportare. Hinc qui ad vitam servandam dat pecuniam latroni, patitur injuriam, licet velit eam dare, quia in illam dationem non consentit nisi per vim injustam. Idem dicitur de consentiente per ignorantiam, ut si quis solvat centum, putans se ea debere, patitur injuriam, si quinquaginta tantum debeat; nam non vult dare centum, si non debeat.

Resp. II. Fit etiam injuria consentienti, quoties consensus est moraliter nullus, ut patet. Sic fit injuria solventi usuras, vel pretium justo majus pro merce, &c. quia consensus in ista est nullus, cum sit de re impossibili: nam dans vult ista dare tantum tanquam pretium, non autem gratis: sed impossibile est illorum esse pretium: mutuum enim est essentialiter gratuitum; & pretium est essentialiter quid aequale merci, ergo excessus pretii non est pretium.

Resp. III. Quoad jura abdicabilia consentienti omnino voluntarie non fit injuria, ex Reg. Juris 27. in 6. *Scienti, & consentienti non fit injuria.* Quia eo ipso, quod sponte consentiat, cedit efficaciter istis juribus: ideoque actio non est contra Jus, sed secundum Jus alteri concessum. Sicque nulla est violatio Juris, nec proinde iniuria.

Resp. IV. Quoad jura inabdicabilia consentienti fit vera injuria. Prob. 1. ex cap. 36. *De sent. excom.* ubi Innocentius III. ait: percussorem Clerici ad satisfactionem alicujus offensa

fensa

fenſæ juxta morem Patriæ, triginta circiter
 fuſſium percuffionibus corpus ſuum ultro
 ſubjicientis, eſſe injurioſam, licet non ſit vio-
 lenta, cùm ille canon non tam in favorem Clerici
 ordinati, quàm in favorem ordinis Clericalis fue-
 rit promulgatus. 2. Quia Jus inabdicabile eſt
 illud, cui efficaciter cedere non poteſt Domi-
 nus: ergo cùm tunc conſenſus ſit inefficax ad
 tollendum Jus, quod habet conſentiens, ne
 fiat illa actio; revera manet totum Jus illud,
 ac proinde talis actio eſt verè injurioſa, utpo-
 te contra Jus alterius permanens. 3. Innoc.
 XI. damnavit hanc propoſ. *Copula cum conju-
 gata conſentiente marito non eſt adulterium, adeo-
 que ſufficit in Confeſſione dicere ſe eſſe fornicatum.*
 Quippe Jus mariti eſt inabdicabile, cùm ex
 natura matrimonii Jus copulæ ſit eſſentialiter
 conjugibus affixum. Maritus tamen con-
 ſentiens cenſetur condonare injuriæ repara-
 tionem.

CAPUT II.

De natura, & neceſſitate reſtitutionis.

Q. I. *Q*uid eſt reſtitutio?

Reſp. *Q*uid eſt reſtitutio? Eſt rei alienæ redditio, vel damni
 illati compensatio, debita ex Juſtitia ad æqua-
 litatem: vel etiam rei alteri debitæ ſolutio.
 Nam de ea ſic ſumpta hinc agetur. Unde eſt
 actus Juſtitie commutativæ, quæ verſatur cir-
 ca

ca æqualitatem rei ad rem ex S. Thoma 2.2. q. 62. a. 1. Differt à satisfactione sive latè, sive strictè sumptâ. Nam satisfactio latè sumpta est quid generalius, & complectitur tum restitutionem, tum etiam quamlibet reparationem, & subitionem poenæ pro offensâ alteri illatâ: satisfactio verò sumpta strictè est inhonorationis, ac contumeliæ illatæ reparatio, & sic spectat personam: at restitutio est rei alienæ redditio, vel damni compensatio, vel debiti solutio, & spectat res, non personas: nec semper supponit injuriam, ut satisfactio, nam v. g. qui depositum reddit, verè restituit, licèt nullam injuriam intulerit. Quæ tamen de restitutione dicentur, applicari debent satisfactioni latè sumptæ, & reparationi famæ, honoris & aliorum bonorum, cùm sit eadem ratio, ac regula pro his omnibus.

Q. 2. An restitutio actualis necessaria est ad salutem necessitate præcepti?

Resp. Aff. nisi impotentia excuset, vel adsit justa causa differendi. Constat 1. ex Rom. 13. Reddite omnibus debita... nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis. & Ezech. 33. Si fecerit iudicium, & justitiam, & pignus restituerit ille impius, rapinamque reddiderit, in mandatis vitæ ambulaverit, nec fecerit quicquam iniustum: vitæ vivet, & non morietur, &c. & Jac. 5. Ecce merces operariorum, quæ fraudata est à vobis, clamat, &c. 2. ex Reg. 4. Jur. in 6. Peccatum

catum non dimittitur, nisi restituatur ablatum.
 Idem habet Sancti Augustin. in c. Si res 14. q.
 6. ibi: si res aliena, propter quam peccatum est,
 cum reddi possit, non redditur, non agitur peniten-
 tia, sed fingitur. Si autem veraciter agitur, non
 remittitur peccatum nisi restituatur ablatum:
 sed, ut dixi, cum restitui potest. 3. Quia qui non
 restituit cum potest, nec habet rationabilem
 causam differendi, voluntariè nocet, & facit
 injuriam proximo: nam eum privat possessio-
 ne, & usurei suæ, vel debitæ, & violat Jus quod
 habet, ut rem illam nunc possideat. At inju-
 ria quælibet prohibita est lege divina naturali,
 præsertim hæc generali: *Quod tibi non vis fieri,
 alteri ne feceris: suum cuique reddendum.* Quod
 procedit, sive res sit debita ob injuriam, sive
 ex contractu justo, cum sit utrobique eadem
 ratio, & creditor habeat Jus strictum possi-
 dendi rem sibi ex contractu debitam. Hoc
 autem præceptum divinum naturale est pri-
 mariò negativum, & secundariò affirmati-
 vum. Nam primariò vetat, ne retineatur
 alienum, vel alteri debitum invito rationabili-
 ter Domino, & ideò præcipit actum restitu-
 endi. *Præceptum de restitutione facienda, quam-
 vis secundum formam sit affirmativum, implicat
 tamen in se negativum præceptum, quo prohibe-
 mur rem alterius detinere.* Ait S. Thom. q. 62.
 a. 8. ad 1. quare obligat semper pro semper,
 nam semper illicitum est retinere rem alienam,
 Domino rationabiliter invito: deinde omis-
 sio

sio restitutionis est virtualiter acceptio rei alienæ continuata, invito Domino, ideóque furtum continuatum contra præceptum negativum, *non furtum facies*. Unde Conc. Gener. Later. IV. c. 39. ait *non multùm interesse, præsertim quoad periculum animæ, detinere injustè, ac invadere alienum*: & à Trident. sess. 25. c. 12. qui decimas non solvunt, res alienas invadere dicuntur. Hinc mortaliter peccat, qui notabili tempore omittit restitutionem, vel solutionem integram, quam potest facere, vel etiam brevi tempore omittit, si inde creditor damnum grave patiatur. Quia tunc graviter lædit Jus alterius: nec excusatur, eò quòd imposuerit hæredibus suis obligationem restituendi, cum hanc ipse nunc habeat, & implere teneatur. Adde quòd sæpè hæredes non restituant, ideóque periculum sit ne omittatur restitutio: qui autem non potest restituere, debet habere voluntatem saltem implicitam restituendi, cum primùm facultas restituendi aderit, & moralem diligentiam adhibere ad hanc facultatem comparandam: qui enim tenetur ad finem, simul tenetur ad media ad eum necessaria. Qui verò non potest totum restituere, tenetur statim restituere, ac solvere partem quam potest, cum circa illam non habeat justam excusationem.

Q. 3. *Quandonam peccatum injustæ detentionis continuatur, & multiplicatur?*

Resp. I. Qui non restituit, vel debita non solvit, cum potest, & debet, actu peccat toto

tem-

tempore, quo id omittit: quia omiffio reftitutionis, vel folutionis debitæ toto eo tempore, quo fieri poteft, eft injuriofa proximo: nam per illam continuè læditur jus, quod habet poffidendi rem fuam, vel fibi debitam, & ea utendi; & talis omiffio eft fufficienter voluntaria, cum omittens poffit, & debeat reftituere, & ad hanc obligationem advertere. Tunc enim fi non reftituit habet voluntatem continuam faltem interpretativam detinendi rem alienam, vel alteri debitam: quæ voluntas permanet moraliter, quamdiu non retractatur, vel interrumpitur; ficut qui alium injuftè conjicit in carcerem, & ibi relinquit, continuè peccat, quia continuè lædit jus proximi.

Igitur qui non reftituit, cum poteft, peccat actu fingulis momentis, non quidem fingulis novum peccatum addendo, fed prius actu continuando. Quod quò plus durat, eò fit gravius ratione majoris liberæ durationis, vel etiam majoris nocumenti, quod inde Domino evenit, nifi tale peccatum detentionis interrumpatur, & multiplicetur.

Resp. II. Iniquus detentor rei alienæ, vel alteri debitæ, novum peccatum admittit, & fic multiplicat numero peccata injuftæ detentionis **1.** Quoties habet voluntatem expreffam non reftituendi; nam quilibet ejusmodi actus eft peccatum; & nihil eft exterius in quo illi actus uniantur, & continentur, ad faciendum unum moraliter actum. **2.** Quoties inter-

rumpit illud peccatum actuale detentionis, & postea advertit, vel advertere potest, ac debet ad obligationem restituendi, & tamen non restituit, cum potest: quia toties omissio restitutionis est ei saltem interpretativè voluntaria, & nova culpa. Interrumpitur autem moraliter per contritionem, vel propositum restituendi, per impotentiam restituendi, per somnum, vel longam distractionem, aut occupationem circa alias res: nam tunc volitio non restituendi non durat virtualiter eadem numero. Ex dictis sequitur iniquum detentorem teneri explicare in confessione **1.** Totum tempus, quo suâ culpâ non restituit, vel non solvit, ut intelligatur gravitas peccati, & quantum fieri potest multitudo actuum interiorum, vel continuatio æquivalens multis actibus internis. **2.** Numerum volitionum non restituendi, seu quoties admisit novum peccatum detentionis; nam tot sunt peccata numero distincta. **3.** Quoties interim occasionem restituendi habuerit, & neglexerit, ut intelligatur multitudo actuum, seu omissionum exteriorum. **4.** An Dominus ex illa detensione tristitiam magnam, vel grave damnum passus sit, ut intelligatur tota malitia detentionum.

Sed quid si detentor utatur re aliena?

Resp. 1. Si Domino perinde sit, utarisne re suâ, an eam apud te detineas otiosam, non magis peccas utendo, quàm retinendo solùm; quòd

quòd si Dominus longè ferret ægrius usum, quàm otiosam detentionem, eo quòd res usu atteratur, vel periculo exponatur, tunc gravius peccas usu ejus rei, quàm nuda detentione: nam plus est cæteris paribus uti re aliena, quàm eam nude detinere invito Domino, ac proinde major est injuria. 2. Si res apud te facta sit deterior, ita ut prudenter judices, Dominum eam non amplius velle, sed potius pretium ejus; non peccas eâ utendo, aut eam destruendo, quia hoc non facis invito Domino. Peccas tamen, ejus pretium non restituendo, cum primùm potes.

CAPUT III.

De Radice obligationis restituendi.

Q. I. Unde oritur obligatio restituendi?
Resp. Ex quatuor Capitibus scilicet I. Ex injusta acceptione, qua intelligitur injusta, & culpabilis rei alienæ ablatio, retentio, vel damnificatio, ex cap. ult. de Injur. ibi: *si culpâ tuâ datum est damnum, vel injuria irrogata, seu aliis irrogantibus opem tulisti, aut hæc imperitiâ tuâ sive negligentia evenerunt, jure super his satisfacere te oportet.* Nam jus per injuriam auferri nequit: ergo in eo, cujus res ablata, vel destructa est, semper manet jus ad illam habendam, vel ejus pretium, quod est res æquivalenter: ac proinde manet in altero obligatio restituendi.

restituendi. 2. Ex re accepta, id est, ex re aliena in se, vel in æquivalenti existente apud alium sine hujus culpa; nam *locupletari non debet aliquis cum alterius injuriâ, vel jacturâ*, reg. Jur. 48. in 6. Deinde dum res est aliena, eo ipso subest juri alterius, qui inde minus habet, dum eâ caret, quàm habere deberet. 3. Ex contractu explicito, vel implicito, seu quasi contractu in assumptione Officii, seu muneris, nam quidquid fit contra pactum, vel Officiuni ad aliorum commodum spectans, est contra iustitiam commutativam, ideóque obligat ad restitutionem. Ex lege positiva, & iuxta sententia. De his duobus ultimis alibi dictum est.

Q. 2. An oritur obligatio restituendi ex damnificatione nullatenus peccaminosa, v. g. ob inconsiderationem, distractionem mentis, oblivionem prorsus involuntariam?

Resp. Non oritur extra contractum, & officium. Quia 1. *Rem, quæ culpa caret in damnum vocari non convenit.* Cap. 2. de Constit. 2. Qui damnum sine ullo peccato extra contractum, & officium intulit, ex nullo capite tenetur restituere: non ratione injuriæ, cum non peccaverit; neque ratione rei acceptæ, aut contractûs, vel legis, cum nihil horum exstet. 3. In hoc casu damnum non illatum fuit damnificato rationabiliter invito: nemo enim potest velle rationabiliter, ut quis sibi non inferat damnum etiam tum, cum de eo

infe-

inferendo non cogitat, & involuntariè, ac necessariò infert; nam non potest rationabiliter velle id, quod tunc impossibile est. Præterea qui damnum sine ullo peccato extra contractum & officium intulit, se habet instar possessoris bonæ fidei, qui non tenetur restituere rem alienam, quam bona fide consumpsit, si ex ea non sit factus ditior.

Dixi, *extra contractum*, quia leges imponunt contrahentibus onus restituendi damnum secutum ex culpa merè juridica; & contrahens hoc ipso quod contrahit, illud onus tacitè in se suscipit, cum velit, & debeat contrahere secundum leges. Quare, quamvis damnum non sit illatum Domino rationabiliter invito, tunc tamen indemnitas ei debetur ex pacto, seu contractu explicito vel implicito: sicut debetur cum res perit casu fortuito, si præcesserit pactum eum præstandi.

Q. 3. An oritur obligatio restituendi ex damnificatione veniali?

Resp. I. Ex damnificatione, & furto veniali ob parvitatem materiæ oritur obligatio restituendi sub veniali: quia non restituendo injustè privatur Dominus possessione, & usu rei suæ, vel sibi debitæ, sufficientis ad materiam injustitiæ venialis, quæ tolli debet.

Resp. II. Ex damnificatione gravi quoad materiam, sed veniali ob defectum advertentiæ, oritur obligatio restituendi: quia tunc

committitur vera culpa, & injuria, licet levis: at omnis injuria ex natura rei, ideoque jure naturali, refarciri debet, ex cap. ult. de injur. cit. Non videtur tamen esse obligatio restituendi totum damnum citra contractum, aut officium: quia injuria venialis, ac imperfecta non debet, citra contractum, aut quasi-contractum, tantam obligationem parere, quantam injuria gravis, & perfecte voluntaria. Deinde cum ea restitutio sit poena seu onus jure naturali culpae correspondens, debet esse culpae proportionatum. Sunt tamen qui docent, tantum posse esse damnum, ut pars illius correspondens culpae veniali, sit adhuc gravis momenti, ideoque sub mortali restitui debeat, quia alioqui retineretur res notabilis debita, invito Domino, quod est mortale. Caeterum in praxi quando damnum grave est, censei ordinariè debet intervenisse culpam mortalem: nam (ut notat *Lessius*) generaliter in operibus externis periculosis, citra subitaneam passionem vehementem, raro contingit advertentia imperfecta: scilicet opera illa periculum suum statim, & facile ingerunt, mentemque ad sui considerationem excitant. Quare in dubio an culpa sit mortalis, an venialis, totum damnum refarciri debet, praesertim cum in dubio potior sit conditio innocentis.

Q. 4. *An oritur obligatio restituendi ex damno dato per culpam juridicam in officio, vel extra illud, commissam?*

Not. Culpa duplex distinguitur, Theologica, & juridica seu civilis. Culpa Theologica est peccatum imputabile, sive mortale, sive veniale: culpa juridica est omissio diligentiae debitae ad cognoscendum, vel cavendum, vel faciendum, vel providendum, ex qua sequitur damnum, sive illa omissio sit peccatum, sive non, de hac sola hic agitur; & triplex est, lata, levis, & levissima. Culpa lata est omissio diligentiae, quam passim in rebus ejusmodi propriis adhibere solent homines diligentes ejusdem conditionis. Levis, est omissio diligentiae, quam adhibere solent diligentiores, & prudentiores ejusdem conditionis. Levissima, est omissio diligentiae, quam soli diligentissimi, & prudentissimi adhibent: ut si quis, v. g. librum sibi commodatum relinquat ante ostium domus, & amittatur, tunc censetur amisisse per culpam latam: si reliquit in cubiculo suo, non obserato ostio, erit culpa levis: si ostium obseravit, sed non advertit an esset bene obseratum, est levissima.

Resp. I. Ex communi sent. extra officium, & contractum non oritur obligatio restituendi damni secuti ex culpa levi, & levissima: quia citra contractum, & officium nemo tenetur majorem diligentiam adhibere in suis operibus ne alteri noceat, quam in similibus casibus

adhibere solent homines ejusdem conditionis diligentes, ac prudentes: nemo enim tenetur esse diligentior, ac prudentior cæteris hominibus diligentibus, & prudentibus ejusdem conditionis, nisi ad id specialiter se obligarit: constat tamen, inquit *Lessius*, esse obligationem restituendi damnum secutum ex culpa lata, nisi constet illam esse prorsus inculpabilem: quia quisque ex justitia tenetur, ne alteri noceat, adhibere in actionibus suis eam diligentiam, quam adhibere solent in ejusmodi actionibus homines ejus conditionis diligentes, ac prudentes; nam quisque jus habet ne sine justa causa, & autoritate sibi inferatur damnum: ergo si non adhibet, non facit id, ad quod tenetur ex Justitia, & sic damnum inde secutum censetur ei voluntarium, & merito imputatur, ac proinde illud tenetur refarcire.

Resp. II. Per se loquendo nemo tenetur in conscientia ad restitutionem propter culpam levem, vel levissimam in officio, vel arte commissam, sed tantum propter latam: *Est communis, aut ferè communis*: quia nemo tenetur in officio, vel professione sua adhibere maiorem diligentiam, & providentiam, quam soleant adhibere diligentes, & prudentes ejusdem professionis: nam nec gravius onus quis vult sibi imponere, dum officium suscipit, vel artem exercet, nec *Resp.* plus ab ipso exigit.

Hinc Advocatus, v. g. qui bona fide præstitit id quod diligentes, & periti Advocati in similibus

milibus

milibus causis præstare solent, non tenetur ad restitutionem, si causâ cadat, eò quòd non præstiterit id, quod diligentissimus præstitisset. Idem dic de Judice, Magistratu, Medico, Architecto, &c.

Dixi, *per se loquendo*, nam si quis profiteatur se diligentio-rem, & peritio-rem aliis, aut diligentissimum, & sic eos qui tales quærunt, ad se pertrahat; istenetur adhibere maiorem, aut etiam maximam diligentiam, & prudentiam: quia id promisit, & ad id se obligavit saltem implicite: unde tenetur resarcire totum damnum ex levi, vel etiam ex levissimâ culpâ secutum, cum non adhibendo maiorem, vel maximam diligentiam peccaverit graviter in re gravi contra pactum saltem implicitum, ideòque gravem iniuriam fecerit.

Porro culpa, quæ dicitur lata in iis, qui officium vel artem exercent, censeretur levis in aliis privatis: unde illi dici possunt teneri de culpâ levi comparatè ad alios, qui non tenentur ex officio vel pacto, cum debeant maiorem diligentiam adhibere, quàm si nihil commodi perciperent, vel non ex officio facerent.

Resp. III. Qui præbet consilium in rebus ad suum officium, vel artem pertinentibus, tenetur ad restitutionem ratione culpæ latæ: quia ex officio tenetur in consilio dando adhibere eam diligentiam, & prudentiam, quam adhibere solent in similibus casibus homines diligentes eiusdem professionis: ergo si non ad-

G 1

hibet,

hibet, peccat contra iustitiam; ideóque tenetur ad restitutionem damni ex hac culpa secuti: item tenetur ratione ignorantiae, quia talis ex officio tenebatur hoc scire, & in responso vitare errorem ex quo damnum secutum est: unde meritò censetur causa iniusta damni secuti. Et utrúque patet, ex cap. ult. de injur.

Non tenetur tamen ad restitutionem, qui consultus aperit bonâ fide duntaxat opinionem suam, dicendo ita sibi videri, nec suadendo, ut alter faciat; & à fortiori, si indicet se dubitare: nam tunc, si alter sequatur, suae imprudentiae damnum adscribere debet, modò consultus non habeatur à consulente, peritior, ac prudentior, quàm revera sit. Imò si des consilium in rebus, quæ ad tuum officium non spectant, & quarum parùm peritus es, & alter sciens tuam imperitiam, consilium tuum sequatur, non teneris de damno inde secuto: nam damnum illud sibi imputare debet, & scienti, ac volenti non fit iniuria. Si tamen agitur de damno tertii, ut si suadeas alteri contractum iniustum, velut non restituat, peccas graviter in re gravi, & teneris illi tertio: nam illi tertio, & quidem invito damnum inferis tuo malo consilio. Nec obstat, quòd veritatem inculpatè ignorares; quia nihilominus imprudenter agis: nemo enim nisi imprudenter miscet se consiliis dandis in rebus, quas non intelligit, & sciens, ac volens exponit se periculo

riculo errandi cum damno tertii, quod proinde ei sufficienter est voluntarium, meritoque imputatur. Ita ferè *Lessius*.

Porro hæc Regula juris 62. in 6. *Nullus ex consilio dummodo fraudulentum non fuerit, obligatur*, intelligitur solum de eo, qui bona fide dat consilium in rebus ad suum officium non pertinentibus, & qui ratione sui muneris, aut statûs peritiam non profitetur, vel nomine fraudis intelligitur culpa lata, quæ ei æquiparatur in Jure.

Q. 5. Ex qua culpa juridica in contractibus oritur obligatio restituendi?

Resp. I. Si contractus cedat in utilitatem solius accipientis, ut in commodato, accipiens tenetur ad restitutionem, si res aliena pereat, vel deterior fiat ex culpa etiam levi, & levissima. At non tenetur, si fecit id, quod diligentissimi, ac prudentissimi in simili re propria conservanda facere solent. Constat, ex l. 18. ff. Commod. & ex Instit. lib. 3. tit. 15. & ex cap. 1. de Commod. Ratio dispositionis Juris est, quia æquitas naturalis postulat, ut is, qui gratis utitur re alterius in suam tantum utilitatem, maximam diligentiam adhibeat, ne pereat, vel deterior fiat. Excipitur precarium, in quo accipiens tenetur solum ex dolo, vel culpa lata, l. 8. ff. de Precario. eò quòd res concessa precario potest à Domino quovis tempore revocari, non autem res commoda: quare

quare æquum est, ut qui accepit precarium, non teneatur de tanta culpa.

Resp. II. Si contractus sit utilis utrique contrahenti, ut contractus pignoris locati, & conducti, uterque teneatur ad restitutionem damni secuti ex culpa lata, & levi, non autem levissima; ex l. 5. ff. *Commod.* & l. 23. ff. de *Reg. Jur.* Ratio est, quia cum res aliena alicui conceditur in ejus utilitatem, æquitas postulat, ut eam valdè diligenter custodiat; non tamen ad tantam diligentiam teneatur, quantam si in sui tantum utilitatem accepisset. Quare ad nihil tenetur, si fecerit, quod diligentiores faciunt in simili re propria conservanda. Hinc artifices, qui laborant in re aliena ob stipendium, & domestici, quibus incumbit ex officio cura custodiendæ rei domesticæ, tenentur refarcire damnum ex culpa etiam levi secutum. Qui tamen conductus est ad transportandum columnam, vel alias res fragiles, tenetur de culpa levissima respectu aliarum rerum. L. 25. ff. *Locat.* Quia nempe talis negligentia in ejusmodi rebus non censetur levissima, sed major propter summam diligentiam, quam illæ res ex natura sua exigebant. *De Lugo, & alii.*

Resp. III. Si contractus cedat in utilitatem solius dantis, ut in deposito, accipiens tenetur solum ad restitutionem ex culpa lata, & dolo, ex l. 5. ff. *Commod.* & l. 23. ff. de *Regul. & Instit.* lib. 3. tit. 15. Nam æquitas postulat, ut, qui

qui habet rem alienam in commodum solius Domini, non teneatur ad majorem diligentiam, & custodiam, quam passim adhibere solent in rebus suis homines, cum nullum commodum inde percipiat. Hinc si depositum pereat apud te sine tua culpa lata, non teneris illud restituere, nisi in his casibus. 1. Si adsit pactum de majori, vel maximâ custodiâ adhibendâ, vel etiam de casu fortuito præstando, ex l. 1. ff. *Deposit.* *Contractus enim legem ex conventionione accipiunt.* Ibid. 2. Si in culpa fuisti tecum deferendo depositum in locum periculosum, vel fuisti in mora non reddendo, cum potuisti, & debuisti, teneris ad restitutionem quantamcumque custodiam adhibueris, ex variis juribus, & cap. ult. *de Depos.* ibi: *Pactò, culpa, vel morâ præcedentibus, casus etiam fortuitus imputatur.* 3. Si accepisti mercedem pro deposito custodiendo, ex eodem cap. Tunc enim teneris de culpa levi: quia contractus depositi cedit in tuam, & Domini utilitatem, transitque in locationem operæ ad illud custodiendum. 4. Si te ipsum ad depositi custodiam offeras petenti diligentissimum custodem, tunc teneris de culpa levissima, l. 1. ff. *Depos.* quia tunc censeris custodiam diligentissimam promittere.

Dices, in prædictis legibus depositarius dicitur obligari solum ex dolo, non ex culpa.

Resp. In Jure lata culpa dolo æquiparatur l. 32. ff.

32. ff. *Depos.* & l. 226. ff. *De Verb. obligat.* ibi: *Magna negligentia culpa est magna, culpa dolus est.* Quare cum leges decernunt, dolum solum præstandum esse, non culpam; culpæ nomine levis, & levissima intelligitur, & sub nomine doli comprehenditur culpa lata. Cum autem statuunt in contractibus culpam esse præstandam, per culpam intelligitur, aliquando levis, aliquando levissima.

Resp. IV. Est obligatio in conscientia, refarciendi secundum has leges ante sententiam iudicis, damnum secutum sine peccato, sed ex culpa merè juridica in contractibus. Ita *Covar. Navar. Molin. Vasquez, Lessius* dicens esse *communioem, & alii.* Prob. Quia, qui ex contractu rem alterius accipit, obligat se saltem implicite ad eam servandam cum onere per leges annexo, & ad præstandam curam, ac diligentiam, quam leges præscribunt, cum præsertim hæ leges fundentur in naturali æquitate, & sancitæ sint propter bonum commune, ut contractus facile ineantur, & ad excitandam curam, ac diligentiam circa res alienas. Neque enim fundantur in præsumptione culpæ mortalis; nam, v. g. in culpa levissima non potest forum externum præsumere peccatum mortale, ut notat *Vasquez*, & tamen: cap. unico de *Commod.* dicitur simpliciter: *cum gratia sui quis commodatum accepit, de levissima etiam culpa tenetur.* Unde tunc est obligatio restituendi ex contractu, cui leges iustæ
eam

eam annexuerunt, & quam contrahens hoc ipso, quòd contrahit, tacitè in se suscipit, cum velit, & debeat contrahere secundum leges.

Q. 6. An qui inculpabiliter dixit, vel fecit aliquid, ad quod jus nullum habet, & ex quo impendet damnum proximo, tenetur ex justitia illud impedire, vel restituere, si non impediatur quantum commodè potest?

Resp. Aff. Est communis. Quia quisque tenetur ex justitia curare ne ex sua actione veniat damnum proximo contra Jus illius, ideòque impedire, ne malum ex sua actione secutum perseveret: alioqui, qui non impedit, quantum commodè potest, censetur causa moralis perseverantiæ effectus à se positi, & damni secuti, quod proinde ei imputabitur; nam quisque Jus habet, ne ei damnum sine justa causa, & auctoritate inferatur.

Hinc qui inculpate errorem docuit, vel consilium noxium dedit, tenetur, ubi advertit, dedocere; qui inculpate res alienas incendit, tenetur, quantum commodè potest, ignem extinguere, alioqui continuatio incendii foret ei voluntaria, & moraliter imputabilis. Si tamen non posset impedire alterius damnum sine graviore, aut saltem æquali suo damno, non poterit illi imputari, sed censetur justè permitti: nam multò minor est obligatio tunc impediendi, quàm non inferendi positive damnum; cum ipsa non oriatur ex
injusta

injusta læsione, vel aëctione: ideóque non est obligatio impediendi damni, nisi cum potest impediri sine gravi, aut saltem æquali suo damno: Cujus quidem damni proprii gravitas debet spectari respectivè ad damnum, quod inde proximo sequetur.

Q. 7. *Quid restitui debet ratione injustæ acceptionis, vel damnificationis?*

Resp. Qui injuriam alteri intulit, rem ejus culpabiliter accipiendo, aut detinendo, aut damnum inferendo, &c. tenetur in conscientia restituere rem, si adhuc exstet, vel ejus pretium si ipsa non exstet, item omnes fructus naturales, ac mixtos, sive perceptos, sive non perceptos, sed quos Dominus percepturus erat, & compensare omne damnum emergens, ac lucrum cessans. *Est communis.* Quia ratione injuriæ contrahitur obligatio injuriatum omninò indemnem reddendi, & restituendi in eum statum, in quo fuisset, si injuria illata non fuisset: alioqui injuria inegrè non tolleretur, nec æqualitas, quam Justitia intendit, reponeretur, & sic non cessaret totaliter injustitia. Quare mensura restitutionis faciendæ ratione injustæ acceptionis, vel damnificationis, est quantitas boni alieni ablati, & damni illati ac lucri impediti, quamvis lædens nihil inde emolumenti perceperit, ex C. *Gravis de Restit. Spoliat.* ubi Cælestinus III. ait: *Mandamus ablata cum integritate restituere, damna plenarie*

varie resarcire, & de illatis injuriis competenter satisfacere compellatis: provisuri, ut non tantum fructus a novo, & violento possessore perceptos, sed quos possessores veteres percepissent, reddi faciatis eisdem.

Igitur fur, vel malæ fidei possessor, vel damnificator injustus tenetur. 1. Rem alienam injustè possessam restituere Domino: nam quamdiu retinet, facit ei injuriam violando Jus, quod habet rem suam possidendi, & eam utendi. Quod si res aliena non exstat, tenetur ejus pretium restituere, cum sit causa injusta damni, quod patitur Dominus privatione rei suæ, quam tenebatur restituere. 2. Compensare omne damnum emergens, & lucrum inde cessans Domino, l. 5. Cod. de re vindic. Nam est causa injusta utriusque, teneturque Dominum indemnem servare, ut tollatur injuria illata. Porro lucrum justum alterius impedire est illi damnum inferre: nam est eum privare lucro sperato, ad quod Jus habet, & facere, ut minus habeat, quam habuisset. 3. Restituere omnes fructus naturales, & mixtos, quos percepit, quamvis Dominus non percepisset, nec illi existent amplius, nec ex illis factus sit ditior, ex l. 22. Cod. de re vindic. Quia fructus rei hoc ipso, quod producuntur, fiunt illius, qui est Dominus rei; & res quælibet Domino suo fructificat, ex Inst. de rerum divis. nam res ubicumque est semper Domini est, & Domino valet, quod

ibi valet: ergo fructus æquè restitui debent, ac res ipsa; & tunc est etiam obligatio restituendi ex re accepta: quòd si illi fructus interea, dum retinentur, pereant, pereunt non Domino, sed injusto detentori, qui est in mora culpabili. Item tenetur restituere fructus omnes naturales, & mixtos, imò, & merè industriales, quos Dominus singulari suâ diligentia licitè percepisset, quamvis ipse damnificator nullos perceperit; ex l. 33. ff. de rei vindic. ibi: *Fructus non modò percepti, sed & qui percipi potuerunt honeste, æstimandi sunt.* Et ex cap. *Gravis* cit. nam debet compensari omne damnum emergens & lucrum cessans.

Not. I. Fructus merè naturales sunt illi, qui ex re aliqua gignuntur sine ulla ferè industria, aut labore, ut herbæ in pratis, arborum poma, animalium foetus. Merè industriales sunt ii, ex sola industria, & labore proveniunt, licèt mediante aliqua re tanquam mero instrumento; ùt quæstus, qui ex negotiatione, vel ex usu artificioso alicujus instrumenti, puta penicilli, percipitur. Fructus mixti sunt ii, qui ab ipsa re, mediante industria, & labore, proveniunt, ùt fructus agrorum, vinearum; ad quos revocatur pretium locationis ædium, earumque rerum quæ habent usum locabilem: nam pretium locationis est fructus earum, quem pariunt mediante usu sui, qui est pretio æstimabilis; & datur solùm pro usu rei, ex l. 19. & 36. ff. de Usuris. Hi fructus vocantur

tur civiles, & debentur Domino rei, l. 5. Cod. de rei vindic. ibi: *Domum, quam ex matris successione ad te pertinere, & ab adversa parte injuria occupatam esse ostendis, Præses Provinciae cum pensionibus, quas percepit aut percipere poterat, & omni causâ damni dati, restitui jubebit.* Soli autem fructus merè industriales, quos Dominus rei non percepisset, non sunt restituendi: quia non sunt fructus rei alienæ, sed industriæ propriæ. Sic qui pecuniâ furtivâ negotiatus est, non tenetur lucrum suum restituere, sed solum pecuniam ablatam, & omne damnum emergens, ac lucrum cessans, si quod est.

Not. 2. Semina, & alia similia, si sint aliena, non fructificant Domino suo, sed Domino agri, l. 25. ff. de Usur. ibi: *Omnis fructus non jure seminis, sed jure soli percipitur.* Quia sunt magis agri, quam seminis, quod mortuum est, & ab agro vivificari, & ali debet. Hinc qui triticum furtivum seminavit in agro suo non tenetur restituere segetes, sed aliud triticum in eadem mensura cum damno emergente, & lucro cessante, si quod est secutum Domino tritici.

Not. 3. Restitutio fructuum facienda intelligi debet deductis pretio operæ, ac laboris, & impensis, quæ à Domino fieri debuissent ad illos percipiendos, ad conservationem rei, & ad ejus melioramenta, quibus rei valor crevit Domino, ex l. 7. ff. Solutio matrim. Quia his

H 2

dedu-

deductis Dominus non patitur damnum, & reponitur æqualiras.

Q. 8. An injustus damnificator tenetur insuper aliquid solvere pro culpa in penam?

Resp. Non tenetur ante sententiam judicis: quia punitio ad judicem pertinet; sed post sententiam tenetur pœnam solvere, quia Judex habet Jus eam infligendi, & justa sententia obligat in conscientia. Ita S. Thom. 2. 2. q. 62. a. 3.

Q. 9. An fur, vel injustus possessor, aut damnificator tenetur restituere rem alienam, si peritura fuisset apud Dominum?

Not. Possessor malæ Fidei est is, qui rem alienam injustè accepit, vel retinet, aut consumpsit, vel alienavit, putans, aut dubitans esse alienam, vel se non legitimè possidere; vel ex ignorantia graviter culpabili judicans esse suam. Possessor bonæ Fidei est, qui rem alienam detinet, judicans prudenter esse suam. Unde bona fides nunquam potest oriri ex ignorantia, quæ non excusat à culpa mortali in acceptione rei & omissione inquirendi, cujus res sit: nam tunc non potest prudenter censerì justa possessio.

Resp. I. Injustus possessor tenetur rem alienam restituere, si illa non erat peritura apud Dominum, nisi per injuriam alterius, v. g. furtum. *Est Commun.* quia sicut ille alius facien-

do

do injuriam, teneretur restituere, ita ut præveniens teneris integrè damnum resarcire, cum fueris causa injusta totius damni.

Resp. II. Si res perit dolo, vel injuriâ injusti possessoris, quia vel amisit culpâ latâ, vel eam scienter destruxit, absumpsit, alienavit, &c, tenetur ejus pretium restituere Domino, etiam si apud hunc casu peritura fuisset. *Est communis, teste Layman.* quia talis est hic & nunc causa injusta interitûs rei, quæ verè perit per injuriam detentoris, ac proindè ratione injustæ læsionis statim contrahit restituendi obligationem, quæ subsequente fortuito casu non extinguitur. Sic qui occidit hodie Petrum, alioqui cras interficiendum à ferâ, est causa injusta mortis Petri, & tenetur ad restitutionem. Idque magis adhuc constat, si tempore quo ex culpa perit vel destructa est res aliena, non erat notitia interitûs vel periculi futuri: quia cum periculum illud ignoraretur, res illa verè tantum valebat apud homines, sicut si peritura postea non fuisset. Totus ergò valor ille fuit per injuriam ablati, & totius illius debiti reus factus est, atque aded suscepit jam in se onus & obligationem totius illius debiti solvendi. A quo debito non liberatur ex eo, quòd eventus subsequens ostendat rem fuisse postea perituram, vel minùs valituram: quia hoc non facit rem minùs valuisse tum, cum injustè destructa est, pro quo tempore taxari debet valor damni illati. *Ita de Lugo.*

H 3

Resp.

Resp. III. Item tenetur restituere rem alienam quæ casu apud ipsum perit, si non sit omnino certum casu perituram fuisse apud Dominum: quia in dubio melior est conditio innocentis, & Domini possidentis jus certum recipiendi rem suam vel ejus pretium.

Imò juxta multos tenetur, etiam si res certò fuisset peritura apud Dominum casu, vel juxta hostium spolatione: quia 1. hoc ipso, quòd quis rem alienam injustè aufert, vel detinet, facit Domino injuriam, cui est per se annexa obligatio restituendi; per accidens autem est, quòd esset casu similiter apud Dominum peritura. 2. Qui injustè accipit, injustè detinere incipit: sed qui injustè detinet, semper est in mora restituendi: qui autem est in mora, tenetur etiam de casu fortuito, nam mora trahit ad se periculum rei, ut statuunt jura. 3. Casus subsequens non facit, ut fur, vel injustus possessor damnum reipsa non intulerit, sed solum facit, quòd imputatum fuisset alteri causa. Item qui semel ratione rei injustè accepta obligatur, per eventum fortuitum postea subsequentem non absolvitur.

Alii tamen hoc negant, quia nullum damnum ex injuria est illatum Domino, cum constet eum ex casu fortuito non minùs privandum fuisse re sua, quàm si nulla fuisset injuria illata, ideòque nihil minùs habeat, quàm aliàs fuisset habiturus: ex injuria autem oritur obligatio restituendi solum damnum ex ea
secu-

secutum, non aliud 2. L. 14. ff. *Depos.* Statuitur eum, qui renuit depositum reddere, non teneri pretium restituere, si res deposita interea naturali interitu pereat, licet tamen casus fortuitus moræ culpabili imputetur: & L. ult. ff. *ad Legem Rhod.* Statuitur, quod si navem conduxerim ad merces meas convehendas, ipse verò nauta me invito & mala fide merces meas in navem deteriore[m] transtulerit, cum qua merces meæ perierint, teneatur mihi de hoc damno, si altera navis salva evaserit; sed non teneatur si ambæ naves eâ navigatione perierint, quia æquè merces meæ in priori navi conductâ periissent. Hoc autem discrimen inter hunc casum, & præcedentem affert Layman, quod in primo, non in secundo injustus possessor sit causa interitûs rei.

Sed si rem alienam quæ incendio, vel aliter peritura erat apud Dominum auferam, & post elapsum periculum non statim restituam, & postea apud me pereat, non jam peritura apud Dominum, an teneor ejus pretium restituere?

Resp. Aff. Ita omnes. Quia res illa à periculo libera, & secuta ad Dominum pertinebat, & sic ei statim tunc reddi debuit: quare si non fuit reddita, injuria ipsi facta fuit per injustam detentionem, quæ fuit causa damni, nam apud Dominum non amplius periisset.

Q. 10. An ratione injuriæ restitutio facienda est juxta summam estimationem, quam res à tempore detentionis habuit?

H 4

Resp.

Resp. I. Si res aliena apud furem, vel iniustum possessorem facta est deterior, quam cum accepta est, tenetur restituere secundum statum illum, quem res tunc habebat. Nam tempore, quo accepit, res illa tantumdem valebat, & accipiendo damnum iniustum Domino intulit, privando eum re sua in tali statu, & facultate eam majore pretio vendendi.

Resp. II. Si res apud iniustum possessorem melior effecta est sive intrinsecè, & in substantia, ut si vitulus evaserit in bovem, sive extrinsecè, & in valore, ut si auctum sit eius pretium ob emptorum multitudinem, restitui debet Domino in tali statu, si exstet. Nam res semper mansit in eius dominio: melioratio autem, & incrementum rei pertinet ad eius Dominum. Si autem res illa non exstet, & vendita fuerit maiore pretio, quam vendidisset Dominus, totum pretium acceptum restitui debet Domino; quia res tempore, quo carius vendita est, & melior erat, Domini erat, & Domino debebatur: ergo pretium acceptum ei debetur, cum sit valor suæ rei. Quod si res casu perit, vel minore pretio vendita fuit, aut in deteriore statu, & valore alienata vel consumpta, restitui debet Domino secundum æstimationem, quam in optimo statu, & maximo valore habuit, si Dominus eam tali tempore erat venditurus, vel passus est damnum emendo aliam summo valore: quia iniustus possessor fuit causa iniusta talis lucri cessantis, vel

vel damni. Idem dic, si incertum sit, an Dominus lucrum ex eius melioramento fecisset, vel quo pretio venditurus fuisset, ut docent passim Doctores: nam iniuste privatus fuit potestate lucrandi, & vendendi summo valore, qua forte usus fuisset: at in dubio melior est conditio innocentis, & possidentis Jus exigendi integram indemnitatem.

Imò juxta varios, restitutio fieri debet secundum summum valorem & incrementum, etiamsi Dominus re sua certo usurus non erat in tali statu, nec juxta summum valorem venditurus: quia dum res apud iniustum possessorem melior & carior facta est, Domino meliorata fuit, ipsique debita erat in tali statu: ergo facta est Domino iniuria cum damno, eum privando re sua in optimo eius statu, & valore: quæ iniusta detentio est nova iniuria à prima acceptione distincta, per quam statim contracta est obligatio eam restituendi cum tali incremento, & valore. Obligatio autem ex iniuria contracta extinguitur per solam restitutionem, & licet nullum damnum Dominus recipiat spectato statu, in quo futurus esset, si ad tempus minoris valoris rem servaturus esset; tamen recipit damnum, attento priori statu, in quo habuit dominium rei plus valentis, quo maiore valore ad se pertinente iniuste privatus fuit. Confirmatur L. 8. ff. de Condict. furt. ibi: *Si ex causa furtiva res condicatur, cujus temporis æstimatio fiat, queritur.*

Placet tamen id tempus spectandum, quo res unquam plurimi fuit: maximè cum deteriore rem factam fur dando non liberatur; semper enim moram fur facere videtur.

Sed hoc negant alii, quia restitutio fieri debet solum ad æqualitatem damni illati. At tunc non est illatum damnum secundum summum valorem rei, nam eius incrementum non erat certò profuturum Domino, cum Dominus non fuisset eam venditurus tempore illius incrementi, nec coactus fuerit eo tempore aliam emere.

Q. II. An qui ponit actionem, ex qua damnum obvenit alteri, tenetur illud restituere?

Resp. I. Si damnum venit tertio ex actione tua mala, vel otiosa, quæ fuerit periculosa, sive per se, sive ratione circumstantiarum, teneris illud resarcire, quamvis aliunde adhibueris diligentiam ne eveniret, & illud non intenderis. Quia 1. illud damnum est tibi sufficienter voluntarium in causa, nempe in actione tua mala periculosa, per quam illud creas. 2. Intulisti injuriam damnosam illi tertio, quippe qui jus habebat, ne malam illam actionem sibi periculosam faceres.

Secus est, si damnum veniret alteri ex tua actione non mala, licet periculosa, sed utili tibi cujus faciendæ jus habebas; modò adhibueris debitam ad illud impediendum diligentiam, quæ adhiberi potuit, retenta illa actione
licita

licita tunc enim damnum illud tibi non impu-
taretur, cum utaris jure tuo, ex c. 31. de Elect.
Non videtur injuriam facere, qui utitur jure suo.
Et ex l. 193. ff. de Regul. Jur. *Nemo damnus
facit, nisi qui id fecit, quod facere jus non habet.*
Sed si non adhibueris debitam cautionem, ne
aliis damnum eveniret, tenêris de damno;
nam quisque tenetur ex justitia curare, ne ex
sua actione damnum veniat alteri; nam pro-
ximus habet jus, ne ei damnum inferatur sine
justa causa, & legitima auctoritate, Item te-
nêris, si jus non habeas faciendi aliquid peri-
culosum, licet non malum: sic qui in itinere fo-
yeam, lupi capiendi causâ, facit, tenetur de
damno, L. 28. ff. *Ad Leg. Aquil.*

Resp. II. Tenêris resarcire damnum, quod
alteri venit ex tua culpa, scilicet actione mala,
vel inutili, si damnum illud intendisti, licet ex
ea plerumque damnum non veniat; nam tunc
damnum tibi voluntarium est in se, & meritò
censeris illius causa, cum re ipsa ex directa in-
tentione illud intuleris per actionem tuam
malam, vel inutilem.

Resp. III. Tenêris resarcire damnum, quod
obvenit alteri ex actione tua mala, vel inutili,
licet ex ea plerumque damnum tertio non
eveniat, nec illud in eenderis, si prævideris pro-
babiliter eventurum. S. Thom. q. 64. a. 8.
Quia 1. tunc damnum illud est voluntarium
tibi in actione illa mala tanquam in causa, vel
saltem tanquam in occasione, quæ est æquiva-
lenter

lenter causa. 2. Fecisti injuriam alteri, qui jus habebat, ne actionem illam malam faceres in talibus circumstantiis, nempe cum suo periculo, quamcumque aliunde diligentiam adhibueris S. Th. 2. 2. q. 64. a. 8.

Resp. IV. Non tenêris resarcire damnum, quod ex tua actione mala non periculosa obvenit, si illud non intenderis, nec potueris praevidere obventurum, eò quòd nunquam, aut ferè nunquam illud eveniat ex tali actione in talibus circumstantiis: quia tunc damnum illud nec in se, nec in alio tibi voluntarium est, cum nec illud intenderis, nec potueris praevidere; nec requiritur cautio, ubi non est periculum. Hinc qui alienam arborem ascendit ad fructus furandos, & casu cadens supra socium, eum præter intentionem occidit, non est reus homicidii, nec tenetur socio ad restitutionem: quia talis ascensus, licet illicitus, non erat sic periculosus: unde ille solum reus est furti. Quando autem S. Thom. loco cit. dicit, dantem operam rei illicitæ, ex qua mors alterius sequitur, esse reum homicidii, supponit illam rem esse aliquatenus periculosam, saltem ex circumstantiis.

Q. 12. An in dubio de damno secuto ex actione mala per se damnificativa, est obligatio restituendi?

Resp. I. Qui injustè posuit actionem ex se impeditivam lucri, vel damnificativam, tenetur

tur in dubio, an re ipsa alteri lucrum cessaverit, aut damnum secutum sit, restituere pro ratione dubii, seu quanti aestimatur certum subeundi damni periculum: quia talis fuit causa injusta periculi, quod alter subit patendi damnum; nec constat non passum fuisse: iniquumque est, ut innocens in tali dubio totum periculum certum subeat, & alter sit immunis omni obligatione.

A fortiori qui certus est de patrata à se actione injusta per se sufficiente ad damnum inferendum, & de damno secuto, sed dubitat an secutum sit ex illâ, tenetur restituere saltem pro ratione dubii, & aestimationis periculi. Dico saltem, nam juxta Lessium, & alios multos tenetur de toto damno: tum quia possessio est pro actione injusta, quod talem effectum procreârit, nisi oppositum constet: tum quia præsumptio juris valet, quamdiu de contraria veritate non constat: sed tunc est præsumptio juris damnum ex illa actione, v. g. consilio malo secutum esse. ex Reg. 45. Jur. III. 6. *Inspicimus in obscuris, quod est verisimilius, vel quod plerumque fieri consuevit.* Alii tamen non pauci docent, talem teneri solum ad partem damni pro quantitate dubii: quia non est æquum, tantum teneri restituere eum, qui solum ex probabili præsumptione, quantum qui ex certa scientia damnum intulit.

Idem dic de omissione injusta, hoc est, omissione rei ex justitia debitæ, dum dubitatur,
an ex

an ex ea secutum sit damnum; nam in morali-
libus omissio injusta est æquivalenter actio in-
iusta.

*Q. 13. An qui solo exemplo movit efficaciter
alium ad damnum inferendum, tenetur
damnum ab hoc illatum resarcire in
ejus defectum?*

Resp. Aff. Si hoc eventurum probabiliter
præviderit. Quia 1. talis posuit actionem
malam, & periculosam ratione circumstantia-
rum, ex qua probabiliter prævidit damnum
tertio secuturum: ergo fecit ei injuriam; nam
quilibet habet jus, ne fiat actio mala cum pe-
riculo damni sui. 2. Verè movit alium ad dam-
num inferendum, & æquè est causa damni,
quod ex motione exempli sequitur, ac si ex
consilio sequeretur. 3. Qui occasionem dam-
ni dat sine justa causa, damnum dedisse cense-
tur, ex cap. ult. *De injur.* & l. 30. ff. ad Leg. Aquilæ;
Qui occasionem præstat, damnum fecisse videtur.

*Q. 14. An quis tenetur restituere damnum
irrogatum per suum mancipium, ani-
mal, vel Filium?*

Resp. I. Ante omnem sententiam tenetur ra-
tione culpæ, si negligens fuit in præcavendo,
ex cap. 3. 4. & ult. *de injur.* nam tunc damnum
illud ei voluntarium fuit in omissione diligen-
tiæ debitæ; ideóque ei meritò imputatur.
Hinc qui animal ferum non tenuit domi clau-
sum.

lum, vel catenis ligatum, tenetur de damno ab eo illato. Ob eandem rationem, qui potestatem in alios habent, peccant contra justitiam, & tenentur ad restitutionem, si ubi est periculum damni, non provideant, ne fiat à suis. Nam Dominus, & Pater tenetur ex justitia impedire, ne aliis damnum inferatur à suis, vel per sua animalia.

Resp. II. Si damnum irrogatum sit sine culpa voluntaria Domini, hic tenetur dare pro noxa mancipium, vel animal, aut damnum compensare, ex jure civili. *Instit. digest. § cod. de Noxal. actionibus, & cap. ult. De injur.* Quæ leges non sunt pœnales, sed dispositivæ, & æquitati, ac naturali rationi valde consentaneæ: quia cum animal, vel servus non sint sui juris, sed totum, quod sunt, Domini sint, leges justè disposuerunt, ut sicut omnis utilitas ab eo proveniens Domini est, ita etiam, & damnum Domini sit, nisi velit ipsum pro eo tradere: nam qui sentit commodum, debet sentire, & onus, reg. 55. Jur. in 6. Quare hæ leges obligant ante sententiam, nisi ex consuetudine legitime præscripta, sententia requiratur: nam in foro conscientie idem dicendum est circa ista, quod æquus Judex cognita veritate judicaret. Ita Sanchez, & alii.

Item quando ex domo aliquid projicitur, vel effunditur, quod damnum intulit, si ante non fuit clamatum, caput familie in illâ domo habitantis tenetur ad solvendum duplum illius damni.

damni, quamvis sine eius culpa illati. L. 1. & l. 6. ff. *De his qui effuder.* .ibi. . *Habitator suam, suorúmque culpam prestare debet.* Sed iuxta multos, si Dominus verè peccato careat, nihil tenetur restituere ante sententiam: quia sic usu receptæ sunt illæ leges, nec id necessarium est ad finem illarum. At post sententiam tenetur in conscientia parère sententiæ iudicis, quia hæc non fundatur in præsumptione culpæ, sed in legibus, quæ ad bonum commune, & pacem publicam ita statuerunt, & ut Domini diligentius caverent, ne damnum aliis à suis inferatur.

Resp. III. Parens non tenetur ex delicto filii, vel damnum resarcire, vel filium noxæ dedere, si absque parentis culpa commissum est, ex *Instit. de Noxal. act.*

Q. 15. *An qui impedit alterum à consecutione alicujus boni, tenetur ad restitutionem?*

Resp. I. Qui quocumque modo etiam solis precibus, vel consilio, saltem absque causa iusta, impedit aliquem à consecutione boni ipsi ex Justitia debiti, sive habeat Jus in re, sive solum Jus ad rem, peccat contra Justitiam, & tenetur compensare totum damnum. *Ita omnes.* Quia illius fuit causa iniusta, violando ius, quod habet alter ad habendum illud bonum. Unde si alter habebat ius in re, impediens tenetur restituere valorem illius rei: si verò solum ius ad rem, v. g. per iustam promissionem,

missionem acceptatam, electionem presentationem, &c. tenetur restituere quanti Jus illud Judicio prudenti aestimatur. Idem dic de impediendo alterum, ne utatur Jure suo, v. g. exercendi suam artem, operam locandi, petendi aliquid, &c. Nam quilibet habet Jus utendi Jure suo, quod Jus tunc violatur.

Resp. II. Qui vi, fraude, dolo, minis, detractione, calumniâ, mendacio, vel alio modo injusto impedit aliquem à consecutione Beneficii, vel Officii, quo dignus erat, vel alterius boni ex justitia non debiti, ut doni, legati, &c. tenetur restituere, quanti judicio prudenti ea spes ei valebat. *Est communis teste De Lugo, imò est omnium teste Sanchez.* Quia licet impeditus non habeat jus strictum ad tale bonum, jus tamen habet ne ab illius consecutione, per vim, fraudem, vel aliam quamvis viam illicitam impediatur, & ut perfectè liberum cuique sit ei gratificari. Ergo tali facta est injuria, quæ resarciri debet. Idque si vis, vel fraus exerceatur circa eum, qui impeditus est à consecutione boni, ut si quis vi eum detineat, vel minetur ei ne petat, vel eum decipiat; siue circa collatorem, ut minando, ne conferat, vel falsò persuadendo alterum esse indignum.

Dixi, quanti spes, &c. Nam non tenetur ad æquale, quia gratiam illam nondum fuerat adeptus, & poterat multipliciter impediri. Ait S. Th. q. 62. a. 2. ad 4. quod, si nulla erat spes, non

tenetur restituere damnum, cum reipsa nullum intulerit. Si tamen exigua spes fuisset, compensanda est iudicio prudenti.

Qui autem à consecutione Beneficii Ecclesiastici, vel officii, aliquem indignum impedit per vim, & fraudem, licet peccaverit, non tenetur damnum illud restituere, quia non fecit injuriam quoad illud, cum nullum ad illud habeat jus, etiam conditionatum, & in libera collatoris voluntate positum, nam illicitum est conferre Beneficia, vel officia indignis. Item qui à consecutione Beneficii, vel officii aliquem dignum, & spem habentem impedit, ut digniori conferatur, non facit injuriam impediendo, nec tenetur ad restitutionem: quia ille non habet jus etiam remotum, ut digniori præferatur. Si tamen impediatur calumnia, vel detractio, tenetur ad restitutionem famæ sicut in primo casu.

Idem dic, si dignum solis precibus, & commendatione impediatur, ut æquè digno conferatur: quia non habet jus, ut illi præferatur in bonis communibus, nec injusta via impeditur, & tibi licet petere pro æquè digno: secus, si injustâ viâ talem impediatur; nam tunc teneris illi restituere, quantum ea spes ei valebat; quia jus habet, ne injustè impediatur, ut Beneficium conferatur alteri non digniori.

Resp. III. Qui etsi sine vi, vel fraude, vel aliâ injustâ viâ impedit dignum à consecutione Beneficii, vel officii, ut detur indigno, tenetur ad
restitu-

restitutionem Ecclesiæ, vel Reip. quæ inde damnum injustè patitur. *Est communis.* Quia utraque jus habet, ne damnum ei quovis modo inferatur. Idem dic, si modo etsi non injusto impediatur digniorem, ut detur minùs digno, quia Ecclesia, & Resp. habent jus habendi optimos Ministros, & Magistratus. Sed juxta multos non tenetur restituere impedito; quia non violavit justitiam commutativam erga illum, quippe qui nullum jus talis justitiæ habet ad Beneficium, vel officium: non enim habet jus in re, nec jus ad rem, quo debitum ei sit Beneficium, vel officium, & quo possit illud jure exigere.

Resp. IV. Ex communi, qui sine vi, fraude, vel aliâ viâ injustâ aliquem impedivit à consecutione boni non debiti ex justitia, non tenetur ad restitutionem: quia non fecit injuriam impedito, cum nullum jus habeat ad illud bonum, & liberum cuique relinquat gratificari ei, si velit, & nullam viam injustam adhibeat. Nec refert quod alter statuerat donare, quia hic sine iniustitia semper potest propositum mutare: ergo & ad id induci viâ non iniustâ: Odium autem seu animus nocendi per medium non iniustum, & in iis, in quibus potest quis alioquin nocere absque iniustitia, non est peccatum contra iustitiam, sed solum contra charitatem.

Hinc non tenetur ad restitutionem, qui sine vi, vel fraude, aut alia ratione iniusta, sed so-

lis precibus, vel obsequiis aliquem avertit ab instituyendo tali hærede, aut à relinquendo legato, vel donando aliquo bono; vel qui curavit revocari testamentum, & alium hæredem institui; quia nemo habet ius ad successionem; vel legatum, quàm diu testator vivit, cum liberè prohibita imper possit revocare, & mutare testamentum. Tamen sine iusta causa aliquem à consecutione boni non debiti impedire viâ non iniustâ est contra charitatem, quâ debemus velle bonum proximo, & quæ vetat, ne alteri faciamus, quod nobis fieri nolumus.

Sed quid si alterius procuratorem, vel tabellarium, litteras, aut mandata alterius deferentem ad impetrandum beneficium; vel ad aliquod negotium, detineam prætextu recreationis, vel potationis, sciens hanc detentionem nocituram mandatario?

Resp. Peccas contra justitiam, & teneris ad restitutionem. Ita *De Lugo, & alii*: quia mandatarius habet ius, ut procurator, vel tabellarius, seu famulus, diligentiam adhibeat, & moram vitet, ad quod tenetur ex iustitiâ, & tu scienter impedis executionem, ac usum eius iuris, seu id, ad quod ille ius habet. Sed qui quovis modo, etsi de se licito scienter impedit usum iuris alterius, & id, ad quod ius habet, facit ei iniuriam, cum violet eius ius, ideóque tenetur ad restitutionem damni inde secuti. Idem dic, si famulum alterius quovis modo deti-

detineas sciens hanc detentionem causam esse
damni Domini, ad quod vitandum famulus
ex iustitiâ tenetur: nam cooperaris injustitiâ
alterius, & verè es causa moralis talis damni.

Q. 16. *An accepta ob opus malum restitui debent?*

Resp. I. Sic accepta ante opus malum patra-
tum restitui debent. Ita omnes. Quia ista non
dantur nisi ea lege, ut accipiens se obliget ad
opus malum, ad quod impossibile est obligari,
unde datio est nulla, & sic rei dominium non
fuit translatum, ex c. ult. de pactis.

Resp. II. Crimine patrato pretium retineri
potest, nisi per legem aliquam acquisitio sit
irrita, vel accipiens fiat inhabilis ad acquiren-
dum illius dominium. Ita S. Anton. Covar.
Caiet. Less. De Lugo, &c. & alii multi. Quia
1. accipiens non est inhabilis ad illud acqui-
rendum, & pretium datum est omnino volun-
tariè, non quidem ut pretium peccati, quod est
tantum conditio, sine quâ non daretur, sed ut
solutio promissi positâ conditione. 2. Mulier
potest retinere id quod acquisivit per mere-
triciam. ex L. 4. ff. de condict. ob turp. caus. &
ex S. Thom. q. 62. a. 5. ad 2. & in 4. dist. 15.
q. 2. a. 4. q. 2. si lex prohibuit actum, ex quo quis
lucrat, sed non lucrum supposito actu; tunc
quamvis acquirendo tali actu contra legem fece-
rit; tamen tenendo contra legem non facit, &
ideo hæc retineri possunt.

Ad leges in contrarium obijci solitas, dico

eas non reddere irritam acquisitionem rei ob
 turpem causam datæ, nec facere accipientem
 inhabilem ad acquirendum illius dominium;
 sed solum decernere, ut ante opus patratum
 habeantur pacta illa invalida, & ut ne patra-
 to opere inde oriatur obligatio civilis, ob
 quam scilicet posset in iudicio repeti promif-
 sum: quod probatur, ex l. 2. *Cod. de condic-
 ob turp. caus.* ubi res ob turpem causam accep-
 ta ei, qui accepit, relinquitur, & ex l. 8. ff.
eod. tit. ubi dicitur solutum ob turpem causam
 non posse repeti. Dixi, *nisi per legem*, &c. Quia
 quando lege aliquâ positivâ accipiens reddi-
 tur inhabilis ad acquirendum Dominium, vel
 annullatur actus, ex quo pendet acquisitio,
 tunc res accepta restitui debet: nam per talem
 legem translatio dominii impeditur, etiam in
 conscientia, cum bona, & actus subditorum
 subiiciantur voluntati iustæ Legislatoris in or-
 dine ad bonum commune, quod semper per
 legem justam intenditur: quod si is, qui de-
 dit, fiat per legem incapax datum retinendi,
 si restituatur, tunc restitutio fieri debet pau-
 peribus, vel aliis piis operibus: secus, fieri
 debet danti, quia cum translatio dominii rei
 datæ nulla sit, res remanet prioris Domini,
 qui illius dominio se non abdicavit, nisi ut in
 recipientem transferret: equidem si eam rem
 ob opus malum dederit, dignus est, ut eâ pri-
 vetur, se hæc pœna infligi debet à iudice,
 non à privato.

Resp.

Resp. III. Quoad proximum in poenitentiam imponenda est a confessario obligatio dandi pauperibus, vel piis causis accepta pro quovis opere malo patrato, si accipiens non indigeat: tum quia peccatum est tali poenitentia dignum: tum ne lucrum ex peccato reportet, & sic ad peccatum affectum retineat, & ad illud iterandum alliciatur.

Q. 17. *An accepta ob opus bonum jam debitum restitui debent?*

Resp. I. Accepta pro actione vel omissione debita ex justitia restitui debent danti. *Est communis:* quia 1. Quae accipiuntur pro actione vel omissione debita ex justitia, accipiuntur per injustitiam, nempe contra jus quod habet proximus, ut id fiat, vel omittatur sine sumptu suo: at accepta per injustitiam restitui debent. 2. Tunc nullus est titulus, seu jus accipiendi & retinendi; neque enim oritur ex contractu oneroso, cum ejus natura sit, ut utrumque obligationem pariat: nulla autem noxa obligatio imponitur ei, qui jam ex justitia obligatus est. Non item ex pacto gratuito, quia danti non est animus liberaliter donandi, sed dat coacte ex metu injuriae, ne iure suo defraudetur. Responsio vera est, etiamsi pretium tibi detur ab alio tertio, cui nihil debebas. *Est communis.* nam ille verè dat pro re, quam gratis dare debes, & ad quam ius habet is, cuius causam gerit, & pro quo petit: ac proinde ei

vendis mediante pretio ab amico dato, id quod ei ex iustitia debes. Nec refert quòd opus debitum feceris in gratiam dantis pretium; nam hæc relatio non tollit obligationem exequendi opus sine pretio, nec ullum commodum pretio æstimabile affert solventi pretium; estque solùm mentalis: ergò non impedit iniustitiam.

Hinc peccant contra iustitiam, & tenentur restituere, qui aliquid accipiunt pro ferenda sententia iusta, pro testimonio vero dicendo, pro restituendo deposito, commodato, invento, vel pro solvendo debito; vel ad abstinendum à furto, homicidio, & detractione, &c. Cùm hæc omnia sint debita ex iustitia.

Resp. II. Accepta pro opere debito ex charitate tantùm, vel aliis virtutibus, quod sine labore, sumptu aut periculo fieri potest, restitui debent. *Ita Covar. Medin. Lessius, & alii.* Quia communi hominum iudicio talia opera non sunt pretio æstimabilia; nec omnino voluntariè ac liberaliter aliquid pro illis datur, sed coactè ob necessitatem.

Hinc qui accepit pecuniam, ut furem indicet, &c. tenetur eam restituere.

Si autem opus illud ex sola charitate debitum fieri nequeat sine labore, vel sumptu, vel periculo, aliqui docent accepta pro eo retineri posse; quia qui pro illo accipit, vel exigit pretium, peccavit solùm contra charitatem, cum opus illud sit pretio æstimabile. Alii verò

verò nihil distinguunt, & censent accepta pro quovis opere ex charitate, vel alia virtute debito, restituenda esse: quia iniquè exigitur & accipitur pretium pro opere, quod nullo oblato pretio præstari debet; & dans coactè, & rationabiliter invitus dedit, quippe timuit, ne alioqui non fieret id, quod debetur. De Lugo docet esse obligationem ex charitate, restituendi accepta ob opus debitum ex charitate, quando charitas obligabat ad subveniendum gratis proximo: quia ea obligatione posita, acceptio pretii impedit, ne possit fieri satis præcepto charitatis, cum pretio accepto non subveniatur gratis proximo prout charitas præcipiebat; sed tunc non est restitutio nisi latè dicta.

Resp. III. Si constet aliquid sponte, ac liberaliter donatum præcisè ad inclinandum accipientem ad bonum opus ex iustitia, vel charitate debitum faciendum, hic non tenetur illud restituere: quia donatio gratuita, ac voluntaria est iustus titulus retinendi donum gratuitum; nisi tamen lege positivâ inhabilis sit ad acquirendum dominium rei dono datæ, sicut est iudex circa munus saltem magni momenti spontè oblatum.

Resp. IV. Qui aliquid accepit pro actione, vel omissione, quæ solum cedit in suum commodum vel in honorem Dei, non tenetur illud restituere: quia illud ex causa, vel sub conditione donatum est omnino voluntariè, ac liberaliter: nemo enim emit ab alio actiones,

vel omissiones liberas ei soli utiles: ut si des alteri aliquid, ut sacrum audiat, jeiunet, ne ebrietur, &c. Qui tamen accepit aliquid ne admittat crimen, quod legibus puni- tur, cogitur in iudicio ad restituendum, & post sententiam tenetur restituere, cum sit iusta, & legi conformis.

Q. 18. Quid restitui debet ratione rei acceptæ?

Resp. I. Qui tenetur restituere solum ratio- ne rei acceptæ, ex comuni tenetur solum resti- tuere rem alienam si adhuc extet, vel id, in quo ex ea factus est ditior si non extet apud se, & ad fructus exstantes, aut quatenus ex iis fa- ctus est ditior: quia tantumdem, & non plus habet ex re alienâ sive in se, sive in æquivalenti. Quare mensura restitutionis faciendæ ratione rei acceptæ est quantitas possessionis rei alie- næ, vel in se, vel in æquivalenti possessæ. Ita ut tantum restituatur, quantum rei alienæ in se, vel in æquivalenti possidetur, l. 25. ff. *De petit. Hered.* Alienum autem in æquivalenti quis possidet, cum rem alienam consumendo, aut donando, rebus suis pepercit, vel alienan- do aliquid acquisivit.

Q. 19. Ad quid tenetur possessor bonæ fidei?

Resp. I. Qui rem alienam bona fide possidet, putans prudenter esse suam, ubi primum no- vit esse alienam, ex communi tenetur eam re- stituere prima opportunitate, l. 22. ff. *de petit. hered.* quia Dominus habet jus rem suam pos- sidendi. Quod si non reddat, ubi primum potest

potest commodè, incipit esse possessor malæ fidei, & tenetur ad restitutionem tum ratione rei acceptæ, tum etiam ratione injustæ detentionis, quæ est æquivalenter injusta acceptio: unde si interim res etiam casu pereat, tenetur ejus pretium restituere, cum fuerit in mora culpabili: tenetur autem rem eandem Domino restituere, nec licet ei pecuniam vel aliud pro illâ sine ejus consensu dare; quia res illa in individuo est Domini, nec sine injuria potest Dominus invitus cogi rem suam vendere aut commutare, cum habeat, jus illam possidendi ac retinendi, & constat ex l. 3. *Regum c. 21.* ubi de vinea Naboth.

Resp. II. Ex communi, si possessor bonæ fidei rem alienam bona fide consumpsit, vel amisit, vel alienavit, nihil tenetur restituere si non sit inde factus ditior, ex *Instit. de offic. judic. & l. 23. ff. de petit. hered.* Nam cum solum teneatur ratione rei acceptæ, & possessæ, non tenetur plus restituere, quàm ex ea possideat sive in se, sive in æquivalenti: sed tenetur restituere id, in quo factus est ditior ex re aliena, ex l. cit. quia id, in quo factus est ditior, succedit in locum rei acceptæ, quæ tunc existat in æquivalenti apud ipsum, & eatenus possidet rem alienam in æquivalenti. Præterea iniquum est, ut quis ex re aliena cum Domini jactura locupletetur. *Locupletari non debet aliquis cum alterius injuria, vel jactura, Reg. 48. iur. in 6.*

Hinc

Hinc nil tenetur restituere, si res aliena durante bona fide perit casu, vel etiam culpa; item si eam donavit, aut consumpsit, aliam nondonaturus, nec consumpturus. Secus, si aliam ex suis erat donaturus, vel consumpturus, quia tantumdem ex suis bonis servavit, & sic ex re aliena plus habet, quam alioqui haberet. Si autem rem alienam sibi donatam vendidit, tenetur eius pretium Domino ipsius rei restituere: nam habet pretium rei quod est æquivalenter res ipsa, & sic factus est ditior ex re aliena.

Resp. III. Ex communi, possessor bonæ fidei tenetur deductis expensis, & laboribus restituere Domino fructus rei naturales, & mixtos, qui apud illum exstant, l. 22. Cod. *De rei vindic.* Nam res fructificat Domino suo, sive fructus, qui ex re aliqua nascuntur, pertinent ad eum, ad quem res ipsa pertinet, cum id totum, quod res est, & potest, sit Domini sicut res ipsa; si illi fructus non exstant, tenetur solum quatenus ex iis factus est ditior; nam res alterius exstat tantum apud ipsum æquivalenter quoad hoc, ex l. 1. Cod. *De petit. Hæred.* ibi: *Fructus bonæ Fidei possessores reddere cogendi non sunt, nisi ex his locupletiores extiterint.* Sed non tenetur restituere 1. fructus meræ industriæ, quia non sunt fructus rei. 2. fructus, quos negligentia suâ non percepit, quamvis eos percepisset Dominus rei: nam non tenetur Dominum indemnem reddere, nec restituere

tuere in pristinum statum, cum eum ab eo non detruserit saltem culpabiliter: unde nec tenetur lucrum cessans, aut damnum emergens, compensare. 3. Juxta multos non tenetur restituere fructus naturales, & mixtos, quos bona fide, & cum titulo colorato possedit per triennium, etiamsi inde factus sit ditior: quia res mobiles præscribuntur triennali possessione cum titulo colorato. *Instit. de Usucap.*

Hinc possessor bonæ fidei tenetur tantum restituere rem alienam, & eius fructus, vel id, in quo factus est ditior ex re, aut fructibus eius naturalibus, vel mixtis.

Q. 20. An, & cui restituenda sunt bona vacantia, & derelicta?

Resp. I. Bona vacantia, id est, bona quæ relinquit aliquis ab intestato decedens sine hæredibus, qui secundum legem ei ab intestato succedant, restitui debent fisco, quia ad fiscum pertinent, l. 4. Cod. De bon. vac. Bona tamen mobilia vacantia peregrinorum in pios usus per Episcopum impendi debent, ex Authent. *Omne peregrini*. Cod. de Success.

Resp. II. Bona derelicta, vel quæ nullum unquam habuere Dominum, jure naturæ, & gentium sunt inventoris; nam cum nullius sint, fiunt primò occupantis; nisi aliter leges speciales statuunt, ex *Instit. de rer. divis.* & l. 1. ff. *pro derelicto*. Bona autem derelicta sunt ea, quæ Dominus eo animo abjecit, ut jam esse

esse sua nolit. *Instit.* Hinc bona naufragorum, vel bona, quæ per incendium ejiciuntur, aut in tempestate projiciuntur, levandæ navis causâ, aut eluvione aquarum abripiuntur, non sunt habenda pro derelictis; quia Dominus semper retinet voluntatem illa habendi ut sua; unde ei restitui debent etiamsi à periculo eripueris aliâs peritura, ex *Instit. de rer. divis.* & l. 18. Cod. *De furtis*, & ex cap. 3 *De raptor.* & ex Bullis Julii II. & Pauli III. Quia salva facta sunt Domino suo, qui semper habuit voluntatem, ut ad se reverterentur, res enim sive in periculo, sive extra periculum semper est Domini sui.

Q. 21. *An & cui restitui debent bona inventa, & bona, ac debita incertâ?*

Not. Bona, ac debita incerta dicuntur ea, quorum Dominus, vel creditor, vel ejus hæres cognosci, vel inveniri nequit post diligentem inquisitionem, quæ judicio prudenti sufficiat pro rei gravitate. Hinc non sunt incerta, dum constat ea deberi certæ communitati, vel majori ejus parti. Item conservari debent, quamdiu est spes Dominum inveniendi. Quod si dubitetur solum, cui ex pluribus res debeatur, tunc si dubium prudenter resolvi nequit, inter illos ex æquo dividi debet juxta quantitatem dubii, ut servetur æqualitas.

Resp. I. Bona aliena inventa, quorum Dominus, vel ejus hæres post diligentem inquisitionem

fitio-

sitionem cognosci non potest, impendi debent in pauperes, vel in alia pia opera. Quia 1. Catechismus Romanus dicit: *Si rerum inventarum Dominus nullâ ratione inveniri potest, illa sunt bona in usus pauperum conferenda.* 2. Sententia communis Doctorum, teste Lessio, cum S. Thoma docet ita impendi debere, & quidem jure naturali, quod satis patet ex ratione, qua utuntur. 3. Res quæ remanent in dominio alterius, si nequeant ei reddi, jure naturali impendi debent secundum ejus voluntatem rationabilem, & prudenter præsumptam: nam non licet de re cujusquam, aliter quàm ex ejus voluntate disponere. Ad hæc censetur rationalis voluntas Dominorum, ut talia bona impendantur in pauperes, vel alia pia opera, cum sic impendantur optimo, quo impendit possunt modo, & id cedat in suam, vel suorum, vel publicam utilitatem, nullusque sit, qui non putet eleemosynam esse opus bonum, & utile. Jam verò qui amisit aliquid semper retinet ejus dominium: nemo enim amittit dominium rei suæ, nisi vel sua propria voluntate, vel lege aliqua, aut sententiâ justâ, non autem casu fortuito. Unde illud S. August. in c. *Si quid* 14. q. 5. *Si quid invenisti, & non reddidisti, rapuisti.* 4. Ex Autent. *Omnes*, Cod. *communiae de Success.* ibi: *Si intestati decesserint (peregrini, & advenæ) ad hospitem nihil perveniet, sed bona ipsorum per manus Episcopi, si fieri potest, heredibus tradantur, vel in pias causas erogentur.* Et

Et ex l. 44. ff. *De furtis*, ibi: *Qui alienum quid jacens lucri faciendi causâ sustulit, furti obstringitur, sive scit cuius sit, sive ignoravit: nihil enim ad furtum minuendum facit, quòd, cuius sit, ignoret.*

Not. Si in rei inventione nullus labor, vel sumptus impensus fuit, inventor non potest quidquam retinere, aut exigere, quia nullum habet ad id titulum; sed tenetur rem totam gratis Domino, vel pauperibus reddere: nullum enim habet jus retinendi quidquam ex re aliena; & injustum est, ut quis rem suam pretio sibi comparet. Potest tamen accipere, quæ ipsi dantur, vel liberaliter ex gratitudine, modò nihil exigat, vel propter laborem, si quis fuerit.

Resp. II. Bona, vel debita incerta sive ex delicto, sive ex contractu, vel ratione rei acceptæ, restitui debent pauperibus, vel aliis piis causis, idque jure naturali secundum communem sententiam, teste De Lugo De bonis iniuste partis Constat 1. ex cap. 5. *de Usur.* ubi Alexand. III, jubet usuras pauperibus restitui, si non supersunt ii, quibus debentur, vel eorum hæredes: *Cum non remittatur peccatum nisi restituatur ablatum*: quæ ratio valet pro quibusvis debitis saltem ex delicto. Et exc. *Nemo 14. q. 5* ibi: *Nemo qui rapit, moriens, si habet unde reddat, salvatur. Si eos quorum fuit, invenire non poterit, Ecclesiæ, vel pauperibus tribuat.* 2. Nemo debet commodum ex sua ini-

qui-

quitate reportare. 3. Dominus non vult ea retineri ab iniusto possessore: alioqui daretur occasio iniuriis inferendis sub spe iuste retinendi iniuste parta.

De bonis, ac debitis non ex delicto constat etiam ex dictis: quia bona, ac debita incerta sunt instar rerum inventarum, quarum Dominus cognosci nequit, & eadem est ratio pro illis: ergo idem est iudicium de illis. Enimvero bona, quæ non possunt tradi Domino, vel creditori, nec eius hæredibus, iure naturali impendi debent secundum voluntatem eius rationabilem prudenter præsumptam, & ei restitui meliori modo, quo possunt, ideóque dari pauperibus, vel piis causis, cum id ei, vel hæredibus, vel Reip. profit.

Sed quid si post applicationem inveniatur Dominus?

Resp. I. Si ante diligentem inquisitionem bona, vel debita incerta impendisti in pauperes, teneris adhuc restituere Domino comparenti. *Est communis.* quia fecisti injuriam vero Domino, qui jus habet ne bona sua omnia diligenti inquisitione alienentur. Si vero post diligentem inquisitionem erogasti pauperibus, ad nihil teneris; non enim teneris ratione rei acceptæ, cum nihil apud te exstet; neque ratione injuriæ, quia jam restituisti eo modo, quo potuisti, ac debuisti: neque ex contractu, aut lege, cum nihil horum sit. Si

Tom. II.

K

tamen

tamen ea tibi tanquam pauperi applicasti, Lefsius docet te teneri ea restituere Domino postea cognito, modo adhuc existit in se, vel in pretio, idque quamvis sine tua culpa ea haberis; quia teneris ratione rei, nec es in tanta necessitate, ut eam tibi possis reservare.

Rectè autem monent, si res inventa, vel debita sit magni momenti, potius eam Xenodochio, vel Monasterio pauperi, quàm aliis pauperibus dandam esse, sub obligatione eam restituendi Domino, si comparuerit. Si tamen bona fide in alios pauperes distributa fuerit, cum jam nulla spes superesset inveniendi Dominum, ad nihil amplius distribuens tenebitur, cum adhibuerit debitam diligentiam ad restituendum Domino, & jam restituerit secundum ejus voluntatem rationabiliter præsumptam.

Resp. II. Secundum multos pauper, vel pius locus, cui bona incerta erogata sunt, non tenentur ea restituere Domino comparenti, nisi data fuerint sub hac conditione: quia pauper, vel locus pius acquisivit absolutè dominium, nam res ei absolutè donata est, cum Dominus non poterat censerì invitus. Sed alii docent rem restituendam esse, si adhuc existet in se, vel in æquivalenti: quia donatio facta est sub conditione tacitâ: *si non compareat Dominus*: alioqui negotium ejus non esset sat benè gestum, quod mihi videtur probabilius de re, quæ adhuc existat in se.

Q. 22.

Q. 22. *An qui habet rem alienam, tenetur ad restitutionem, si pereat, vel deterior fiat ex casu fortuito?*

Resp. Qui rem alienam injustè accepit, vel detinet, *ex communi* tenetur de damno omni etiam fortuito: quia ratione injuriæ tenetur Dominum rei indemnem servare. Qui verò rem alienam bona fide, vel ex contractu habet, non tenetur de casu fortuito, si absint culpa, mora, & pactum, ex l. 23. ff. de Reg. Jur. & cap. Unico de Commodat. Quia his seclusis res quælibet perit Domino, l. 9. Cod. de Pignor. Ad. Et verò casus fortuitus est extra humanam prudentiam, cum sit inopinatus rei eventus, qui ab homine prævideri, aut vitari non potuit, ut incendium, latronum vis, mors, &c. Sed secundum omnes tenetur de casu fortuito, 1. si intercedit pactum de illo præstando; nam pacta obligant ex justitia. 2. si sit in morâ culpabili restituendi, ut si tempore statuto non restituat rem cum possit, & hæc postea pereat. Nam ex Reg. 25. Jur. in 6. *Mora sua cuilibet est nociva*: si enim restituisset, fortè non perisset; & per moram culpabilem fit injustus detentor. 3. si ex culpa dedit occasionem casui fortuito, non observando pactum, ut si reclusus sit alio loco, vel tempore, quam quo conventum est, & magis periculoso, in eoque res perit, vel si contra pactum ignem accendit in re locata, quæ postea casu combusta est: nam peccavit contra justitiam, quod si non fecisset,

damnum non fuisset; & qui occasionem damni dat, damnum videtur dedisse, c. ult. de injur. Hæc traduntur, cap. 2. de Depos. *Facto, culpa, vel morâ precedentibus, casus etiam fortuitus imputatur.*

CAPUT IV.

De Cooperantibus ad damnum.

Q. I. **A**N qui Cooperantur ad damnum alterius, tenentur ad restitutionem?

Resp. Aff. Ita omnes. Quia qui quoquo modo sunt causa efficax injusta damni, tenentur illud resarcire; nam quisque jus habet, ne ei quocumque modo directè, vel indirectè, immediatè, vel mediatè damnum sine iusta causa, & auctoritate inferatur, & ut resarciatur iniuste illatum, ex cap. ult. De injur. ubi Greg. IX. ait: Si culpâ tuâ datum est damnum, vel injuria irrogata, seu aliis irrogantibus opem forte tulisti, aut hæc imperitiâ tuâ, sive negligentia evenerunt, jure super his satisfacere te oportet. Nec ignorantia te excusat, si scire debuisti ex facto tuo injuriam verisimiliter posse contingere, vel jacturam.

Novem autem sunt modi, quibus quis potest cooperari damno alterius: unde secundum omnes causæ cooperantes sunt novem, scilicet mandans, consulens, consentiens, palpo seu adulator, receptator, participans, mutus, non obstans, non manifestans: quarum
sex

sex priores sunt positivæ, tres verò posteriores negativæ: Comprehenduntur his versibus.

*Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.*

Q. 2. *Quid requiritur ut Cooperantes teneantur ad restitutionem?*

Resp. I. Requiritur, ut sua cooperatione fuerint causa damni: nam qui non est causa damni, nullum damnum reipsâ intulit; sed qui nullum damnum intulit, nullum tenetur resarcire. Porro non semper consilium, adulatio, vel aliquid hujusmodi est efficax causa rapinæ. Unde hinc solum tenetur consiliator, aut palpo ad restitutionem quando probabiliter estimari potest, quòd ex hujusmodi causis, fuerit injusta acceptio subsequuta, ait S. Thom. 2. 2. q. 62. a. 7.

Resp. II. Ut jubens, consulens, consentiens, laudans, receptator, adjuvans teneantur restituere, sufficit, ut executor mandato, consilio, consensu, adulatione, recursum verè motus sit, vel alterius auxilio, operâ, adjutus sit ad damnum inferendum: quia tunc sunt verè causa damni; neque enim est de ratione veræ causæ, ut eâ non positâ non ponatur effectus, sed tantum ut ex eâ sequatur effectus: nam causa efficax est præcisè ea, ex quâ Physicè, vel moraliter provenit effectus. Ita Covar. Cajet. Sot. Azor, Vasquez, Molina, Lessius, de Lugo, & alii.

Idque certum est, inquit Lessius, etiamsi alius non defuisset, qui iussisset, consulisset, adiuvisset, &c. Nec credibile est aliquos id negare, ne eos quidem, qui indistinctè requirunt, ut alioqui damnum secutum non fuisset, sed supponunt nullam aliam causam fuisse superventuram: alioqui eorum opinio est apertè falsa. Quia talis ira est causa damni in hoc casu, ut si ipse, vel alius similis non moveret, vel adjuvaret executorem, damnum non fieret: ergo verè est causa, sine qua non fieret damnum; nam causa sine qua non, est ea, quæ ita cooperatur, ut sine ipsâ vel simili superveniente non fieret effectus à causa executrice. Igitur jubens, consulens, adjuvans, &c. tenetur restituere, etiamsi non defuisset alius qui iussisset, consulisset, adiuvisset, &c. Enimverò alium præveniendo in iniuria, contraxit obligationem quam ipse contraxisset; & alioqui qui damnum iniuste passus est ab aliis, non haberet ius exigendi restitutionem ob multitudinem hominum iniquorum.

Quare solum controversia esse potest, quando executor absque illo consilio, mandato, laude, ministerio, auxilio, idem damnum illaturus fuisset, quamvis nulla alia similis causa fuisset superventura; quia nempe jam erat ex se ad id paratus, & promptus. Tunc etiam esse obligationem restituendi affirmant Caiet. Sot. Medina, Vasquez, Molina, quos refert, & sequitur de Lugo, asserens, hanc esse communem

nem sententiam inter recentiones, modò re-
vera suo consilio, mandato, vel auxilio coo-
peretur de facto ad damnum: quia talis est
verè causa damni, nam esse causam non est,
quòd illâ deficiente effectus non fieret, sed
quòd illâ etiam re ipsa cooperetur ad damnum.
Nec obstat, quòd executor iam ex se esset cau-
sa efficax damni; nam duæ causæ totales mo-
rales possunt concurrere ad eundem effe-
ctum, atque etiam duo motiva totalia, ita ut
uno eorum deficiente effectus adhuc ex vi
alterius fieret, v. g. si medicus eat in aliquem
locum vocatus à duobus infirmis ad eos cu-
randos, ita ut propter singulos seorsim iret,
moveretur quidem ab utroque, ita tamen, ut al-
tero deficiente iret; tunc singula motiva verè
concurrunt, & tamen altero deficiente effe-
ctus fieret. Unde quoties tuum consilium,
vel auxilium verè movet, & influit, licet eo
deficiente idem damnum fieret, adhuc verè
es causa damni, nam verè damnum adhuc ori-
tur ex tuo consilio, &c. Cæterum in dubio,
an alter tuo consilio, &c. efficaciter motus
fuerit ad damnum inferendum, nec ne, temperis
restituere, vel totum, vel saltem pro quantitate
dubii: quia in dubio nemo præsumitur ma-
lum sua sponte facturum; & quia possessio
stat pro obligatione restituendi, cum constet
positam esse causam de se damni illativam,
vide dicta Q. II.

*Sed quid si executor consilio, aut aliâ simili causâ
motus est tantum ad damnum inferendum
facilius, confidentius, vel citius?*

Resp. Multi negant mandantem, consulentem teneri tunc restituere. Quia tum rem moraliter æstimando, non est causa efficax damni, & nihil interest ad damni illationem, an facilius, confidentius &c. illatum sit, si revera sublato consilio, &c. illatum verè fuisset ab executeore jam ad id ultrò determinato; & tunc consulens, laudans, &c. non tam sunt causæ substantiæ damni, quàm modi vel circumstantiæ, qua mandatur executioni; ut quòd fiat hoc modo, hoc instrumento, hoc tempore, &c. Ergo non tenentur substantiam damni rependere; & ita sentire dicunt S. Thom. in 4. dist. 15. q. 1. a. 5. ad 3. quæstionem. ubi ait de consulente: *Non obligatur semper ad restitutionem, nisi in certis casibus, quando probabiliter credit, quòd consilium suum fuit efficax, & quòd alias injusta ablatio commissa non fuisset.* & S. Antoninum 2. p. tit. 2. c. 1. §. 6. ubi dicit jubentem, & consulentem teneri de dono, *quòd alias non fuisset factum*, supple seclusâ aliâ simili causâ.

Medina verò, Cajet. Sot. Molina, Vasquez, Reginal. & alii affirmant: quia adhuc talis est vera causa damni, nam est causa hujus individua actionis damnosa, quæ hic, & nunc fit, & ad eam concurrat.

Porro adhuc probabilius est teneri ad restitutionem.

tutionem eum, qui fuit causa, ut damnum citius inferretur, tum ex l. 5. ff. ad leg. Aquil. ibi: *Si quis servo mortiferum vulnus inflixerit, eundemque alius ex intervallo ita percusserit, ut maturius interficeretur, quam ex priore vulnere moriturus fuerat, statuendum est utrumque eorum lege Aquilia teneri*: tum quia alioqui potuisset executor mutare voluntatem, vel impediri à damno inferendo: & sic damnum sine tuo consilio vel opera potuisset non exstitisse, & fortè non exstitisset; deinde es causa damni hic, & nunc illati.

Q. 3. An omnes cooperantes ad damnum tenentur singuli in solidum?

Resp. I. Mandans, consulens, consentiens, laudans, vel receptans, &c. tenetur ad restitutionem totius damni, si causa fuit totius damni, partis verò, si solum partis causa fuit. Nam quisque tenetur refarcire totum, & solum damnum, cujus causa iniusta fuit: & quando ad idem damnum concurrerunt, tunc singuli tenentur in solidum modo infra explicando.

Quoad participantes, cum plures cooperantur ad idem damnum inferendum, sic ut singuli sint causa actionis iniustæ, seu conferant in actionem injustam; ut dum plures communi consilio, operâ, auxilio, domum, vineam, hortum spoliant, gregem abigunt, vel ædes incendunt, aut unus præbet aliis instrumenta, v. g. claves, arma, scalas, &c. tunc

K 5

singuli

singuli tenentur in solidum, id est, unusquisque tenetur non solum restituere pro sua parte, sed etiam resarcire totum damnum, si alii non restituant, vel quia nolunt, vel quia non possunt. Nam singuli in totum damnum influxerunt communi conspiratione, operâ, vel auxilio; & re ipsa actio damnosa est communis omnibus: ideoque singuli sunt causa totius damni, & quidem totalis totalitate effectus, cum totum damnum oriatur à singulis, licet sint partialis causa partialitate causæ, ex l. 31. ff. *ad leg. Aquil.* ad obligationem autem in solidum factis est, quod quilibet eorum sit causa, ex qua damnum illatum est, sive unus seorsim ad illud sufficeret, sive non: nam licet posset unus per se ipsum seorsim damnum inferre; at re ipsa hic & nunc sine hoc tanquam socio alius damnum non infert, & sic uterque est causa damni in totum. Ita *Covar. Medin. Cajet. Sol. Molina, Lessius, Tannerus, &c.* Nec obstat quod concurrant ad totum damnum solum partialitate causalitatis: ideoque solum partialiter damnum à singulis proveniat: nam hoc probat singulos teneri tantum absolute ad partem damni, hypotheticè verò ad totum, seu ex hypothesis, quod alii non restituant, qui tamen suam partem teneantur rependere alteri pro se restituenti; cum actio damnosa verè à singulis promanet.

Hæc autem obligatio in solidum ad totum magis adhuc constat respectu participantis, qui

qui ita concurrunt ad damnum, ut sola ejus actio
 sufficeret ad illud creandum, licet non sola
 illud creaverit; quia ex modo, quo influit,
 totaliter ponit effectum, & est causa simplici-
 ter illius. Ut si duo simul lethaliter vulnerent
 aliquem, singuli eum occidunt, quia singuli
 ponunt id, quod sufficit ad ejus mortem. *Ita*
De Lugo. Item respectu causæ partialis, sine
 ejus causalitate, & cooperatione, quâvis aliâ
 causâ superadditâ, effectus non fieret: nam
 tunc moraliter loquendo & inæstimatione
 prudenti singulæ ejusmodi causæ partiales
 æquivalent totalibus: nam licet singulæ non
 possint ponere effectum, & damnum; pos-
 sunt tamen illud impedire subtrahendo coo-
 perationem, sine qua effectus non fiet. *Ita*
idem De Lugo, Vasquez.

Quando verò plures sic damnum inferunt,
 ut singuli solum faciant partem damni inde-
 penderent à se mutuò, ita ut unus non move-
 at, nec incitet, nec adjuvet alium, ut cum plu-
 res per se separatim, sine communi consensu,
 conspiratione, & opera, damnum inferunt;
 tunc singuli non tenentur in solidum, sed so-
 lum pro suâ parte, & independenter à se invi-
 cem: quia tunc unusquisque non est causa to-
 tius damni, sed solum partis damni, quod per
 se intulit.

Resp. II. Causæ negativæ damni, seu non
 impediens damnum alterius, scilicet mutus,
 non obstans, non manifestans, cum ex iusti-
 tiâ

tiâ tenentur impedire, ex communi obligantur in defectum aliorum ad restitutionem in solidum: quia sunt causa iniusta totius damni post alios; nam causa permissiva damni contra debitum iustitiæ, est vera illius causa iniusta, cum potuisset, & debuisset ex iustitia impedire, nec tamen impedivit, unde violavit ius, quod alter habebat, ut eius damnum impediret, quod proinde ei merito imputatur.

Q. 4. Quo ordine cooperantes tenentur ad restitutionem?

Resp. Inter obligatos in solidum hic ordo ex communi Doctorum sententiâ, servandus est.

1. Loco, & ante omnes tenetur is, apud quem res aliena existat in se: nam qui rem alienam in individuo habet, tenetur eam restituere ratione rei acceptæ, ideòque primariò: res enim aliena, quamdiu existat in se, per se debetur Domino, sempérque clamat pro eo.

Quòd si res aliena jam non existat in se, & is ad quem pervenit, consumpsit, aut alienavit eam mala fide, sciens aut saltem dubitans esse alienam; tunc adhuc ante omnes tenetur ejus pretium restituere; quia *Pro possessore habetur, qui dolo desit possidere.* Reg. Jur. 36. in 6. & quia nova injuria, quam fecit alienando, vel consumendo, non liberat eum à restitutione primo loco facienda, perinde, ac si rem haberet. Alioqui ex iniquitate sua commo-
dum

dum reportaret. Deinde cum ex re aliena sciens, ac volens præ cæteris commodum perceperit, æquum est, ut præ cæteris restituere teneatur.

Si verò rem alienam habens eam consumpsit alienative bona fide, ignorans esse furtivam; is non tenetur restituere, nisi quantum ex ea re factus est ditior, cum fuerit possessor bonæ fidei. Ad hoc tamen primo loco tenetur, quia quoad hoc habet rem alienam in æquivalenti, & ex ea præ cæteris commodum percepit. Quare si alter damnum compenset, is, ad quem res furtiva pervenit, tenetur huic restituere rem, si adhuc existet, vel ejus pretium, si mala fide consumpsit, vel quantum ex ea ditior factus est, si consumpsit bona fide: nam jus Domini translatum est in eum, qui damnum compensavit.

Secundo loco Mandans, seu jubens: quia est causa magis principalis; executor verò se habet ut ejus instrumentum: nam damnum non solum jubentis motione, sed etiam nomine, & autoritate executori necessitatem quamdam moralem imprimente fit. Item qui fraude induxit, vel metu, aut vi coëgit, & cui alter non est ausus contradicere: nam injustè conjecit executorem in obligationem restituendi, eique, & damnificato injuriam intulit: & sic debet executorem indemnem servare, ideóque prius resarcire totum damnum inde

inde secutum. Quare si ii restituerint, nihil tenetur executor eis rependere.

Eodem etiam, quo jubens loco, tenetur is, qui suo nomine damnum fieri rogavit, aut suavit; nam hoc ipso, quod rogavit, aut suavit suo nomine fieri, censetur in se totum onus restituendi suscepisse, & se habet instar mandantis. Præterea is, cujus nomine fit damnum, est causa principalis, quæ instar finis, & efficientis moralis movet cæteras: ergo ante cæteras tenetur. *Lessius.*

Tertio loco tenetur Executor, quia est causa principalis post mandantem, cæteri vero sunt causæ secundariæ: nam magis suo nomine influit in damnum, & illud immediatius attingit, quàm illæ aliæ causæ. Deinde quod hæ causæ faciunt, id faciunt ut quodam modo servientes executori. Si tamen plures inter se inuito consilio communem inimicum impetant, & unus ex eis illum occidat, vel ejus domum incendat; omnes æqualiter restituere tenentur; quia omnium nomine damnum factum est, omnes sunt participantes.

Quarto loco, & in priorum defectum, cæteræ causæ positivæ, nempe consulens, consentiens, laudans, receptans, adjuvans, tenentur singulæ ad suam partem secundum proportionem suæ cooperationis, & quidem æque primò ratione suæ cooperationis, sine ordine inter se. *Est communis.* quia una non est cooperata ad damnum mediante altera, & ut
instru-

instrumentum alterius, vel alterius nomine, sed unaquæque per se in suo ordine: unde una non est magis, vel minus principalis causa respectu alterius. Ergò si mandans, vel executor non restituat, omnes istæ causæ secundaria tenentur pro rata restituere; majorem quidem portionem, quæ magis, minorem verò, quæ minus cooperata est. Tenetur tamen quælibet totum restituere in defectum aliarum.

Si tamen executor nomine omnium damnus intulit, omnes simul tenentur primo loco: quia illorum causâ factum est, & consentiendo ut sic fieret, tacitè in se receperunt obligationem restituendi. Executor verò ut executor tenetur tunc 2. loco, nisi sit etiam unus illorum quorum causâ factum est, tunc enim tenetur simul cum aliis.

Ultimo loco, post omnes causas istas positivas, & in earum defectum, tenentur causæ negativæ, seu non impediens damnus contra debitum justitiæ. Tum quia causa negativa minus, ac remotius ad damnus concurret, quam positiva: nam causa positiva reipsâ creat positivè physicè vel moraliter damnus: negativa verò solum non impedit influxum positivæ. Tum quia negativa non tenetur ad restitutionem, nisi quia alius damnus intulit, nec refarcit: unde damnus passus non potest petere restitutionem à non impediente, nisi prius probaverit sibi damnus illatum esse.

esse, nec compensatum: ergò priùs est alios non restituisse, quam causam negativam teneri ad restitutionem: ergò hæc tenetur solum in defectum positivæ. Si tamen contingeret damnificatorem ex consideratione præteritæ negligentæ superioris, vel custodis incitari ad damnificandum, tunc superior, vel custos non impediens non se haberet ut causa merè negativa, sed simul ut positiva; ideoque teneretur simul conferre in restitutionem cum causis positivis, & non post illas, ut notat De Lugo.

Porro inter causas negativas non datur ordo, quia neutra est instrumentum alterius, aut magis præcipua; nisi tamen una teneretur magis immediatè impedire damnum.

Q. 5. Quando plures sunt cause æquè principales, vel æquè secundariæ, quæ videantur æqualiter contulisse ad totum damnum, ad quid singulæ tenentur?

Resp. Tenentur æquas portiones conferre ad damni compensationem: nam cum æquè principaliter cooperati sint ad totum damnum, æqualiter, & æquis partibus tenentur ad illius restitutionem. In defectum reliquorum quisque tenetur in solidum: quia quisque concurrat ad totum damnum, cum sit causa totius actionis damnosæ; ergo in defectum sociorum tenetur totum damnum resarcire.

Q. 6.

Q. 6. Si una causa restituerit, an aliæ obligantur?

Resp. I. Si causa magis principalis totum restituat, cæteræ omnes liberantur ab onere restitutionis. *Est communis.* quia causæ minùs principales tenentur solùm restituere in defectum causæ magis principalis, & primariò obligatæ: ergo hac restituente aliæ sunt liberæ, nec tenentur ei quidquam rependere. Si verò causa secundaria restituerit, causa magis principalis, & primariò obligata tenetur ei totum rependere. *Ita communis.* quia causa minùs principalis solvendo acquisivit jus, quod creditor habebat exigendi solutionem à causa principali, quæ primariò tenebatur; nec par est, ut sit peioris conditionis, ex eo quòd solverit id, quod altera primariò tenebatur solvere, & qua solvente nihil deberet: sicque ejus negotium utiliter gesserit, ex L. 43. ff. de *Negot. gestis.* Præterea alioqui debitor principalis melioris conditionis esset ob suam iniquitatem, quâ restituere noluit id quod immediatè debebat, & non in defectum aliorum.

Hinc I. si mandans restituerit, aliæ omnes causæ sunt liberæ; nam sunt minùs principales. Executori verò restituenti solus mandans tenetur ei totum rependere. 2. Si alia causa secundaria restituerit, jubens, & in ejus defectum exeques tenetur ei totum reddere; cum executor sit causa magis principalis post jubentem. 3. Si causa positiva restituerit, li-

Tom. II.

L

bera

bera est causa negativa; cum hæc teneatur solum in defectum illius. Econtra si causa negativa restituerit, tenentur causæ positivæ secundum suum ordinem ei totum solum restituere. 4. Si creditor remittat causæ magis principali, ut jubenti, vel executori, aliæ sunt liberæ: quia cum remissio extinguat debitum, debitor principalis liber est: ergo & ii qui solum in ejus defectum tenebantur, sunt liberi, perinde, ac si causa principalis restituisse. Si verò creditor condonet uni causæ minus principali, tenetur adhuc restituere causa magis principalis: quia solum remittitur obligatio causæ secundariæ, non causæ principalis, quæ per se tenetur independentem à minus principali. Neque etiam liberantur aliæ, quæ in eodem gradu cum ipsa debent, quia solum portio alterius, non harum, condonatur: aliæ tamen jam non tenebuntur solvere portionem illius, cui remissio facta est.

Resp. II. Si una ex causis æqualiter obligatis totum restituerit, aliæ in defectum causæ priori loco obligatæ tenentur singulæ pro sua portione ei rependere. *Ita communis.* Quia aliàs non servaretur æqualitas inter cooperatores illos, cum singuli æqualiter teneantur pro rata: & quia jus, quod habebat Dominus exigendi à singulis partem, translatum est in eum, qui prius totum solvit: neque enim profociis solvit, ut essent liberi à restitutione; sed quia, illis nolentibus vel non valentibus restituere, tenebatur Domino restitutionem integram

gram procurare: & sic habet jus repetendi ab illis, quod pro illis Domino solvit, & quod ipsi dare debuissent. Neque enim alii sunt melioris conditionis, quia non fecerunt id, ad quod tenebantur; nec ille debet esse peioris, quia prior solvit id, ad quod alii tenebantur, & sic negotium ipsorum utiliter gessit. Quod verum est, quamvis alios induxerit; nam non fecit eis injuriam; quia scientes, & volentes induxit sine vi, vel fraude, neque mandavit, aut coëgit, neque suavit, ut in sui gratiam agerent, sed ob communem utilitatem, vel propriam cujusque: unde non censetur totum onus restitutionis in se suscepisse.

Quod si unus ex æqualiter obligatis nolit, aut non possit suam portionem restituere, ceteri tenentur hanc partem ferre, & æqualiter se dividere, v. g. Si tres teneantur æqualiter ad restituendum triginta aureos, & unus illos persolvat, eò quòd alii duo nolint, aut nequeant suas portiones restituere; postea verò alter eorum duorum velit restituere, hic tenetur priori ultra decem restituere quinque tanquam dimidium portionis, ad quam tenetur tertius, qui non vult, vel non potest restituere: nam tenetur, æqualiter cum eo, qui prius totum solvit, subire onus pro eodem tertio, cum sit æquè concausa damni.

Q. 7. Quando nam in particulari singula causæ cooperantes ad damnum, tenentur ad restitutionem?

Resp. Ad singula seorsim totidem paragraphis.

§. I.

De Mandante.

Resp. I. **I**S cujus mandato, sive expresse, sive tacito, alter motus fuit ad damnum inferendum, ex communi tenetur primariò ad restitutionem. Quia talis est causa præcipua damni: nam ejus nomine, ac autoritate fit damnum; & mandans, seu jubens necessitatem quamdam moralem executori imprimi, qui censetur esse solum ejus instrumentum, *cùm is committat verè, cujus autoritate, vel mandato delictum committi probatur, cap. 6. de Sent. excom.* Imò tenetur resarcire non solum damnum, quod præcepit, sed etiam, quod ex mandato inde præter ejus intentionem secutum est, si res præcepta fuerit periculosa: quia tunc mandans censetur causa culpabilis talis damni, aut saltem dedisse suâ culpâ occasionem tali damno, ex cap. ult. *de Homic. in 6. ibi. Is qui mandat aliquem verberari, licet expresse inhibeat ne occidatur ullatenus, vel membro aliquo mutiletur, irregularis efficitur, si mandatarius fines mandati excedens mutilet, vel occidat, cùm mandando in culpâ fuerit, & hoc evenire posse debuerit cogitare.*

Dixi, *tacito* ut si quis famulo vel filio aut alteri qui ipsius imperio moveatur, dicat: vindictam ex tali opto, aut vellem ut tali inferretur tale damnum, L. I. ff. *mandat.*

Resp. II. Ex communi si jubens ante damnum

num illatum mandatum revocet, idque mandataro innotescat, non tenetur restituere damnum postea illatum: quia jam non censetur causa damni, cum illud non proveniat ex mandato; tunc enim alter non agit ex vi mandati, nec mandantis nomine, sed suo nomine & motu. Secus, si revocatio mandati ante damnum non innotescat; quia tunc ex vi mandati damnum inferitur. Tenetur etiam mandans ad restitutionem licet mandatum revocaverit, si non impedierit subditum à damno inferendo; tunc enim tenetur ut non obstans.

Resp. III. Si scias alterum paratum esse nomine tuo damnum inferre, nec impedias, cum possis, cohibendo, vel significando te nullatenus id velle, teneris restituere: quia censeris mandasse saltem tacite, aut certe taciturnitas tua censetur consensus, & approbatio. Deinde quisque tenetur ex justitia impedire, ne nomine ipsius, & tanquam aliquid sibi gratum damnum proximo injuste inferatur.

Sed an qui ratum habet damnum suo nomine factum, tenetur restituere?

Resp. Neg. Si neque expressè, neque tacite mandaverit. *Est communis.* quia talis nullatenus est causa damni: nam id quod posterius est tempore, non potest esse efficiens causa effectus præcedentis. Hæc autem Reg. 10. Jur. in 6. *Ratificationem retrahi, & mandato non est dubium comparari.* intelligi debet præ-

tertium de contractibus, qui alterius nescientis nomine celebrati, & à consensu ejus pendentes subsequente ratificatione confirmantur. Ratihabitio comparatur etiam mandato quoad culpam, & poenas in jure expressas, non autem quoad obligationem restituendi, nisi ea sit causa efficax, cur damnum inferatur, vel illatum non refarciatur.

§. II.

De Consulente.

Resp. I. **C**onsulens dicitur is, qui consilio, vel precibus, promissis, suggestionem motivi, vel ostensione viæ nocendi induxit alium ad damnum inferendum. *Ex communi* tenetur restituere; quia est causa moralis, & injusta damni. Hinc Innoc. XI. damnavit hanc propos. *Qui alium movet, aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem istius damni illati.* Quod si sint plures consulentes, singuli tenentur ex æquo: nam omnes in damnum æquè influunt, cum omnium consilio alter motus sit ad damnum creandum. Idem dic de pluribus jubentibus.

Resp. II. Si consulens ante damnum illatum revocet consilium, *ex communi* tenetur adhuc refarcire damnum postea secutum, si consilium consistebat in ostensione utilitatis, vel delectationis inde percipiendæ, vel modi exequendi: quia tunc adhuc meritò censetur
causa

causa dampni, cum sit culpabilis causa motionis impressæ, ex qua damnum oritur, & quæ non tollitur revocatione; nam hac non obstante consilium semper remanet in motivo suggesto, vel viâ nocendi ostensâ: quemadmodum si ignem injeceris in res alienas, quæ postea incendio consumantur, teneris restituere quantumcumque postea coneris extinguere ignem. Ex quo patet disparitas inter revocationem talis consilii, & mandati: nam revocatio talis consilii non tollit omnem rationem agendi à consulente propositam, nec proinde motionem inde ortam: at revocatio mandati tollit omnem rationem agendi à mandante propositam, ac proinde omnem motionem ab ipso procedentem, cum mandatarius non agat nisi nomine mandantis, nec impellatur ad agendum, nisi ut ei obsequatur: hinc si mandans mandato suasionem addiderit, tenetur ratione consilii cum mandato conjuncti restituere damnum post revocationem illatum.

Quod si consilium consistebat in falsa doctrina, v. g. quod talis contractus esset licitus, qui tamen illicitus est, & consulens ante executionem illud revocaverit aperiendo illius falsitatem, *ex communi* non tenetur restituere: quia tunc efficaciter tollit causam dampni inferendi, & motionem à se impressam. Item qui precibus, blanditiis, vel promissis ad damnificandum induxit, & ante damnificationem ostendit sibi displicere, propositum mutasse,

& promissa revocare, non tenetur restituere; quia non est causa moralis damni postea illati; nam tollit penitus omnem rationem agendi à se propositam, & motionem à se impressam.

Resp. III. Qui minus malum consulit ad majus avertendum, non tenetur ad restitutionem, si consulit ut minus damnum eidem inferatur, cui inferendum erat majus: quia per hoc consilium nullum damnum alteri infert; imò majus impediendo, utiliter rem eius gerit, & tunc propriè non consulit damnum, sed potiùs imminutionem damni. At tenetur, si parato maius damnum inferre Paulo, consulat ut minus damnum potius inferat Petro, cui non statuerat inferre: quia consilio suo est causa iniusta damni Petro illati, & iniuriam infert Petro, nam quivis innocens habet ius, ne sibi inferatur damnum, etiam ad avertendum maius alterius. Et verò Petrus tam habet ius, ut servetur illæsus à minori illo damno, quam Paulus, ut servetur illæsus à maiori. Excipe nisi damnum Petri sit tam leve, ut teneatur ex charitate illud pati ad impediendum maius alterius pauperis; quia tunc non est rationabiliter invitus.

§. III.

De Consentiente.

Resp. **C**onsentiens, quo nomine intelligitur etiam approbans, favens, suffragium ferens, tenetur ad restitutionem, quando

quando per consensum, approbationem, favorem, suffragium, auctoritatem influit in actionem damnosam: nam qui hanc influit, est causa damni ex ea secuti. Influire autem censetur, quando ab ejus consensu, favore, approbatione, vel suffragio oritur.

Hinc qui suffragium injustum tulit ad damnificandum, ad sententiam, aut legem injustam, ad eligendum indignum in aliquod munus, vel Beneficium, tenetur de damno. 1. Si suffragium dedit, antequam essent sufficientia ad id suffragia, nihil obstante, quòd tamen si non suffragatus fuisset, idem damnum ab aliis factum fuisset. *Ita commun:* quia revera fuit cum aliis causa injusta damni; nam sine illo, aut alia simili causa superventura non fieret damnum. 2. Si ignoret esse sufficientem numerum suffragiorum; nam voluit esse causa damni per iniuriam. 3. Quamvis non dederit; nisi post suffragia sufficientia, si poterat adducere priores suffragatores ad revocanda sua suffragia iniusta: nam tunc ex officio ad id obligatur, admonendo, quæ sui erant officii, & recusando suum suffragium: & sic tunc tenetur de damno secuto, saltem tanquam mutus, vel non obstans. Imò tenetur etiam ut causa positiva, si suffragia sint revocabilia, ut cum publicè feruntur in consilio: quia tunc damnum non est efficaciter illatum ante ultimum suffragium, nam pendet non solum ex primâ prolatione suffragiorum sufficientium,

L 5

sed

sed etiam ex perseverentia in illis, quatenus postea non revocantur. Quare quamdiu suffragium revocari potest, nondum est efficaciter positum ad creandum damnum; ac proinde, qui dat ultimum suffragium simul positivè cum aliis concurrat ad damnum, perinde, ac si omnes simul suffragia irrevocabilia dedissent. Ita *De Lugo*.

Quod si maior pars iniquum suffragium ante te irrevocabiliter dedisset, ita ut nequeas impedire damnum, dissentiendo, & resistendo; peccas contra iustitiam suffragando, cum consentias iniustitiæ; sed iuxta multos non teneris resarcire damnum: hancque esse communem sententiam asserit Layman; quia non fuisti causa illius efficacis, cum iam antea irrevocabiliter illatum fuerit. Juxta alios teneris, quia etiam postremorum suffragatorum ut consentientium nomine damnum executioni mandatur.

§. IV.

De Palpone, seu adulatore, & laudatore.

Resp. **Q**ui adulatione, laudatione, vituperatione alterum ad damnum creandum inducit, v. g. ad vindictam, iniuriam patranda, laudando facinus, vel exprobrando ignaviam ob omissionem vindictæ, vel criminis, tenetur ad restitutionem, si alter ex tali laude, vel exprobratione motus sit ad damnum
infe-

inferendum: quia est causa moralis damni, nam se habet instar consulentis, proponendo laudem, vel ignominiae vitiationem ex facinore secuturam, velut motivum agendi.

§. V.

De Receptatore.

Resp. AD restitutionem tenetur, qui recursum, securitatem, & fiduciam alteri præbet ad damnum inferendum, vel ad non resarciendum illatum. Ut si recipiat domi damnificatorem, & non alios passim; si rem furtivam custodiat, ut furi servet; si ipsum furem, vel ejus instrumenta occultet, ita ut hinc incitetur ad damnificandum. Item caupo, vel alius recipiens aliquem consumentem bona aliena, ut filium familias impendentem bona parentum. Nam tales revera cooperantur damno, quippe sine illis, aut aliâ simili causâ hoc damnum non fieret, ex l. 3. ff. de incendio. *Non tantum qui rapuit, verum is quoque qui recepit, ex causis supradictis tenetur: quia receptores non minus delinquant quam aggressores.*

Qui verò furem, dum à licitoribus quæritur, occultat solum, ut ejus vitam conservet, non censetur ei cooperari, quamvis fur fortè è periculo elapsus, aliquando damnum aliis sit illaturus: nam damnum illud est merè casuale respectu occultantis, & præter ejus intentionem; illa enim actio per se solum ordinatur

ad

ad eripiendum miserum hominem ex præsentipericulo vitæ, vel pœnæ corporalis: secus, si furem ita occultaret, ut spem refugii imposterum daret, qua fur fidens furta continuaret.

§. VI.

De Participante.

Resp. **D**upliciter quis participans dicitur 1. qui solum particeps est prædæ; & hic tenetur restituere tantum partem, quæ ei obvenit; nam quo ad illam duntaxat fecit injuriam Domino, rem ejus injustè accipiendo. 2. Qui particeps est actionis damnosæ, præbendo auxilium, operam, instrumentum, adjuvando ad executionem, vel explorando; & hîc tenetur resarcire damnum pro rata, imò totum, si alii non restituant suas partes: nam est causa injusta actionis damnosæ, ideóque totius damni ex ea orti. L. 21. ff. *de Furtis* & caput. 6. *de Homic.* Sic tenentur, qui scalas apponit, vel eas sustinet fure ascendente, qui excubias agit, qui furem comitatur defendendi causâ, qui ad confringendum, & asportandum adjuvat, &c. Nec refert, quòd te non juvante, damnum nihilominus factum fuisset; nam eo ipso, quòd adjuvisti, fuisti concausa damni, quod reverâ sine te non est factum; quare participans non solum peccat mortaliter, juxta illud Prov. 29. *qui cum fure participat, odit animam suam*, sed etiam tenetur ad restitutionem.

§. VII.

§. VII.

De Causis Negativis.

Resp. I. **E**X communi negativè cooperantes ad damnum, sunt ii, qui non impediunt damnum, cum impedire rationabiliter possunt, & tenentur ex Justitia. Tenentur autem ex Justitia, qui tenentur ratione officii, muneris, vel contractûs; ut Superior, Princeps, Dux belli, Magistratus, bonorum Administrator, Pater, Tutor, Curator, famuli, custodes pecorum, agrorum, &c. & alii stipendio conducti. Non impeditur autem damnum tripliciter. 1. Tacendo, id est, non reprehendendo, non dissuadendo, non prohibendo, non clamando, &c. 2. Non obstando, id est omit-tendo subsidium, custodiam, opem vel operam ad impediendum damnum. 3. Non manifestando damnificatorem Domino, sive ante, ne fiat, sive post damnum factum, ut refarciatur, aut etiam non monendo ipsum damnificatorem de obligatione restituendi.

Itaque ex communi sententia, qui tenentur ex officio, vel contractu, aut quasi contractu impedire damnum alterius, si negligent impedire, peccant contra Justitiam, & tenentur illud refarcire; quia censentur causa moralis, & iniusta damni: nam hoc ipso, quod tenentur ex officio, vel contractu impedire damnum alterius, hic habet Jus, ut damnum eius impediant; ac proinde si negligent impedire, faciunt

ciunt

ciunt ei iniuriam damnosam. Et verò alter damnum patitur ob omissionem operæ ex Justitia debitæ ad illud impediendum, ideóque ob iniustitiam illorum: nam si hi fecissent id ad quod ex Justitia tenebantur, alter non pateretur damnum, quod proinde illis meritò imputatur.

Hinc ad restitutionem tenentur Principes, & Magistratus, & belli Duces, si non impediunt latrocinia, & iniurias subditorum: nam ex Justitia tenentur conservare jura, & bona subditorum: reditus enim, quos habent, sunt stipendia ad hoc instituta: idem dic de Judice & Canonico, qui sine justâ causâ absunt, dum prævident aliquid iniquum esse gerendum, nam ex officio illud impedire, & contradicere tenentur.

Resp. II. Qui solùm ex charitate tenetur impedire damnum alterius, si non impediatur, cum sine magno incommodo potest, peccat quidem contra charitatem; sed *ex communi* non tenetur ad restitutionem: quia non peccavit contra Justitiam; nec censetur causa iniusta damni, cum alter non habeat Jus, ut damnum eius impediatur. Secus, si quis positivè conferat ad damnum proximi; is enim teneretur de damno, nam quilibet habet Jus, ne quivis alter ad damnum eius positivè cooperetur, cum habeat Jus, ne ei inferatur damnum, sine iusta causa, & auctoritate.

Hinc ad restitutionem tenetur I. Qui à fure pecu-

pecuniam accipit, ne clamet, ne indicet, vel id promisit gratis, quamvis damnum ex sola charitate impedire teneatur: quia hoc promissio furem animosiores, ac securiores reddit, & sic positivè concurret ad damnum. 2. Qui obligatum ex officio ad clamandum, vel impediendum, quovis modo impedit: nam iniuste impedit usum Juris, quod habet tertius, ut is clamet. 3. Qui clamare, vel obstare volentem, licet ad id ex Justitia non obligatum, impedit per vim, vel dolum; nam quisque habet Jus, ne quis eius defensionem, & bonum impediatur per vim, vel dolum, aliãve viam iniustam.

Sed ad quid tenentur Custodes agrorum, vinearum, sylvarum, si non impediunt damnum, vel non manifestent damnificatores, ut resarciatur?

Resp. Peccant contra Justitiam, & Religionem: quia agunt contra officium vel pactum, & Juramentum; tenenturque resarcire totum damnum. *Est communis.* nam ex officio, vel pacto tenentur suã custodiã, & delatione Dominum loci illãsum servare.

An autem teneantur restituere multas, quas Domini acciperent ex delationibus, si non deferant? Multi negant; quia, hi custodes constituuntur, non ut Domini locupletentur ex lucro pœnarum; sed ut custodiant rem commissam, & impediunt damnum; nec tenen-

tenentur deferre ad hoc, ut Dominus habeat mulctas, sed solum ut non patiatur damnum. Alii probabilius affirmant; quia videntur constitui tum ut impediunt damna, tum etiam ut deferant damnificatores, præsertim cum id expediat ad avertenda multa damna, quæ alias fierent sublato metu mulctarum: unde non deferendo peccant contra officium, & contractum, vel quasi contractum; sicque tenentur restituere mulctas pecuniarias, quas perciperent Domini ex delatione sibi Jure debita.

CAPUT V.

De Circumstantiis Restitutionis, & ordine in ea servando.

Q. I. *Quinam res debet restitui?*

Resp. **C**Ei, à quo accepta, vel ablata fuit, modo sit Dominus rei, vel habeat Jus eam detinendi, vel custodiendi, administrandi, &c. vel ea utendi &c. Qualis est conductor, commodatarus, depositarius, & similes: quia illi fieret iniuria, cum habeat Jus rem possidendi, vel detinendi, custodiendi, eam utendi, &c. Res autem aliena ablata furi, restitui debet non furi, sed Domino: quia fur non habet Jus eam possidendi, sed Dominus; admonito tamen fure, ne perseveret in peccato, putans se teneri restituere, vel ne iterum restituat cum suo damno.

Quòd

Quod si is, cui restitutio facienda est, mortuus sit, fieri debet hæredibus ejus; quia hi succedunt in omnia jura defuncti. l. 62. ff. de Reg. Jur. & l. 37. ff. de Acquir. vel omit. hæred. ibi: *Hæres in omne Jus mortui, non tantum singularum rerum dominium succedit.* Si autem post diligentem inquisitionem hæredes cognoscere nequeant, debet restitutio fieri pauperibus, juxta dicta de bonis, ac debitis incertis.

Q. 2. Quo tempore fieri debet restitutio?

Resp. Statim, quantum moraliter fieri potest. *Est communis.* nam præceptum restitutionis est primario negativum, prohibet enim detentionem rei alienæ, vel alteri debitæ invito rationabiliter Domino, & sic obligat semper, & pro semper. Solutio verò debitorum ex contractu fieri debet tempore, de quo inter contrahentes expressè, vel tacitè conventum fuit: eo transacto, si debitor sine justa causa non solvat, iniuriam creditori infert, & tenetur compensare totum damnum hinc obveniens, etiamsi creditor solutionem non exigat, ex l. 12. *Cod. de contrah. stipul.* nam creditor habet Jus accipiendi tunc solutionem: & ipsum tempus præfinitum pro creditore interpellat, c. ult. *de Locat.* si tamen debitor paratus sit tempore constitutoolvere, sed creditor vel absens sit nullo procuratore relicto, vel præsens recipere nolit, tunc debitor non tenetur de damno postea eveniente, nec de pœna statuta.

Tom. II.

M

Quod

Quòd si nullum tempus solutioni debitorum ex contractu expressè, aut tacitè præfinitum sit; tunc debitor non ante censetur esse in mora culpabili, nec tenetur de damno, quàm creditor debitum congruo tempore exegerit. Ita communiter per sensum contrarium, ex l. cit. quia tunc creditor sciens, & valens petere, censetur dilationem concedere non petendo, modo non omitat petere ex metu, vel oblivione.

Porro licet debitori anticipatè solvere debita, si terminus fuerit præfinitus in ejus favorem, ut in mutuo, & commodato: quia quisque potest jure suo cedere; & quia tunc terminus non est appositus, ne solutio anticipatè fiat, sed ne ultra differatur. Secus, si terminus fuit appositus in favorem creditoris: nam fieret injuria creditori habenti Jus, ne sibi fiat solutio ante præfinitum tempus, ex l. 15. ff. de annuis legat.

Q. 3. In quo loco, & cujus impensis fieri debet restitutio?

Resp. 1. Si debitum ortum sit ex injuria, nempe ex injusta acceptione, detentione, vel damnificatione culpabili, restitutio fieri debet impensis debitoris, & in eo loco, ubi Dominus rem suam possessurus erat, si ablata, vel destructa non fuisset. Ita commun. quia restitutio ob injuriam ita fieri debet, ut Dominus in eum statum restituatur, in quo fuisset, si
nulla

nulla injuria illata fuisset, & omnino indemnis
 fervetur: alioqui non reponeretur æqualitas,
 nec integrè tolleretur injuria. Quare si Do-
 minus aliò migravit, & rem suam secum trans-
 laturus erat, si habuisset; restitutio ei debet
 fieri ubi nunc degit impensis debitoris, dedu-
 ctis sumptibus, quos in ea re secum asportan-
 da facturum fuisset. Nec excusatur debitor,
 etiamsi omnibus spectatis damnum, quod ex
 sumptibus, vel aliunde patietur, sit duplo ma-
 jus illo, quod Dominus pateretur, si ei non
 restituere, spectata, paupertate, & necessita-
 te utriusque. Ut si debeat centum ex delicto,
 nec possint reddi nisi adhuc alia centum im-
 pendendo: quia magis æquum est, ut delin-
 quens patietur damnum illud, & amittat cen-
 tum ex bonis suis, quàm quòd creditor inno-
 cens cogatur idem damnum pati; nam in pa-
 ri damno melior est conditio innocentis, seu
 injuriam passi, quàm nocentis, qui sibi inapu-
 tare debet damnum illud, cum sit ejus causa
 per injuriam. *Vasquez, De Lugo, &c.* Si tamen
 restituere non possit, nisi faciendo impensas
 duplo longè majores, quàm res valeat, potest
 differre restitutionem, donec illam absque
 tanto suo detrimento facere queat, vel mone-
 re creditorem, ut significet quid de re illa fieri
 velit. Quòd si monere nequeat, & pruden-
 ter judicet nunquam aliter posse fieri restitui-
 tionem, juxta multos potest, ac debet resti-
 tuere ejus consanguineis, vel pauperibus:

quia creditor non est tunc rationabiliter ini-
tus; & alioqui magna esset inæqualitas, si de-
bitor restituere deberet cum quibuscumque
sumptibus. Quisque tamen tenetur causam
damni à se injustè positam tollere, & damna
injustè illata restituere cum suo damno æqua-
li, atque etiam saltem paulò majore: nam ju-
stum non est, ut innocens damnum injustè su-
stineat, ne is, qui illud injustè tulit, æquale,
aut paulò majus damnum patiatur in illo im-
pediendo, & refarciendo.

Resp. II. Quæ debentur ex re accepta bona
fide extra contractum, restitui debent in loco,
ubi habentur; nec debitor tenetur ea impensis
suis mittere Domino, sed impensis Domini.
Ita omnes; quia possessor bonæ fidei non tene-
tur cum suo damno Dominum in pristinum
statum restituere, cum eum per injuriam non
deturbaverit. Igitur debet solum repræsen-
tare rem ubi illam habet, & custodire, moni-
to interea Domino, ut significet, quo pacto
velit rem sibi suis sumptibus remitti. Imò ipse
Dominus tenetur non solum ad impensas rei
remittendæ, sed etiam custodiendæ necessa-
rias, L. 2. ff. de Negot. gest.

Resp. III. Quæ debentur ex contractu, in
quo res eadem numero restituenda est, si in
alterius tantum partis utilitatem accepta sint,
debent ejus impensis restitui, nisi justâ pactio-
ne aliter conventum sit: quia æquum non est,
ut res ex contractu debita restituatur impensis
illius

illius, cujus commodum in eo quaesitum non est, nec ut quis damnum ex Beneficio collato pati debeat. Econtra par est, ut qui sentit commodum, sentiat & onus *Reg. Jur. 55. in 6.*

Resp. IV. Quae debentur ex contractu restitui debent ex natura contractus in eo loco, ubi res accepta fuit. *Ita multi.* quia nullus locus magis justitiae congruit; & aequitas postulat, ut sicut res eadem accepta, vel alia aequivalens, quae loco acceptae substituitur, restituenda est, ita etiam restituatur in eodem loco, ubi accepta fuit, cum restitutio sit repositio rei in pristino statu. Hinc ex natura contractus teneris reddere mutuum, depositum, rem locatam, in loco ubi accepisti, non alibi nisi impensis alterius. Item ex natura contractus debes solvere pretium rei emptae, vel locatae in loco, ubi res traditur, pro qua solvendum est. Nam in quocunque alio solutio fiat, deficere potest aequalitas contractus: haec enim desumitur ex aequalitate dati, & accepti, quae dependet multum a loco, in quo datur, & accipitur: quia valor rei, vel usus illius, & aestimabilitas pretii, ac pecuniae variatur ex varietate loci. *De Eugo.* Possunt tamen contrahentes de alio loco pacisci, modo hoc onus justa mercede compensetur, ut servetur aequalitas. Et tunc ibi restitui debet: nam pacta justa obligant, & contractus ex conventionem legem accipiunt, ex *Reg. Jur. 35. in 6.*

M 3

Resp. V.

Resp. V. Quæ debentur ex donatione, legato, testamento, tradi debent in loco ubi erant, cum donarentur (nisi aliud in ipsa dispositione expressum sit) & impensis ejus, cui donata sunt. *Ita omnes.* nam qui rem gratis dat, vel legat, non intendit se ad amplius obligare. Si tamen hæres eam alio transferret, teneretur suo sumptu illam remittere in locum ubi erat prius. *Ita Lessius.*

Q. 4. Cujus periculo fieri debet restitutio?

Resp. I. Restitutio faciendâ ratione injuriæ, fit periculo debitoris. *Est communis.* quia ratione injuriæ tenetur Dominum prorsus indemnem servare, & sic debet subire omne damnum, ac periculum: Dominus enim nullum debet pati damnum ex injuria sibi illata. Et quia *culpa præcedente casus etiam fortuitus imputatur.* c. ult. de Depos.

Hinc *ex communi,* si debitor adhibitâ maximâ diligentiam rem nuntio, quem putat fidelem, vel Confessario tradat restituendam Domino, & hi sive culpate, sive inculpate rem Domino non reddant, tenetur iterum ad idem restituendum, donec re ipsa Dominus accipiat. Quod si pluries idem restituere tenetur, id fit per accidens, & sibi imputare debet, nam *Damnum quod quis suâ culpâ sentit, sibi debet, non aliis imputare.* Reg. Jur. 86. in 6.

Restitutio autem rei alienæ in individuo faciendâ à possessore bonæ fidei, fit periculo Domini, modò possessor eam remiserit per
homi-

hominem, quem prudenter judicabat esse red-
diturum, ex L. 20. ff. *Commodat.* quia seclusis,
culpâ, morâ, & pacto, res perit Domino.
Hinc restitutio rei commodatæ, locatæ, de-
positæ, fit periculo Domini, si nulla interve-
niat culpa restituentis.

Resp. II. Ex communi, solutio debitorum
ex contractu facienda ex bonis debitoris, ejus
periculo fit, ita ut si pecunia eorum solutioni
destinata surripiatur, vel ab eo, cui restituenda
commisit, amittatur, aut retineatur, ipse
teneatur aliam dare creditori: quia res perit
Domino, & res Dominus pecuniæ tuæ, donec
creditori tradatur; tunc enim solum à te in il-
lum transfertur dominium. Nisi tamen cre-
ditor miserit, vel designaverit hominem cer-
tum, cui pecuniam committas; hic enim ac-
cipit loco creditoris, sive creditor censetur
accepisse per designatum. Quare si hic pecu-
niam amittat, vel retineat, damnum est cre-
ditoris, non tuum, l. 39. & 49. ff. *de Solut.*

Q. 5. Quo ordine restituendum est?

Not. Quando bona debitoris in solutionem
omnibus creditoribus sufficiunt, non est opus
ullo ordine, cum omnibus satisfaciendum sit.

Resp. I. Ex communi, quando res aliena ex-
tat in se, restitui debet Domino, nec potest
aliis in solutionem dari: quia debitor debet
solvere ex bonis propriis, non alienis: nam
rei dominium nequit transferri ab eo, qui il-

Iud non habet. Unde si ignoretur Dominus rei in se extantis, commodatæ, depositæ, ablatae, &c. vel ejus hæres, hæc impendi debet in pauperes, vel alia pia opera juxta dicta.

Res autem credito vendita extans apud debitorem non videtur reddi debere venditori præ aliis creditoribus, si is aliunde non habeat jus prælationis. Ita multi præsertim Juris periti, qui apud Covarruviam asserunt, hanc esse communem: quia res vendita non est amplius venditoris, secutâ traditione, & habitâ fide de pretio ejus; nam tunc translatum est ejus dominium; neque manet illi obnoxia jure hypothecæ: nulla enim inducitur hypotheca, nisi vel ex conventionem, vel jure positivo, & nulla ex hoc utroque capite reperitur inducta. Et verò si illa res ab emptore alteri revendita esset, hic haberet dominium in eam omnino liberum.

Resp. II. Ex bonis debitoris r. Prius solvi debent impensæ pro funere debitoris; l. Penult. ff. de Religios. & sumpt. funeris. item pro curatione ejus.

2. Ex communi, prius solvenda sunt debita certa, id est quorum cognoscitur creditor, quam incerta, id est quorum creditor ignoratur. Tum quia creditor incertus, cum nequeat per se immediate recipere rem debitam, non est rationabiliter invitus, ut ipsi præferatur creditor certus, qui immediate damnum pateretur ex omissione restitutionis, quippe
habet

habet jus immediatum, ac determinatum exigendi solutionem, quod pauperes, aut alia causa pia, non habent circa debita incerta; cum ista possunt in hos, vel illos usus pios impendi: tum maxime quia in hoc creditor incertus consentire merito praesumitur, cum sit opus pium, ac Deo gratum subvenire debitori indigenti, & gravato aere alieno, ut possit se liberare a creditoribus certis eum prementibus, remanente onere postea debita incerta solvendi pauperibus, cum facultas aderit.

3. *Ex cummuni*, debita ex titulo oneroso prius solvi debent, quam debita ex titulo gratuito, v. g. liberali promissione, vel legato, ex l. 19. ff. de Re judic. ibi. *Qui ex causa donationis convenitur, in quantum facere potest, condemnatur, & quidem is solus deducto aere alieno*, quia in pacto gratuito, & legatis subintelligitur conditio, *Si absque tertii damno fieri possit: nisi status rerum mutetur*. Deinde nemo censetur se ex sola sua liberalitate velle obligare in casu, quo ad egestatem redigeretur, nec aequitas id patitur. Hinc debita defuncti solvi debent ante omnia legata, etiam pia. Idem dic de votis, quia Deus non acceptat illa cum detrimento tertii. Vota tamen solvenda sunt ante legata: quia vota obligant defunctum, non legata, quae supponunt solutionem aliorum debitorum contractorum.

4. Solvendum est creditoribus hypothecam habentibus ante alios, qui non habent, l. 19. Cod. *Qui pot. in pig.* nam bona sunt specialia-

M S

ciali-

cialiter obligata solutioni hypothecariorum, qui proinde jus speciale habent, ut ex iis solutionem recipiant præ aliis.

5. Inter creditores hypothecarios prius solvendum est iis, qui priores sunt tempore, juxta Reg. Jur. § 4. in 6. *Qui prior est tempore, potior est jure.* nam obligatio posterior non potest tollere jus alteri jam acquisitum. Unde in ea intelligitur hæc conditio, *si sine damno prioris creditoris poterit ex eadem re cæteris satisfieri.* Sunt tamen aliqui casus, in quibus posterior tempore præfertur priori hypothecario. 1. Si pecuniam mutuavit ad conservationem, vel refectionem rei, quæ alteri obligata erat, l. 5. ff. *Qui potiores in pign.* nam huic damnum non infertur, cum sine hac mutuatione res hypothecata periisset, vel deterior facta fuisset. 2. Si mutuavit tibi, v. g. centum, ut satisfaceres pro mercium vecturâ, vel pro locatione ædium, in quibus asservarentur, debeo ex illis solutionem accipere ante alios in illis hypothecam habentes, l. 6. ff. eod. tit. 3. Est hypotheca dotalis, per quam bona mariti sunt obligata uxori, ejusque liberis, ita ut ex illis bonis dos deduci possit ante alios creditores habentes tacitam hypothecam priorem, l. 12. C. *Qui pot. in pign.* Sed ex comuni, dos non præfertur hypothecæ expressæ priori, licet præferatur expressis posterioribus: tum quia creditores anteriores iniquè per nuptias supervenientes privarentur jure suo, quòd express-

presè pacti fuerant: tum quia fiscus, & dos
 æquantur in jure, & tamen fiscus non præfer-
 tur hypothecis anterioribus expressis, l. 8. ff.
Qui potior in pig. & l. 4. Cod. cod. tit. 4. Cum
 ex pecunia Pupilli, vel minoris res aliqua em-
 pta est, res illa manet Pupillo obligata ante
 omnes l. *Senul. cod. de seruo pignori dato.* 5.
 Si credam tibi pecuniam ad emendam rem ali-
 quam cum pacto expresso, ut res illa maneat
 mihi hypothecata pro debito, præferat aliis
 hypothecam generalem habentibus in omni-
 bus bonis tuis etiam futuris, l. 7. Cod. *Qui pot.*
in pig. nam nulli creditori intertur damnum:
 debitor enim sine mea pecunia mutuata non
 haberet illam rem, vel ejus valorem. 6. Cum
 quis cum fisco contraxit, manent ejus bona
 fisco obligata, cum privilegio Prælationis.
 Idem jus habet fiscus ratione tributum nondum
 soluti, l. 2. Cod. *De Privileg. Fisci.* 7. Cum
 quis alicui pecuniam ad militiam mutuat, ha-
 bet hypothecam cum privilegio Prælationis
 etiam ante dotem, licet sit posterior dote; quia
 in his duobus ultimis casibus spectatur bonum
 commune, quod privato præferri debet.

6. Post creditores hypothecarios, seu rea-
 les solvendum est aliis creditoribus persona-
 libus non habentibus hypothecam; inter hos
 primo loco solvendum est iis, qui habent per-
 sonale privilegium Prælationis; quale habet
 sponsa in bonis sponsi ratione dotis traditæ,
 non secuto matrimonio; & qui deposuit pe-
 cuniam

pecuniam apud nummularium, non percipiens inde usuras; item qui pecuniam credidit ad navem exstruendam, instruendam, emendam, &c.

Secundo loco solvendum est aliis creditoribus ex titulo oneroso cuique pro rata, v.g. media, vel tertia pars debiti, sive debitum ex contractu, sive ex delicto contractum sit; nam secundum multos inter hæc debita nulla est prælatio, cum sint æquè debita ex iustitia sine ullo privilegio. Item juxta multos inter alios creditores merè personales nulla est prælatio, sed cuique pro rata solvi debet, ex l. 6. Cod. *De bonis auctor.* §c. & l. 17. ff. *De privil. credit.* ibi. *Privilegia non ex tempore æstimantur, sed ex causa: Et si ejusdem tituli fuerint, concurrunt, licet diversitates temporis in his fuerint.* quia omnes æquale jus habent. Et illa regula: *Qui prior est tempore, &c.* valet solum inter hypothecarios.

Not. Quæ hæctenus de ordine restitutionis dicta sunt ex jure communi, seu Casareo, ea servanda sunt ubi, & quatenus illud receptum est. Quòd si in aliquibus locis sint hæc de re aliæ leges, vel consuetudines rationi consentaneæ, servandæ sunt etiam in foro conscientia, ut docet communis sententia; nam hæc leges non nituntur falsa præsumptione: at omnis lex rectæ rationi consentanea, quæ non nititur falsa præsumptione, obligat in conscientia,

entia, cùm sit actus efficax, & absolutus potestatis obligativæ.

Q. 7. *An prius petenti licet prius solvere?*

Resp. I. Non licet creditori prius petenti solvere cùm damno ejus, qui habet hypothecam priorèm, vel privilegium: quia huic fieret injuria, cùm habeat jus prælationis. Unde solvens tenetur ei de damno, & ipse potest recuperare ab alio creditore id, quod solutum est, l. 22. Cod. de Jure deliber. qui si solutionem petiit, vel accepit, sciens jus aliorum, peccavit contra justitiam, & tenetur ante sententiam judicis restituere aliis creditoribus privilegiatis: quia fecit illis injuriam damnosam; nam petendo induxit debitorem ad damnum injustum inferendum creditoribus hypothecariis, & solutionem recipiendo cooperatus est injustæ damnificationi illorum.

Resp. II. Si unus ex creditoribus personalibus non privilegiatis exigat in judicio solutionem debiti ante alios non habentes jus prælationis, tenetur debitor ei integrè solvere, etiam si tempore esset posterior: quia lex, & sententia Judicis dat ei jus prælationis ob diligentiam, quam adhibuit ante cæteros, l. 6. & 24. ff. *Quæ in fraud. credit.*

Dixi, *in judicio*, nam si extra judicium petat, controversitur: asserunt, Sylvest. Nav. Lessius & alii, quia diligentia posterioris creditoris petentis facit eum potiozem, & quia in l. 24. cit.

24. cit. dicitur non posse revocari id, quod solutum est uni creditori debitum exigenti, nullâ factâ mentione iudicii; & hæc ratio additur, quia vigilando meliorem suam conditionem fecit. Alii cum De Lugo negant, quia sola petitio privata sine sententia iudicis non potest dare jus uni in detrimentum aliorum æquale jus habentium; & leges supra dictas intelligunt de petitione in iudicio accedente sententia iudicis.

Sed si debitor non valens solvere omnibus creditoribus, solverit uni creditori non habenti jus prelationis, an hic tenetur restituere alteri creditori habenti tale jus?

Resp. Aff. Quia accipiendo solutionem, impedit alterum à recipienda solutione sibi prius iure debita, & sic facit ei iniuriam damnosam. Fit tunc violatur non solum ordo, sed etiam substantia restitutionis; nam quod uni ex iustitia debitum est, solvitur alteri. Deinde accipiens cooperatur dationi iniustæ, & damnosæ alteri, seu damnificationi iniustæ creditoris, cui hæc pecunia prius debetur, & detrahitur: quænam enim maior cooperatio dationi iniustæ esse potest, quàm acceptio, quæ illam perficit, & complet, & sine qua nullum pariter damnum? sed qui cooperatur actioni iniustæ, & damnosæ, tenetur ad restitutionem. Ita Azor, De Lugo, & alii.

Q. 83

Q. 8. *An debitor potest solvere totum debitum creditori non petenti, si ipse non sit solvendo aliis, qui pariter non habent hypothecam, nec privilegium?*

Resp. Neg. Quia faceret injuriam aliis, qui Jus habent, ne alter carens privilegio, & actione ipsis præferatur: nam, spectato jure naturali, bona debitoris, quæ omnibus debitis solvendis non sufficiunt, sunt pro rata secundum proportionem dividenda creditoribus æquale Jus habentibus, & quorum nullus habet Jus prælationis: nam sunt æqualiter iis debita. Multi excipiunt, si unus creditor sit in gravi necessitate, non alii; quia debitus ordo charitatis exigit, ut præferatur aliis, qui cum non ita indigeant, non sunt rationabiliter inviti.

Q. 9. *An qui aliquid gratis, vel cum onere accipit ab eo, quem scit exinde reddi impotentem ad solvenda debita, peccat contra Justitiam, & tenetur accepta restituere, licet eum ad id non induxerit?*

Resp. Aff. Est communis. teste De Lugo. Prob. Quia talis injuriam infert creditoribus, nam cooperatur injusto impedimento, quo debitor reddit sibi impossibilem solutionem: sive concurrat efficaciter ad injustam alienationem, & injustitiam contra creditores à debitore admissam: quælibet enim alienatio ad sui valorem, & efficaciam requirit acceptationem.

nem. Et verò (ut ait De Lugo) ad damnificationem creditorum non minus conditio acceptatio tua, quàm inductio: si enim tu non acceptares rem, maneret adhuc apud debitorem, & ipse non esset impotens ad solvendum; ergo per acceptationem non minus, quàm per inductionem cooperaris ad damnum, quod creditoribus infertur. Imò tu completes, & perficis illud, quod per oblationem debitoris solum erat inchoatum, & quasi in affectu, per acceptationem verò perficitur, & ponitur in effectu.

CAPUT VI.

*De Causis excusantibus à restitutione,
vel ejus dilatione.*

Q. I. AN remissio creditoris excusat à restitutione?

Resp. Aff. Si sit legitima: quia per illam condonatur jus exigendi, & accipiendi solutionem: ac proinde tollitur in debitore obligatio solvendi, quæ postea non redit; nam obligatio semel extincta minimè reviviscit, L. 9. Cod. De remiss. pig. Deinde sicut creditor potest jus suum, quod habet in debitorem, alteri donare, ita etiam ipsi debitori, potest remittere; nam remissio est quædam donatio. Ut autem hæc remissio sit legitima, & verè liberet

beret à restitutione, tres conditiones requiruntur.

1. Ut remissio sit perfectè voluntaria, nec habeat mixtum involuntarium; quia est liberalis donatio sui Juris, ideóque actus liberalitatis, qui necessariò procedere debet ex spontanea, ac liberali voluntate. Hinc nulla est remissio facta ex errore, vel ignorantia, utpotè voluntarium tollente: aut vi, metu, vel fraude extorta, ob involuntarium mixtum, & injuriam; nemo quippe ex sua injuria Jus, & commodum reportare potest. Metu cenfetur extorta, si debitor expressè, vel implicitè minetur creditori, nisi remittat, vel totum, vel partem; aut si adhibeat preces valde importunas incutientes metum, aut significet, nisi contentus sit parte debiti oblata, & residuum remittat, omnia amissurum; item si cogat creditorem subire multas molestias in petendo debito, sæpè venire, frustra diu expectare, &c. Fraus esset, si debitor fingeret se longè pauperiorem, quàm reverà sit, &c.

Hinc invalida est remissio partis debiti facta ex metu amittendi totum creditum culpâ, vel fraude debitoris. Nec liberantur potentès, quibus inferiores remissionem concedunt ex metu, ne iis displiceant, vel ab iis damnum patiantur.

2. Ut creditor possit condonare debitum: non enim potest condonare, nisi qui potest donare. Hinc Filiusfamilias non potest re-

mittere debita Paterna, sicut nec procurator, vel commissarius, quæ debita sunt Domino, vel committenti, &c.

3. Ut condonatio non sit à jure annullata, prout est in iis casibus. 1. Si visitantes Ecclesias, accipiant aliquid ab iis præter necessaria ad victum pro illis diebus, quibus visitant, tenentur restituere duplum intra mensem, non obstante quacumque remissione iis sponte facta à dantibus, cap. 2. de Cens. in 6. 2. Si Judex delegatus aliquid acceperit à partibus, nisi fortè esculentum, aut poculentum mera liberalitate oblatum, quod paucis diebus possit consumi, vel si dum cogitur extra domicilium proficisci: acceperit plusquam moderatas impensas; vel si denique acceperit aliquid pro impensis, dum partes sunt pauperes, tenentur accepta restituere, non obstante remissione, cap. 11. de Rescript. in 6. 3. Si Inquisitores prætextu officii inquisitionis pecunias extorserint, tenentur restituere nullis remissionibus super hoc valituris, Clement. 2. de Hæret. in 6. 4. Si Canonicus, qui non interest officio, acceperit distributiones. Trid. sess. 24. Cap. 12.

Q. 2. An cessio bonorum creditoribus facta liberat à restitutione?

Resp. Neg. Sed solùm excusat à dilatione, ita ut debitor teneatur debita integrè solvere ex iis, quæ postea acquirit, retentis necessariis ad

ad suam, & suorum sustentationem parcam.
Est Communis.

Prob. i. ex Jure Civili, L. i. Cod. *Qui bonis cedere possunt.* ibi: *Qui bonis cesserint, nisi solidum creditor receperit, non sunt liberati: in eodem enim tantum, modo hoc Beneficium (cessionis) eis prodest, ne judicati detrahantur in carcerem. & ex l. 4. ff. de Cess. bon. Is qui bonis cessit, si quid postea adquisierit, in quantum facere potest convenitur.* 2. Quia in foro conscientiae per necessitatem, & impotentiam non tollitur, sed solum suspenditur obligatio restituendi, donec facultas adsit: ergo nec cessio plus praestat. Igitur cessio bonorum hoc solum praestat, ne debitor possit conjici in carcerem, ex cit. l. & ne, si post cessionem aliquid acquirat, possit eo spoliari, si eo indigeat ad suam, vel suorum sustentationem, ex L. 6. ff. de Cess. bon. quod etiam valet in foro conscientiae, cum sit privilegium jure concessum, & contractus juxta leges celebrentur; sed de residuo tenetur debita solverē.

Q. 3. An ingressus in Religionem liberat à restitutione?

Not. Apud omnes constat validam esse professionem hominis debitis gravati; quia persona ejus est libera; nec Jure positivo irritatur, ut declaravit, Clemens VIII. quoad hoc punctum abrogans quod Sixtus V. statuerat.

N 2

Utér-

Utérque autem Pontifex prohibuit, ne in Religionem recipiantur ære alieno gravati.

Resp. I. Si debitor habeat bona, tenetur ante ingressum restituere; nam nullam habet justam differendi causam.

Resp. II. Secundum multos, si debitor possit breviter tempore, v. g. paucis annis, consuetis laboribus solvere debita saltem magna ex parte tenetur differre ingressum, ut ea solvat; quia alioqui creditores essent rationabiliter invitati; & sic injuriam iis inferret.

Resp. III. Si debita sint incerta, ideóque in pia opera impendenda, debitor potest religionem ingredi, licet manens in sæculo possit solvere. *Id supponunt omnes.* quia poterit saltem ex consilio Confessarii, ea sibi tanquam pauperi applicare ad opus Deo gratum, & meritorium, ut nempe possit ingredi religionem.

Resp. IV. Si debitor non possit debita solvere, nisi longo tempore, vel insolitis laboribus, secundum multos potest licitè religionem ingredi, relictis omnibus bonis suis creditoribus: quia in hoc casu debitor pateretur damnum in bonis spiritualibus longè majus, quàm sit commodum creditorum: unde hi non sunt rationabiliter invitati.

Alii tamen non pauci id negant, tum quia jure naturali talis debitor tenetur ex justitia restituere, ideóque injuriam inferret, si voluntariè se impotentem reddat ad solvendum:

obli-

obligatio autem justitiæ prævalet consilio. Tum quia stuprator Virginis sub promissione matrimonii tenetur ab ingressu Religionis, ut promissioni onerosæ satisfaciatur. Et hæc sententia, teste Layman, fuit approbata à Sixto V. & Greg. XIV.

Q. 4. An si debitor immemor sui debiti tantum donet creditori, quantum ei debet, excusatur à restitutione?

Resp. Neg. Quia liberalis, & gratuita donatio nec est, nec potest esse solutio necessaria debiti ex justitiâ; cum hæc inter se pugnent. Nec refert quòd si debitor debiti sui meminisset, gratis non donasset; nam actualis dispositio voluntatis, non autem conditionalis seu conditionatè futuræ, attendenda est, & operatur in pactis: nam quòd non existit actu, nihil efficere potest. Si autem debitor memor debiti tantum donet animo se liberandi, quamvis putetur liberaliter donare, satisfacit debito, &c.

Q. 5. An debitor liberatur à restitutione, si creditori sui creditoris solvat, quod debet?

Resp. Multi affirmant, modò debita utriusque sint ejusdem naturæ, nec sint alii priores creditores privilegiati, aut hypothecarii. Quia, inquit, solvendo Fratri meo centum quæ illi debes, emo, & acquirò jus, quod habebat exigendi à te centum: at jus quod ha-

Deo in tetanti valet, quanti illud, quod tu habes in me. Sed hæc ratio non omnes convincit; & certè id non licet invito creditore: nam creditor habet jus exigendi, & accipiendi id, quod ei debetur, & debitor habet obligationem solvendi suo creditori id, quod ei debet; nec debitoris est creditoris sui debita solvere. Et verò in foro externo cogar iterum solvere tibi, nisi meâ causâ factus sis debitor alteri, ut si gerens mea negotia mutuum ab illo acceperis, vel nisi ob rem alterius debitum contraxerim, ut si conduxisti à te domum, quam tu ab illo conduxisti.

Q. 6. An excusatur à restitutione, qui non potest restituere, nisi per bona superioris, vel inferioris ordinis?

Not. Bonorum naturalium triplex est ordo. In supremo ordine sunt vita, membra, sanitas, virginitas, libertas: in medio honor, & fama: in infimo divitiæ, & res pecuniâ æstimabiles.

Resp. I. Ex communi, debitor non tenetur restituere cum jactura bonorum superioris ordinis, quæ in æstimatione prudenti sit longè majus detrimentum, quàm damnum compensandum. Tum quia creditor non est tunc rationabiliter invitus: tum quia restitutio fieri debet, ut servetur æqualitas: ergo non obligat debitorem, ut longè gravius detrimentum patiatur, quàm sit detrimentum creditoris. Sic per se loquendo non teneris cum jactura propriæ

priæ vitæ restituere famam æqualis tui, vel vendere libertatem tuam, ut debita solvas.

At restitutio fieri debet cum jactura bonorum superioris ordinis, si bona inferioris ordinis restituenda ex circumstantiis censeantur prudenti judicio prævalere, aut æquivalere bonis superioris ordinis amittendis, ita ut damnum bonorum superioris ordinis æstimetur minoris, vel non multo pluris, quàm damnum boni ordinis inferioris. Nam tunc æqualitas reponenda id exigit; & alioqui creditor esset rationabiliter invitus, cum nulla adsit causa, seu justa excusatio non restituendi. Sic si ad restituendam famam, vel magnam pecuniæ summam necessarius sit labor cum periculo morbi facilè sanabilis, tunc cum hoc periculo restitui debet, ut notat De Lugo.

Porrò bonum inferioris ordinis, sed maximi momenti, vel in magna quantitate, potest moraliter, seu in æstimatione morali, & quoad usus humanos, prævalere, aut æquipollere bonis superioris ordinis, sed ex g^o momenti, vel in parva quantitate: quemadmodum argentum in magna quantitate plus valet, quàm aurum aliquod exiguum, licet aurum ex naturâ suâ sit pretiosius argento, & in specie superiori. Sic etiam licet fama ex genere suo sit majus bonum, quàm divitiæ, tamen spectatis circumstantiis in certis casibus hæc illi præponderare possunt in æstimatione humana, si nempe sint ingentes, & fama exigui mo-

menti, qualis est fama personæ suspectæ, vel vilis admodum conditio, quæ parvi æstimator. *Ita multi.*

Resp. II. Controvertitur an restitutio fieri debeat per bona inferioris ordinis, v. g. per pecuniam pro damno in bonis superioris ordinis, v. g. pro damno vitæ, membri, famæ, si aliter damnum resarciri nequeat. Multi affirmant. *Adrian. Cajet. Sot. Azor, Molina, Valentia, Rebellus, Grandin, &c.* Quia I. S. Thom. 2. 2. q. 62. a. 2. ad 1. docet. *Quando id, quod est ablatum, non est restituibile per aliquid æquale, debet fieri recompensatio, qualis possibilis est, puta cum aliquis alicui abstulit membrum, debet ei recompensare, vel in pecuniâ, vel in aliquo honore, consideratâ conditione utriusque personæ, secundum arbitrium boni viri.* & ad 2. *Si non possit famam restituere, debet ei aliter recompensare, sicut & in aliis dictum est.* 2. Damnum omne injustè illatum resarciri debet quantum & eo modo, quo potest; nec impotentia restituendi ad perfectam æqualitatem liberat debitorem ab obligatione solvendi id, quod potest; justitiæ enim commutativæ est non modò reddere justum, quatenus est æquivalens, sed etiam quantum possibile est, sive in eodem, sive in diverso genere. Deinde non est universim verum, quòd bona superioris ordinis non possint in æstimatione morali, & in ordine ad usus humanos, aliquo modo compensari bonis ordinis inferioris: sic enim

enim defectus formæ compensatur per divitias; item homines libertatem pecuniâ vendunt, & vitæ incolumitatem exponunt pro stipendio. Et verò bona corporis, famæ, & fortunæ in hoc conveniunt quòd sint bona naturalia, & utilia; estque homini naturaliter optabile, ut si carendum sit uno genere mediorum, abundet saltem mediis alterius generis. Farentur quidem vitam, & membra non cadere sub commutationem, & commercium civile: at negant inde sequi non deberi in conscientia compensationem pro damno in illis illato; dicuntque pecuniam non dari tunc ut pretium vitæ, membri vel famæ, sed ut compensationem damni vitæ, membri, vel famæ. Hinc concludunt pro mutilatione, deformatione, vel alio damno corporis infra mortem, vel pro fama, quæ reparari nequeat, fieri debere regulariter aliquam restitutionem in pecunia arbitrio prudentis. Pro damno autem vitæ debere fieri compensationem, vel in pecunia hæredibus occisi eroganda, si certò constet occisum decessisse in statu peccati; vel si hoc non constet, ei applicando tantam partem satisfactionum propriarum, quantam Deus novit sufficere in compensationem vitæ: nisi tamen reus pœnam talionis subeat, nam tunc fit compensatio vitæ ablata, juxta illud *dentem pro dente*, &c. licèt remaneat obligatio compensandi alia damna. Alii multi hanc obligationem negant. *Covar. Navar. Gomez, Le-*

desine, Lessius, De Lugo, Sanchez, &c. Quia 1. ex l. ult. ff. De his qui effuderit Cicatricum, aut deformitatis nulla fit estimatio, quia liberum corpus nullam recipit estimationem. & l. 1. In homine libero nulla corporis estimatio fieri potest. Ergo vita, & membra hominis non sunt pretio æstimabilia, & compensabilia. 2. Bona superioris, & inferioris ordinis non sunt inter se commensurabilia, nec commutabilia. 3. Ex S. Thom. q. 62. a. 2. Restitutio est actus justitiæ commutativæ, quæ in quadam æqualitate consistit. At æqualitas inter bonum superioris, & bonum inferioris ordinis nequidem in parte esse potest; alioqui bonum inferioris ordinis posset tandem per sui incrementum adæquare ex toto aliud. 4. Justitia non obligat ad restitutionem, nisi res ablata reddi possit in se, vel in æquivalenti, sive ex toto, sive ex parte. At bonum superioris ordinis non potest reddi in æquivalenti, etiam ex parte, per bonum inferioris ordinis; alioqui hoc per sui incrementum posset illud tandem exæquare. Jam verò, inquiunt, qui nec in toto, nec in parte restituere potest bonum injustè ablatum, excusatur ob impotentiam. Fatetur tamen Lessius fieri posse, ut sit obligatio ex charitate ad aliquam compensationem pecuniariam pro damno membri, vel vitæ, &c. Si nempe læsus sit pauper, vel occisi uxor, ac liberi sint pauperes, & non putentur mœrorem aliter deposituri; læsor verò eam sine gravi incommodo præstare possit. Prior

Prior sententia videtur probabilior. Ad fundamentum oppositæ

Resp. Licet vitæ, & membra hominis liberi non sint pretio aestimabilia, nec bona superioris, & inferioris ordinis sint commutabilia ad æqualitatem; tamen damnum in his bonis illatum potest aliquo modo, nempe in ordine ad usus humanos, compensari pecuniâ, quæ non datur ut pretium vitæ, vel famæ, sed ut compensatio damni vitæ, membri, vel famæ, & ut tollantur effectus hujus damni, nempe mœror, dolor animi, & alii. Et quamvis bonum superioris ordinis non possit reddi in æquivalenti etiam ex parte, si secundum se spectetur, tamen ejus carentia potest aliquo modo compensari quoad usus humanos: sic defectus formæ, vel nobilitatis compensatur divitiis, sic libertas pecuniâ venditur. Justitia autem obligat ad compensandum damnum eo modo, quo fieri potest saltem quoad usus humanos, si non possit quoad bonum abiatum.

Q. 7. Quanam sunt causæ justæ differendi restitutionem, vel solutionem debiti?

Resp. I. Generatim id omne, quod facit, ut Dominus, vel creditor non sit rationabiliter invitatus circa dilationem, est causa justa, propter quam licet differatur restitutio: quia sola detentio rei alienæ, vel alteri debitæ injusta prohibetur. At detentio non est injusta, nisi sit con-

sit con-

fit contra voluntatem rationabilem Domini, nam omnis iniustitia est contra rectam rationem, ac proinde detentio, quæ non est contra rectam rationem, non est iniusta.

Resp. II. Ex communi sententia, multiplex est causa, ob quam licet differtur restitutio quamdiu ipsa durat, quas tradit S. Antonin. p. 2. tit. 2. cap. 8.

1. Est extrema necessitas tua, vel tuorum, vel proximi, cui aliter subvenire non potes, quam rem alienam, vel alteri debitam impendendo: quia in tali necessitate omnia, saltem quoad usum, sunt communia, transactâ autem hac necessitate teneris restituere, nam obligatio restituendi prius contracta non extinguitur ob supervenientem necessitatem, sed tantum suspenditur. Porro qui potest partem solvere, ad id tenetur: nam non habet justam causam non solvendi eam, & quoad eam Dominus esset rationabiliter invitus.

2. Est gravis necessitas tua, vel tuorum, quos sustentare teneris, nisi tamen creditor sit in pari necessitate: quia tunc creditor non potest rationabiliter exigere solutionem; cum ipse teneatur proximo gravi necessitate laboranti opitulari, vel donando, vel saltem mutuando. Quod si creditor sit in pari necessitate, ex communi, ei satisfieri debet; quia tunc esset rationabiliter invitus, quod ei non restituas, cum ex ordine charitatis possit, cæteris paribus, sibi potius, quam debitori velle con-

consulere; sitque melioris conditionis, utpote possidens jus exigendi solutionem ex justitia debitam, nec extra necessitatem extremam omnia sint communia.

3. Magnum periculum salutis animæ propriæ, vel tuorum, ut si periculum sit, ne filiæ tuæ præ inopia se prostituant, vel ne filii latrocinentur: ita tamen, ut non suppetat alia via commoda id avertendi, nisi differendo solutionem. Nam tunc creditor, vel Dominus tenetur ex charitate consentire dilationi, cum debitor sit in gravi necessitate spirituali.

4. Magnum detrimentum in rebus propriis non debitis, modò creditor simile damnum non patiatur ex dilatione, & postea debitor certò sit restitutus. Nam tunc creditor non est rationabiliter invitus circa dilationem: ipse enim rationabiliter vellet sibi tunc concedi dilationem, si esset loco debitoris: tenetur autem tractare debitorem suum eo modo, quo vellet rationabiliter tractari in pari casu. Item contra æquitatem naturalem ageret, si vellet sibi statim restitui cum tanto alterius incommodo. Quare qui non potest statim restituere centum aureos quos debet, nisi domum, vel prædium vendendo multò minoris, quàm valet, potest aliquamdiù differre solutionem. Idem dic si non potest statim solvere sine periculo gravis infamiæ; cum fama sit bonum præstantius divitiis.

Dixi, *in rebus non debitis*. Nam si debitor resti-

restituendo patiatur tantum jacturam in rebus debitis, vel in lucro quod intendit facere ex rebus debitis, non potest idcirco restitutionem differre: hoc enim non est damnum patii in rebus suis, sed relinquere alienas, vel alteri debitas, & non facere lucrum ex alieno, vel alteri debito. Excipe, nisi sine illo lucro aliis creditoribus, satisfacere nequeat: tunc enim creditor tenetur ex charitate permittere dilationem, si commodè possit; & contra rectam rationem vellet sibi statim restitui cum tanto aliorum creditorum damno, quod dilatione solutionis vitari potest sine magno ejus damno.

5. Si debitor non potest restituere sine damno in bonis altioris ordinis longè majore, quàm sit commodum creditoris: nam alioqui non servaretur æqualitas: ideoque tunc restitutio sine injustitia exigi nequit.

6. Est jactura, proprii statûs justè acquisiti; modò debitor suâ culpâ in hoc periculum sese non conjecerit, nec idem periculum subeat creditor. Quia tunc creditor peccaret contra charitatem, si vellet sibi satisfieri eum tanto incommodo debitoris, & sic non est rationaliter invitus: tenetur tamen debitor tenuiter vivere secundum statum, & sibi detrahere, quantum potest de splendore, & decentiâ, quæ non sunt absolutè necessaria ad statum conservandum, ut sensim restituere possit: nam decentia statûs non consistit in indivisi-

bili.

bili. Ita Lessius, & alii. Et generatim quilibet debitor ex justitia tenetur operâ, labore, parcimoniâ, vel aliâ viâ sibi moraliter possibili curare, ut acquirat, unde debita omnia solvat: nam obligatus ad finem obligatur ad media, saltem non nimis difficilia, sine quibus finem consequi non potest.

Dixi 1. *Juste acquisiti.* Nam si quis rapinis, usuris, fraudibus, furtis, aliisve injuriis ad aliquem statum altiorem pervenisset; ex communi tenetur cum ejus jactura statim restituere; quia hoc non est statum suum amittere, sed alienum, ac injustè possessum relinquere, & ad proprium reverti: consulendum est tamen famæ debitoris, quantum fieri potest.

Dixi 2. *Modo debitor suâ culpâ, &c.* Nam si debitor suâ culpâ, putâ ludis, commessationibus, superfluis sumptibus ad eas angustias redactus ut (sic faciunt multi nobiles) non meretur dilationem, & sibi imputare debet quòd non possit restituere sine sui statûs amissione: Ita Sot. Tolet. Lessius, & alii.

Dixi 3. *Nec idem periculum, &c.* Nam ex communi si creditor ob dilationem solutionis amissurus sit statum justè acquisitum, non debet differri solutio: quia extra necessitatem extremam in pari causa damni potior est conditio creditoris, ob jus habendi rem sibi debitam, quod possidet. Et quia tunc esset rationabiliter invitus circa dilationem, cum cate-

ris paribus possit secundum ordinem charitatis se aliis præferre.

7. Damnum spirituale, vel temporale grave ipse creditori, vel alicui tertio probabiliter eventurum ex restitutione. Nam tunc creditor non est rationabiliter invitus, si enim damnum ipsi immineat, tunc differendo ejus negotium utiliter geritur: si alius, ipse tenetur ex charitate pati dilationem sibi graviter non damnosam, ad vitandum gravius damnum proximi. Inò ex charitate tenemur differre solutionem, si creditor pecuniã restituendã certo abufurus esset ad peccandum, & spes sit dilata solutione malum illud impeditum iri: quia ex charitate tenemur impedire damnum grave spirituale proximi, etiam cum aliquo ejus incommodo temporali, si possumus sine nostro gravi damno, ut patet ex correctione fraterna, dum adhibentur testes. Item secundum comunem, ex iustitiã tenemur differre, si creditor re solutã abufurus sit contrã iustitiam; v. g. si furens repetat gladium apud te depositum ad occidendum inimicum, tunc enim gladium reddere esset proximè cooperari homicidio; & alter ius habet ne in talibus circumstantiis gladium restituas, nisi ex recusatione æquale malum tibi impendeat.

Q. 8. *An est obligatio compensandi lucrum cessans, & damnum emergens ex dilatione solutionis, vel restitutionis?*

Resp. Debitor, qui ex culpa fuit in mora solvendã

solvendi tempore debito, tenetur ista compensare: quia peccavit contra justitiam, & ex peccato contra iustitiam oritur obligatio resarciendi damnum inde secutum. Quod si sine sua culpa non restituit tempore debito, adhuc ad id tenetur, si debitum erat ex delicto: quia iniuria præcedens est causa illorum, cum sine illa non contigissent, & debitor ex delicto tenetur creditorem restituere in eum statum, in quo fuisset, si iniuria illata non fuisset: alioqui non integrè resarcitur, & tollitur iniuria.

Sed iuxta multos non tenetur debitor ex contractu justo, nisi fuerit culpabiliter in mora: quia non est causa iniusta, ne quidem mediata, lucri cessantis, vel damni ex dilatione obvenientis creditori; sicque videntur contractus intelligi. Et quia ex Reg. Jur. 41. in 6. *Imputari non debet ei, per quem non stat, si non faciat, quod per eum fuerat faciendum.* Rectè limitant nisi differat solutionem præcisè ad vitandum damnum aliquod grave, quod statim solvendo pateretur; & non ob necessitatem extremam, vel gravem: nam tunc debitor ex contractu tenetur compensare creditori lucrum cessans, & damnum emergens ex dilatione illa licet iustâ: quia in pari casu potior est conditio creditoris possidentis ius exigendi solutionem; & par non est, ut debitor se ipsum servet indemnem cum damno creditoris, cui solvere potest: unde creditor non tenetur aliter consentire in hanc dilationem.

PARS III.

*De Injuriis in particulari, & necessaria
restitutione.*

CAPUT PRIMUM.

*De Injuriis, & damnis in bonis spirituali-
bus, & necessaria restitutione.*

NOTA. Bona spiritualia alia sunt natura-
lia, ut potentia naturales, scientia, & ar-
tes, earumque usus; & alia supernaturalia,
quæ ad animæ sanctitatem, & salutem imme-
diatè ordinantur, ut sunt gratia, virtutes in-
fusæ, earum actus, bona merita, Sacramen-
ta, &c.

Q.¹. *An qui injustè læsit alterum in bonis spiritua-
libus naturalibus tenetur ad restitutionem?*

Resp. Qui veneno, potionem, vel alio modo
alium memoriâ, vel usu rationis, aut alterius
potentia naturalis privavit, aut maleficiis de-
mentavit, vel vi aut fraude pertraxit ad aliquid
sumendum, ex quo tale damnum secutum est,
peccavit graviter contra justitiam, & tenetur
ex justitia tollere, ac curare ista mala, si potest,
& refarcire omnia damna inde secuta. *Est
communis.* quia illorum causa fuit per injuriam,
violando jus, quod proximus habet ad bona
natu-

naturalia, quodque non minùs strictum est, quàm jus ad bona externa, quæ possidet.

Item qui alteri causa est injusta damni in scientia vel arte, sive quia vi, fraude, aliâve viâ injustâ aliquos prohibuit ab acquisitione vel usu earum; sive quia cum ex officio, aut pacto teneretur alios docere, notabiliter fuit negligens in docendo, aut sine debita peritia munus docendi suscepit; sive quia culpabiliter falsa pro veris docuit, &c. Tenetur omnia damna inde ipsis, & aliis secuta resarcire, & revocare, quæ falsa docuit: nam qui actione, vel omissione injusta posuit causam damni, tenetur causam illam tollere, & damnum omne inde secutum resarcire; alioqui injuria non tolleretur.

Q. 2. An qui alterum læsit in bonis supernaturalibus, tenetur ad aliquam restitutionem?

Resp. I. Qui alterum vi, metu, vel fraude, vel alio modo injusto, induxit in peccatum, vel abduxit à bono opere, aut decepit falsâ doctrinâ contra fidem, vel bonos mores, tenetur ex justitiâ vim ac seductionem tollere, fraudem, & errorem aperire, remove causas ulterioris lapsûs, & curare, quantum fieri potest, ut alter restituatur in eum statum, de quo injustè eum dejecit, v. g. inducendo ad poenitentiam, orando Deum pro ejus conversione, &c. *Est communis.* quia est causa injusta talis damni: quilibet enim habet jus, ne

○ 2

inju-

injustè lædatur in bonis animæ, sicuti in bonis corporis. At talis injustè lædit; nam quisque habet jus, ne decipiatur in suis bonis, & ne vis ei inferatur sine justa auctoritate, quæ nequit esse ad peccatum, & errorem. Ergo tenetur causam damnorum, quam injustè posuit, tollere, & omnia damna jam ex ea secuta restituere. Hinc qui prava dogmata docuit, tenetur revocare, & quantum potest disseminatos errores ex animis evellerè, etiam cum damno vitæ.

Resp. II. Ex communi qui sine vi, metu, fraude, & deceptione alium in peccatum induxit, non tenetur ei ex justitia ad restitutionem, nisi sit Prælatus, vel alius, qui ex officio tenetur promovere bonum spirituale suorum: quia ubi non est vis, nec fraus, nec deceptio in inductione, nec culpa contra officium, injuria non est, quippe quæ scienti ac sponte volenti fieri nequit. Talis tamen tenetur ex charitate, plusquam alii, curare ut alter convertatur; nam charitas & æquitas exigunt, ut is, qui malo suo exemplo vel consilio alium pervertit, curet præ cæteris, ut convertatur. Si quis tamen etiam solo consilio, vel precibus induxisset alterum in peccatum injustitiæ contra tertium, peccavit contra justitiam: nam inducens peccat contra virtutem, cui opponitur peccatum, ad quod inducit, & in defectum inducti tenetur ei tertio de damno, quilibet enim habet jus, ne quis positivè
coope-

cooperetur ad ejus damnum, sine ejus consensu, vel sine justa causa, & auctoritate.

Q. 3. *An qui avertit aliquem à Religione, tenetur ad aliquam restitutionem?*

Resp. I. Qui vi, metu, calumniâ, fraude, mendacio, aliôve modo injusto impedit, vel avertit aliquem à Religionis ingressu, aut professione, peccat graviter contra justitiam, & tenetur vim, ac fraudem tollere, & ei suadere ingressum, seu reditum, & Monasterio compensare, quanti valebat spes commodi temporalis, quod ex ipsius donatione, labore, ac industria expectabatur, si injustè abductus non fuisset. *Est communis.* quia utrique fecit injuriam damnosam; nam quisque habet jus strictum, ne viâ injustâ bonum eius impediat. Talis tamen seductor non tenetur ipse Religionem ingredi: tum quia fortè non est aptus; tum quia status Religionis, cùm sit status perfectionis, requirit Dei vocationem, & nullus ad illum, nisi spontè volens, admitti debet.

Resp. II. Ex communi, qui alterum sine vi, fraude, mendacio, aliâve viâ iniustâ, sed sine iusta causa avertit à Religionis ingressu, vel professione, non tenetur ad restitutionem; quia nemini fecit injuriam. Sed peccat contra charitatem, retrahendo eum sine iustâ causâ à maximo bono, & constat, ex *Trident. sess. 25. cap. 18.* ubi excommunicat. *Eos qui san-*

Etiam Virginum, vel aliarum mulierum voluntatem veli accipiendi, voti emittendi, quoquo modo sine justa causa impederint. nam tanta poena supponit culpam mortalem. Eadem autem est ratio, si iuuenis, vel vir abducatur à Religione. Nulla tamen erit culpa, si adsit causa iusta dissuadendi Religionem, ut si quis non sit aptus, vel si in illa Religione, seu Monasterio observantia Religiosa non vigeat, vel si parentes graviter egeant filii auxilio. Licet etiam parentibus, si prudenter dubitent de viribus, vel constantiâ suorum liberorum, illos ad tempus non longum retinere, & probare; graviter peccant, si eos exponant periculis peccandi, vel aliciant per se, aut alios ad voluptates, aliâve illicita, ut sic à proposito avocent.

Resp. III. Qui Religiosum, etsi sine vi, & dolo, sed solo consilio, vel precibus à Religione abduxit, tenetur ex iustitiâ compensare Monasterio damna temporalia inde secuta: quia fecit iniuriam Religioni; nam hæc habet ius retinendi suos subditos tanquam membra, & Religiosus per vota totum se tradidit Religioni in honorem Dei, & sic Religio habet ius ad commoda, quæ præstitisset, & quibus privatur per abductionem. Sic abducens servum à Domino tenetur ad restitutionem.

CAPUT II.

De Injuriis in corpus proximi per homicidium, & mutilationem, & necessaria restitutione.

NOTA. 1. Præcepto *Non occides* prohibentur homicidium, mutilatio, percussio, & similis afflictio, ac damnificatio corporalis iniusta; item horum causæ, & dispositiones, ut odium, vindicta, ira, rixæ, &c. Imò ut à Christo explicatur, est etiam affirmativum, præcipiens humanitatem, mansuetudinem, patientiam, iniuriarum condonationem. Porro homicidium, quod est iniusta hominis occisio, gravissimum crimen est, cum per illud iniuste adimatur proximo bonum omnium temporalium maximum, & irreparabile. Eit etiam gravius ex circumstantia personæ, quæ occiditur, ut si sit Pater, consanguineus, Clericus, &c.

Not. 2. Est de fide licite occidi bruta animalia in usus hominum, ex Gen. 9. *Omne quod movetur, & vivit, erit vobis in cibum*: nam homo est Dominus animalium, ex Gen. 1. *Dominamini piscibus maris, & volatilibus Cæli, & universis animantibus, quæ moventur super Terram.* Tenetur tamen homo abstinere à crudelitate, quâ utendo, & bestias doloribus sine causa conficiendo, peccat saltem venialiter: quia in hoc est quædam inordinatio, & abusus

sus Domini. Hinc illud, Prov. 12. *Novit justus jumentorum suorum animas: viscera autem impiorum crudelia.*

Q. I. An licet peccatores occidere?

Resp. Licet auctoritate publica occidere peccatores Reip. noxios. Prob. 1. ex Exodi 22. *Maleficos non patieris vivere,* & ad Rom. 13. de supremo principe dicitur, *Non sine causa gladium portat, Dei enim Minister est, vindex in iram, ei qui malum agit.* 2. Quia talis potestas necessaria est Reip. ad bonum commune, & publicam tranquillitatem: Ideoque à Deo Reip. concessa est. Et quia pars noxia toti potest ob totius conservationem excindi, cum pars sit propter totum.

Resp. II. Non licet auctoritate privata peccatores occidere, præcisè propter eorum scelera. *Ita omnes* ex Mat. 26. *Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt.* & ex c. *Quicumque* 23. q. 8. quia non licet occidere peccatores, nisi auctoritate à Deo concessâ propter bonum commune; ac proinde id ad eum solum pertinet, cujus est procurare bonum publicum. Nec obstat, quòd interdum permittatur, ut quis possit occidere quosdam subditos Reip. publicos hostes; quia tunc non occiduntur privatâ, sed publicâ auctoritate concessâ à Principe.

Sed an licet verberare aliquem ob culpam, quam admisit?

Resp. Non licet, nisi habenti potestatem in delin-

delinquentem; quia (ut ait S. Thom. 2. 2. q. 65. a. 2.) *Per verberationem nocumentum infer- tur corpori ejus, qui verberatur; nocumentum au- tem inferre alicui non licet, nisi per modum pœne propter justitiam. Nullus autem justè punit ali- quem, nisi sit ejus jurisdictioni subjectus. Et ideo verberare aliquem non licet, nisi habenti potesta- tem aliquam super illum, qui verberatur. Et quia filius subditur potestati Patris, & servus potestati Domini, licite potest verberare Pater Filium, & Dominus servum, causâ correctionis & discipli- nae. Idem dic de Magistro, & tutore; quia gerunt vicem Patris.*

Q. 2. An licet occidere uxorem, vel Filiam in adulterio deprehensam, vel ipsum adul- terum?

Resp. Neg. Est communis. Prob. ex cap. Inter hac & seq. 33. q. 2. & ex S. Aug lib. 2. de adul- ter. conjug. cap. 15. ibi: Non licet uxorem adul- teram occidere, sed tantum dimittere. 2. Quia non licet propriâ auctoritate, ut patet; neque etiam ullâ lege humanâ potest id fieri licitum: tum quia ubi observari potest ordo judicii, iniquum est Reum inauditum, destitutum om- ni defensionis remedio, nullo servato Juris ordine, & sine judicio punire, pœnæq; execu- tionem committere ipsi offenso, & quidem illico, cum animus recenti offensa maximè pertur- batus est. Hinc Reg. Jur. 136. Non est singulis concedendum, quod per Magistratum publicè fieri possit.

possit. Tum quia est contra charitatem sine urgente necessitate recusare reo spatium ad poenitentiam, sed illum statim cum periculo certo damnationis æternæ occidere. 3. Alexand. VII. damnavit hanc propos. *Non peccat maritus occidens propria auctoritate uxorem in adulterio deprehensam.* Porro leges civiles, quæ hoc factum non improbant, id faciunt per meram tolerantiam, ne videantur favere adulteris, & ob justum, ac gravissimum dolorem in tali casu, & vehementiorem iræ motum; quem quis facillè temperare nequit.

Q. 3. *An licet seipsum occidere, vel mutilare?*

Resp. I. Non licet sine auctoritate divina seipsum occidere. *Ita omnes.* Constat 1. ex S. Aug. lib. 1. *de Civit.* cap. 17. & can. 10. & seq. 23. q. 5. & ex generali præcepto, *Non occides.* 2. Quia homo non est Dominus suæ vitæ, sed solus Deus, ex Deut. 32. *Ego occidam, & ego vivere faciam.* Ergo homo non potest sine auctoritate Dei seipsum destruere; nam est illicitum, & injustum destruere rem alterius sine ejus consensu, & jus ejus usurpare: destructio enim rei propria auctoritate facta, est actus Domini in illam. 3. *Qualibet pars id, quod est, est totius: quilibet autem homo est pars communitatis: unde in hoc, quod seipsum interficit, injuriam communitati facit.* ait S. Thom. q. 64. a. 5. Porro Martyres, qui se in rogam con-

jecere,

fecere, id fecerunt ex speciali Dei inspiratione, ac proinde auctoritate divina.

Hinc 1. non licet auctoritate privata occidere aliquem volentem, & petentem: quia nullus potest dare hanc facultatem, cum solus Deus habeat Dominium vitæ. 2. Nunquam liciti sunt erga seipsum actus per se mortiferi, qui immediatè, & ex propria natura tendunt ad mortem, ut jugulatio, strangulatio, sumptio veneni, præcipitatio ex alto loco, projectio in rogam, & similes; quia esset seipsum directè, & positivè occidere. 3. Quilibet tenetur vitam, & membra conservare mediis ordinariis: tum quia sicut DEUS vetat propriam vitam sibi auferri; ita jubet, ut quisque tanquam à Deo constitutus vitæ ac membrorum suorum custos, vitam, ac membra conservet: tum quia moraliter censetur mortem sibi inferre, qui non utitur mediis, quæ auctor naturæ providit ad ordinariam vitæ conservationem. Tamen juxta multos non tenemur uti mediis valdè extraordinariis, vel prætiosissimis cum jactura omnium bonorum; quia hoc non est se occidere, sed solum suam mortem permittere ob justam causam.

Resp. II. Ex communi, licet ob gravissimam, ac justam causam aliquid facere, vel omittere, unde præter intentionem mors certò sequatur; nam non est prohibitum homini, ne vitam suam periculis unquam exponat, nec præceptum est, ut semper conetur eam positivè
ser-

servare, quantum potest, sed tantum ne absque justa causa illam periculo exponat. Sic miles potest, & tenetur manere in statione ob bonum commune, & aggredi hostes cum certo mortis periculo. Item Reo morte damnato licet non fugere è carcere ad satisfaciendum Deo, & Reip.

Resp. III. Non licet seipsum mutilare, nisi hoc sit necessarium ad salutem corporis. *Ita omnes.* Quia homo non est Dominus membrorum suorum, sicut nec sui ipsius; sed habet duntaxat convenientem eorum usum, & administrationem ad bonum totius corporis. Hinc nunquam licet se castrare ad vitandas tentationes, servandamque castitatem: idque verat Conc. Nicæn. I. Can. I. Nam mutilatio nunquam est medium necessarium ad salutem animæ, cum membra perniciem animæ nunquam afferre possint; alioqui Deus pravè naturam instituisset. Imò hæc mutilatio non est remedium ad castitatem utile, cum non tollat tentationes carnis, ut docent SS. Patres Basil. Chrysost. & August. Item non licet parentibus castrare pueros, etsi consentientes, ad conservandam vocis suavitatem, etiam in obsequium Ecclesiæ; quia solus Deus est Dominus corporis, & membrorum, qui sic concessit homini usum fructum membrorum; ut eorum abscissionem permiserit tantum ob salutem totius.

Dixi, *nisi sit necessarium*, &c. Quia pars ordina-

dinatur ad totum, & est propter totum: ergo refecari potest membrum, ad servandum totum corpus. Imò tenetur homo permittere abscissionem membri, si hæc à Medicis judicetur necessaria ad vitæ conservationem, nec perferendi sint acerbissimi dolores; quia tenetur vitæ suæ periclitandi opitulari mediis non valdè difficilibus, cum sit ejus custos, & œconomus, non Dominus. Quod si ingentes cruciatus perferendi essent, non teneretur id permittere, ita passim Doctores: quia non tenetur vitam conservare mediis nimis acerbis, & moraliter impossibilibus, nisi tamen ejus vita censeatur bono communi necessaria.

Q. 4. An licet aliquando occidere innocentem?

Resp. I. Nunquam licet directè occidere. *Ita omnes. ex Exod. 23. Infontem, & justum non occides; quia aversor impium.* Nam nullus homo habet dominium vitæ alterius, sed solus Deus. Hinc non licet infantes, vel uxores hostium in bello etiam justo captos occidere, ut parentes obsessi se ad filios à nece liberandos dedant. Nec etiam licet rabiosos suffocare, ne alius noceant, sed debent includi, vel alligari. Quòd si quem injustè aggrediantur, is solùm potest vim vi repellere, cum debita moderatione, nec plus quàm necessarium est ad vitam tuendam.

Resp. II. Licet interdum ob gravissimam causam aliquid facere, vel omittere, unde præ-
ter

ter intentionem sequatur mors innocentis. Ita passim Doctores, qui docent 1. In bello justo licere duci ad expugnandos hostes dirigere tormentum bellicum in turrim, vel arcem, in qua innocentes aliqui præter ejus intentionem perituri sunt: tunc enim non censetur moraliter causa illorum mortis, sed solum illam permittere, nam utenti jure suo non imputatur effectus præter intentionem secutus. 2. Licere civitati cogere civem innocentem ad adeundum tyrannum, qui civitati excidium minaretur, nisi civis ille sibi traderetur, licet prævideretur occidendus; nam civitas potest cogere cives ad id, ad quod jure naturali tenentur: at innocens ille jure naturali tenetur vitam certo mortis periculo exponere propter bonum commune. Quod si civis ille nollet obtemperare, jam verè non esset innocens: unde jam posset à Rep. tyranno tradi. Secus, si tyrannus peteret virginem ad illam stuprandam: nam non posset à Rep. cogi ad adeundum tyrannum, tum propter animæ periculum; tum quia illum adire in talibus circumstantiis est consentire luxuriæ.

Q. 5. Nunquàmne licet procurare abortum?

Resp. I. Per se semper est mortale directè impedire, ne foetus humanus concipiatur, aut conceptus animetur, vel foetum ejicere. Prob. 1. ex S. Basil. Epist. ad Amphil. Quæ de industria foetum corrumpit, cadis pœnas luat. Formati autem

autem, vel informis subtilitas à nobis non attenditur. Et ex conciliis Eliberit. Ancyr. Mogunt. Wormat. & ex cap. 5. de Homic. ibi: Si aliquis causâ explendæ libidinis, vel odii meditatione, homini, aut mulieri aliquid fecerit, vel ad potandum dederit, ut non possit generare, aut concipere, vel nasci soboles, ut homicida teneatur. 2. Innoc. XI. damnavit hanc propos. Licet procurare abortum ante animationem, ne puella deprehensa occidatur, aut infametur. 3. Hoc repugnat bono speciei humanæ, & naturali fini seminis humani, quod ex se ordinatur ad generationem, & speciei humanæ conservationem, ac propagationem: ideóque ingens scelus est. Idque debuit in omni casu à DEO prohiberi; nam si id aliquando liceret, periculum esset ne homines delectatione copulæ contenti, partum prolis negligenter, & sæpè impedirent ex aliquo pretextu, ut curis, & laboribus prolis liberarentur: quod cederet in detrimentum speciei humanæ, & foret occasio fornicationi, & stupris, à quibus absterret timor prolis. Hoc tamen scelus non est propriè, ac strictè homicidium, ex cap. 20. de Homic. ubi dicitur non inducere irregularitatem; nam fœtus inanimis non est simpliciter, & completè homo: homo enim est compositum ex corpore, & anima spiritali unitis.

Resp. II. Qui animato fœtui abortum procurat verè, ac propriè homicidium committit. Nam revera hominem injustè occidit, ideóque

que fit irregularis, exc. cit. item ex constitut. Sixti V. & Greg. XIV. excommunicatus est. Quòd si parens id faciat, verè fit parricida: quare nunquam licet abortum foetus animati procurare, et an si alio qui sit periculum, ne foetus simul cum Matre intereat; quia nunquam licet occidere innocentem, etiam ad servandam alterius vitam. eodem die si dubium sit, an foetus sit animatus; quia esset se exponere periculo occidendi innocentem.

Hinc mortaliter peccant Medici, vel alii qui dant potiones ad procurandum abortum, five foetus sit animatus, five non, & mulieres sumentes. Item qui abortui occasionem præbent etiam præter intentionem; dando operam rei illicitæ, vel debitam cautionem omit- tendo: ut si quis percutiat mulierem gravidam, *vel si ipsa nimis saltavit, vel nimis inordinate laboravit, vel propter inordinatas lascivias*, ait Sanctæ Antonin.

*Not. Innoc. XI. damnavit hanc proposi-
tionem: Videtur probabile omnem foetum, quamdiu in utero
est, carere anima rationali, & tunc primum inci-
pere eandem habere, cum paritur: ac consequen-
ter dicendum erit, in nullo abortu homicidium
committi.*

Cum autem incertum sit animationis tem-
pus; alii enim assignant diem à conceptu 30.
vel 40. pro mare & 50. vel 80. pro foemina;
alii aliter; raro abest periculum homicidii in
procurando abortu.

Sed

Sed num licet ad Matris conservationem ei præbere pharmacum, quo foetus putetur moriturus?

Resp. I. Non licet præbere Matri, nec ei sumere remedium ex vi sua ordinatum ad expulsionem foetus sive animati sive inanimati, etiam si certa sit utriusque mors, si non adhibeatur, & probabile sit Matrem servandam esse illo adhibito. Ita *Azor, De Lugo, Sylvius, & alii.* quia hoc esset procurare abortum directè, seu ex natura operis, quod est semper intrinsicè malum, utpote contra naturam, & finem generationis. idque etiam si foetus non sit animatus; nam ex natura rei, & ordinatione auctoris naturæ foetus concipitur, ut animetur, & animatus edatur in lucem. Multò minus id licet post animationem foetus: nunquam enim licet occidere directè innocentem, ut alius servetur. Nec infans est injustus aggressor vitæ Matris, nihil enim iniustum contra eam molitur; nec est membrum seu pars physica Matris, cum sit homo ab illâ realiter distinctus.

Resp. II. Ex communi, licet Matri sumere, & ei præbere remedium per se curativum Matris, nec per se tendens ad abortionem, quamvis sit periculum, ne inde abortio sequatur; modò constet foetum non esse animatum, & Mater alioqui moritura esset: quia tunc si abortio contingat, non censetur procurata, sed solum permessa; nam præter intentionem nec

ex ipso opere contingit, Matre utente jure suo: Mater enim in tali casu non privatur jure utendi remediis ad vitæ suæ conservationem necessariis, nec per se abortum procurantibus. Non licet tamen Matri non ex morbo periclitanti sumere, nec ei dare pharmacum quodvis, quo expellatur, vel expelli possit foetus etiam inanimatus; quamvis Matri immineret infamia, vel mors inferenda ab extrinseco: quia tunc directè intenditur abortus ad vitandam infamiam per mortem: nam pharmacum per se directè nihil facit ad alterutram vitandam, nisi per expulsionem foetus tanquam medium; nec sumitur nisi ex intentione procurandi abortus ut mediis ad vitandam infamiam, vel mortem. *Azor, Cardenas, &c.*

Resp. III. Si proles sit animata, vel dubitetur an sit, est mortale adhibere remedium directè curativum Matris, sed cum periculo mortis foetus, si probabile est eo non sumpro prolem vivam edendam esse, & sic Baptizandam. *Est communis.* quia Mater tenetur salutem æternam prolis in extrema necessitate præferre vitæ propriæ corporali. Non tamen licet Matrem discindere, ut proles Baptizetur; quia directè occidere innocentem est intrinsecè malum; ideóque illicitum ob ullum finem bonum: nam non sunt facienda mala, ut eveniant bona, *Rom. 3.*

Quòd si æquale periculum est abortus sive remedium sumatur, sive non, licet Matri illud sumere:

sumere: quia tunc sine majorē periculo ac damno foetus consultitur vitæ Matris.

Q. 6. *An licet injustum aggressorem actualem occidere in vitæ suæ defensionem?*

Resp. Ex S. Thom. Catechismo Romano, & communi sententiâ Doctorum, licet omnibus, cum moderamine inculpatae tutelæ. Quia 1. Exodi 22. qui furem nocturnum occidit, dicitur non esse reus mortis; quia nempe fur ille præsumitur venisse animo non solum furandi, sed etiam occidendi, ut explicat S. August. 2. ex cap. 18. de Homic. *Vim vi repellere omnes leges; & omnia jura permittunt.* 3. Homo habet jus conservandi vitam injustè oppugnatam, & illam præferendi vitæ injusti aggressoris, qui se ex mera malitia in hoc periculum mortis conjicit.

Sed ut hoc licitum sit, quædam requiruntur. 1. Ut sit actualis aggressio; nam ante actum aggressionis, & post eum occidere non licet, quia nulla est tunc vis repellenda; nec opus est defensione, ubi non est aggressio. Hinc ex communi sententia non licet occidere, aut repercutere eum, qui percussit, & jam fugit, vel certè destitit, aut ob vulnus acceptum non potest jam nocere; tunc enim occisio, vel percussio non est necessaria ad propulsandam injuriam, cum jam illata sit, & jam cessarit aggressio; unde esset ultio, quæ privato nunquam licita est. Item qui scit alium

P a

se que-

se quærere ad occidendum, non potest illum prævenire occidendo; quia non esset vera defensio.

2. Ut nihil fiat, nisi quod necessarium est ad vitam servandam; nam non licet inferre majus damnum, aut uti vi majore, quàm necesse sit ad vitæ defensionem: alioqui jam non est defensio, sed ultio injusta; & ideo cap. cit. Innoc. III. ait: *Quamvis vim vi repellere omnia jura, & omnes leges permittant; tamen id fieri debet cum moderamine inculpate tutelæ; non ad sumendam vindictam, sed ad injuriam propulsandam.* Hinc si injustum inuasorem armis spoliando, vel debilitando, aut vulnerando, possis mortem vitare, non licet illum occidere; cum tunc ejus occisio non sit necessaria ad vitæ defensionem.

3. Ut nihil ex odio, neque ex animo vindictæ fiat, & ut non intendatur per se mors inuasoris, sed sola vitæ propriæ conservatio per justam sui defensionem; quia occisio hominis privata auctoritate facta, non est finis licitus, nec medium per se necessarium ad sui defensionem; sed est tantum aliquid consequens per accidens ex necessitate finis. *Illicitum est, quod homo intendat occidere hominem, ut seipsum defendat; nisi ei qui habet publicam auctoritatem, qui intendens hominem occidere ad sui defensionem, refert hoc ad publicum bonum, ut patet in milite pugnante contra hostes, & in Ministro Judicis pugnante contra latrones: quamvis etiam*

isti

isti peccent, si privata libidine moveantur. ait S.
Thom. 2. 2. q. 64. a. 7.

4. Ut aggressor non sit persona Reip. necessaria, vel valdè utilis, ut princeps, dux exercitus; &c. Quia ex ordine charitatis bonum commune, ut pote bonum multorum, præferri debet privato, quod est bonum unius, vel paucorum.

Cæterùm in praxi percussio, & occisio injusti vitæ aggressoris rarò vacat culpa, quia nunquam ferè servantur conditiones ad licitam defensionem requisitæ. Et ideo aliqui Patres occisionem sine publica auctoritate factam, indefinitè damnant, scilicet ob periculum vindictæ, & excessûs in modo defensionis, vel ob intentionem directam occidendi.

Dices. Tenemur plus diligere salutem animæ proximi, quàm vitam nostram corporalem. *R.* Tenemur plus diligere affectivè, & etiam effectivè, cum proximus est in necessitate. Non tamen tenemur vitam nostram pro salute proximi profundere, nisi in casu necessitatis, in quo egeat nostra ope. At tunc invasor non est in necessitate, sed in voluntaria malitia, nec eget ope mea; nam potest facillè se periculo liberare desistendo ab injuria. Licet tamen oppugnato, ad perfectiorem actum charitatis, quo vita exponitur pro salute animæ inimici ex mera malitia, periclitantis exercendum, sinere se occidi potius, quàm occidere, modo sit moraliter certus se esse in statu gratiæ; *Nam*

aliàs fatuè faceret exponendo se morti corporis, & animæ; cùm sibi per mortem præludatur via pœnitentiæ. ait S. Antonin. p. 2. tit. 1. cap. 3.

Sed an tenetur ad restitutionem, qui in defensione vitæ alterum occidit, vel mutilavit?

Resp. Non tenetur, si id fecit cum debitâ moderatione; quia nullam intulit injuriam, Sed qui justæ defensionis modum excedit occidendo, cùm potuisset aliter vitam tueri, v. g. fugiendo, cùm id posset saltem sine gravi ignominia, vel armis spoliando, aut saltem non lethaliter vulnerando, tenetur omnia damna compensare; quia illa occisio fuit injusta, utpote non necessaria ad vitæ defensionem: nam privatus nullum habet jus, nisi ut vitam tueatur per medium ad hoc necessarium; & quisque jus habet, ut non occidatur ab alio auctoritate privata, nisi ob necessariam vitæ defensionem. Ergo talis est causa injusta mortis, & damnorum inde secutorum. Ita Azor, Sanchez, & alii, estque communior sententia.

Q. 7. An licet occidere accusatorem, & falsos testes, qui vitam injustè oppugnant?

Resp. Neg. Quia 1. qui falsum testimonium dicit in judicio, non censetur aggressor vitæ, sed committit injustitiam, quæ ex se puniri potest, & aliâ viâ repelli: nam non propria auctoritate, sed per judicem, & servato ordine juris

juris procedit. 2. Hoc debuit jure naturali in omni casu prohiberi: nam si hoc liceret, aperiretur via multis cædibus, homicidiis, cum gravi detrimento Reip. homines enim sibi facile persuaderent se injustè accusari, & nullam aliam defensionis viam esse, præter mortem Accusatoris. 2. Alex. VII. damnavit hanc propos. *Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam judicem à quo iniqua certò imminet sententia, si alià vià non potest innocens damnum evitare.*

Q. 8. *An licet occidere pro defensione pudicitia eum, qui eam tentat violare?*

Resp. Multi docent id licere, si aliter pudicitia defendi nequeat, hancque esse communem Doctorum sententiam asserit Lessius. Probant, quia præterquam quod in hac re sit periculum consensûs in delectationem, ideòque peccati, imò & depravationis; pudicitia, ac integritas est bonum maximi momenti, superioris ordinis ad bona fortunæ, imò in æstimatione multorum bono vitæ, æquiparandum, & aliunde si amittatur, irreparabile. Idem docet Sanctæ Antonin. 2. p. tit. 7. c. 8. *Quia, inquit, illa utitur jure suo naturali, quo licet vim vi repellere, & magis tenetur salutis sue providere quam alterius; nam exponit se periculo consentiendi actui peccati, permittendo se opprimi propter difficultatem renitentia voluntatis.*

Sed Alii negant. Quia 1. hic casus nec à

Script. nec à PP. nec à Conciliis, aut summis Pontificibus excipitur à prohibitione generali, *Non occides*; 2. Pudicitia, cum sit virtus, non in corpore, sed in anima residet, nec amitti potest, nisi per consensum liberum, ex S. Aug. lib. 1. de Civ. cap. 18. & ex S. Hier. in cap. de Pudicitia 32. q. 5. *Corpus mulieris non vis maculat, sed voluntas.* & aliunde per occisionem invaloris adimitur ei poenitentiae, & animae salvandae locus. Probant etiam, ex S. Aug. lib. 1. de Liber. Arbit. cap. 5. Sed S. Doctor ibi. Evodium inducit loquentem, ut notatur in nova editione; & ipse postea respondet: *Multò minùs ego invenire possum, cur hominibus defensionem queras, quos Reos nulla lex tenet.*

Porro certum est teneri mulierem, vel adolescentem resistere invalori pudicitiae, tum interius per displicentiam, tum exterius tons viribus, manibus, pedibus, aliòve modo sibi possibilib; ita ut ei non liceat, etiam ad vitandam mortem, quieto, & immoto corpore manere: nam non resistentia exterior esset cooperatio, qualis potest esse ad congressum turpem. Nulla enim cooperatio requiritur in scæmina ad talem actum, nisi quòd quiescat, & non resistat positive viro. *Ita De Lugo.* Quòd si nequeat se tueri, tenetur alios clamoribus in auxilium advocare; nam tenetur adhibere omnes vias necessarias ad impediendum turpem congressum. Hinc Deut. 22.
 puella,

puella, quæ in civitate vim patiens non clamavit, jubetur lapidibus obrui.

Q. 9. An licet occidere furem, in defensionem bonorum, quæ dicuntur fortuna?

Resp. I. Certum est non licere ob bona non magni momenti: nam recta ratio dicit nefas esse gravissimum malum, præsertim auctoritate privata, inferre proximo, ad vitandum nostrum leve damnum. Item si bona sint magni momenti, sed possint aliter recuperari, putà in judicio: nam tunc sine causa justa, & necessitate occideretur proximus privata auctoritate: punitio autem pro injuria pertinet ad solam auctoritatem publicam. Imò debet esse certum nec licere occidere ad tuendum bona etiam magni momenti, sed quæ non sint necessaria Domino ad vivendum convenienter suo statui; licet aliter recuperari nequeant: quia tunc cessat ratio, quæ à multis affertur ad probandum licere occidere, pro talibus bonis servandis; & nimis magna esset proportio inter malum, quod inferretur, & illud, pro quo vitando inferretur; ideòque inæqualitas, & injustitia.

Resp. II. Multi cum S. Antonino docent licere injustum aggressorem actualem occidere in defensionem bonorum magni momenti, quæ non possint aliter recuperari. Sed alii non pauci negant id licere etiam Laicis; nisi bona illa sint vitæ conservandæ simpliciter

P 5

necef-

necessaria. Ita Innoc. IV. in c. *Si vero*, Tabiena, Abulens. Panormit. Rosella, Grandin, Fagnan asserens esse communem Canonistarum, &c. Quia 1. Neque Scriptura, neque Patres, neque Canones, neque summi Pontifices, hunc casum excipiunt à generali præcepto, *Non occides*. Imò Exod. 22. Deus id expressè vetat; nam dicit eum, qui furem diurnum occiderit, esse reum homicidii: quia scilicet, ut habetur cap. 3. de Homic. *Poterat discernere, quod ad furandum, non ad occidendum venisset, & ideo non debet occidi*, ergo non licet furem occidere, qui venit tantum ad furandum. Quare cum eodem, cap. Exod. dicitur... *Si effringens fur domum fuerit inventus, & accepto vulnere mortuus fuerit; percussor non erit reus sanguinis*. agitur de fure nocturno, qui præsumitur velle etiam occidere; nam additur: *Quod si orto sole hoc fecerit, homicidium perpetravit, & ipse morietur*. 2. Ex S. Greg. lib. 31. Moral. cap. 8. *Plus ipsis raptoribus debemus metuere, quam rebus irrationabilibus defendendis inhiare*. 3. Quia iniquum est, & contra debitum ordinem charitatis privata auctoritate adimere proximo bonum superioris ordinis, & per se irreparabile nempe vitam, ad bonum inferioris ordinis, & per se reparabile conservandum. 4. Ex Jure Civili L. 4. ff. ad L. *Aquil.* non permittit furem diurnum occidi, nisi se telo defendat: unde solum vitæ periculum excipit, & L. 9. ff. ad L. *Cornel.* dicitur. *Furem*

rem nocturnum si quis occiderit, ita demum impune feret, si parcere ei sine periculo suo non poterit. 5. A Clero Gallicano an. 1700. damnata est ut Legi Dei, & ordini charitatis divinitus instituto contraria, perniciofa, & erronea hæc propositio generaliter & indefinite sumpta: *Non solum vitam, sed etiam bona temporalia, quorum jactura esset damnum gravissimum, licitum est defensione occisiva defendere. Fatemur rarius licitum esse Ecclesiasticis. Si tamen aliquando contingat futurum tale malum, id est gravissimum damnum, etiam ipsis licitum erit bona ista cum occisione furis defendere.*

Object. 1. Cap. Interfecisti, de Homic.

Resp. Ibi non excusatur ob occisionem furis; nisi qui occidit, *Se, suaque liberando.* Ergo ad solas res conservandas non licet occidere furem: nam ista ponuntur copulative; non sufficit ergo altera pars, ut notavit Panorm.

Object. 2. Leges omnes vim vi repellere permittunt.

Resp. Id licet, sed cum ea moderatione, quam recta ratio, & lex charitatis præscribunt. At non servatur hæc moderatio, cum occiditur homo ad defensionem bonorum; quia tunc privata auctoritate eripitur bonum majus, & per se irreparabile, ad conservandum minus bonum, & per se reparabile, quod sanè inordinatum est, & iniquum. Bona porrò variis modis defendere licet etiam armis, si necesse sit; modò caveatur, ne in vasor mutiletur, & occidatur. *Not.*

Not. Innoc. XI. damnavit has tres propositiones. 31. Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius aurei. 32. Non solum licitum est defendere defensione occisiva, quæ actu possidemus, sed etiam, ad quæ jus inchoatum habemus, & quæ nos possessuros speramus. 33. Licitum est, tam heredi, quam legatario, contra injuste impediendam ne vel hereditas adeatur, vel legata solvantur, se taliter defendere, sicut & jus habenti in Cathedram, vel Præbendam contra eorum possessionem injuste impediendam.

Q. 10. An licet occidere alium in defensionem honoris, & famæ?

Resp. Nemini licet etiam ad injustam infamiam, aut contumeliam impediendam, vel reparandam; quia vita est bonum per se irreparabile, & majus honore, ac fama; cum inter bona naturalia principem locum obtineat. Ergo iniquum est, & contra legem charitatis, eam adimere proximo ad defensionem honoris, & famæ, quæ sunt bona inferioris ordinis, & per se reparabilia. Id etiam repugnat patientiæ, mansuetudini, & humilitati christianæ. 2. Percussio, vel occisio in illo casu est vindicta, non defensio; nam non conducit ad servandum honorem, utpote jam ablatum per injuriam, sed solum ad acquirendum alium honorem apud mundanos homines ob fortitudinem falsam, qua offensam vindicasti. 3. Si id liceret, pateret via multis cædibus, violent-

lentiis, & perturbationibus in magnam Reip.
 perniciem: unde debuit prohiberi lege natu-
 rali. 4. Innoc. XI. damnavit hanc propos. *Fas*
est viro honorato occidere invasorem, qui nititur
calumniam inferre, si aliter hæc ignominia vitari
nequit. Idem quoque dicendum, si quis impingat
alapam, vel fuste percutiat, & post impactam
alapam, vel itum fustis fugiat. Hinc etiam,
 ex communi, non licet alapam pro alapa, fu-
 stem pro fustibus reddere, si jam percussor ab
 injuria destitit: quia jam non esset defensio,
 quæ locum non habet, nisi in actuali aggres-
 sione; sed hoc esset vindicta, cum non sit uti-
 le ad tuendum, vel recuperandum honorem,
 nisi quatenus continet rationem vindictæ,
 quæ semper illicita est. *De Lugo* Imò non
 licet convitiis convitiis, contumelias contu-
 meliis repellere: quia hæc non est via ordina-
 ta, & apta honoris defendendi, sed reddere-
 tur malum pro malo privata auctoritate, quod
 non licet, ex I Pet. 3. *Non reddentes malum*
pro malo, nec maledictum pro maledicto. Ec. &
 Luc. 6. *Benedicite maledicentibus vobis, & ora-*
te pro calumniantibus vos. Sed illatæ contu-
 meliæ repelli possunt verbis non contumelio-
 sis; vel actione injuriarum, si necesse sit ad re-
 primendam alterius audaciam, vel ad digni-
 tatem, ac auctoritatem suam tuendam, sine
 tamen odio, & cum animo parato remittere
 hanc satisfactionem justam, & plures alias in-
 jurias ferre, si salus proximi id exigeret, ex
 Matth. 5.

Matth. 5.

Matth. 5. Ego autem dico vobis, non resistere malo; sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram.

Object. 1. Honor, vel fama est quid præstantius vitâ.

Resp. Non est nisi in æstimatione stultorum, & imprudentum; sed est bonum longè inferior, utpote in alieno iudicio positum, & quod desiderare propter se mera vanitas est. At vita est primum, ac fundamentum omnium bonorum naturalium, & per se irreparabile, cuius dominium habet solus Deus. Deinde fama vera nititur sola vera virtute. Cura autem boni nominis, quam Scriptura commendat, consistit in eo, quòd homo nihil turpe agat, nihil quod naturam rationalem, & dignitatem Filii Dei adoptivi dedeceat.

Object. 2. Calumnia, & contumelia non vindicata reddit hominem infamem.

Resp. Neg. Nam cum aliunde constat eum, qui calumniam, aut injuriam passus est, esse virum probum, aut fortem; ejus moderatio non ei vertitur vitio, sed laudi apud prudentes; nihil enim indecorum agit, qui injuriam non ulciscitur, sed fert patienter secundum præceptum, & exemplum Christi, aut moderatè defendit in iudicio. Imò condonatio injuriarum est præstantissimus fortitudinis actus, ac proinde summa laude digna. Præterea occisio, vel percussio calumniatoris, aut percussoris non est medium aptum ad abstergendam infami-

infamiae labem, nisi juxta perversum judicium quorundam mundanorum hominum, reprobatum à Deo, & contemnendum: non enim ex calumniatoris occisione sequitur cognitio falsitatis ipsius calumniae, imò sæpè contrarium accidit. Demum si quis honorem suum, & famam aliter recuperare nequeat, debet illius jacturam inter damna irreparabilia recensere, & æquo animo ferre propter amorem Dei id præcipientis sub poena æterna, & remunerantis immenso veræ gloriæ pondere.

Q. II. An in defensionem alterius licet occidere injustum invasorem, & an ad hoc tenemur?

Resp. I. Ex communi, licet vitam proximi ab alio injustè oppugnatam defendere, etiam cum occisione invasoris injusti, si aliter defendi nequeat: quia sicut possumus tueri vitam propriam cum occisione invasoris injusti, modo explicato; ita & vitam proximi innocentis, qui charitatis nexu nobis conjunctus est, & quem debemus sicut nos ipsos diligere.

Resp. II. Per se loquendo nemo tenetur vitam hominis privati cum periculo vitæ propriæ defendere; quia quisque potest secundum ordinem charitatis magis vitam propriam diligere, quam vitam alterius privati: ergo non tenetur vitam suam exponere ad temporalem hominis privati vitam conservandam. Privati tamen tenentur vitam suam expo

exponere ad defensionem Principis, vel alterius personæ publicæ, ex cuius morte sequeretur grave detrimentum Reip. quia bonum commune semper anteponi debet privato.

Resp. III. Sub mortali tenemur ex charitate vitam proximi injustè oppugnatam defendere, quando possumus sine probabili periculo vitæ propriæ, & gravi damno proprio, *Prob. 1. Prov. 24. Erue eos, qui ducuntur ad mortem: & qui trahuntur ad interitum liberare ne cesses.*
 2. Ex lege charitatis tenemur impedire grave damnum injustum proximi, cum sine gravi nostro possumus, imò & innocenti de vita periclitanti subvenire ex bonis necessariis ad decentiam statûs, & cum aliquo incommodo.

Quin etiam, juxta varios, ad id tunc tenemur etiam cum occasione injusti invasoris, si aliter defendi nequeat: quia jure naturali quisque tenetur defendere innocentem, si possit. Meliôrque est, ac potior conditio innocentis quàm injusti aggressoris, cui proinde præferri debet in æquali damno, nisi ipse innocens sponte velit potius mori, ob salutem æternam aggressoris. Porro quisque tenetur ex charitate etiam honorem, & famam, & bona alia proximi defendere contra injuriam, cum commodè potest, resque exigat: nam cum quisque teneatur diligere proximum sicut seipsum, potest, & debet ei opitulari eodem modo, qui sibi licitè posset, & vellet subvenire in eadem necessitate. Nemo tamen tenetur nocen-

nocentem morte justa damnatum liberare, etsi magna vi pecuniæ possit: quia bonum commune postulat, ut crimina non maneant impunita, nec tali sit injuria.

Resp. IV. Obligantur ex Justitia ad tuendam vitam, & fortunas proximi 1. Superiores publica auctoritate ad aliorum gubernationem præditi, ut Princeps, Magistratus, &c. 2. Qui ad tuendum proximum à Principe, vel Magistratu constituti sunt, ut Tutores, Curatores. 3. Qui ad hoc specialiter conducti sunt, ut milites. 4. Qui ad hoc se explicitè, vel implicitè obligarunt, ut feudatarii, & omnes famuli. *Lessius, & alii.* nam isti omnes ad id vel ex contractu, vel ex officio commodum aliorum spectante, ideòque ex Justitia obligantur.

Q. 2. Quandonam homicidium casuale est peccatum, & obligat ad restitutionem?

Resp. I. Homicidium omnino casuale, quod scilicet nec est in se, nec in sua causa voluntarium, non est peccatum, imò nec propriè homicidium, sed simplex occisio: quia peccatum est essentialiter voluntarium: ergo quod nullo modo voluntarium est, nullatenus peccatum est.

Hinc qui occidit alterum in ebrietate inculpabili, non est reus homicidii, nec tenetur ad restitutionem: quia occisio illa non est voluntaria neque in se, cum desit usus rationis,

Q neque

neque in causa, nempe in ebrietate, cum hæc non fuerit ullatenus volita, nec culpabilis. Secus, si ebrietas fuit culpabilis, & hunc casum prævidit, vel prævidere potuit; nam tunc occisio est voluntaria in causa, ideóque imputabilis ad culpam, & damnum.

Resp. II. Qui facit actum illicitum, sed periculosum, omiſſâ diligentia debitâ ad vitandam mortem alterius, reus est homicidii, & tenetur ad restitutionem, quamvis alium præter intentionem occidat: quia homicidium est ei voluntarium in causa, nempe in omiſſione, diligentia debitæ, seu in gravi negligentia præcavendi occisionem, ut docet S. Thom. 2. 2. q. 64. a. 8. ergo est ei imputabile.

Resp. III. Qui facit actum illicitum periculosum, si alterum occidat licet præter intentionem, reus est homicidii, & tenetur ad restitutionem, quantamcumque aliunde diligentiam adhibuerit ad vitandam occisionem alterius: quia occisio est ei voluntaria in causa, nempe in omiſſione debitæ cautionis ad non occidendum: ad hoc enim debebat omittere actum illicitum, ex quo sciebat sequi posse alterius occisionem; & occisus habebat jus, ne fieret actus illicitus sibi periculosus. Ita S. Thom. 2. 2. q. 64. a. 8. ibi. *Contingit id, quod non est actu & per se volitum, vel intentum, esse per accidens volitum vel intentum, secundum quod causa per accidens dicitur removens prohibens. Unde ille, qui non removet ea, ex quibus sequitur homi-*

homicidium, si debeat removere, erit quodam modo homicidium voluntarium. Hoc autem contingit dupliciter. Uno modo, quando dans operam rebus illicitis, quas vitare debebat, homicidium incurrit. Alio modo, quando non adhibet debitam sollicitudinem. Et ideo secundum jura, si aliquis det operam rei licite, debitam diligentiam adhibens, & ex hoc homicidium sequatur, non incurrit homicidii reatum. Si vero det operam rei illicita, vel etiam det operam rei licite, non adhibens diligentiam debitam, non evadit reatum ex ejus opera mors hominis sequatur.

Hinc peccant mortaliter parentes, qui infantes valde teneros in lecto secum collocant, etiam si mors non sequatur: nam hoc est valde periculosum, etiam quavis cautione aliunde adhibitâ: sæpe enim re ipsa suffocantur, non obstante tali cautione, ut experientia constat: ideoque hoc est semper illicitum, cum sic collocando se exponant periculo illos perimendi. Quare cap. *Consulisti* 2. q. 6. Stephanus V. ait: *Monendi sunt, & protestandi parentes, ne tam tenellos secum in uno lecto collocent, ne negligentia qualibet proveniente suffocentur, vel opprimantur, unde ipsi homicidii rei inveniuntur.*

Resp. IV. Omittens aliquid, ad quod ex justitia obligatur, si ex ejus omissione periculosa sequatur mors alterius, licet præter ejus intentionem, peccat peccato homicidii, & tenetur ad restitutionem: quia homicidium est ei voluntarium in causa, nempe in omissione dili-

gentiæ debitæ ex iustitia, ergo meritò ei imputatur.

Hinc Medicus reus est homicidii mortalis, & tenetur ad restitutionem, si aeger moriatur propter ejus imperitiam, vel negligentiam; quia scilicet non fecit id, quod periti, & diligentes Medici facere solent in simili casu. Nec excusatur ob ignorantiam; nam tenetur scire, vel se non immiscere aliis curandis cum eorum periculo, ex cap. *ult. de injur.* Idem dic de Advocato, ex cujus imperitia, vel negligentia cliens innocens morte damnatur, & de Principe non expellente, cùm potest, latrones, qui occidunt vel spoliant viatores, &c.

Resp. V. Omittens aliquid, ad quod ex charitate tantùm obligatur, si alter ex tali omissione moriatur, peccat mortaliter, & reus est mortis alterius; nam hæc est ei sufficienter voluntaria in causa nempe in omissione, juxta illud. *Si non pavisti, occidisti.* Non tenetur tamen ad restitutionem; quia non peccavit contra iustitiam commutativam; & fecit homicidium, latè non strictè dictum, quatenus mors illa non sequitur ex omissione contra iustitiam.

Not. Quæ hîc dicta sunt de homicidio, ea sunt applicanda mutilationi, & aliis peccatis ac damnis, quæ ex alterius actu sequuntur. Nam hæc imputantur, si sequantur ex actu periculoso illicito, vel etiam licito, sed non adhibita

bitâ diligentîâ debitâ ad ea præcavenda. Vide dicta q. 10. cap. 3.

Q. 13. *An duellum est aliquando licitum?*

Not. Duellum propriè est duorum, vel paucorum certamen, in certo loco, & tempore designato, cum vitæ vel mutilationis periculo, ex mutuo consensu in auctoritate privata. Dico *privatâ*, nam pugna Paucorum, quæ auctoritate Principis in bello justo cum hoste suscipitur ob bonum commune, non est strictè duellum, & juxta multos potest quandoque esse licita, ut 1. Si suscipiatur ad justum bellum consiciendum; quia paucorum pugna non est minùs licita, quam pugna generalis, imò potius est eligibilis, in quantum paucorum sanguine finitur bellum, vitanturque cædes, & damna majora; modo tamen per hoc non redigatur victoria ad statum magis dubium, quàm per pugnam generalem: alioqui Princeps peccaret contra justitiam in subditos, spem victoriæ ferè certam commutando cum incerto eventu duelli. 2. Si tempore belli videatur necessaria ad debilitandos hostium animos, suorum erigendos, & ad victoriam faciliùs consequendam, &c. Nam sicut in bello justo ob bonum commune auctoritate Principis licita est pugna inter multos, ita & inter paucos. Sic David auctoritate Saulis pugnavit cum Goliath.

Illicita tamen esset pugna inter duos vel

Q. 3

pau-

paucos milites, licet cum consensu Principum, ad delectationem quamdam, vel vanam ostentationem, aut privatam illorum vindictam; quia Principes non habent dominium vite suorum subditorum, sed solum convenientem usum ad bonum commune: unde non possunt eam exponere ob finem vanum, nec necessarium bono communi.

Resp. Duellum, quod fit auctoritate privata, semper est mortale & intrinsecè malum, nec unquam licet illud offerre, vel acceptare. *Ita omnes.* Quia 1. Deus solus habet dominium vite hominis: ergo non licet eam destruere, nec illius destruendæ periculo se exponere sine auctoritate Dei, qui hanc non dedit privatis, nisi ad necessariam vite propriæ defensionem; nam destructio rei propriæ auctoritate facta actus est Domini in illam. Præterea occidere alterum non est modus satisfaciendi, sed est mera vindicta; nam est ei nocere, absque eo quod nobis aliquid emolumenti eveniat. Ergo duellum omne graviter repugnat juri naturali divino. Quare Conc. Trident. sess. 25. cap. 19. ait: *Detestabilem duellorum usum, fabricante diabolo introductam esse, ut cruenta corporum morte animarum etiam perniciem lacretur.* 2. Graviter etiam prohibetur jure tum Ecclesiastico, cap. 1. de Torneam. ex Conc. Later. & cap. 1. de Purgat. vulgari, & Trident. cap. ult. tum civili necque Principum edictis. Quare duellum quodlibet etiam privatam

vatum

vatum repugnat omni iuri, atque etiam specialiter charitati propriae, & proximi, cum duellantium vita, & salus æterna morali periculo exponantur.

Adde quòd duellum fiat vel ad indagandam veritatem, aut ad iustitiam, ac innocentiam probandam; & tunc crudelitati additur superstitio: nam hoc medium fallax est, & improporionatum, cum innocens possit perinde occidi, ac reus. Vel ob inimicitias, & ad iniuriam vindicandam: at vindicta nunquam licita est privata auctoritate, imò nec publicâ cum æquali periculo iniuriam passî. Dices duellum necessarium est, ad vitandam ignominiam, seu ignavia notam, quæ contrahitur si duellum non acceptetur, vel iniuria accepta non vindicetur.

Resp. Hæc est falsa ignominia; nam apud Deum, & homines verè sapientes, ac probos, in quorum existimatione vera fama consistit, nullam incurrit ignominiam, sed magnam gloriam acquirit, qui ut divinis, humanisque legibus duellum vetantibus pareat, duellum injuria affectus non offert, nec provocatus acceptat. Neque enim dedecus est, sed ingens honor, ac gloria virtutem, & præsertim charitatem, ac fortitudinem, seipsum, & iram vincendo, exercere, Christi mansuetudinem, ac patientiam imitari, quippe *Gloria magna est sequi Dominum*, Eccli. 23. Nam Dei præceptum, & virtus est sola regula veri honoris. Nec

vir sapiens falsis improborum hominum iudiciis, sed recta ratione, & fide divina duci debet.

Præterea qualiscumque sit illa apprehensa ignominia, quæ ex solo perverso mundanorum hominum iudicio sequitur, est prorsus contemnenda, ne amittatur gloria Cælestis, ac Felicitas æterna, & contrahatur ignominia æterna ac summa infelicitas. Neq; enim ad ignominiam, quæcunque illa sit, vitandam licet vitam alterius, ac propriam periculo committere, contra legem divinam vetantem vitæ propriæ, & alienæ destructionem, & proinde ejus periculum; nam solus Deus est Dominus vitæ hominum, & vita est superioris ordinis, quàm honor, & fama. Hinc Alex. VII. damnavit hanc propos. *Vir equestris ad duellum provocatus, potest illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios incurrat.*

Porro non licet provocato horâ condictâ ad locum certaminis se conferre, etsi non animo duellandi, sed se defendendi contra provocantem, si ab ipso oppugnetur: quia in his circumstantiis esset directè se exponere periculo vitam alienam destruendi, vel propriam amittendi, & alteri occasionem proximam aggradiendi præbere. Imò moraliter, ac in æstimatione prudenti, & æquivalenter esset duellum acceptare. Nec dic acceptationem duelli esse defensionem. Nam defensio solum habet locum, dum ab actuali aggressore

vis

vis vi repellitur cum debita moderatione. Præterea ipsa acceptatio est etiam aggressio, nam qui acceptat, vult aggredi adversarium, & in ipsum invadit.

Q. 14. Quenam sunt pœne duelli?

Resp. Conc. Trident. sess. 25. c. 19. ipso facto excommunicat 1. Principes, ac Dominos temporales, qui in suis terris locum aliquem ad ejusmodi pugnam concesserint. 2. Suasores & spectatores duelli. 3. Ipsos pugnantes, & qui eorum patrini vocantur cum proscriptione bonorum, perpetua infamia, & pœnis homicidarum; & si in conflictu decesserint, privatione Ecclesiasticæ sepulturæ. Greg. vero XIII. constit. 78. & Clemens VIII. Constit. *Illius vices*, pœnas illas extenderunt ad duella privata, seu non solemnia, hoc est, in loco non tuto, nec publicè commissa, & absque patrinis sociisque; imò ad provocantem, & acceptantem, etiamsi pugnam ob aliquod impedimentum non commiserint, si ad locum accesserint pugnaturi, & per eos non steterit, quominus pugnarent. Item Clemens VIII. hanc excommunicationem Papæ reservavit, & hanc cum aliis pœnis supradictis extendit etiam ad suadentes, vel provocantes, ad spectatores, ad scribentes, mittentes, ac divulgantes chartulas provocatorias, eorumque fautores, & complices, ad eos, qui ad duellum arma, equos, commeatus, vel con-

Q 5

filium,

filium, auxilium præbuerint, vel præberi curaverint quocumque modo, etiamsi pugna non fuerit secuta; atque etiam ad eos, qui paciscuntur de dirimendo certamine, cum primum alteruter vulneratus fuerit, seu sanguinem effuderit, aut certus ictuum numerus utrimque illatus fuerit.

Observa 1. Duvallius asserit has constitutiones, quamvis in Gallia promulgatae non sint, tamen esse usu receptas, eò quòd committentes duella particularia puniantur excommunicatione, & privatione sepulturae Ecclesiasticae. Alii dicunt Episcopos Galliae specialiter excommunicationem duello sibi reservatam annexuisse. Certè cæteris multorum Archiepiscoporum, & Episcoporum Parisiis. an. 1654. congregatorum excommunicationem ipso facto tulit, & Episcopo reservavit contra duellum privatum ineuntes, & contra provocantes, voces, vel chartas provocatorias ferentes, & alios eas acceptantes, quamvis pugna non sit secuta, modò per eos non steterit, quominus pugnarent.

2. Nomine spectatorum juxta multos non intelliguntur casu, & obiter aspicientes duellum, qui illac fortuitò transibant, sed qui illud spectant *ex composito*, ut fert Bulla Gregor. & *de industria*, ut Clemens loquitur.

3. Licet quævis pugna cum vitæ periculo voluntariè suscepta privatâ authoritate, sit jure naturali illicita, cum nusquam liceat priva-
tis

vis vitam hominis destruere, vel illius destruendæ periculo se exponere, nisi ad necessariam vitæ defensionem; tamen ad contrahendam excommunicationem illam, juxta multos, requiritur pugna ex pacto invicem inito, uno scilicet indicente, & altero acceptante, cum designatione loci, ac temporis. Quia Greg. expressè dicit *ex condicto, statuto tempore, & in loco convento*; & Clemens *ex composito*: unde si duo subito in iram, vel rixam versi gladios extrahant, & sibi pugnent, licet peccent mortaliter, non tamen hanc excommunicationem contrahunt, quia hæc pugna non est ex condicto, seu ex composito, live pacto pugnandi, sed est ipsamet rixa.

4. Qui moritur in consuetu, privatur sepultura sacrâ. Si tamen duellum, non fuerit notorium, Barbosa monet, tunc Parochum debere rem ad Ordinarium deferre; quia publicæ pœnæ solum publicis criminibus, & auctoritate publica sunt infligendæ.

5. Juxta multos, qui alterum in duello utriusque voluntario occidit, non tenetur ipsi nec ejus hæredibus ad restitutionem: quia, inquiunt, occisus in pugnam lethalem consentiendo, censetur sponte in mortem consentire, adeoque in damna mortem consequentia, & concedere alteri facultatem contra se agendi quod potest; item provocatus si provocantem occidat, nil tenetur restituere, quia provocans invitat alium ad sui occisionem, si for-

tè Superior sit, & sic implicitè consentit in omnia damna inde secutura: scienti autem, & sponte consentienti non sit injuria. Nihilominus videtur teneri restituere damna creditoribus inde obvenientia, & alere uxorem, ac liberos occisi, si indigeant, & occisus eos alere ex suo quasi: nam hic non potest validè condonare jus alienum. Constat autem provocantem teneri ad restitutionem, si provocatus occidatur, & involuntariè pugnârit, & solum ad vim repellendam, quia provocans est tunc aggressor injustus, nec aggressori injusto sponte condonatur restitutio. Porro provocatus, qui voluntariè, & ex condito descendit in pugnam, censetur, & est aggressor, cum nullam vim patiatur, & revera provocantem etiam aggreditur, nec purè se defendit.

Q. 15. Quid tenetur homicida, vel mutilator restituere?

Resp. I. Ex communi læsor tenetur solvere integras expensas factas in curationem læsi, & compensare omne lucrum cessans, & omnia damna realia ex homicidio, mutilatione, vel læsione secuta, L. ult. ff. *de his qui effud.* quia injusta sua actione fuit causa efficax talium damnorum, & cessationis lucri: sed qui est causa damni per injuriam, tenetur ad restitutionem, c. ult. *de injur.* Omnia autem damna realia, & lucrum cessans restitui debent hæredibus

redibus occisi, qui ex ejus morte hæc damna passi sunt. Quia hæredes hoc ipso, quòd sunt hæredes, succedunt in omnia jura realia defuncti L. 37. ff. de acquir. vel omitt. hæred.

Hinc si læsus quæstum ex officio, industriâ, labore, vel artificio aliquo faciebat, tenetur læsor restituere hæredibus, non quidem quantum læsus lucraturus erat, (cùm hoc sit incertum, & variis modis impediri possit) sed quantum, judicio prudentum valet spes lucri, spectatis omnibus circumstantiis; æstimationo enim lucri cessantis facienda est, inspectis hominis occisi, vel læsi valetudine, robore, ætate, peritiâ, artificio, statu, modo vivendi, & lucrandi, deductis quidem impensis, & iis quæ consumpsisset, nam quæ consumpturus erat non possunt numerari in lucris ad hæredes pervenientibus. Occisor autem solum tenetur restituere valorem operarum, & industriæ, quatenus ex illis obyenturum erat hæredibus emolumentum.

Sed ex communi deduci non debet æstimationo laboris: tum quia labor fuit injustè impeditus: tum quia plerique libentiùs laborem impendunt ad lucrum, quàm otiantur; & alioqui plerumque nil restituendum esset, cùm sæpe lucrum non superet æstimationem laboris.

Item occisor tenetur aliquid, arbitrio prudentum, restituere animæ occisi; si non constet deceisse in statu peccati, & præsumatur pro

pro peccatis suis esse satisfactorius, si diutius vixisset. Nam ex hac parte damnum spirituale per injuriam illatum est, cum privando facultate præstandi has satisfactiones: quod proinde resarciri debet per eleemosynas, missas, preces, &c. juxta æstimationem verisimilitudinis satisfactionum, quos occisus per se, vel per alios sibi comparasset, si non fuisset occisus. Ita S. Antonin. ex Scoto, De Lugo, Navar. Galit.

Not. Si homicida, vel alius damnificator moriatur, antequam restituerit, tenentur hæredes ex ejus bonis restituere, quantum ipse tenebatur: quia hæredes succedunt in omnes obligationes reales defuncti, sicut in omnia ejus bona, & jura; quamvis jus civile neget hæredibus occisi actionem de damno in foro externo in hæredes occisoris, nisi ante mortem ejus lis contestata fuerit: sed hoc non liberat eos in foro conscientiarum, nihil enim facit ad obligationem coram Deo, quod lis ante contestata, vel non contestata fuerit. Imò ex communi ad restitutionem tenentur hæredes, etiam si læsor morte, vel aliâ poenâ multatus sit. Quia damna privati non resarcuntur per hanc publicam punitionem, quæ in vindictam publicam, & terrorem aliorum irrogatur; & quæ est tantum compensatio injuriæ Reip. illatæ: lex autem divina naturalis obligat ad resarciendum omne damnum injustè illatum; & cum quis duobus diversas res
debet,

debet, non satisfacit utrique debito, solvendo uni, & non solvendo alteri, quod ei debet. Nisi tamen hæredes occisi contenti sint pœnâ talionis, ut plerumque solent, si sint nobiles, ac divites; nam restitutionem remittere possunt.

Resp. II. Ordinariè læsor nil tenetur restituere pro impensis funeris; nam cum aliquando faciendæ fuerint, nil damni ex hac parte illatum est; nisi fortè propter accelerationem, eò quòd citius istæ impensæ fieri debuerint, ex quibus adhuc aliquid lucri fieri potuisset; vel nisi funus factum sit in alieno loco, ubi majores sumptus quàm domi fieri debuerunt, nam omne lucrum cessans, & damnum emergens compensari debet.

Q. 16. An occisor, vel mutilator tenetur restituere non solum uxori, & liberis, sed etiam aliis, & creditoribus?

Resp. I. Si occisus, vel mutilatus aiebat uxorem, & liberos, vel parentes ex quæstu quem faciebat, læsor tenetur eos alere. *Est communis.* quia tantumdem damni illis injultè intulit, per occisionem injustam, impediendo, ne alerentur ad hoc homine determinatè, nempe marito, Patre, vel Filio. Imò ad id tenetur, etiamsi læsus omnia, quantum potest, occisori remiserit; quia hæc obligatio oritur ex injuria talibus illata, quæ non potest nisi ab illis remitti. Et læsus non potest validè cedere Jure, quod

quod habet uxor ut à marito, liberi ut à parentibus, parentes ut à filiis alantur, cùm fundetur in specialissimâ conjunctione, & speciali debito ad invicem. *De Lugo, & alii.*

Dixi, *ex questu*, nam si aiebat ex bonis, quæ extant, & sufficiunt ad eos alendos, occisor non tenetur eos alere, sed solum alia omnia damna compensare.

Resp. II. Occisor tenetur alere eos, quos occisus determinatè aiebat ex liberalitate, si probabiliter in posterum aliturus erat, & quamdiu erat aliturus. Sive tenetur illis restituere secundum æstimationem spei, quam habebant de alimentis ex liberalitate occisi percipiendis. Ita *S. Bernardin. Vasquez, Turrian. Azor dicens esse communem, & alii multi contra multos.* Quia ipsis fuit causa injusta talis damni, & fecit injuriam, violando Jus, quod habebant, ne viâ injustâ impedirentur ab alimentis accipiendis à tali homine. Quilibet enim Jus rigorosum habet, ne per actionem injustam impediatur à beneficio alterius. Ergo sicut qui per vim in alium illatam eum ex quocumque motivo impedit, ne tibi donet aliquid, tenetur tibi restituere. Ita, &c. Et verò actio exterior, quæ est contra Justitiam, si fiat ex odio, & animo nocendi, est etiam contra Justitiam, si fiat ex alio motivo, cùm sit per se injusta.

Resp. III. Occisor tenetur restituere creditoribus occisi, quantum occisus probabiliter iudicio prudentum soluturus erat, si bona eius
extans

extantia non sufficiant ad debita omnia solvenda. *Ita multi.* Quia occisor per illam injustam occisionem causa fuit, cur isti creditores damnum passi fuerint, & fecit eis iniuriam, violando Jus, quod habebant, ne adimeretur debitori facultas iis solvendi, & ne impedirentur sine justa causa à receptione debitorum.

Id tamen, quod creditoribus restituatur, detrahendum erit ex iis, quæ hæredibus sunt restituenda; cum tantò minùs ex bonis occisi post mortem eius naturalem accepissent. Quòd si hæredibus omne lucrum cessans, & damnum emergens restituerit, nihil debet creditoribus, quia hi debent petere solutionem ab hæredibus.

Idem dic de mutilatore ob eandem rationem.

Not. Dum læsus, antequam moreretur, dixit, se remittere iniuriam, ac mortem occisoris; id intelligi debet quoad odium, ac rancorem, ut lege charitatis tenetur, vel etiam quoad actionem, ac pœnam: non autem quoad restitutionem damnorum realium inde secutorum, nisi hanc clarè exprimat: nam remissio restitutionis non est necessario connexa cum depositione odii, & remissione pœnæ, nec ad eam obligatur læsus. Imò etiamsi hæc damna expressè remittat, non videtur valida esse remissio respectu creditorum, & uxoris, ac liberorum quoad alimenta, quæ tenebatur

iis præbere; nisi bona relicta ad eos alendos
sufficiant; quia non potest cedere Jus alio-
rum.

*Q 17. An debet aliquid restitui pro vita, mem-
bro, cicatrice hominis liberi?*

Resp. Certum est 1. Cùm per iniustam occi-
sionem, vel mutilationem illata sit iniuria non
solum realis, sed etiam personalis, quæ est vera
offensa, ac contemptus personæ, teneri læso-
rem ad satisfactionem pro ea, per significatio-
nem doloris, petitionē veniæ, aliâq; submissio-
nis signa apta ad placandum læsum, si adhuc
vivat: nam omnis iniuria tolli, ac resarciri
debet ex Justitia, quantum potest. Quòd si
conditio lædentis hæc non patiat, & læsus
placari possit per satisfactionem pecu-
nariam, ad hanc tenetur lædens saltem ut
quoddam est submissionis, ac doloris signum,
& animi placandi medium. Quemadmodum
si per pecuniam posset, vitam, vel membrum
restitueret, teneretur ex Justitiâ eam in hunc
finem suppeditare. 2. Lædentem teneri in con-
scientiâ solvere multam pecuniariam à iudice
impositam in pœnam: nam Iudex habet Jus
puniendi iniurias, & sententia iusta obligat.

Sed controversia est, an præcisè pro vita,
membro, &c. Pecunia spontè restitui debeat?
Alii asserunt probabilius; quia omne dam-
num restitui debet eo modo, quo id fieri po-
test. Negant alii, eo quòd nemo tenetur resti-
tuere

tuere damnum boni superioris ordinis per bona inferioris Vide dicta, p. 2. cap. 6. q. 6.

Dixi, *hominis liberi*. nam pro vita animalis, vel mancipii, solvi debet, quanti vendi poterant: pro mutilatione verò, quanti minoris inde æstimantur; quia vita servi, & animalis pretio æstimatur; & sic ad æqualitatem comparari potest.

Q. 18. *An tenetur ad restitutionem, qui putans occidere Petrum, occidit Paulum, quem invincibiliter putabat esse Petrum?*

Resp. Aff. Ex L. 18. ff. *de injur.* quia revera voluit injustè occidere hunc hominem individuum, qui est reipsa Petrus, quamvis putârit esse Paulum. Sive quia voluit iniuste occidere hominem, & reipsa iniuste occidit hunc, qui est Paulus. Ita *Rebellus, & alii*. Unde non minùs tenetur ad restitutionem, quàm teneretur, si incendisset domum Titii putans eam esse Caii.

CAPUT III.

De Injuriis in corpus proximi per stuprum, & adulterium, & de necessaria restitutione.

Q. 1. *Ad quid tenetur corruptor Virginis?*
 Resp. 1. *A* Ex communi, qui Virginem spontè con-

R 2

te con-

tè consentientem, & absque ullâ vi, fraude, dolo, importunitate precum, & promissione matrimonii vitiavit, ad nihil ei tenetur; quia scienti, & sponte consentienti, non fit injuria, ex Reg. Jur. 27. in 6.

Sed tenetur ad aliquam satisfactionem honorariam erga parentes puellæ adhuc sub patria potestate existentis, per signa doloris, submissionis, petitionem veniæ, &c. si crimen resciant. *Ita Cajet. Navar. Valent. Rebell. & alii.* cum S. Antonin. 2 p. tit. 5. cap. 6. ubi ait. *In foro conscientia, si deflorat eam voluntariam, non tenetur ei, Patri autem tenetur, quia injuriatus est ei. Unde in aliquo satisfaciat, vel saltem eum placet.* Nam violavit jus custodiæ, quod habet circa illam Pater: Pater enim habet jus custodiendi, & tuendi integritatem corporis suæ Virginis. Item familiam dedecoravit. Quod si ideo parentes majorem postea dotem conferre debeant Filiæ, ut nubat juxtâ suam conditionem, tenetur corruptor hoc damnum resarcire, cum sequatur ex injuriâ à se ejus parentibus illata, sicque ipse sit causa illius injusta. *Ita Azor, Navar. Valentia & alii multi.*

Porro tenetur mulier alere prolem à partu usque ad 3. annum. Ab anno tertio & deinceps ipse corruptor, donec proles possit sibi providere: imò ab ipso partu, si Mater non possit, vel ipse ad id se obligarit. Si verò duo eandem fœminam cognoverint, & dubitetur,
uter

uter sit Pater, uterque tenetur æqualiter hoc onus sustinere, cum æquale sit de utroque dubium, & uterque certò posuerit actionem per se generativam. *Ita communis.* Quòd si hospitali exposita fuit proles, debent parentes ei restituere impensas: nam hospitale solùm fundatum est pro pauperibus gratis alendis, non pro aliis, nisi suo sumptu. *Est communis sent.*

Resp. II. Qui vi, minis, aut fraude, vel falsis persuasionibus vitiavit Virginem, absque promissione matrimonii, tenetur compensare omnia damna Virgini, & ejus parentibus inde obvenientia: quia est illorum causa per injuriam: ergo tenetur ea refarcire pecuniâ, vel eam ducere, si aliter refarcire nequeat. *Invi- tam, & seductam si constupravit, injungendum est sibi, quòd satisfaciat ad arbitrium boni viri, vel cum ea componat.* *Etsi promississet eam ducere in uxorem, ut copulam ab ea extorqueret, servet promissum: & hoc nisi nimis distans esset eorum conditio, putà mulier plebeia, vir nobilis, & potens:* ait S. Antonin. loco cit. In foro autem externo in pœnam obligabitur ad eam dotandam, & ducendam, licet nuptias non promiserit, ex cap. I. de Adulter.

Quòd si puellæ ejusque parentibus nulla obvenerint damna; quia res mansit occulta, & ipsa æquè commodis potita est nuptiis; stuprator juxta multos non tenetur, nisi ad satisfactionem honorariam, putà petitionem veniæ, &c. Quia nihil debetur pro ipsa deflora-

tione pudicitiae, cum sit irreparabilis, & pretio non aestimabilis, neque pro alio damno inde secuto, cum nullum reipsa secutum sit.

Non pauci tamen probabilius docent pro solo damno Virginitatis injuste violatae fieri debere compensationem pecuniariam, vel aliam arbitrio boni viri: quia nempe damnum irreparabile in bono superioris ordinis compensandum est per bona inferioris ordinis, vide dicta p. 2. cap. 6. Quod si jam nupta damnum aliquod patitur; quia res v. g. innotuit marito, &c. Certum est stupratorem teneri haec damna resarcire, cum ex ejus injuria sequantur.

Not. Metus reverentialis conjunctus cum metu mali injuste inferendi, sufficit, ut stuprator teneatur ad restitutionem, si nempe puella, vel alia mulier, ob auctoritatem sollicitantis, & ex reverentia erga eum, & metu patiendi aliquod malum injustum, non audeat resistere: nam licet talis metus non excuset a culpa; facit tamen, ut consensus non sit omnino voluntarius, seu ut sit mixtus involuntario, nec sufficiat ad valorem donationis simili metu extortae: ergo retinet rationem injuriae, ac proinde damnum sequens est injustum, paritque obligationem restituendi. Secus, de muneribus, blanditiis, quae non minuunt, sed potius augent voluntarium; item de precibus, quae non injiciunt metum mali injuste inferendi.

rendi, nec continent vexationem injustam,
De Lugo.

Resp. III. Qui promissione matrimonii mulierem corruptit, is tenetur eam ducere, si verè, siue fictè promiserit. *Est communis.* nam si verè ex animo promiserit, tenetur eam ducere: quia hæc promissio fuit verus contractus onerosus, sub conditione, quæ fuit impleta ab una parte: ergo altera tenetur illum ex parte sua complere, cum id licitè præstare possit.

Quòd si matrimonium fictè promiserit, *ex communi* tenetur adhuc illud inire: quia qui exigit aliquid ab alio per fictam promissionem, iniuste decipit, & facit iniuriam, violando ius, quod quisque habet, ne per deceptionem aliquid ab eo exigatur: ac proinde deceptor tenetur deceptionem iniustam, ac iniuriam tollere eliciendo verum consensum, atque illo mediante veram promissionem facere, & factam præstare. Et alioqui infinitis fraudibus commercia humana paterent, & in illis esset inæqualitas. Deinde nemini sua fraus patrocinari debet, ut monent jura. Igitur non sufficit mulierem sic corruptam dotare, vel pecuniâ damnum resarcire, si ipsa non consentiat; nam ipsa non consensit in copulam, nisi ut seductori nuberet. Nec huic licet Religionem ingredi; quia non potest nisi matrimonio injuriam resarcire, ad quod ex justitia tenetur. Idem dic si animo ficto cum ea per verba de præsentis contraxit, eo tantùm fine,

ut eâ potiretur, ut docet S. Thom. in 4. dist. 28. a. 2. ad 4. Quamvis enim matrimonium tunc sit nullum, tamen manet obligatio, eam ducendi, si ipsa velit; ratione scilicet injuriæ resarciendæ; nec satis est pecuniam dare, cum in propria specie satisfieri possit; nam non potest creditori invito unum solvi pro alio, quod debetur, l. 2. ff. *De rebus credit.* quia habet jus ad id, quod sibi debetur. Excipiuntur aliqui casus, in quibus stuprator non tenetur corruptam ducere, etiamsi id verè promiserit; sed tunc tenetur solum aliter, v. g. pecuniâ damnum inde secutum compensare. 1. Si illa finxit se virginem, nobilem, divitem, cum non esset: quia injustè decepit, & in injuriis datur compensatio. Imò idem docent multi, si ipse non ab ipsa deceptus falsò putavit esse virginem; quia hæc est sufficiens causa dissolvendi sponsalia, ideòque recedendi à promissione, modò damnum aliter resarciatur. 2. Si puella nolit ei nubere, vel parentes nolunt eam tradere. 3. Si inde prudenter timerentur gravia mala, ut infelices exitus, graves discordiæ inter Familias, grave scandalum, &c. nam tunc mulier non est rationabiliter invita, modo damnum aliunde resarciatur. 4. Si aliquod impedimentum legitimum intervenerit, ut si sacros ordines suscepisset, quamvis illicitè. 5. Si foemina deflorata postea cum alio fornicetur: quia promittenti fecit injuriam, & justam dedit causam recedendi à promissione.

Idem

Idem censet Sanchez quoties supervenit mutatio, seu causa gravis sufficiens ad sponsalia dissolvenda. 6. Si ficta fuerit promissio, & hanc fictionem foemina potuerit deprehendere ex verborum ambiguitate, aut aliis conjecturis claris, vel ex magna disparitate conditionis sibi notâ, ut si seductor sit nobilis, vel opulentus, & ipsa plebeia, & pauper. Ita S. Thom. in 4. dist. 28. a. 2. ad. 4. ubi ait non teneri ducere. *Si sit multò melioris conditionis, aut aliquod signum evidens fraudis fuerit.* tunc enim puella seipsam stultè decepit, & sibi deceptionem imputare debet. Damnum tamen inde secutum resarciri debet, ut ipsa alteri sibi æquali nubat, vel si nubere nolit, reponatur in statu honesto, ubi decenter vivere possit: quia promissio illa involuntarium aliquod effecit; nam puella, si certò fraudem novisset, non consensisset, & sic injuriam aliquam passa est.

Quòd si mulier disparitatem illam in nobilitate, divitiis, &c. ignorârit, & alter nuptias fictè promiserit, juxta multos non tenetur etiam eam ducere, sed solum pecuniâ satisfacere arbitrio prudentum, ut possit æquè honestè, ac commodè alteri nubere, ac si corrupta non fuisset, ut in dicat S. Thom. loco cit. quia seductor ratione injustæ deceptionis, solum tenetur ad restituendum, quantum foeminae intererat poni consensum illum, quem apprehendebat, & quem volebat pro sui corporis pretio: nam per hoc tollitur deceptio injusta

mulieris, & reponitur æqualitas. Ipsa autem non apprehendebat, nec petebat consensum tanti valoris, sed minoris; quia non cognoscebat conditionem, ac dignitatem promittentis. Quem proinde consensum non potest deceptor reddere, nisi reddat simul multo plus, quàm fœmina petiit, & quàm ipse debebat. Quare deceptor tunc solum tenetur reddere in æquivalenti, tantum pecuniæ dando, quantum sufficit; ut nubat viro æqualis conditionis; nisi tamen jurasset eam ducturum, nec dispensationem obtinuisset; nam ducere teneretur non vi promissionis fictæ, sed vi iuramenti, & reverentiæ Deo debitæ, ne Deus adductus sit in testimonium falsi.

Porro vir superioris conditionis, qui verè nuptias promisit, ad eas tenetur, nisi grave scandalum inde merito timeretur. *Sanchez, Azor, De Lugo, Lessius & alii.* Quia tunc iure suo cessit, & ratione promissionis veræ & acceptæ debitus est excessus, ad quem reddendum voluit se obligare. Et verò Sponsalia inter inæquales valent, & obligant: ergo multo magis erunt valida, quando in compensationem fœmina sui corporis usuram concessit. Quare si aliam ducit, tenetur compensare, quantum fœminæ intererat habere ipsum in virum; cum tantumdem damni ei injustè intulerit; mulier enim per promissionem sibi factam, sub onere à se impleto, acquisivit Jus ad rem promissam tanquam ad aliquid sibi debitum ex Justitia. Quòd

Quòd si mulier corrupta nolit nubere sedu-
ctori volenti promissum complere, is juxta
multos non tenetur eam dotare, si sit æqualis
conditionis, ex Reg. Jur. 41. in 6. *Imputari
non debet ei, per quem non stat, si non faciat, quod
per eum fuerat faciendum.* & ex hac 66. *ibid.*
*Cum non stat per eum, ad quem pertinet, quò minùs
conditio impleatur, haberi debet perinde, ac si im-
pleta fuisset.*

Enimverò nuptias solum promisit, & mu-
lier non habet justam causam aliud exigendi
locò illarum. Sed juxta Panormit. Tenetur
eam dotare, si foemina sit longè melioris con-
ditionis, nec velit ei nubere; quia damnum,
& dedecus illatum non resarciretur talibus
nuptiis, sed novum inferretur. Quod verum
est, si damnum, & dedecus familiæ inde fe-
queretur; nam mulieri non fuit iniuste illa-
tum, si (ut suppono) sine vi, & fraude, sed sola
promissione matrimonii adducta consensit
in copulam, sciens inæqualitatem conditio-
nis.

*Sed quid, si is qui vera, vel ficta promissione matri-
monii seduxit, aut stupravit, nec potest satis-
facere nisi nubendo, habeat votum casti-
tatis, aut Religionis?*

Resp. Si votum secutum sit deflorationem,
ex communi, tenetur ducere: quia jam antè
erat Jus strictum foeminae acquisitum, & obli-
gatio eam ducendi. Quare votum votum
non

non potuit esse de non contrahendo hoc matrimonio, alioqui nullum esset, cum sit de re illicita. Sicut invalidum est votum dandi pauperibus id, quod jam alteri debitum est ex Justitiâ.

Si autem votum præcesserit copulam, adhuc *juxta communem, aut saltem communioem*, tenetur eam ducere; saltem post obtentam dispensationem voti, quam tenetur petere, si hæc votum ignoravit. Quia 1. executio voti, non ineundi matrimonium, jam facta est ei illicita respectu talis mulieris, cum fieri nequeat sine gravi eius iniuria. 2. Quia, inquit De Lugo, obligatio voti provenit solum ex libera voluntate gratuita voventis, qui sibi imponit talem obligationem. Non potest autem aliquis velle se obligari tali genere obligationis in præjudicium Juris alieni, quia non potest ipse propria auctoritate alieno Juri derogare. Unde votum involvit hanc conditionem tacitam si potero implere sine præiudicio Juris alterius. 3. Si quis vovisset dare omnia bona sua pauperibus, si postea gravem iniuriam in bonis alteri inferret, teneretur restituere per bona voto promissa pauperibus. 4. Tunc potest, & debet petere dispensationem voti, seu dilationem executionis eius: quivis enim tenetur adhibere media licita necessaria ad actum Justitiæ exercendum. Si tamen foemina scivisset votum, tunc corruptor non tenetur eam ducere: quia illa non bona fide contraxit

xit, cùm videret eum non posse licitè nuptias promittere; nisi fortè ipse ei persuaserit se facile obtenturum dispensationem, quo casu tenetur eam sibi comparare.

Quid dicendum de seductore mulieris non Virginis?

Resp. Patet ex dictis. Itaque qui viduam honestam, vel mulierem ab alio corruptam, sed quæ passim virgo habebatur, promissione matrimonii etiam simulata seduxit, tenetur eam ducere, si ipsa velit: nam hæc promissio facta est in modum contractûs, *do, ut facias*: cùm mulier det sui corporis usum, ut ille promissa perficiat. Quòd si fictè promisit, adhuc tenetur: quia tenetur tollere deceptionem, & injuriam illatam. Si autem vi, aut fraude sine tali promissione seduxit, tenetur antè sententiam judicis damna inde secuta compensare, cùm sit iniusta illorum causa.

Q. 2. Ad quid tenetur, qui sub promissione matrimonii consanguineam violavit?

Sic respondet De Lugo, Si impedimentum sit tale, in quo Papa nunquam soleat dispensare, ut inter consanguineos in I. Gradu transverso, vel certè in quo non soleat dispensare, nisi ex gravissima causa, qualis tunc non datur; tunc promissio est invalida propter impossibilitatem rei promissæ: ac proinde solum erit obligatio satisfaciendi, & resarciendi damnum

alio

alio modo, si quod iniuste illatum est; quod non contingit, quando foemina non fuit decepta, nec vi aut metu coacta. Si vero impedimentum est tale, in quo dispensari soleat ex causa, qualis tunc intervenit, & matrimonium promissum fuit sub conditione dispensationis; tunc promissio illa obligat ad procurandam dispensationem: quia totum id, quod promittitur, licitum est, & possibile, nempe procurare dispensationem, & eam obtenta matrimonium contrahere. Imò idem censet, etiam si promissio matrimonii facta fuerit sine illa conditione; modo uterque impedimentum noverit: quia conditio dispensationis utpote necessariae subintelligebatur: nam conditio, quae de jure necessaria est ad valorem actus promissi, semper subintelligitur in ipsa promissione: taciti autem, & expressi eadem est vis. Porro si quis consanguineam per vim, metum, aut fraudem absque promissione matrimonii corrumpit, tenetur resarcire damna illata, & secuta: quia fuit iniusta causa illorum, copulam obtinendo per iniuriam. Quòd si aliter damnum resarcire non potest, nisi eam ducendo, tenetur sibi dispensationem procurare, ut eam ducat; nam qui tenetur ad damnum illatum resarciendum, tenetur adhibere media ad hoc necessaria. Ita De Lugo,

Q. 3. Ad quid tenentur adulteri?

Resp. I. Si partus non sit secutus, adulter
juxta

juxta multos tenetur solùm ad satisfactionem honorariam marito præstandam pro injuria ei illata: quia pro injuria ab omni damno separata non debetur ex justitia, nisi satisfactio per signa doloris, & submissionis, ut petitionem veniæ, &c. Quæ tamen locum non habet, cum injuria ignoratur; nam satisfactio honoraria non fit nisi scienti se injuria affectum, cum consistat in placatione animi justè offensi. Unde non est exhibenda marito, nisi injuriam nôrit, & eam cupere putetur.

Resp. II. Si proles ex adulterio nata sit, tenetur adulter prolem alere ab anno tertio, & deinceps, donec sibi de alimentis providere possit: à partu ad tertium annum inclusivè ipsa mater, ex cap. 2. de *Convers. Infid.* in defectum matris tenetur pater, & vicissim.

Resp. III. Adulter, & adultera tenentur æquè primò, & ex æquo compensare damna, quæ obveniunt marito, & legitimis hæredibus, ex sustentatione, hæreditatis partitione, & legatis, donationibus proli spurix factis à consanguineis patris putativi, vel matris, in damnum legitimarum prolium, quibus alioqui cederent. *Est communis*, quia uterque est æquè principalis causa injusta horum omnium damnorum: nam uterque posuit actionem injustam, ex qua sequitur generatio proli, ac deinde omne tale damnum. Et ad id tenentur singuli in solidum ex alterius defectu, ex cap. ult. de injur. *Si culpâ tuâ datum est dam-*
num

num, vel injuria irrogata, jure super his satisfacere oportet. Idque ex communi, etiam si adulter suppositionem non suaserit: quia nihilominus est æquè primò causa horum damnorum, ac adultera; nam cum generatio proli in muliere conjugatâ sit vera causa deceptionis ac suppositionis, & ad actionem generativam injustè uterque æquè primò concurrerit, uterque est æquè primò causa damnorum inde evenientium.

Neque refert, si alteruter alterum ad adulterium induxerit sine vi, & dolo: nam consulens ut consulens non est damni causa principalis respectu exequentis. Uterque autem executioni mandavit causam damnorum nempe adulterium. Si tamen alteruter vim, aut metum gravem etiam reverentialem incussisset, hic teneretur de omni damno: nam esset solus causa principalis adulterii, & consequenter damnorum ex eo secutorum. Alter verò teneretur solum in ejus defectum, cum sit causa minus principalis, utpotè minus voluntaria, nec posterit causam damni, nisi per injuriam à priore sibi illatam compulsus.

Resp. IV. Si probabilis sit prolem ab adultero esse genitam, tenentur adulter, & adultera compensare omnia damna; nam tunc non possunt prudenter negare esse suam, ideòque se obligari ad compensationem damnorum, & utrumque prudenter judicare possunt.

Sed

*Sed quid si dubium sit, utrum ab ipso adultero,
an à marito proles sit genita?*

Resp. Tunc tenentur adulter, & adultera restituere marito, vel ejus hæredibus, pro ratione majoris vel minoris dubii, judicio prudentum. *Ita Molin. Rebel. Layman & alii.* quia uterque est causa injustâ periculi pretio æstimabilis, quod subit maritus prolem alienam tanquam propriam alendi. Secundò iniquum est, ut in dubio damni totum illius periculum subeat innocens, & causa injusta talis periculi, quæ posuit actionem de se damnificativam, sit omninò libera.

Obj. 1. In dubio nemo spoliandus est re sua, & melior est conditio possidentis.

Resp. Hoc axioma æquè imò magis favet marito, quàm adulteris: nam ille est in possessione suorum bonorum, quibus in dubio non debet spoliari, & insuper ei certò facta est injuria de se damni illativa. Spoliaretur autem in dubio, si deberet bona sua impendere ad alendam prolem dubiam: nam quamdiu dubium est, an proles sit ab ipso, an ab adultero genita, dubium quoque est, an ipse, an adulter teneatur illam alere; neque enim tenetur maritus alere nisi suam prolem.

Obj. 2. Proles in dubio, an sit legitima, debet præsumi legitima: nam ratione matrimonii est in possessione suæ legitimatis, qua non debet privari ratione dubii.

Resp. Proles debet quidem tunc in foro externo

Tom. II,

S

terno

Sed

terno præsumi legitima, & habet etiam in foro interno jus dividendi hæreditatem cum legitimis. Sed quia in hoc dubio manet marito periculum certum damni subeundi, in quod adulteri eum injustè conjecerunt, hi tenentur hanc injuriam pretio æstimabilem refarcire. Et præsumptio illa est solum in gratiam prolis innocentis.

Q. 4. Quomodo tenetur adultera damna compensare?

Resp. I. Adultera tenetur, quantum fieri potest citra famæ jacturam, & vitæ periculum, procurare, ne quid damni maritus, & legitimi hæredes ratione prolis spurix patiantur. *Est communis*, quia si omnibus modis, quibus potest, non caveret damnum marito, & hæredibus, iis inferret injuriam, cum posuerit actionem injustam damni illativam. Hinc si habeat bona propria, tenetur ex illis damna compensare. Si non habeat, tenetur rem familiarem diligentius administrare, de cultu corporis sui & sumptibus solitis propriis detrahere, quantum potest, spectata conditione statûs, valetudine, &c. Item relinquere in morte solis legitimis tantum ex bonis, de quibus liberè disponere potest; & juxta multos religiosum statum spurio suadere, si ad eum idoneus videatur.

Resp. II. Si hisce modis plenè potest damnum compensare, non tenetur revelare crimen

men suum: nam tunc nullum damnum inde sequitur legitimis hæredibus. Si verò non potest, nec judicat prudenter illud impeditum iri, si detegat crimen suum, tunc nec tenetur aperire: quia imprudenter, & frustra aperiret. Imò etiam si judicaret posse averti damna hæredibus, per illam revelationem, non tenetur crimen suum occultum revelare, cum periculo mortis, vel gravis scandali, discordiarum, perpetui odii mariti, infamiae totius familiae, vel propriae saltem publicae, si non sit suspecta, vel alterius mali multò gravioris, quam sit damnum hæredum. *Est communis.* Prob. 1. ex cap. 9. *de Pœnitent.* Ubi Innoc. III. consultus de quadam muliere, quæ partum sibi supposuerat, ne bona mariti ad alios devolverentur, essetne absolvenda, cum crimen suum marito timeret detegere; respondet Pontifex. *Sicut mulieri, quæ ignorante marito de adulterio prolem suscepit, quamvis id viro suo timeat confiteri, non est pœnitentia deneganda: ita nec illi debet pœnitentia denegari... sed competens satisfactio per discretum Sacerdotem ei debet injungi.* Ergo non tenetur cum tali metu crimen detegere, si enim teneretur, & nollet, non esset capax absolutionis. 2. Quia tunc maritus, & hæredes non sunt rationabiliter invitati; & tunc restitutio censetur moraliter impossibilis.

Si tamen mulier sciret spurium esse valde bonum, ac prudentem, & sibi fidem habitum,

rum, & hæreditari cessurum, nec crimen ejus revelaturum) quod vix & rarissimè præsumendum est) teneretur illud ei detegere: quia infamia nocentis apud unum, aut alterum postponenda est gravissimo innocentium damno, cujus est causa injusta; ut patet ex eo, quod juxta communem liceat grave peccatum alterius occultum aperire tertio, ad avertendum grave damnum ei ab illo altero impendens.

In praxi tamen ordinariè non est obliganda adultera ad crimen suum aperiendum, sive marito, ob gravia mala inde obventura, quæ ordinariè imminent: sive spurio; quia hæc revelatio est ordinariè inutilis ad avertendum damnum: nam Filius juxta communem, non tenetur credere Matri juranti eum esse spurium, nisi id probet certis argumentis, ut si tempore conceptionis, & ante, & post ostendat maritum absentem fuisse, &c. Nam qui nascitur in conjugio legitimo, censetur esse legitimus, nisi contrarium ostendatur.

Not. Quæ dixi de adultera, & Filio spurio, dicenda sunt de Filio supposititio, quem mulier supposuit, ac finxit esse suum, ne hæreditas ad alios transeat, nam injuria his facta est, quæ eodem modo tolli, vel refarciri debet.

CA.

CAPUT IV.

*De Injuriis contra famam, & honorem per
judicium temerarium, detractionem,
calumniam, & contumeliam, & de
necessaria restitutione.*

Q. I. **Q**uale peccatum est judicium temerarium, item suspicio, ac dubitatio temeraria?

Not. Dubitatio est suspensio intellectus inter assensum, & dissensum. Suspicio est inclinatio seu concitatio mentis ad assentiendum uni parti, sic tamen ut nondum absolute ei assentiat. Judicium est assensus mentis, qui si sit cum formidine oppositi, dicitur opinio; si sine tali formidine, vocatur judicium firmum. Hi actus sunt temerarii, quando sine sufficientibus indiciis, seu rationibus concipiuntur: nam si ex sufficientibus motivis, non sunt temerarii, ut si judices Petrum esse injustum, quia usuras exigit. Caritas tamen postulat, ut dum opus externum excusare non potes, excuses intentionem, vel indeliberationem, si possis, aut totum Deo discutiendum relinquant. Porro majora indicia requiruntur ad prudens judicium, quam ad suspicionem, vel dubitationem, cum plus sit judicare, quam suspicari, vel dubitare.

Resp. I. Temerarium de re gravi proximum

infamantē iudicium etiam opinativum, quod cum plena advertentia concipitur, est mortale contra iustitiam. Ita omnes de iudicio firmo, & communis est inter Recentiores, teste De Lugo, de iudicio etiam opinativo, ac formidoloso. Prob. 1. ex Luc. 6. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Nolite condemnare, & non condemnabimini. & Jac. 4. Qui iudicat fratrem suum detrahit legi, & iudicat legem. Ubi generatim, & indistinctē prohibetur graviter omne iudicium temerarium, & proinde non solum firmum, sed etiam opinativum. 2. Quia per illud fit gravis injuria proximo: nam graviter violatur jus, quod habet, ne sine sufficienti causa iudicetur malus, aut vilis, & perdat bonam existimationem apud alium; hocque homines molestissimē ferre solent. Quare est obligatio illud iudicium statim deponendi, ut tollatur iniuria. 3. Ex hoc ipso, quod aliquis malam opinionem habet de alio sine causa sufficienti, indebitē contemnit ipsam; & ideo injuriatur ei, ait S. Thom. 2. 2. q. 60. a. 1. ad 2.

Dixi, 1. Temerarium; nam iudicium de personis, licet quandoque sit falsum, non tamen semper est peccatum, nisi quando est omnino temerarium, ait S. Thom. quodlibet. 12. a. 34. proximus non habet ius, ut æstimeretur probus ab eo, cui crimen eius sufficienter cognitum est.

Dixi 2. Cum plenā advertentiā; nam potest esse veniale non solum ob levitatem materiae, & temeritatis, sed etiam ob defectum plenae adver.

advertentiæ. Imò nullum est, si sit ex sola intellectu promptitudine absque ullo deliberato voluntatis consensu conceptum. Sed ubi primùm advertis te sic malè iudicare, peccas perseverando in eo iudicio, utpote mortali, posita plenâ advertentiâ cum gravitate materiæ.

Porro ad temeritatem mortalem non requiritur advertentiâ actualis ad insufficientiam iudiciorum, seu motivorum, si mala præoccupatio, voluntaria passio, invidia, vel odium sit causa præcipitationis iudicii, & defectûs advertentiæ actualis; nam tunc temeritas illa est sufficienter voluntaria in causa, nempe in mala affectione; & inadvertentiâ insufficientiæ iudiciorum est vincibilis, ac culpabilis.

Resp. II. Suspicio, & dubitatio voluntariæ graviter temerariæ in re valdè gravi, & cum advertentiâ plenâ, sunt peccata mortalia, saltem si ex pravo affectu, & malevolentiam nascentur. *Ita De Lugo, Lessius & alii multi.* Quia 1. ad Tim. 6. inter gravia peccata numerantur suspiciones malæ. 2. Ex S. August. Epist. 137. *Ne malevolo animo de servis Dei falsa suspicando pereatis, illud apostolicum recordamini: Nolite ante tempus iudicare.* 3. Tunc fit gravis iniuria proximo: nam quisque habet ius, ne quisquam de ipso sine sufficienti causa malè opinetur, suspicetur, & de sua probitate dubitet, illudque ius graviter violatur in re valdè gravi. Et nullus est prudens, qui non putet gravem

sibi iniuriam fieri, indéque gravem molestiam sentiat; nec eum, qui ita de se suspicaretur, haberet in numero suorum amicorum. Imò in dubitatione illa continetur iudicium: nam qui sic cum plena deliberatione dubitat, non solum suspendit assensum, sed etiam iudicat ambiguum esse probitatem proximi, nec eum posse prudenter iudicari probum.

Quare cum S. Aug. tract. 90. in Joan. ait suspiciones temerarias ad tentationem humanam pertinere, sine qua duci non potest ista vita; & S. Thom. q. 60. a. 3. dicit dubitationem temerariam esse venialem, intelligi debent de repentinis nondum satis deliberatis, vel leviter temerariis, & ex humano errore non ex malevolentia conceptis. Et ideo multi docent peccare solum venialiter eum, qui de gravi malo proximi suspicatur, vel dubitat ex solo errore intellectus, quo apprehendit indicia, ob quæ suspicatur, tanquam sufficientia ad suspicandum, paratus suspensionem deponere, ubi melius adverterit: tum quia temeritas illa non est omnino voluntaria, cum non ex malitia, sed ex solo humano errore, & fragilitate suspicetur: tum quia indicia, propter quæ suspicatur, non carent omni verisimilitudine ad suspicandum; quando enim suspicio non est ex malevolentia, sed ex solo humano errore, indicia non carent omni probabilitate.

Observa 1. Materia, quæ in detractioe ad mortale

mortale sufficit, hinc quoque sufficit: hinc materia gravis censetur non solum peccatum mortale, sed etiam habitus peccati venialis, spectatis statu famâ & qualitate personæ; vel defectus inculpabilis, sed infamans, seu unde quis notabiliter vilescit in animo iudicantis, vel in contemptum adducitur, ut esse fatuum, spurium, &c. ergò mortaliter peccas si temerè iudices, vel suspiceris Religiosum habere consuetudinem mentiendi, esse vanum, regulas suas negligere, orationi non vacare, &c. aliquem esse fatuum, & officio, ac honore indignum, &c.

Observ. 2. Quamvis certum sit opus ab aliquo factum esse mortale ex genere suo, non idè tamen potes iudicare proximum certò peccasse mortaliter: quia potest excusari coram Deo, ob imperfectam deliberationem, vel inconsiderationem, aut ignorantiam invincibilem: item incertis rumoribus de proximi crimine vel malo infamante fides nulla adhibenda est, nam rumores incerti non possunt fundare iudicium prudens, & semper extra necessitatem animus à dubitatione, suspicionem, & iudicio de peccatis alienis cohibendus est, ut vitetur periculum temerè iudicandi, vel suspicandi cum iniuria proximi.

Sed hinc quæri potest utrum dubia sint in meliorem partem interpretanda?

Resp. I. Dubia de personis ad bonam, vel ma-

lam existimationem pertinentia, sunt in meliorem partem interpretanda: est commun. Prob. 1. ex S. August. 1. 2. de Sermone Domini in monte c. 18. *Nolite judicare, ut non judicemini, &c. hoc loco nihil aliud nobis præcipi existimo, nisi ut ea facta, quæ dubium est, quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur... de quibus temerarium est judicare, maxime ut condemnemus.* 2. Ex S. Thom. 2. 2. q. 60. a. 4. *Ex hoc ipso, quòd aliquis habet malam opinionem de alio absque sufficiente causa, injuriatur ei, & contemnit ipsum. Nullus autem debet alium contemnere, vel nocumentum quodcunque inferre absque causa cogente; & ideo ubi non apparent manifesta indicia de malitia alicujus, debemus eum ut bonum habere, in meliorem partem interpretando, quod dubium est.* 3. Quia maximè cavendum est, ne fiat injuria proximo; & de possessione bonæ famæ injustè deiciatur. Sic autem hæc dubia in meliorem partem sunt interpretanda 1. Negativè, ita ut in dubio etiam positivo nunquam judices, opineris, vel suspiceris proximum esse improbum vel peccasse graviter: alioqui peccares contra Justitiam, inferendo malum proximo, sine sufficiente, & justa causa: quisque enim jus strictum habet, ne ei malum sine justa causa inferatur: haberi autem improbus est malum proximi grave, utpote per se concitativum gravis molestiæ. Et dubium etiam positivum non est sufficiens, nec justa causa judicandi proximum peccasse:
incer-

incertum enim crimen non est sufficiens, & justa causa eum privandi bonâ existimatione, quàm possidet

2. Positivè, practicè, hoc est, ut in praxi, & vitæ civilis usu, ubi de cautela non agitur, affectu interno, & externo modo agendi proximus tractetur tanquam si revera esset probus, ei præstando consuetæ honoris, & urbanitatis officia, perinde ac si nullum esset de ejus probitate dubium: nam illis proximum ob dubium exortum privare iniquum esset, & contra has regulas charitatis: *Quod tibi non vis fieri, alteri non feceris: Omnia quæcunque vultis, ut faciant vobis homines, & vos facite illis.* Item quoties pravus in proximum animi motus vincendus est, aut vis hîc & nunc statuere apud te quo loco sit habendus, aut periculum est, ne bona opinio de eo à te concepta minuatur, si judicium suspendas; tunc judicare debes positivè eum habendum ut virum probum, nec ob dubium exortum bonam de eo opinionem minuendam esse.

Dixi de personis. Nam dubia de rebus putâ, an contractus talis sit licitus nec ne, non sunt in meliorem partem interpretanda, sed suis momentis æstimanda: quia tunc id unum agitur, ut cognoscatur veritas, & vitetur illicitum, nec timendum ne cuiquam inferatur injuria, & ex eo nihil boni, vel mali accrescit rei.

Resp. II. Cùm agitur de damno vitando, vel
remo-

remedio adhibendo, dum non constat de probitate proximi, *ex communi* licet sibi, & aliis consulere, & eam cautionem adhibere, quam prudentia dicitur adhibendam, supposito quòd esset malus, non tamen de eo malè iudicando, aut suspicando. Quia tunc nemini inferitur injuria, vel damnum: licitum est autem sibi, & proximo sine cujusquam injuria providere. Hinc non peccas dum excipiendo ignotum in aedes tuas, ita caves rebus tuis, ac si dubia esset hominis probitas.

Q. 2. Quid est detractio, contumelia, & calumnia?

Not. Fama est existimatio bona de aliquo, qua putatur bonus, & habilis ad aliquem bonum usum. Sive est existimatio seu opinio excellentiæ alterius. Honor est testificatio excellentiæ alterius animo conceptæ. Excellentia autem, quam spectat fama & honor, consistit primariò in virtute, ac sapientia earumque functionibus, quæ homines verè laudabiles reddunt: secundariò autem in aliis perfectionibus, ut sunt ingenium, doctrina, nobilitas; item quoad honorem potestas, sive Ecclesiastica, sive Sæcularis, dignitas Principii, quæ inest parentibus, &c. Imò id quod singularem quemdam ad has perfectiones ordinem habet, vel ut instrumentum virtutis, vel ut ejus effectus, est etiam ratio honorandi, ut nobilitas, quæ ex præclarè gestis orta est.

Hinc

Hinc fama, & honor inter se differunt, cum fama sit opinio de excellentia alterius, honor verò externa testificatio nostræ opinionis de excellentia alterius.

Resp. I. Detractio est injusta ademptio, seu læsio bonæ famæ alterius in ejus absentia: nam si quis coram altero famæ ipsius detrahat, jam non erit simplex detractio, sed etiam contumelia, qua coram violatur honor alterius.

Ex S. Thoma fieri potest detractio octo modis. 1. Falsum crimen, vel defectum imponendo. 2. Verum amplificando. 3. Occultum detegendo. 4. Sinistrè interpretando factum alterius. 5. Rectè facta, vel dotes alterius negando. 6. Illa extenuando. 7. Silendo ubi silentium æquivalet confessioni defectûs proximi, ut quando ex silentio intelligi facile potest alium, vel non esse laude dignum, vel non tantâ, vel habere aliquem defectum. 8. Simulatè, vel remisè, aut frigidè laudando, juxta hos versus.

Imponens, augens, manifestans, in mala vertens.

Qui negat, aut reticet, minuit, laudatve remisè.

Resp. II. Calumnia est falsi criminis, aut defectûs impositio. Unde est species detractio- nis omnium gravissima ex genere suo; cum superaddat detractio- ni genericè sumptæ mendacium perniciosum.

Resp. III. Contumelia est injusta inhonora-
tio

tio personæ præsentis, seu læsio honoris alterius sine justa causa, & auctoritate coram eo facta, sive dictis, sive factis: ut crimen, vel defectum, vel malum pœnæ alteri præsentis obijciendo, ex animo illum inhonorandi, vel ejus imaginem conculcando, ipsum percutiendo, repræsentando aliquid quod honorem illius lædat, ei maledicendo, conviciando, eum illudendo, irridendo, &c.

Q. 3. An & quando detractio, calumnia, & contumelia sunt peccata mortalia?

Resp. I. Hæc tria sunt ex genere suo mortalia contra Justitiam. Ita omnes. Nam 1. ad Rom. 1. detractores, & contumeliosi dicuntur esse digni morte. 2. Per detractiōem, & calumniam proximus iniuste læditur in fama, per contumeliam in honore: quæ sunt bona præstantiora divitiis, & ad quæ proximus Jus habet. Quare hæc tria sunt peccata graviora furto; quod ex genere suo mortale est; nam (ut ait S. Th. 2. 2. q. 73. a. 3.) Peccata, quæ committuntur in proximum, sunt pensanda per se secundum nocumenta, quæ proximo inferuntur. Tanto autem est majus nocumentum, quanto majus bonum demitur.

Dixi, ex genere suo, nam possunt esse venialis culpa 1. Ob defectum sufficientis advertentiæ. 2. Ob levitatem materiæ, ut si narretur levis aliqua alterius imperfectio. Plures tamen ejusdem defectus leves alteri detegere, potest esse

esse mortale: quia possunt tandem collecti lædere graviter bonam existimationem illius. Item cum peccatum convitii, vel contumeliæ, ex animo dicentis dependeat. (inquit S. Thom. q. 72. a. 2. ad 3.) Potest contingere, quòd sit peccatum veniale, si sit leve convitium, non multum hominem debonestans, & proferatur ex aliqua animi levitate, vel ex levi ira absque firmo proposito aliquem debonestandi, puta cum aliquis intendit aliquem per hujusmodi verbum leviter contristare. Porro ad 2. ait: sicut licitum est aliquem verberare, vel in rebus damnificare causâ disciplina, ita etiam causâ disciplina potest aliquis alteri, quem debet corrigere, verbum aliquod conviciosum dicere, & hoc modo Dominus Discipulos vocavit stultos, & Apostolus Galatas insensatos. Et ita excusari possunt plura verba contumeliosa parentum in filios, & Dominorum in servos. Rarò tamen adhibenda sunt verba contumeliosa in correctionibus; quia sæpè potiùs exacerbant, quàm emendant, & subditus facilè putat ea potiùs ex aliqua animi passione, quàm ex charitate proficisci.

Resp. II. Detractio omnis, licèt fiat solùm ex quadam animi levitate, vel loquacitate, & sine intentione lædendi proximum, est ex genere suo mortalis culpa contra justitiam, Prob. 1. ex 1. ad Cor. 6. Neque fures... neque maledici regnum Dei possidebunt. & Jac. 4. Nolite detrahare alterutrum. Qui detrahit fratri... detrahit legi. 2. Quia injusta, ac voluntaria læsio

læsio famæ proximi est gravius peccatum, quàm furtum: nam per eam aufertur fama, quæ est bonum majus divitiis, quæ per furtum auferuntur, juxta illud Prov. 22. *Melius est nomen bonum, quàm divitiæ multæ.* Sed detractio facta ex mera loquacitate, & sine animo lædendi proximum, est læsio famæ proximi injusta, ut patet; nam proximus habet jus, ne ejus fama lædatur ex quocunque fine, ac modo; & est etiam voluntaria saltem indirectè, & implicitè, cum voluntariè dicantur ea, ex quibus per se sequitur læsio famæ proximi: ad mortale autem sufficit voluntarium indirectum. *Si autem proferat ex animi levitate, vel propter causam aliquam non necessariam, non est peccatum mortale, nisi fortè verbum, quod dicitur, sit adeò grave, quod notabiliter famam alicujus lædat: & præcipuè in his, quæ pertinent ad honestatem vitæ; quia hoc ex ipso genere verborum habet rationem peccati mortalis.* ait S. Thom. 2. 2. q. 73. a. 2. Unde tum est obligatio restituendi, ex cap. ult. de Injur. *Nec ignorantia te excusat, si scire debuisti ex facto tuo injuriam verisimiliter posse contingere, vel jacturam.* ibid. Idem dic de contumelia, qua notabiliter honor proximi læditur, etiamsi sine animo lædendi proferatur; quia semper est mortale voluntariè etiam indirectè inferre sine justa causa damnum notabile proximo, ex quovis motivo: inferitur autem voluntariè damnum grave in honore, quoties proferatur aliquid, quod

quod prævideretur, vel prævideri potest aptum esse ad lædendum notabiliter honorem, & contristandum graviter proximum.

Cæterum detractio, quæ fit per libellum famosum, pejor est, cæteris paribus, quam quæ voce fit; quia infamia ad plurimos permanat, & vix potest aboleri. Unde morte punitur, & qui talem libellum spargit, & qui inventum vulgavit. l. un. Cod. de Famoso Libello. Jure etiam Canonico gravissimè prohibetur, tum causa, s. q. 1. tum in Bullis Pii V. & Greg. XIII. Item pejor est, si fiat in aliquam communitatem, capitulum, ordinem religiosum: quia plures læduntur in famâ, & ita damnum majus est.

Resp. III. Ex communi, detractio, & contumelia sunt culpa mortalis, quoties sine justa causa graviter læditur fama, vel honor proximi, licet absque animo graviter lædendi: nam mortale est notabile damnum sine justa causa inferre proximo. Venialis verò, si non graviter lædatur; nam levitas damni excusat à mortali: nisi fiat ex intentione graviter nocendi, vel prævideatur gravem dolorem concitatura proximo.

Graviter autem, vel leviter læditur fama, vel honor pro gravitate, vel levitate materiæ, spectatis omnibus circumstantiis, præsertim personæ læsæ: nam gravitas, vel levitas materiæ hinc præcipuè spectanda est relatè ad personam læsam, & ejus famam: fieri enim po-

test, ut, quod respectu unius est materiale levis, sit gravis respectu alterius, si sit persona magnæ auctoritatis, & famæ valde integræ, aut quæ obligetur ad majorem vitæ sanctitatem: ut si de puero, vel vili famulo dicas, quòd sapientiatur, censetur leve; at si hoc dicas de Episcopo, Sacerdote, Religioso bonæ famæ, vel Laico honorato est grave: nam per hoc graviter læditur fama illorum, cùm ii, qui mentiri consueverunt, parvi fiant, præsertim si ex statu, munere, officio, cæteris virtute præstare debeant. Regula ergo universalis, inquit De Lugo, ad gravitatem detractionis desumenda est ex circumstantiis personæ, defectûs, qui narratur, existimationis, quam persona illa apud homines habet, & similibus, in quibus si grave detrimentum, prudentis arbitrio famæ inferitur, detractio erit gravis: sin minùs, erit levis.

Item contumelia in se levis potest esse gravis respectu personæ, cui inferitur, ut si sit superior, Pater, &c. Imò semper mortalis est, quoties fit ex animo graviter dedecorandi, vel contristandi proximum; nam sola voluntas gravis mali proximo creandi sine justa causa est mortalis. Econtra si convitium absolute, ac in se grave sit, sed propter vilem personarum conditionem, aut morem patrium loquendi, grave esse non censeatur, veniale esse docent multi, qui mortalis non damnant pueros, mulierculas, ac viros infimæ sortis, cùm certis con-

convitiis, ac contumeliis apud plebeios usitatis se laceffunt: quia honor vulium personarum his injuriis non censetur graviter lædi, nec his fides adhibetur. Excipe nisi sit intentio graviter lædendi, vel contristandi, nam hæc mortalis est.

Hinc 1. mortaliter peccat, qui detrahit cum animo notabiliter lædendi famam proximi, vel absque tali animo eam notabiliter lædit, aut dat causam talis læsionis, advertens, vel advertere debens probabiliter ex suo dicto, vel facto tale damnum inferri. *Navar.*

2. Narratio defectus venialis plerumque est solum venialis; quia non solet graviter lædere famam proximi, cum etiam justi sine culpa veniali non vivant, *in multis enim offendimus omnes.* Jac. 3. Est tamen mortale dicere de quibusdam personis in munere, vel statu majorem perfectionem exigente constitutis, v. g. Episcopo, Religioso, &c. quod habeat consuetudinem alicujus peccati venialis, v. g. quod sæpè plus justo bibat, sit vanus, &c. Nam in talibus id censetur magni momenti, & eorum fama multum inde imminuitur, & ideò despiciuntur.

3. Quamvis possit esse solum veniale referre, aut exprobrare defectus naturales, & involuntarios, ut ingenii, corporis, fortunæ, cum hi defectus non sint culpabiles; tamen mortale est, si fama, vel honor inde graviter lædatur, vel si proximus graviter contemnendus sit,

viliórque apud alios reddatur, ut si extra casus exceptos de viro honorato, qui habetur nobilis, dicas esse ignobilem, ejus parentem poenam infamantem subiisse; item si inde grave damnum alteri sequatur; vel si in faciem exprobratur convitiandi causâ, etiam vili personæ, quæ gravem inde moerorem patiatur: nam mortale est sine justa causa contristare graviter proximum, vel grave damnum ei inferre. Ideò per se mortale est narrare defectum occultum natalium, v. g. si dicas de aliquo eum esse illegitimum; nam hoc vilitat hominem, idque molestius ferre solent homines, quàm si de illis referatur grave peccatum.

4. Ex *Navar.* detractio, quæ generalibus nominibus vitiorum tam mortalia, quàm venialia comprehendentibus fit, ut si dicas aliquem esse avarum, iracundum, &c. mortalis est, quando cum damno notabili, aut magno ejus periculo fit, aut coram talibus, qui probabiliter existimari possunt tam maculas mortales, quàm veniales concepturi; nisi de solis venialibus, vel de sola naturæ propensione verba fieri admoneantur: nam alioqui graviter læditur fama,

5. Peccat mortaliter, qui nullum defectum in particulari de proximo detegit, sed solum in genere dicit se de illo aliquid scire, quod nemo de illo facilè suspicaretur, vel quod illum magno pudore afficeret, si diceretur;

item

item si dicas illum non esse eum, qui communiter habetur, &c. Tunc enim graviter læditur fama proximi, & sæpe gravius, quàm si gravis ejus defectus nominatim detegeretur: nam ex hoc obscuro loquendi modo grave aliquid, imò sæpe longè deteriora latere audientes intelligunt, vel suspicantur, quàm fortè re ipsa sint.

6. Quando, ratione conditionis personæ, peccatum aliquod mortale non censetur notabiliter lædere famam, illius revelatio non est mortalis: ut si de milite narres eum duellum commisisse. Vel referas ea delicta de personis, quas scis, se de illis publicè jactare.

7. Irrisio, quæ est species contumeliæ mortalis est, quoties fit ex animo graviter confundendi proximum, vel exprobratur sine causa justa grave peccatum, aut defectus infamis, vel derisus graviter contristatur, aut contemnitur: nam tunc ei grave malum infertur sine causa justa. *Aliquem illudere, vel irridere est eum omnino parvi pendere, & eum tam valem estimare, ut de ejus malo non sit curandum, sed sit quasi pro ludo habendum. Et sic derisio est peccatum mortale. . . & tantò gravius, quanto major reverentia debetur personæ, quæ illuditur.* ait S. Tho. 2. 2. q. 75. a. 2.

Resp. IV. Est mortale detegere alicujus crimen occultum grave non nominando personam, sed solum communitatem ex qua est, quando communitas inde gravem infamiam

passura est, ut Monasterium, Capitulum, &c. Item si de aliqua communitate in genere detrahas, v. g. si dicas de communitate religiosa nullam ibi esse disciplinam, aut de civitate eam esse plenam adulteris, usurariis, &c. graviter peccas, nisi hæc infamia sit publica, ubi hoc dicis: quia tunc gravis infamia injustè inferitur illi communitati, & sic manet obligatio eam reparandi: nam quamvis Congregatio Regularium re ipsa non maculetur ex unius hominis nequitia, sicut nec Apostolorum Collegium ex scelere Judæ; maculatur tamen ejus fama apud homines præsertim simplices & imperfectos.

Resp. V. Est mortale detrahere in re gravi apud unicam personam, & sub secreto, licet putetur non revelatura. *Est communis, teste De Lugo.* quia tunc injustè inferitur proximo grave damnum ablatione bonæ existimationis apud alium, ut patet in judicio temerario, quo quis apud se unum spoliat alterum bona existimatione: perinde enim proximo nocetur, sive in propria sive in aliena mente ingenere tur de eo prava opinio. Et verò diffamatio apud unicum est res per se concitativa gravis molestiæ, ac doloris, ut patet ex difficultate, quam ordinariè homo habet in aperiendo crimine soli confessario, quamvis sciat, hoc sibi salutare esse. Unde vix est vir honestus, qui naturaliter non ferat molestius bonæ famæ amissio.

missionem, apud unum virum gravem, quàm
jacturam sum mæ notabilis pecuniæ.

Resp. VI. Est mortale imponere alteri culpas
veniales falsas, vel veras, sed occultas detege-
re, aut defectus naturales falsos, quando inde
patitur damnum notabile, vel impeditur à
consecutione boni notabilis, vel officii, aut
beneficii, quo dignus est, si hoc prævideri po-
test aut eo animo detegantur; & est obligatio
hæc damna cum fama restituendi, ex cap. *ult.*
de injur. quia tunc injustè datur causa damni
gravis, & jacturæ boni notabilis. Sic Navar-
rus ait, se nôsse virum insignitum, & probum
ab adipiscendo egregio quodam munere im-
peditum per culpas veniales vanitatis, & ira-
cundiæ falsò ei impositas.

*Q. 4. An contumelia, & detractio differant
specie?*

Resp. Aff. Quia per illas proximus diverso
modo, & in diversis specie bonis injustè lædi-
tur. Imò peccata contumeliæ possunt inter
se specie differre, sicut & peccata detractio-
nis, pro diversitate specifica objectorum: sic inju-
sta revelatio adulterii specie differt ab injusta
manifestatione furti. Unde qui uno sermo-
ne de eodem dicit eum commisisse furtum,
adulterium, & homicidium, triplex specie
peccatum detractio-
nis admittit; & qui eun-
dem contumeliosè compellat furem, adu-
lterum, & homicidam tria peccata contumeliæ
admittit

admittit specie distincta. *Azor.* Nam peccata sumunt speciem ab objecto; unde specie diversa sunt, si habeant objecta specie moraliter diversa.

Q. 5. *An, & quando auditor detractoris peccat mortaliter?*

Resp. I. Hortari, incitare alterum ad inchoandam, vel continuandam gravem detractio- nem, v. g. approbando exterius dicta, adden- do de suo, item scienter præbendo occasio- nem detrahendi, v. g. interrogando de alio- rum defectibus, significando id sibi gratum fore, &c. *ex communi*, est mortale, tum con- tra charitatem ratione scandali, & inductionis ad peccatum; tum contra justitiam: quia talis est causa mortalis detractio- nis injustæ, aut saltem ei moraliter cooperatur, & sic tenetur ad restitutionem in directum detractoris.

Resp. II. Auditor, qui lætatur detractio- ne gravi, licet non inducat ad detrahendum, nec incitet ad continuandum, nec exterius sibi placere significet, *ex communi* peccat mortali- ter tum contra charitatem; quia lætatur gravi damno proximi; tum affectu contra justitiam; quia gaudet de actu injusto, quippe *digni sunt morte non solum qui mala faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.* ad Rom. i. Hinc illud Eccli. 28. *Linguam nequam noli audire.* Non tenetur tamen ad restitutionem; quia non est causa damni; peccatum enim contra justitiam
non

non parit obligationem restitutionis, nisi ex eo secutum sit damnum. Equidem tenebatur illud impedire, sed solum ex charitate, non ex officio, ut suppono.

Resp. III. Auditor detractionis gravis, licet ad eam non inducat, nec eam lateatur, nec libenter audiat ex curiositate, secundum communem peccat mortaliter contra charitatem non impediendo, dum impedi potest, aut non obstitendo, nisi prudenter putet monitionem suam inutilem fore, aut metuat grave aliquod damnum; perinde, ac non impediens furem bona proximi auferentem, cum potest impedire; quia secundum omnes, teste De Lugo, ex lege charitatis quisque graviter tenetur impedire grave damnum proximi, dum sine gravi damno proprio potest: nam quisque ex charitate tenetur amare proximum sicut seipsum, & ei facere, quod sibi rationabiliter fieri vellet in simili casu. Imo juxta De Lugo si damnum proximi sit gravissimum, & irreparabile, teneris impedire cum aliquo gravi tuo incommodo.

Porro cum auditor detractionis non potest resistere, tenetur tamen, saltem si commodè potest discedere, vel sermonem alio avertere, vel faciem tristorem ostendere; nam hoc pacto impeditur continuatio detractionis, aut saltem minuitur detractoris fervor, ex Prov. 25. *Ventus Aquilo dissipat pluvias, & facies tristis linguam detrahentem.* Et tunc saltem est

T

tacita

tacita improbatio peccati, & virtualis correctio. Tenetur autem quisque damnum proximi, & offensam Dei impedire, quantum moraliter potest.

Resp. IV. Dum proximo infertur calumnia, cujus falsitatem nōsti, teneris ejus falsitatem aperire, ac probare, quantum potes: quia ex charitate teneris impedire grave damnum proximi, quando sine gravi tuo incommodo potes. Quòd si tuum silentium in talibus circumstantiis æquivaleat tacitæ confessioni delicti, seu defectūs falsò impositi proximo, ut fit, dum ille est tibi notissimus, & tamen ejus innocentiam non pandis, peccas contra Justitiam: nam tunc moraliter censeris consentire, & fateri rem ita esse, ut refertur: & ita facis contra Jus, quod proximus habet, ne ullo modo, etiam tacitè, approbetur, & confirmetur calumnia sibi illata; estque tunc tacita calumnia, seu calumniæ confirmatio, & approbatio contra Justitiam obligans ad restitutionem. Sic, si quis Romæ de tuo concive tibi notissimo coram te dicat eum esse ignobilem, spurium, injustum, &c. & ipse contrarium sciens taceas, eo ipso videris consentire, & fateri ita esse. *De Lugo.*

Resp. V. Si Superior subditum detrahentem famæ alterius etiam non subditi, non impediat, nec coerceat, peccat contra Justitiam, & tenetur ad restitutionem famæ, in defectum subditi. Ita *Lessius, De Lugo & alii.* quia Superior

perior tenetur ex officio, ideóque ex Justitia, subditos suos corrigere, à peccato cohibere, & impedire, ne alios injustè lædant: unde si non impedit, cum potest, meritò censetur causa injusta damni. Quòd si subditus absente Superiore detrahat, tunc Superior ex officio tenetur cogere subditum, ut restituat famam; nam tenetur ex officio compellere subditum, ne perseveret in injuria alteri inferenda: perseverat autem in injuria, eamque continuat subditus, qui non restituit famam à se læsam, cum potest. Hinc Pater, Dominus, Prælatus, &c. tenentur ex Justitia impedire detractiones, & cogere subditos detrahentes ad restitutionem. Dixi etiam *Prælatus*, seu Superior Regularium: quia Prælatus est etiam caput politicum suorum subditorum: quare tenetur eos gubernare, etiam in ordine ad bonum commune aliorum civium, sicut Dominus tenetur gubernare suos servos, & curare ne inferant damna aliis civibus. Ei enim, qui est caput politicum, tribuuntur, & imputantur damna à subditis illata, si non impediat. Ita De Lugo. Et à fortiori quivis Superior, ac Prælatus tenetur ex Justitia impedire subditum detrahentem alteri suo subdito: nam ex officio, & Justitia tenetur ab omni damno subditos suos tueri, si possit: quia non solum est rector suorum subditorum, sed etiam Judex, & custos, qui ex suo munere, ideóque ex Justitia,

tia,

tia, tenetur impedire damna suorum subditorum.

Not. Jure naturali non licet librum famam proximi lædentem, & crimina vera, sed occulta sine causa justa pandentem legere perinde, ac audire detractionem: nam crimini auctoris libri quodammodo consentit, aut cooperatur lector, ut auditor detractioni. Deinde quisque rationabiliter veller, ut liber contra ejus famam injustè scriptus, à nemine legeretur.

Q. 6. An audita, lecta, vel alia qualibet referens absque asseveratione peccat?

Resp. I. Qui audita, vel lecta refert eo modo, vel nominatis iis auctoribus, ut audientes merito possint induci ad opinandum, vel suspicandum grave malum de proximo, peccat mortaliter contra Justitiam, & tenetur ad restitutionem, quia est causa iniusta gravis damni, seu mali proximi, nempe malæ opinionis, vel suspicionis: nam dat aliis sufficientem causam malè opinandi, hoc ipso, quòd eo modo refert audita, ut alii merito inducantur ad malè opinandum.

Resp. II. Qui audita refert sine causa coram iis, quos probabile est credituros ex sola levitate, vel malitiâ, quamvis non eo modo referat, ut merito credi possent, peccat mortaliter, non solum contra charitatem, ex qua quisque tenetur impedire malum proximi saltem, cum
facile

facile potest, sed etiam contra Justitiam; & sic tenetur ad restitutionem, saltem si non sine publica: nam recte censetur causa injusta gravis damni, cum sine justa causa ponat id, ex quo probabiliter prævidet secuturum grave damnum proximi; & proximus habet Jus, ne in tali circumstantia, seu cum suæ infamiæ periculo audita referantur.

Præterea talis est causa, ut alii peccatum proximi nōrint, ideoque est causa, ut fama alterius apud tales amittatur. Idem dic, si ex ejus narratione gravis mali suspicio auditoribus verisimiliter suboritura sit, ut vulgò saltem accidit, ob infirmitatem hominum, qui facilius mala, quam bona de proximo opinantur. Talis enim suspicio est grave malum saltem respectu personæ honestæ.

Resp. III. Qui audita refert eo modo, & in iis circumstantiis, ubi constat auditores non esse credituros, nec ullum esse periculum infamiæ, neque malæ suspicionis, aut dubitationis de probitate proximi (quod rarò contingit,) non peccat mortaliter, imò nec venialiter, si adsit justa causa referendi: quia tunc nullum damnum, nec periculum damni creat.

Q. 7. An crimen proximi, quod publicum est in aliquo loco, licet detegere in alio ubi ignoratur, vel in eodem?

Not. I. Crimen dicitur publicum seu notorium tripliciter. I. Publicitate Juris, dum de eo

eo constat per publicam iudicis sententiam, vel per confessionem rei, aut convictionem in iudicio, seu legitimum testium testimonium, 2. Publicitate facti, cum in loco publico coram multis patratum est, ita ut nulla tergiversatione celari possit, nec ullo Juris suffragio excusari. 3. Publicitate famæ, quando fama criminis ex sufficientibus indiciis orta pervenit ad majorem partem communitatis, vel ad tot personas de communitate, ut spectatis circumstantiis impossibile sit moraliter, quin perveniat ad notitiam maioris partis communitatis, seu Civitatis, Pagi, Paroeciæ, Collegii, vel Monasterii.

Not. 2. Crimen notum maiori parti unius communitatis particularis, v. g. Collegii non censetur publicum absolute, & respectu omnium, sed solum respectivè ad illam communitatem v. g. Collegium, Monasterium, &c. quare si notum sit solum Collegio, Monasterio, non censetur publicum extra illud, nec sine iniustitia potest narrari iis, qui non sunt de illo: quia talis publicitas non est absoluta, sed restricta ad illos, cum quibus Monasterium communicat in regulâ, & regimine: sic peccata solum publica inter domesticos non possunt narrari iis, qui non sunt de familia. Item peccata publica in Religione aliqua non possunt revelari externis: nam Religiosus infamis tantum apud suos retinet Jus ad famam apud externos. Item si in vicinia duntaxat
notum

notum sit crimen, est contra Justitiam illud revelare aliis partibus amplæ civitatis, vel locis, in quibus criminofus famam hæctenus illam retinet. Ita Layman dicens hanc esse communem doctrinam.

Resp. I. Ex communi, non est contra justitiam revelari in quovis loco crimen alicubi notum per sententiam judicis publicè denuntiatam, in qua nominetur reus: quia per hanc sententiam reus privatur jure ad famam pro omni loco: nam judex habet jus spoliandi absolute reum famâ, sicut & vitâ, in vindictam publicam criminis; & re ipsa spoliare intendit, quando eum publicè condemnat, ut cæteris ubique sit in exemplum, & terrorem; datque omnibus facultatem illud divulgandi: & idè nocentes puniuntur in media luce, & coram populo.

Delictum tamen in una Religione publicum, etiam per sententiam judicis regularis, injustè extra eam revelaretur: quia ex mente ferentis sententiam ipsa non est lata pro publica notitia aliorum, sed solùm pro privata suorum subditorum; alioqui bono communi Religionis perniciofa esset.

Resp. II. Est mortale contra charitatem crimen alterius alicubi publicum, etiam per sententiam publicam judicis, detegere sine justa causa in eo loco, quo fama non erat illud perlatura, si auctor criminis erat ibi bonæ famæ. Ita Lessius asserens hanc esse fere communem senten-

ten-

tentiam. quia proximo infertur sine iusta causa grave malum graviter contristativum, nempe, infamia, quod ipse detegens nolle rationabiliter sibi fieri in pari casu, contra illud, quod tibi non vis fieri, alteri de feceris. Nec refert quod ille jus ad famam jam amisit; nam illam usque injuria, & fraude adhuc possidebat, & possessurus erat in eo loco. Si tamen fama communis crimen sic publicum brevi erat perlatura in locum, ubi revelasti, non peccas mortaliter contra charitatem, illud antea aperiendo: quia fama brevi justè destruenda non magni æstimatur, nec proinde illius damnantur censetur magnum.

Dico, *juste.* nam qui crimen, quod injustè divulgandum erat, prior divulgat, peccat mortaliter, & tenetur compensare damna sicuti is, qui prior incendit domum, prævidens injustè brevi incendendam ab aliis: nam qui prævenit in injuria, prævenit in obligatione, quæ contraheretur ab aliis, & quæ necessariò annexa est injuriæ damnosæ.

Resp. III. Si crimen quantumvis publicum non sit verum, est mortale contra justitiam illud nescienti aperire. Ita Layman, De Lugo & Galii. quia innocens per infamationem iniustam licet publicam non amittit ius ad famam; nam ius illud fundatur in carentia criminis, vel ignorantia publica veri criminis: ac proinde non potest sine iniuria diffamatio eius ad plures propagari. Et verò innocentem infamare, etiam

re, etiam apud unum, per se malum, & iniustum est, atque mendacium perniciosum.

Resp. IV. Est mortale contra iustitiam, crimen verum, sed solum notum per Confessionem rei in iudicio, testium testimonium, divulgare in loco, ubi nondum de eo publice infamatus est. *Est commun. teste Layman.* quia reus adhuc retinet ius ad famam, cum nondum eo in poenam sit privatus per auctoritatem publicam; & nondum crimen publicum est in ordine ad populum, sed illis duobus modis: dicitur notorium solum in ordine ad iudicem, ut ab eo condemnari possit. Quare ne quidem in eo loco licet illud divulgare, nisi ibi iam infamiam de illo laboret, ut saepe contingit.

Resp. V. Juxta multos mortale est contra iustitiam crimen verum in uno loco publicum sola publicitate facti, vel famae, divulgare in alio loco, quo fama non erat illud perlatura. *Ita Adrian. Tolet. Sot. Rebell. Valentia, Molina & alii.* quia auctor criminis alibi illam famam habet famam, & per talem notitiam non amisit ius ad famam in aliis locis; neque enim ille censetur famam abiecit respectivè ad alia loca; neque jure ad illam privatus est per auctoritatem publicam in poenam criminis. Faterentur tamen licere ob bonum publicum referre in historiis delicta publica Defunctorum, quamvis infamia ad alia loca deferatur, tum ut notitia rerum publice gestarum habeatur,

tum ut homines timore infamiae perpetuò duraturæ à criminibus deterreantur.

Dixi, *In alio loco*. Nam *ex communi*, non est contra iustitiam, nescientibus revelare crimen alterius in loco, ubi de eo publicè infamatus est. Quia is in illo loco ius ad famam, sive ius secreti amisit per publicitatem, cui causam dedit committendo crimen, in multorum conspectu, vel dando multis indicia, per quæ crimen multis innotescit, & divulgatur. Addit De Lugo ad bonum publicum expedire, quòd unusquisque ab aliis cognoscatur, qualis reverà publicè est. Neque etiam hæc revelatio mortalis est contra charitatem, quia ex ea non sequitur grave damnum proximo, cum ibi iam sit publicè infamatus: nec potest rationabiliter id multum molestè ferre, cum famam ipse suam in eo loco abiēcisse censeatur, crimen publicè committendo.

Quòd si crimen verum factum sit iniuste publicum, ut si cum esset secretum aliqui pluribus illud revelarint, De Lugo, negat peccare contra iustitiam eum, qui illud aliis eiusdem loci nescientibus detegit: quia tunc solum est contra iustitiam manifestatio criminis, quando ius habet proximus, ne infametur: eiusmodi autem ius nullum habet in prædicto casu, nam totum ius proximi fundatur vel in carentia talis criminis, vel in eo, quòd sit occultum: uterque enim hic titulus dat ius; prior quidem absolutè, & universaliter posterior

rior verò saltem ut non narretur absque necessitate: utroque autem titulo cessante, nullum manet ius: cum ergo sive iuste, sive iniuste verum crimen factum est publicum, ablatum est fundamentum totum iuris impediens, ne detegatur, cum & verum sit, & publicum iam sit, undecunque publicitas illa provenerit, modò non oriatur ex Confessione sacramentali.

Resp. VI. Si is, qui olim ob sua crimina infamis fuit, famam honestè vivendo recuperavit, mortale est contra charitatem illa crimina nescientibus narrare, vel revocare in memoriam: quia sine iusta causa ei inferitur grave damnum, ac malum, quod narrans in simili casu nollet rationabiliter sibi inferri. Imò est contra iustitiam, si crimen non fuit publicum per sententiam iudicis: quia sicut malis moribus infamia facti contrahitur, & fama bona amittitur: ita bonis moribus infamia facti tollitur, & fama bona recuperatur cum iure ad illam. *Ita Tolet. Azor, Molina, Reginal, De Lugo, Layman & alii.* A fortiori est contra iustitiam, si inde detur occasio opinandi eum adhuc esse improbum, etiamsi per sententiam iustam olim infamatus sit: nam habet ius ad famam illam, quam postea bene vivendo sibi comparavit, & quam iuste possidet. Item est mortale contra iustitiam crimen alterius, quod factò, vel famâ dumtaxat publicum fuit, sed iam solâ oblivione deletum narrare nescientibus,

tibus, vel reducere in memoriam: quia talis jus habet ad famam pro tempore, quo crimen suum desit esse publicum: nam per oblivionem reducitur res ad eum statum, quem habuit, antequam esset publica. Ergo sicut res antea, dum erat occulta, non poterat revelari: ita nec potest, quando redit ad priorem statum, & rursus inducit naturam rei occulta. Ita De Lugo, qui excipit crimen publicum per sententiam publicam: quia facultas illud divulgandi orta ex sententia publica adhuc irrevocata, perseverat, donec publica auctoritate infamia tollatur. Sed saltem id erit contra charitatem.

Q. 8. An eum, qui uno, aut altero crimine infamis est, licet de aliis infamare?

Resp. I. Si illa alia crimina sint ordinariè conjuncta cum graviori crimine, quod jam publicum est, ita ut non censeatur notabiliter augere infamiam, non est peccatum saltem mortale illa detegere iis, qui jam principale nôrunt: quia non censeatur nova infamia saltem gravis inferri, aut prior graviter augeri: ut si narres de ebrioso publico eum non rectè curare rem familiarem, rixari cum uxore, &c. De fornicario publico, quod scripserit litteras amatorias, &c.

Dixi, *graviore*. Nam mortale est contra justitiam aperire crimen atrox ei, qui novit minus grave licet ejusdem speciei, v. g. Si di-

cas

cas Paulum surripuisse mille nummos, cum alter sciat eum tres solum furatum esse: quia tunc graviter, & injustè augetur ejus infamia.

Imò potest esse gravis injuria detegere peccata ejusdem speciei multiplicata, ut si semel aliqua foemina adulterium notorium commisit; non ideo postea licebit alium ejusdem adulterium occultum patefacere: nam relapsus multum auget infamiam. *De Lugo.*

Resp. II. Si crimina illa non sint connexa, *ex communi*, est mortale contra justitiam illa detegere, præsertim si sint alterius generis: quia graviter, & injustè læderetur ejus fama, sive injustè inferretur ei nova infamia gravis: nam qui infamis est in uno genere vitii, non ideo censetur infamis in omnibus aliis vitiis: diversorum enim vitiorum diversa est infamia, & alia Major, alia Minor. Quare qui amisit jus ad famam in una virtute, non ideo jus amisit ad famam in altera virtute. Sic potest quis haberi ebriosus, & tamen esse & haberi justus in contractibus, fidelis uxori, &c. Fama quippe non est quid simplex, & indivisibile, sed constat diversis quasi partibus, quarum una potest haberi sine alia. Quare sicut potest quis habere unam partem famæ, licet non habeat alias, ita potest retinere jus ad unam partem famæ, licet non retineat ad alias.

Hinc est contra iustitiam furis capite damnati adulterium occultum prodere, &c.

U 3

Notat

Notat De Lugo totum hoc desumendum esse ex damno novo, quod circa famam fit, an iudicio prudentum sit grave, vel leve.

Q. 9. An licet aliquando revelare crimen occultum alterius?

Not. Certum est id nunquam licere, si crimen innotuit solum per Confessionem sacramentalem, vel si talis revelatio cedit in detrimentum publicum. Sed extra hos casus.

Resp. I. Ex communi, revelatio criminis occulti fieri potest, & debet, quando necessaria est ad avertendum grave damnum communitatis, aut privato innocenti impendens, sive spirituale, sive temporale: quia nocens non habet ius retinendi famam cum gravi damno, quod inde alteri iniuste obveniret: nam bonum commune, & privatum innocentis præferri debet bono privato nocentis. Et charitas obligat ad impediendum damnum communitatis, vel privati innocentis, cum impediri potest: nec alter tunc censetur rationabiliter invidus, cum adsit iusta causa, ob quam debeat famæ suæ iacturam pati. Ob eandem rationem idem tibi licet, si hoc necessarium sit ad avertendum tuum grave damnum etiam temporale iniustum.

Manifestatio autem criminis occulti alterius non est detractio, nisi cum est inordinata: at quæ fit ob iustam, ac rationabilem causam & sine animo nocendi, est ordinata: nam detractio

tractio formalis, quæ semper intrinsecè mala est solùm fit cum proximi defectus aut crimen revelatur vel sine iusta causa, vel ex intentione illum infamandi. Imò ex S. Thom. q. 70. a. 1. ad 2. homo tenetur manifestare ea, quæ sibi sub secreto commissa sunt, *Si pertinent ad corruptionem multitudinis spiritualem, vel corporalem, vel in grave damnum alicujus personæ.*

Hinc quando agitur de Officio, Beneficio Ecclesiastico conferendo, de matrimonio contrahendo, de Religione suscipienda, potes, & debes occulta impedimenta, incapacitatem vel vitia alterius, unde aliquod grave damnum meritò timetur, detegere iis, ad quos id spectat, sed non pluribus; & illi tenentur sic audita non referre aliis. Sic tibi licet monere amicum, ut in famulum non assumat Petrum, nihil aliud initio allegans, quàm quòd ei non convenit, sed postea dicere esse furacem, si amicus persistat velle eum assumere, nisi causam repellendi nòrit. Item licet monere alterum, ut vitet consortium hominis, quem certò nòsti esse corruptis moribus, ne ipse pervertatur; vel ut sibi caveat ab homine injuriis dedito: Sic Apost. 2. ad Tim. 4. monet: *Alexander ararius multa mala mihi ostendit... quem & tu evita.*

Item talis revelatio fieri debet, cùm necessaria est ad bonum spirituale delinquentis, ut si fiat superiori, parentibus, servato, quantum opus est, ordine fraternæ correptionis:

quia bonum spirituale animæ anteponi debet famæ. *S. Basil. in Reg. Brev. Resp. ad interrog. 25.*

Resp. II. Licet injuriam sibi ab alio factam referre ad petendum consilium necessarium, non nominatâ personâ nisi ad consilium opus sit, modò non pluribus referatur quam necesse sit, quia tunc injurians non est rationaliter invitus, & læsus habet jus consilium necessarium in injuriis acceptis quærendi. Non tamen licet ad solatium præcisè, seu ad dolorem leniendum narrare amico injuriam sibi factam, nominatâ personâ: quia iniquum est gravem infamiam proximo inferre sine justa, & gravi causa, quale non est solatium illud, quod non est bonum tanti momenti, nec necessarium, cum verum solatium possit sine infamatione proximi obtineri, scilicet confugiendo ad Deum, qui est *Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra.* 2. ad Cor. 1.

Resp. III. Si quis fictis virtutibus, vel simulatâ peritiâ famam sibi comparavit, licet aperire hanc simulationem, si ea vergat in alicujus damnum grave: ut si quis simulet se peritum Medicum, Advocatum &c. & constet non esse talem: quia is non habet jus famam in errore fundatam retinendi cum aliorum damno, vel periculo. Quòd si simulatio virtutis, vel Doctrinæ nemini nocere possit, est contra justitiam eam detegere: nam quamdiu

diu hypocritæ malitia est occulta, & nemini nocet, jus habet, ne positivè existimetur malus: detegendo autem hypocrisim, facis ut positivè existimetur malus.

Q. 10. *An est mortale detrahere defuncto in re gravi?*

Resp. Aff. etiamsi ejus infamia ad alios non redundet. *Ita omnes.* quia defunctus retinet jus ad bonam opinionem, quam habet apud homines; & censetur etiam post mortem possidere famam suam, per quam vivit in memoria hominum. Ergo eam auferendo, inferitur ei grave damnum injustum: fama enim etiam post mortem magni æstimatur ab hominibus, & ideo ejus intuitu res maximè arduas aggrediuntur. Hinc illud Eccli. 41. *Curam habe de bono nomine: hec enim magis permanebit tibi, quam mille thesauri pretiosi, & magni.*

Quare est obligatio restituendi famam defuncto sive ante, sive post ejus mortem injustè læsam: nam injusta ademptio boni proximi obligat ad restitutionem. Nec hanc remittere potest hæres, quia jus remanet defuncto, qui damnum injustè patitur.

Q. 11. *An licet se ipsum infamare?*

Resp. I. *Ex communi,* laudabile est seipsum infamare, veritatem aperiendo sine scandalo vitæ periculo, & aliorum injuria, ad coercen-

U s

dam

dam superbiam, ac vanam gloriam, ad acquirendam humilitatem, ad imitandum Christi opprobria, ut fecerunt quidam Sancti: quia homo est Dominus suæ famæ; & honestè eam bono majori postponit: si id faciat sine justa causa, erit per se loquendo venialis culpa, quia est quædam inordinatio, & prodigalitas. Non est tamen per se mortalis; quia nec est contra justitiam, cum homo sit Dominus suæ famæ: nec contra charitatem, quia charitas non obligat ad bona temporalia externa comparanda vel conservanda, nisi quatenus sunt necessaria ad bona spiritualia, vel ad vitam temporalem nostram, aut proximi conservandam.

Resp. II. Ex communi, est mortale contra charitatem seipsum infamare, aut cum scandalo proximi, vel etiam proprio, ut si inde fias ad peccandum effrænatior; aut cum periculo vitæ propriæ, ut si dicas te violasse torum alterius; nam est mortale dare alteri occasionem graviter peccandi, & prodigere id, cujus dominium non habes. Item si infamia tua impediatur, ne possis prodesse proximo, cui ex sola charitate prodesse teneris. Imò est etiam contra justitiam, si propria infamia redundet ad alios, ut ad ordinem Religiosum, si sis Religiosus: quia cum fama tua sit connexa cum fama aliorum, non potest lædi fama tua, quin etiam fama illorum lædatur. Si autem jus habent ne suâ famâ spolientur sine gravi, & justâ causa,

causa, quod jus tunc violas. Item si fama tua sit necessaria ad bene, & utiliter gubernandos alios, ut si sis Episcopus, Parochus, Prælatatus &c. nam ex justitia teneris nihil facere, quod impediatur, ne rectè, & utiliter aliis munus tuum exequaris, cum tenearis ex justitia illud sic obire.

Q. 12. *An licet contumeliam illatam repellere?*

Resp. Sic respondet S. Thom. 2. 2. q. 72. a. 3. *Dicendum quod sicut patientia necessaria est in his, quæ contra nos sunt, ita etiam in his, quæ contra nos dicuntur. Præcepta autem patientiæ in his, quæ contra nos sunt, sunt in præparatione animi habenda, sicut August. l. de Sermone Domini in monte exponens illud præceptum Domini, si quis percusserit te in unam maxillam, præbe ei et aliam, ut scilicet homo sit paratus hoc facere, si opus fuerit. Non tamen hoc semper tenetur facere actu; quia nec ipse Dominus hoc fecit, sed cum suscepit alapam, dixit quid me cædis? Et ideo etiam circa verba contumeliosa, quæ contra nos dicuntur, est idem intelligendum. Tenemur enim habere animum paratum ad contumelias tolerandas, si expediens fuerit. Quandoque tamen oportet, ut contumeliam illatam repellamus, maxime propter duo. 1. Quidem propter bonum ejus, qui contumeliam infert, ut videlicet ejus audacia reprimatur, & de cæterò talia non attentet secundum illud Prov. 26. responde stulto juxta stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur. Alio modo*

modo propter bonum multorum, quorum profectus impeditur propter contumelias nobis illatas.

Q. 13. *An, & quomodo restituenda est fama?*

Resp. I. Est obligatio justitiæ ex genere suo gravis restituendi famam injustè læsam, sive imponendo falsum crimen, sive detegendo sine justa causa verum, sed occultum defectum, vel crimen. *Ita omnes.* quia tunc illata est vera injuria, damnosa, quæ proinde tolli, ac resarciri debet: jus enim quod quisque habet ad famam, auferri ob crimen etiam verum sed occultum & jam nemini nociturum nequit nisi per auctoritatem publicam. Adde quod bonum commune exigat, ut defectus, vel crimina occulta non detegantur sine necessitate aliqua: aliàs læderetur pax, ac tranquillitas publica, & tolleretur maximum frænum vitandi postea alia crimina, quod est famæ bonæ conservatio, & quo sublato in desperationem, & quodvis flagitium facile ruit humana fragilitas.

Resp. II. Fama injustè ablata restitui debet integrè apud eos omnes apud quos ablata fuit: nam Justitia exigit, ut damnum injustè illatum resarciatur integrè, & fiat restitutio ad æqualitatem; alioqui injustitia non tolleretur totaliter, & remaneret inæqualitas. Hinc qui publicè infamavit, tenetur famam publicè restituere.

Resp. III. Qui alium infamavit, falsum crimen

men imponendo, *ex communi*, tenetur illud efficaciter revocare, & adhibere omnem moralem diligentiam, ut falsa illa opinio ex animis hominum evellatur. Unde tenetur Auditoribus apertè significare voce, vel scripto, si necesse sit, se falsum dixisse, aut etiam mentitum esse, si opus sit, adhibito etiam Juramento, & testibus, si aliter non putentur credituri, quamvis idcirco ipse sit infamandus: quia tenetur efficaciter resarcire iniuriam illatam, ac proinde adhibere media ad id necessaria; & suæ culpæ imputare debet, quod sibi imposuerit tale onus.

Qui autem verum alterius crimen, vel defectum injustè revelavit, non debet dicere se falsum dixisse; quia mentiretur, quod nunquam licet: neque enim sunt facienda mala, ut eveniant bona; sed debet apud rudes dicere se perperam locutum fuisse, talem injustè infamasse, ei iniuriam intulisse: apud peritos verò qui ex ejusmodi locutione magis confirmarentur in opinione admissi criminis, debet (quantùm fieri potest, sine mendacio) infamatum laudare in aliis virtutibus apud eos, coram quibus detraxit, ut quantùm in unâ virtute amisit opinionis bonæ, tantùm in aliis acquirat, & sic fiat quædam compensatio; item eum honorare, vel quo vis alio modo ingenerare bonam opinionem de eo.

Sed qui libro famoso alterum injustè infamavit, tenetur restituere famam contrariis scriptis.

scriptis, vel publica revocatione: alioqui restitutio non esset efficax, & proportionata damno.

Resp. IV. Qui falsum, vel verum crimen alterius iniuste revelavit, tenetur ex Justitia reparare famam non solum apud eos omnes, apud quos eam abstulit, sed etiam apud alios omnes, quibus hi postea idem retulerunt, saltem in eorum defectum, si prævídít, vel prævídere potuit eos apud quos detraxit, rem propagaturos. *Est communis.* quia tunc detractor fuit causa iniusta ulterioris infamiae secutae ex illius iniuria, & voluntariae in illa. Quare ab immediatis auditoribus quærere tenetur, an idem aliis retulerint. Imò etiam si probabilius putasset auditores immediatos audita non relatu-ros esse aliis, videtur adhuc teneri in horum defectum: quia tunc adhuc dedit iniuste occasionem illi ulteriori infamiae: nam homines etiam aliàs prudentes facile datâ occasione, ex inconsideratione vel aliter audita nar-rant. *Qui autem occasionem damni dat, damnum videtur dedisse.* Cap. ult. de iniur.

Q. 14. An qui crimen falsum alteri imponit, vel verum sed occultum iniuste detegit, tenetur omnia alia damna, sive in corpore sive in aliis bonis inde secuta resarcire?

Resp. Aff. Est communis, & certa. prob. I. ex cap. ult. de injur. ubi Greg. XIII. ait: Si culpa tuâ datum est damnum, vel injuria irrogata, iure super

super his satisfacere te oportet. 2. Quia est obligatio refarciendi omnia damna secuta ex injuria mortali; qui enim hanc intulit, est causa iniusta damnorum inde secutorum, idque etiamsi crimen sit verum, sed occultum: nam qui illud iniuste manifestavit est causa moralis iniusta damnorum, hæc enim secuta non fuissent sine tali manifestatione iniusta criminis.

Hinc qui defectum, seu crimen sive verum, sive falsum iniuste aperiendo impedivit alterum à consecutione optimi matrimonii, vel officii, aut beneficii quo dignus est, tenetur ei restituere, quanti spes illius obtinendi valet arbitrio prudentis, cum iniuste impeditur. Quòd si infamatus ideò privatus sit officio, vel alio bono, quod jam habebat, restitui debet valor officii vel talis boni; quia detractor fuit causa iniustæ jacturæ boni jam acquisiti imò qui proximum in vitæ periculum conjicit, falsum crimen ei affingendo, tenetur ex Justitiâ retractare etiam cum propriæ vitæ periculo: nam in pari causa & discrimine potior est conditio innocentis, quàm nocentis, qui est culpabilis causa periculi, & ideò qui vitæ tenetur damnum à se alteri iniuste paratum impedire cum suo damno saltem pari & paulo majori.

Q. 15. *Antenetur ad restitutionem, qui falsò scd bonâ fide putans crimen esse verum & publicum illud narravit?*

Resp. Qui innocentem licet inculpate infamavit

mavit etiam correctionis causâ, ubi primum errorem suum deprehendit, tenetur ex Justitia famam eius restituere, & avertere damnum ex infamia imminens. *Est commun. teste De Lugo.* Quia 1. Justitia quemlibet obligat ad curandum ne ex sua actione sequatur damnum aliis sine justâ causâ. 2. Tenetur ratione rei acceptæ seu famæ ablatæ, sicut qui bona fide accepit rem alienam, tenetur eam restituere, ubi primum id agnovit. Fama autem ex natura rei manet in potestate eius, à quo ablata est. Item causa fuit damni dati, & est in potestate ipsius eam auferre, & impedire, ne ulterius illud continuetur. 3. Non restituendo quodammodo detines famam proximi, dum in mente alterius malam opinionem à te injectam relinquis, quam potes evellere. Hinc si fueris in mora restituendæ famæ, & interea damnum in aliis bonis infamato eveniat, teneris adhuc illud resarcire: quia ex illo tempore, quo tuum errorem deprehendisti, & potuisti sine tuo gravi incommodo restituere, censeris causa iniusta infamiæ ut perseverantis, seu detentionis famæ, & damnorum ex tua omissione iniusta secutorum. Præterea, qui causam damni à se positam non removet, censeatur velle effectum, seu damnum, quod ex ea secuturum novit: secus, si infamatus, sine infamatoris culpâ patiatum aliquod damnum, antequam infamator errorem suum agnovit; nam tunc non tenetur illud resarcire,
 cum

cum sit inculpabilis causa infamiae, ideoque & damni inde secuti, nemo autem extra contractum, aut quasi contractum seu officium tenetur resarcire damnum, quod sine sua culpa voluntaria alteri sequitur.

Sed quid si me narrante de aliquo publice infamato auditores alium intelligant.

Resp. Si periculum fuit, ne auditores alium intelligerent, teneris ex Justitia etiam cum pari damno ad restitutionem: tunc enim merito censeris causa moralis infamiae ex tua narratione secuta: si non fuit tale periculum, innocentem purgare, si potes, saltem sine gravi incommodo, teneris tum ex charitate, quae semper exigit, ut grave damnum proximi avertamus quoties sine gravi incommodo possumus: tum ex Justitia, quae obligat ad curandum, ne ex nostra actione sequatur aliis damnum sine justa causa. *Molina, De Lugo, &c.*

Q 16. An haeres detractoris tenetur ad restitutionem fame à defuncto violata?

Resp. Neg. quia obligatio non respicit bona ei relicta, sed est merè personalis. At tenetur ex Justitia resarcire damna realia ex infamia secuta. Nam obligatio resarciendi damni in rebus illati afficit bona infamatoris & cum suo onere transeunt ad heredem; defuncti personam repraesentantem, qui sicut in bona, ac

jura, item in onera, ac debita realia defuncti succedit.

Q. 17. *Quenam excusant à restitutione famæ?*

Resp. Excusat 1. condonatio valida talis restitutionis facta ab eo, cuius infamia non redundat in alios: nam cum talis sit Dominus suæ famæ, potest eius restitutionem, sicut aliorum bonorum externorum validè condonare. Illicitè tamen condonaret, si eius fama necessaria esset ad ædificationem proximi, vel ad tollendum scandalum, tunc enim peccaret contra charitatem; in tribus autem casibus non potest validè condonari restitutio famæ.

1. Si infamia tua redundet in alios, qui inde maneat infamati, vel suspecti; quia non potest de aliorum fama disponere, & cedere Jus, quod habent, ne infamia eis inferatur, & ut illata tollatur, talis est infamia Religiosi, quæ redundat in suum ordinem, &c. 2. Si fama tua necessaria sit ad rectam muneris tui administrationem, nisi officium deponas, vel aliter famam tuam apud alios recuperes: nam subditi habent Jus, ut munus tuum erga illos rectè ac utiliter exerceas, ideòque ut tollatur impedimentum ortum ex tua infamia. 3. Si ex tua infamia secuturum est damnum alicui tertio; nam infamator tenetur ex Justitia impedire illud damnum, cum ei causam iniuste dederit, ac proinde tenetur tollere infamiam tuam, ex qua

qua obventurum est, nisi tamen aliter amoveatur.

2. Excusat, si fama sit aliunde recuperata, puta per sententiam judicis, vel per rei evidentiam, vel per testes, aut aliter: quia jam sublatum est totum damnum illatum: ergo nihil manet resarciendum; perinde ac si equum tibi surreptum casu recepisses; potest tamen infamator condemnari per judicem ad aliquam satisfactionem etiam pecuniariam in poenam criminis. Sed si non accusetur apud judicem, tenetur tantum ad satisfaciendum per signa doloris, petitionem veniæ, vel honorem aliquem secundum conditionem personarum ob incedorem illatum, & infamiam, quam passus est læsus, donec sublata fuerit, si putetur talem satisfactionem velle: damna autem in aliis bonis ex infamia secuta, compensari semper debent.

3. Si restitutio sit impossibilis, nam nemo tenetur ad impossibile ex reg. jur. in 6.

4. Si revera nulla fuit infamia ex detractio-
ne secuta, ut si audientes jam antea sciebant, quod narrasti, vel illud non crediderunt: quia tunc nullum damnum secutum est, ergo nullum est resarciendum. Si tamen tua narratione infamia proximi notabiliter aucta est, aut si auditores inducti sunt ad judicandum malum de proximo quod antea tantum suspicabantur, teneris ad restitutionem, quia tunc fuisti causa iniusta talis incrementi, seu damni.

5. Si restitutio fieri nequeat sine periculo vitæ infamatoris, quæ iudicio prudentum præstet famæ infamati: quia non est obligatio restituendi cum longè maiori damno, spectatis omnibus: nec tunc læsus est rationabiliter invitus. Si tamen ex tua calumnia impendeat infamato, aut aliis damnum grave in spiritualibus, vel periculum vitæ, aut grave scandalum, aut grande malum publicum, teneris cum periculo vitæ famam restituere: nam ista damna æquivalent, aut etiam præstant damno vitæ infamatoris. Idem dic, si jactura famæ, vel aliorum bonorum tanti, vel ferè tanti ex circumstantiis æstimetur, quanti jactura vitæ tuæ: nam quisque tenetur damnum à se illatum restituere etiam cum æquali, vel paulò maiore detrimento suo. A fortiori fieri potest, ut quis famam restituere teneatur cum jactura bonorum omnium.

6. Juxtà multos non teneris restituere, si crimen verum occultum quod aliis narraſti, fiat aliâ viâ justâ publicum publicitate, qua infamatus amiserit Jus ad famam.

7. Si infamia penitus abierit in oblivionem, nec periculum sit ne reviviscat: quia tunc infamia jam est abolita, ac proinde damnum sublatum. Sed si reviviscat postea, erit tunc obligatio restituendi. Si autem periculum sit ne aliquando infamia reviviscat, (ut facillè fieri potest, nam homines data occasione facillè recordantur, quæ obliti erant) debet detractor

etor satisfacere pro illo periculo, honorando, laudando infamatum, imò & dicta revocando, si crimen sit falsum.

Q. 18. *An in restitutione fama potest fieri compensatio?*

Resp. I. Est mortale contra Justitiam falsum crimen, sive in judicio sive extra illud imponere etiam calumniatori ad suam Justitiam, vel famam tuendam. *Est communis teste De Lugo. Quia 1. est medium intrinsecè malum, & prohibita hac lege, non falsum testimonium dices. Matt. 19. estque mendacium perniciosum, ac iniustum in re gravi: nam quisque habet Jus, ne ei ob ullam causam falsum crimen affingatur. Hinc Conc. Arelat. 1um & 2um & Marticon. 1um. Et alia concilia jubent excommunicari generaliter eos, qui falsum crimen obijciunt aliis. 2. Innoc. XI. damnavit has propos. 31. Quidni non nisi veniale sit detrahentis auctoritatem magnam sibi noxiam falso crimine elidere? 44. Probabile est non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen alicui, ut suam Justitiam & honorem defendat: & si hoc non sit probabile vix ulla erit opinio probabilis in Theologia.*

Resp. II. Non licet infamantem infamare, narrato etiam vero crimine præcisè ad compensandam infamiam illatam. *Est communis. quia non licet privata auctoritate malum pro malo reddere, & vindictam exercere. Non*

reddentes malum pro malo, ne maledictum pro maledicto, sed contrario benedicentes: quia in hoc vocati estis, ut benedictionem hereditate possideatis. 1. Pet. 3. Est autem mera vindicta, quando quis privata auctoritate infert damnum, per quod proprium damnum non impeditur, vel acceptum non refarcitur, ut cum infamia alterius non tollit tuam infamiam: sic non licet incendere domum eius, qui tuam incendit. Hinc qui se mutuò infamârunt, tenentur ad restituendum sibi mutuò famam, nisi sibi mutuò condonent, ut præsumuntur, si æqualitas sit in infamia.

Resp. III. Si qui te falsò infamet, *ex communi* potes aliquem eius defectum, vel peccatum verum occultum detegere ad labefactandum ejus testimonium, v. g. quod antea fuerit deprehensus in mendacio, perjurio, modo hæc manifestatio sit utilis, & necessaria ad famam tuam defensionem, nec majorem ei infamiam pariat, quàm sit ea, quam tibi injustè parat. Quia 1. quisque habet Jus tuendi propriam famam, quam alter vult injustè adimere; nec ille est tunc rationabiliter invitus, cum cogat iustum ad hoc medium necessarium. 2. Potes detegere crimen alterius ad impediendum grave damnum proprium, vel proximi: ergo multò magis id potes ad avertendum damnum, quod ipse criminofus tibi parat injustè inferre,

Illicita tamen est defensio immoderata propriæ

priæ famæ, ut si maiorem infamiam alteri inferas ad tuam minorem avertendam, nam esset inæqualitas, ideóque injustitia refarcienda.

Quòd si manifestatio alieni criminis non sit necessaria ad famæ tuæ defensionem, sive quia potes eam aliter tueri ut testibus, juramento &c. Sive quia hæc revelatio ad tuam defensionem inutilis est; tunc illud detegendo peccas contra Justitiam, & teneris ad restitutionem: nam ille habet Jus ad famam, quamdiu ejus infamia, non est necessaria ad infamiam, quam tibi injustè infert, amovendam; & sine justâ causâ læderetur fama proximi, quod est intrinsecè malum: essetque mera vindicta. Sanchez, Molina, De Lugo, Lessius dicens hanc esse communioem sentent.

Resp. IV. Dum duo se mutuo infamârunt, & infamia utriusque æqualis est, si unus nolit famam alteri restituere, juxta multos alter non tenetur ad restitutionem, modo infamia prioris non redundet in alios. Prob. I. ex cap. ult. de Adulter. ibi: *Cum paria crimina compensatione mutua deleantur.* 2. Quia in rebus temporalibus, quando jura sunt paria, si alter nolit tibi servare Jus, & solvere debitum, nec tu teneris præstare, quod ei debes: est enim quædam justa defensio tui Juris, & compensatio boni tibi debiti. Fama autem est bonum temporale, cuius Domini sumus: unde uterque potest ob infamationem mutuam alter alteri restitutionem famæ condonare. Qui tamen

plus læsisset, tenetur ad restitutionem talis excessus infamiae, alioqui non reduceretur aequalitas. Item si altero volente tibi restituere, tu nolis idem ei præstare, peccas graviter contra Justitiam; quia es causa damni, quod is invitus patitur. Neque enim infamatio tua tollit infamiam ei illatam.

Q. 19. *An qui infamiam à se injustè illatam tollere nequit, tenetur pecuniâ compensare?*

Resp.. Multi negant eo quòd bona superioris ordinis nequeant restitui per bona inferioris ordinis: ac proinde tunc sit impotentia restituendi. Nam, inquit, justitia commutativa, quæ aequalitatem spectat, ac postulat, non obligat ad restitutionem, nisi res ablata reddi possit, vel in se, vel in æquivalenti saltem ex parte: at fama utpote bonum superioris ordinis ad pecuniam, non potest reddi in æquivalenti etiam ex parte per pecuniam. Alioqui bonum inferioris ordinis posset tandem per sui incrementum exæquare ex toto bonum superioris ordinis, ac proinde pecunia totam famam, contra illud Prob. 22. *Melius est nomen bonum quàm divitiæ multæ.* Igitur cum fama sit supra omne pretium, non est pretio æstimabilis, nec compensabilis.

Alii tamen cum S. Thom. 2. 2. q. 62. a. 2. ad 1. & 2. probabiliùs docent talem teneri compensare pecuniâ, vel piis suffragiis pro infamato oblatis, vel aliter arbitrio prudentis propter easdem

easdem rationes, ob quas dicunt pecuniam pro damno vitæ, vel membri restitui debere. *Vide dicta, parte 2. cap. 6. q. 6.*

Fateretur Lessius infamatorem teneri ex quadam æquitate, & etiam ex charitate infamiam pecunia compensare, si infamatus sit pauper, qui non videatur aliter mœrorem deponiturus, & infamator sit dives. Sicuti enim ratione alicujus conjunctionis, vel beneficii accepti, lex charitatis me magis obligat erga hunc, quam erga illum, ita etiam ratione alicujus incommodi, quod alteri intuli, magis teneor erga illum. Sed videtur hæc esse obligatio justitiæ, nam ex justitia depelli debet mœror injustè illatus, & in hoc casu pecunia est unica medium aptum ad eum tollendum.

Porro consentiunt omnes infamatorem, si per judicem condemnetur ad satisfactionem pecuniarum, teneri ex justitia illam præstare: quia suppositâ tali injuriâ judex habet jus eum ad talem satisfactionem condemnandi, in pœnam criminis; & dandi læso jus ad illam: idque etiam si fama esset recuperata, nam potest justâ pœnâ punire delicta etiam post damna facta. At quisque tenetur justæ sententiæ parere. Item si infamator transigat certâ pecuniæ summâ cum infamato, tenetur ex justitia eam tradere: nam hoc pactum est justum, cum infamatus possit certâ pecuniâ pacisci, ut cedat ius, quod habet ad accusandum infamatorem, & exigendam satisfactionem, ac restitio-

tutionem, cum erit possibilis, iuxta autem conventiones obligant ex iustitia.

Q. 20. An honor per contumeliam læsus restitui debet, & quomodo?

Resp. I. Qui iniuste alterius honorem læsit sive coram aliis, sive coram ipso solo, ex communi, tenetur ad restitutionem: quia fecit iniuriam contra iustitiam commutativam; & contumelia parit imminutionem dignitatis, & dolorem ac mœrorem, quæ per satisfactionem tolli debent. Item qui causam offensionis dedit proximo, tenetur, quantum potest, ipsum placare, & se ei reconciliare, ex Mat. 5. Qui dixerit fratri suo, fatue, reus erit gehennæ ignis. Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris; quia frater tuus habet aliquid adversum te: relinque ibi munus tuum, & vado prius reconciliari fratri tuo ... esto consentiens adversario tuo citò, &c.

Quòd si honor coram aliis læsus sit, debet apud illos omnes restitui, alioqui honor iniuste ablati non restitueretur ad æqualitatem. Si tamen læsus vindictam sumpserit de inhonorante, v. g. si eum percusserit, & hic id toleraverit, iuxta De Lugo non requiritur ordinariè ulterior satisfactio pro honore, nisi læsus sit multò superior: quia pro satisfactione videtur acceptare vindictam de se sumptam; & hoc ipso, quod alter vicissim non vindicat, censetur agnoscere suam culpam, & testari existi-

existimationem de læso. Deberetur tamen alia reparatio honoris apud alios testes iniuriæ, qui de hac vindicta sumpta nihil rescirent.

Resp. II. Si simul cum contumelia illata sit infamia, vel ex illa sequatur aliquod aliud damnum, tunc etiam cum fama resarciri debet damnum illud, quia lædens est illorum causa iniusta.

Resp. III. Ea adhiberi debet satisfactio, quæ prudentum iudicio spectatis omnibus circumstantiis, personæ lædentis, & læsæ dignitate, injuriæ gravitate, &c. Sufficiat ad reparandum honorem violatum: nam iustitia obligat ad satisfactionem æqualem offensæ, &c.

Varij autem assignantur satisfaciendi modi, scilicet exhibitio externa honoris, amica, & honorifica salutatio, ac compellatio, invitatio ad mensam, locum honorificum ibi dando; significatio doloris, veniæ petitio, & alia signa doloris, humiliationis, & reverentiæ erga offensum, &c. Rarò autem superiores tenentur veniam à subditis petere, *ne dum nimia servatur humilitas, regendi frangatur auctoritas*, ait S. Aug. Epist. 109. Sed contumeliam ostensione majoris benevolentia, & peculiari honore, ac favore tollere possunt.

Not. Omissio honoris debiti superioribus, vel etiam æqualibus, est peccatum non solum contra observantiam, sed etiam contra iustitiam, ideòque obligat ad aliquam satisfactionem: quia hoc debitum rigorosum est; & omissio

omissio

omissio honoris debiti ubi, & quando debetur, est inhonoratio, ac contumelia interpretativa; nam per illam censetur lædi dignitas superioris, & honor æqualis: ut si transeunte prælato non aperias caput cæteris aperientibus, cense- ris eum contumeliâ afficere.

CAPUT V.

*De Injuriis in bonis, quæ dicuntur fortuna,
& necessaria restitutione.*

NOTA. Injurix circa bona fortunæ com- plectuntur omnes damnificationes, seu actiones, & amissiones, quibus damnum in ejusmodi bonis injustè alteri infertur, sive rem ejus usurpando, accipiendo, detinendo, sive destruendo, sive deteriorando, sive exigendo id, quod non debetur, sive non solvendo id, quod ei debetur ex justitia, sive quovis alio modo. Quæ omnia sub nomine furti latè sumpti comprehenduntur, & prohibentur præcepto, *non furtum facies.* ex Conc. Colon. & Catech. Romano. *A parte enim totum significavit quidquid illicitè rerum proximi aufertur.* ait S. Aug. in cap. *Pœnale* 14. q. 5. Et verò inferre quocumque modo damnum alteri, idem est, puod quidpiam ab ipso auferre; nam (ut ait Aristot.) damnum quempiam accipere idem est, quod minùs habere, quàm habere debuit. Quare quæ dicentur de furto i trictè sumpto,

sumpto, applicanda sunt omnibus aliis modis
damni creandi proximo.

Q. I. Quid est furtum, & rapina, quomodo differunt inter se?

Resp. I. Furtum sumitur tripliciter 1. Latissimè pro omni injusta damnificatione in bonis, sive commissione, sive omissione fiat. 2. Latè pro omni injusta acceptione rei alienæ, sive ea sit fraudulenta, ut fit per contractus iniquos, sive occulta, ut fit per furtum strictè dictum, sive violenta, ut fit per rapinam. 3. Strictè, & furtum sic sumptum est occulta rei alienæ ablatio invito rationabiliter Domino, vel ejus justo detentore.

Dicitur 1. *Ablatio*, per quam intelligitur occupatio, acceptio, & retentio; nam acceptio, & accepti retentio moraliter censetur eadem actio: qui enim rem alienam iniquè retinet, licèt eam antea justè acceperit, perinde facit, ac si tunc primò injustè acciperet.

2. *Occulta*, hoc est, quæ fit Domino nesciente, vel saltem quam quis intendit facere Domino nesciente, & sine vi.

3. *Rei*, quo nomine à Theologis intelliguntur non solum res corporales, & mobiles, sed etiam res immobiles, & jura, ut census, servitutes, usus, ac possessio.

4. *Invito Domino*, seu sine consensu Domini saltem prudenter præsumpto: nam si quis acciperet aliquid, quod prudenter judicat donaturum

turum Dominum, si peteret, & nequit petere, non furatur, ex l. 47. ff. de Furt. si autem id incertum sit, præsumendus est Dominus invitus, cum nullus præsumatur velle, ut bona sua auferantur.

5. *Rationabiliter*, nam Dominus debet esse cum ratione invitus: unde qui in extrema necessitate accipit occultè ea, quibus indiget ad vitam servandam, nec aliter potest ea habere, non est reus furti.

6. *Vel ejus detentore*, seu Possessore: nam furtum committitur, quoties auferitur res invito eo, qui eam legitime possidet, vel detinet, ut conductore, commodatario, &c. ex l. 10. & l. 1. ff. de Furt. quia tunc auferitur usus, possessio, vel securitas, quam alter per illam rem habebat.

Resp. II. Rapina est rei alienæ usurpatio injusta, & violenta, seu facta præsentè, & invito Domino, vel ejus detentore iusto. Specie differt à furto quia iniustitiæ furti superaddit aliam iniuriæ speciem contra proximi honorem: nam vim inferre alicui in bonis suis species quædam est contemptûs & contumeliæ: quare rapina cæteris paribus est peccatum gravius furto, imò fieri potest, ut quis mortaliter peccet in genere contumeliæ, licet res ablata sit materia furti venialis, ut si rem exiguam superiori, vel personæ illustri per vim eripias.

Porro

Porro rapinæ reus est, qui per metum iniuste incussum aliquid ab altero extorquet: ut si publici Ministri, vel potentes viri aliquid indubitum postulent ab aliis, quod rogati ob metum recusare non audeant, estque crimen concussionis.

Q. 2. Quomodo dividitur furtum?

Resp. Dividitur in simplex, & qualificatum, quod scilicet secundum leges est dignum maiore pœna, quodque quadruplex est. 1. Est sacrilegium, quod est furtum rei sacræ, vel rei profanæ in loco sacro. 2. Est peculatus, quod est furtum rei ad fiscum, vel ærarium publicum pertinentis. 3. Plagium, quod est surreptio servi alieni, vel etiam hominis liberi. 4. Abigeatus, seu abductio alienorum pecorum.

Q. 3. Quale peccatum sunt furtum, & quævis iniusta damnificatio, & rapina?

Resp. Sunt mortalia ex genere suo: ita omnes Constat. 1. ex 1. ad Cor. *An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt? nolite errare... neque fures... neque rapaces regnum Dei possidebunt.* 2. Quia sine iusta causa, & auctoritate inferre damnum proximo est tum contra charitatem, tum contra Justitiam: quæ virtutes obligant sub mortali in re gravi.

Dixi, *Ex genere suo*, quia furtum potest esse veniale ex parvitate materiz; nam per furtum
rei

rei levis leve damnum infertur proximo, nisi inde sequatur aliud malum.

Q. 4. Quænam quantitas requiritur, ut furtum, vel quævis alia damnificatio in rebus externis sit mortalis?

Not. 1. Furtum rei levis potest esse mortale per accidens ratione damni inde secuti, aut lucri cessantis: ut si acum furaris sartori, qui non possit aliam habere, & ideo uno, vel pluribus diebus operas suas perdat; tunc peccas mortaliter, non quidem peccato furti strictè dicti, cum non surripias aliquid notabile, sed peccato damnificationis iniustæ, quæ proprio nomine caret; nam per ablationem acûs es causa iniusta, cuius sartor damnum grave patitur: est autem mortale contra iustitiam, creare alteri grave damnum sine iusta causa. 2. Ratione scandali, ut si scias ideò alterum blasphematurum; nam mortale est sine iusta causa facere id, ex quo prævidetur alter mortaliter peccaturus. 3. Ratione gravis mœroris, quem concipit Dominus ex furto, ei levis propter affectum ad illam: tunc enim graviter peccas salutem contra charitatem; ex qua tenemur impedire grave damnum proximi, quando facile possumus, licet illud irrationabiliter eventurum sit. Sed hic quæritur quænam materiæ quantitas per se requiratur ad mortale, secluso omni alio.

Not. 2. Quantitas per se requisita ad mortale

tale peccatum in furto, & quavis alia damnificatione injusta, debet esse gravis, vel absolute vel respectivè: nam ablatio rei levissimæ putà oboli non potest esse mortalis per se, cùm sit levis læsio proximi, & leve malum. Quantitas autem gravis absolute est ea, quæ secundum se, & respectu omnium est notabilis, & parit inutilitatem notabilem: ideoque ejus ablatio privat notabili utilitate; & sic infert damnum notabile, & consequenter reddit Dominum cum ratione graviter invitum. Quantitas gravis respectivè est ea, quæ est notabilis relatè ad facultatem, conditionem, & indigentiam certarum personarum, spectatis omnibus circumstantiis: sic quantitas aliqua levis respectu divitis, censetur gravis, ac notabilis respectu pauperis ratione illius inopiæ. Hinc Marc. 12. Christus ait viduam pauperem, quæ duo minuta dederat, plus spectatâ scilicet ejus penuriâ, dedisse, quàm divites, qui multa præbuerant.

Resp. Quantitas gravis absolute, ideoque sufficiens ad mortale respectu omnium etiam Regum, est ea, quæ exæquat valorem sexaginta assium, seu trium librarum; nam talis summa secundum se spectata, est notabilis, & parit utilitatem notabilem. Nec levis est etiam respectu Regis, spectatis omnibus ejus oneribus, ad quæ sustinenda non parum juvat: ex ea enim Rex potest uno die decem, vel duodecim milites alere, qui vitam suam pro illo exponunt,

nunt, vel unum militem per multos dies. Igitur cum talis valor in ordine ad usus humanos fit magnus in se, ejus damnum merito censetur magnum absolute, & respectu cujuslibet vel ditissimi, quem privat facultate disponendi de bono secundum se notabili, nec parum utili: & sic talis valoris damnum est notabile secundum se, ac ratione boni ablati. Adde quod si tale furtum non prohiberetur graviter, daretur occasio multis illud patrandi; unde sequeretur gravissimum damnum principibus. Imò Toletus ad mortale requirit tantum respectu ditissimorum quantitatem unius vel duorum juliorum.

Quantitas verò gravis respectivè ad conditiones personarum, & sufficiens ad mortale, quadruplex est, nimirum respectu divitis triginta asses, respectu mediocriter divitis viginti asses, respectu artificis non pauperis duodecim asses, vel quantum ei valet merces operæ diurnæ; respectu pauperis sex asses; nam unaquæque hæc summa respectu singulorum merito censetur notabilis, & singuli præsumuntur in his esse cum ratione graviter invitæ enim verò talis summa est respectu singulorum pretium laboris haud levis; & non exiguam ipsis parit utilitatem, atque ejus privatio incommodum non leve.

Nota. Cum quantitas materiæ furti mortalis non possit Mathematicè statui, sed tantum moraliter; qui Regi surriperet summam designatam

signatam excepto uno, vel altero asse, censetur peccare mortaliter, quia in moralibus parum pro nihilo reputatur: ac proinde quæ parum distant, nihil distare censentur.

Q. 5. *An & quomodo peccatur mortaliter per minuta furta?*

Resp. I. *Ex communi* qui per plura parva furta uni, vel pluribus facta intendit acquirere quantitatem notabilem, peccat mortaliter tum illa intentione; quia volitio furandi rem notabilem, seu inferendi damnum notabile, mortalis est, nam est volitio peccandi mortaliter, & actus voluntatis participat totam malitiam objecti. Tum etiam quovis furto levi ex illa intentione procedente, quia singulis vicibus aufert rem parvam cum intentione mortali auferendi magnam. Quod autem fit ex intentione mortali, quamvis in se leve sit, est peccatum mortale: actus enim imperatus à voluntate participat malitiam interioris actus imperantis, nam cum illo constituit unum mortaliter actum totalem, estque illius executio. Supposita tamentali intentione, multa illa furta continenter facta unum sunt furtum mortale: quia manant ab uno eodemque proposito efficaci, non interrupto, & virtualiter permanente. sed si interruptè fiant, tunc multiplicantur actus voluntatis mortaliter mali; item peccat mortaliter, qui rem levem semel furatur cum voluntate furandi magnam, si ea oc-

curreret, quia habet volitionem furti mortalis.

Resp. II. Qui saepe minima furatur sine animo auferendi rem notabilem, sed tantum ex occasione data accipit successivè quantitatem notabilem, vel damnum notabile paulatim, & successivè infert, peccat mortaliter per ultimum furtum, vel damnum rei de se levis, ubi advertit se per illud quantitatem notabilem complere. *Est communis.* Prob. non solum quia tunc incipit detinere alienum in notabili quantitate, ut docet communis sententia, sed etiam ratione ipsius acceptionis, ut docet saltem communior nam 1. tunc scienter accipit usque ad notabilem quantitatem, & hac ultima acceptione notabile damnum infert. 2. Qui vult, & ponit complementum damni notabilis proximi, eo ipso vult damnum notabile proximi: sed qui vult damnum notabile proximi, peccat mortaliter: ergo. Et verò si quis decem furtis parvis surripuit novem asses artificii, & videns si adhuc tres furetur, quantitatem fore notabilem, & damnum grave respectu illius; certè eo ipso, quòd vult furari, & furatur tres asses, vult saltem interpretativè quantitatem, quam surripuit, esse notabilem, & damnum, quod intulit esse grave: sed qui hoc vult peccat mortaliter. 3. Hæc ultima acceptio, licet de se levis, prout conjuncta moraliter cum aliis prioribus, complet ablationem rei gravis, revera gravis est, ac proinde mortalis:

lis: sicut retentio ultimæ partis licet de se levis, tamen quatenus cum retentione aliarum jam acceptarum, complet retentionem gravem, est gravis, ac mortalis retentio. Itaque licet levia furta præterita non uniantur moraliter cum hoc ultimo in ratione peccati, ununtur tamen ratione materiæ, & damni illati: multæ enim leves materiæ, & multa levia damna inter se moraliter uniantur, & aliquid grave constant.

Hinc famuli, & ancillæ peccant mortaliter, & tenentur ad restitutionem, si per plura furta levia etiam circa esculenta, & poculenta quantitatem sufficientem ad mortale compleant; quamvis juxta multos requiratur major quantitas in esculentis, & poculentis, quæ ipsi met consumunt quàm in his, quæ aliis donant. Idem dic de liberis, licet circa illos multi requirant majorem quantitatem quàm circa famulos, quia, inquit, parentes sunt minus invitati.

Imò secundum Rebell. Sanch. De Lugo, Bonac. & alios quodlibet furtum leve factum post completam materiam est mortale, quia toties adest voluntas saltem implicita augendi prius damnum grave, quod res ipsa augetur; & toties completur voluntas habendi materiam gravem partim retinendo, partim addendo novam: ac proinde quodlibet furtum subsequens est executio talis prævæ voluntatis: pot

Resp. III. Qui per furta minima qua nita-

tem notabilem implevit, *ex communi* tenetur sub mortali quamprimum restituere; quia alioqui esset iniquus detentor rei alienæ, seu alteri debitæ notabilis, & læderet jus alterius in re gravi: hinc Innoc. XI. damnavit hanc propos. *Non tenetur quis sub pœnâ peccati mortalis restituere, quod ablatum est per pauca furta, quantumcumque sit magna summa totalis.*

Resp. IV. Tota hæc doctrina de levibus furtis vera est, etiamsi fiant diversis personis, quarum singulæ seorsim sumptæ damnium duntaxat leve patiantur, ita ut i. quodlibet ejusmodi furtum factum cum animo quid notabile acquirendi, sit mortale. *Ita commun.* Tum quia graviter, & generaliter damnantur in Scriptura omnes, qui utuntur ponderibus, vel mensuris iniquis, licet ex tali usu sæpe leve duntaxat damnium singulis obveniat. Deut. 25. *Non habebis in sacculo diversa pondera, majus & minus: nec erit in domo tua modius major & minor, ... abominatur enim Deus eum, qui facit hæc, & aversatur omnem injustitiam; & Prov. 11. Statera dolosa abominatio est apud Dominum... & pondus æquum voluntas ejus.* Tum quia quodlibet fit cum voluntate mortali seu peccandi mortaliter, nam mortale est velle furari alienum in magnâ quantitate, cum hoc graviter prohibitum sit, & materia sit gravis. Deinde hæc ratio damni creandi nocet graviter societati humanæ: unde meritò censetur graviter prohibita jure naturali: nam alioqui sin-

guli

guli à diversis possent grave damnum accipere; & daretur ansa artes, ac labores honestos negligendi: nam citra mortale quilibet posset ditescere per minuta illa furta diversis facta.

2. Licet plura levia furta, ac damna fiant diversis sine intentione acquirendi aliquid notabile, sed tantum ex occasione data, tamen ultimum furum, seu damnum de se leve, sed complens quantitatem notabilem est mortale. Ita *Turrian. Valentia, Sanchez, & alii multi*. Quia licet quantitas sit levis respectu singulorum, quibus fit furtum, nec proinde singulis inferatur grave damnum; est tamen notabilis respectu communitatis, seu multitudinis eorum. Ergo fur ultimo furto levi complente quantitatem notabilem vult, & infert damnum notabile illius communitatis, seu multitudinis eorum; & vult habere, & habet alienum in magna quantitate. Et verò multis inferre damnum parvum, perinde est, inquit *Lefsius*, ac si uni inferas magnum: nam omnia illa parva simul juncta efficiunt unum magnum, quod est communitatis, quæ tali summa posset aliquem notabiliter juvare.

3. Est obligatio sub mortali sic accepta restituendi quam primùm: nam alioqui injustè retineretur res aliena notabilis, & notabile damnum injustè illatum continuaretur. Quod si restitutio fieri moraliter nequeat singulis, quibus subtracta est res levis, aut illatum leve

damnum: vel quia ignorantur ii singuli, vel quia executio difficilior est, quàm res tantilla postulet, vel quia periculum est infamiae; tunc restitutio fieri debet pauperibus communitatis damnificatorum, vel in alia pia opera eisdem loco utilia: nam hoc videtur consentaneum iustae voluntati illorum. Secus, si quis sit modus restituendi ipsis læsis, vel majori illorum parti, v. g. vendendo eisdem civibus postea in majori mensura, vel minuendo pretium: quia læsus habet jus, ut damnum sibi restituaatur, dum restitui ei potest.

Not. Secundum multos ad mortale requiritur major quantitas in furtis parvis, quæ fiunt pluribus, quàm quæ uni: quia damnum, divisum in plures censetur minus. Item Doctores communiter aliquanto plus requirunt in furtis levibus ad mortale constituendum, quàm in uno furto gravi, quando inter furta illa parva intervallum magnum intercedit: quia, Dominus minus graviter cum ratione invitus est, & minus damnum censetur, quàm si simul eadem quantitas surriperetur. Unde exigunt quantitatem paulò majorem in illis furis minutis, ut quantitas censetur notabilis in ordine ad constituendum mortale quàm in uno furto gravi. Certè si non adeò magnum sit intervallum, non requiritur ad materiam gravem maior quantitas, dum paulatim accipitur, quàm dum simul: nam tunc
illa

illa eiusdem est æstimationis, & damnum æ-
què magnum infertur.

Q. 6. *An quando plures uni per levia furta gra-
ve damnum inferunt, singuli peccant mortaliter,
& tenentur ad restitutionem, licet singuli
parum accipiant?*

Resp. I. Si id communi consilio, vel auxi-
lio, vel concursu fiat, singuli peccant morta-
liter, & tenentur ad restitutionem in solidum:
nam singuli consentiunt in totum damnum,
& ad illud totum moraliter cooperantur.
Hinc si multi milites vineam ingressi, com-
muni consilio, vel auxilio notabile damnum
inferant, quilibet miles peccat mortaliter, &
tenetur ad restitutionem in solidum, licet duos
tantum racemos carpisset.

Resp. II. Si id casu fiat, ita ut alter alterius
non sit conscius, sed quilibet seorsim, & inde-
pendenter ab alio leve damnum inferat, igno-
retque damnum ab aliis illatum, vel inferen-
dum; tunc nullus peccat mortaliter, & singuli
tenentur solum sub veniali restituere partem
damni à se illati: quia tunc singuli non sunt
causa physica, aut moralis damni notabilis,
nec in illud ullatenus consentiunt, unde quòd
damnum notabile ex singulorum furtis simul
sumptis sequatur, est omnino per accidens, &
præter intentionem singulorum.

Resp. III. Si advertant notabile damnum in-
ferendum per minuta furta, & tamen aliquid
leve

leve singuli accipiant, sed sine communi consilio, & auxilio, ita ut nullus sit alteri suo exemplo, vel hortatione causa furandi, quilibet peccat solum venialiter, & tenetur tantum ad restitutionem levis damni, quod infert: quia quilibet non est physica, vel moralis causa damni gravis, sed duntaxat levis. Damnum enim leve per suum furtum intulit, & non fuit alius causa nec occasio furandi, ut supponitur, nec consilio, auxilio, aliave ratione cooperatus est mortaliter damnis ab aliis illatis. Nec unum furtum ratione solius cognitionis aliorum conjungitur moraliter cum illis in ordine ad constituendum unum damnum grave imputabile singulis; nec quilibet tunc vult interpretative damnum notabile proximi, ac in illud consentit: quia quilibet non cooperatur moraliter gravi damno, & per accidens ac praeter cuiusque intentionem est, quod suum furtum cum aliis grave damnum Physice constituat.

Q. 7. An fur acquirit dominium rei furtivae?

Resp. Neg. Si ea discerni possit à rebus propriis: quia ad transferendum dominium requiritur justus titulus, ex L. 31. ff. de Acquir. rer. Domin. qui hic deest. Idem dic de usuris; quia ex hac lege nunquam nuda traditio transfert dominium, nisi praecesserit venditio aut justa causa. Cum autem *Instit. de rerum divis.* dicitur traditione rei transferri dominium, hoc

hoc intelligitur de traditione rei cum justo titulo, quem alibi leges requirunt. At traditio usurarum est sine justo titulo, seu causâ justâ: nam ratione mutui nihil licet accipere, nec illæ liberaliter, ac sponte donantur; sed sunt bonum alienum Domino invito, ac sine justo titulo acceptum, & retentum, perinde ac pecunia à latrone extorta. Hinc qui bona fide res alienas à fure, vel usurario accepit, tenetur eas restituere vero Domino ubi primùm id rescierit; nam *nemo plus juris ad alium transferre potest, quam ipse haberet.* L. 54. ff. de Reg. Jur.

Si autem fur, vel usurarius res furtivas, vel usuras suis rebus permiscuerit, ita ut ab his discerni nequeant, & ipse habeat animum acquirendi sibi totum cumulum, earum dominium juxta multos acquirit, ex Instit. de rer. divis. & l. 78. ff. de Solut. ibi: *Si alieni nummi in scio vel invito Domino soluti sunt, manent ejus cujus fuerunt. Si mixti essent, ita ut discerni non possent, ejus fieri qui accepit, in Libris Cassii scriptum est, ita ut actio Domino cum eo, qui dedisset furti competeret.* Sed illa non loquitur de mixtione mala fide facta. Et Instit. Loco cit. id relinquatur arbitrio judicis. illud certum est remanere tunc obligationem restituendi earum valorem, & compensandi omnia damna ob injuriam illatam. Ex communi, autem sententia fur, & usurarius fiunt Domini pretii accepti ab emente bona fide rem aliquam alienam, sed cum prædicta obligatione, ex l. 49. ff. de

ff. de Furt. ibi : Quod enim ex re furtiva redigitur, furtivum non esse nemini dubium est. Nummus ergo qui redactus est ex pretio rei furtivæ, non est furtivus. Quare si hanc pecuniã fur aliquid emat, v. g. pannum, venditor fit Dominus talis pecuniæ, nec tenetur illam restituere, cum sit furis ; sed fur manet obligatus ad restitutionem. Imò fur aliquid emens pecuniã furtivã, rei emptæ dominium acquirit, ex L. Penult. Cod. Si quis alteri vel sibi, &c. Venditor verò non fit Dominus pecuniæ furtivæ, nisi quando illam cum propria miscuit, ita ut ab illa discerni nequeat, L. 78. ff. de Solut. ratio est, quia fur non habet dominium rei furtivæ sicut alter contrahens rei suæ: ergo non potest illud æquè transferre. Præterea hoc ita statutum est legibus; nec est iniquum, quia pro eo, quòd rei alienæ venditor fit Dominus pretii, ipse vicissim emptori de evictione obligatus manet.

Q. 8. An licet occultè recipere rem suam apud alium extantem?

Resp. I. Qui occultè accipit rem suam apud alium justo titulo, v. g. pignoris, locationis commodati extantem, peccat contra Justitiam, & tenetur rem illam reddere, & resarcire damnum, si quod inde evenit: quia injustè alium privat usu Juris, quod in illam rem habebat, scilicet Jure securitatem ex ea percipiendi, vel ea utendi. Qui autem rem suam apud

apud alium depositam furtim accipit, peccat; quia (ut ait S. Thom. q. 66. a. 5. ad 3.) gravat depositarium, & sic tenetur ad relevandum hoc gravamen, ipsum monendo, vel depositum reddendo.

Resp. II. Qui occultè accipit rem suam apud alium sine iusto titulo extantem, & quam potest alia ratione putà per iudicem recuperare, peccat contra Justitiam legalem; quia violat Juris ordinem. Sed non tenetur ad restitutionem; quia res illa sua est, & alter nullum Jus in illam habet. Ita S. Thom. 2. 2. q. 66. a. 5. ad 3. ibi: *Qui furtim accipit rem suam apud alium injustè detentam, peccat quidem, non quia gravet eum, qui detinet; (Et ideo non tenetur ad restituendum aliquid, vel ad recompensandum;) sed peccat contra communem Justitiam, dum ipse sibi usurpat suæ rei iudicium, juris ordine prætermisso. Et ideo tenetur Deo satisfacere, & dare operam, ut scandalum proximorum, si inde ortum fuerit, sedetur.* Talis autem non peccaret, si alia ratione nempe petitione, vel iudicis auctoritate, vel sine magnis sumptibus rem suam recuperare non posset, modo absit scandalum, & moneatur injustus detentor, (si fieri potest,) nihil jam debere.

Q. 8. An uti licet occulta compensatione?

Not. Occulta compensatio est, cum in scio eo, qui tibi debet, accipis, vel retines privata auctoritate ex eius bonis ea, quæ tibi certo debet ex Justitia.

Resp. I.

Resp. I. Non licet officialibus Reip. opificibus, operariis, famulis & ancillis, &c. aliquid furripere, eò quòd putent stipendium, de quo convenerunt, esse justo minus. Quia I. Innoc. XI. damnavit hanc propos. *Famuli, & famula domestica possunt occulte heris suis surripere ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario, quod acceperunt.* 2. Nunquam licita est compensatio, nisi debitum sit certum, quod hic non contingit. 3. Agerent contra pactum, nam consenserunt in pretium minus. 4. Nihil eis debetur ex Justitia ratione laboris, & operarum, nisi pretium de quo conventum est, licet sit infimum, ex Matt. 20. *Non facio tibi injuriam, nonne ex denario convenisti mecum?* Quòd si constaret pretium illud, de quo convenerunt, esse minus infimo, tamen fieri potest, ut illorum opera non sit magis utilis Domino, qui illos nolisset acceptare sub majore pretio. An autem hoc ita se habeat, non ipsorum, sed Domini est judicare. 5. Non invenerunt alios, qui plus dare voluerint. Ergo illud est justum pretium; nam justum pretium est illud quod communiter homines solvunt; non enim plus valet res, vel opera, quam id quod communiter pro ipsa inveniri potest. Denique si id liceret, aperiretur via innumeris furtis: nam isti sibi facile persuaderent stipendia esse justo minora, essentque judices, & executores in propria causa etiam dubia, ac incerta.

Resp. II.

Resp. II. Concurrentibus certis conditionibus licita est occulta compensatio. *Est commun.* quia hæc neque est contra Justitiam commutativam, cum nulla iniuria inferatur debitori nolenti solvere: ipse enim ex Justitia tenetur tantumdem dare, & creditor accipit id, quod ex Justitia suum esse debet; estque justa defensio ab iniuria, qua creditorem continuo vexat debitor, injustè retinendo id, quod ei ex Justitia debet. Ergo debitor non potest esse rationabiliter invitus quoad substantiam, sed nec quoad modum; quia creditorem excusat necessitas, & impotentia aliter accipiendi solutionem. Neque est contra Justitiam legalem, & publicam potestatem; nam supponitur Judex vel nolle, vel non posse rem debitam creditori adjudicare. Conditiones autem necessariae ad licitam compensationem hæc sunt.

1. Ut certum sit rem illam nunc actu debitam esse ex iustitia: nam si id incertum esset, non liceret quidquam surripere: quia in dubio, & in casu incerto melior est conditio possidentis; & iniquum est pro debito incerto certam solutionem propria auctoritate sumere, atque exponere se periculo accipiendi rem alienam sibi non debitam. Neque id licet, si res non esset debita ex Justitia, sed solum ex gratitudine: quia debitum ex gratitudine non est rigorosum, nec ullum parit Jus ad rem, nec est circa aliquid determinatum, sed pendens

ex

ex libera voluntate alterius. Defectus huius conditionis continet peccatum iniustitiæ obligans ad restitutionem: quia tunc fit iniuria cum damno.

2. Ut creditor non possit rem suam, vel sibi debitam alia ratione puta petitione, vel per iudicem obtinere. Alioqui fieret iniuria publicæ potestati, & peccaretur contra ordinem debitum à Jure constitutum juxta, *l. un. Cod. Ne quis in sua causa. ibi: Generali lege decernimus neminem sibi esse iudicem, vel jus sibi dicere debere.* Solus tamen defectus huius conditionis non obligat ad restitutionem: quia creditori non est illatum damnum, cum (ut supponitur) non plus acceptum sit ex eius bonis, quàm certò debitum erat ex Justitia. *Ita S. Antonin.*

3. Ut creditor non accipiat rem debitoris depositam apud se, vel sibi commodatam, ex cap. ult. *de Depos. & l. i. r. Cod. Depos. & l. ult. Cod. Commod.* quia fieret contra fidelitatem, & obligationem depositi, vel commodati, quod maximam fidem postulat, & contra conventionem saltem tacitam restituendi rem Domino.

4. Ut accipiatur res in eadem specie, si fieri potest: alioqui debitoris res sine necessitate, & eius consensu, ac proinde iniustè permutteretur.

5. Ut fiat sine periculo scandali, & infamiæ propriæ, vel proximi, vel damni tertii, qui putaretur

pareretur furatus, & cogeretur restituere: nam licet hoc damnum sequeretur per accidens, tenemur tamen ex charitate impedire grave malum proximi, quoties possumus sine nostro gravi damno.

6. Ut fiat sine injuria tertii, qualis esset, si acciperetur res alteri commodata, locata, oppignerata, vel apud eum deposita: nam iste tertius habet Jus rem illam ad suum usum, vel securitatem detinendi, aut custodiendi. Item si bona omnia essent hypothecata aliis: nam hi habent Jus ex iis solutionem accipiendi cum detrimento aliorum. Vel etiamsi non essent hypothecata, sed non sufficerent aliis debitis solvendis, non potes integram solutionem recipere, nisi hypothecam, vel privilegium habeam: nam alioqui non habes Jus ad integram solutionem cum damno aliorum, sed solum pro rata, cum alii creditores æquè Jus habeant ad bona debitoris: quod jus violas, si ex integro debitum recipias; nam auferis aliis id, quod pro rata perciperent. His adde ut facta compensatione debitor, si fieri moraliter potest, moneatur nihil jam debere, tum ne permaneat in peccato, existimando se teneri debitum solvere; tum ne ipse, vel ejus hæredes cogantur iterum solvere tuis hæredibus. Quod si voluerit postea solvere, non debet accipi iterata solutio; vel si nequeat sine infamia recusari, occultè statim restitui debet. Cum autem rarissimè omnes istæ conditio-

nes concurrant, rarissime licita esse potest compensatio occulta. Quamvis autem sit illicita non tamen obligat ad restitutionem, nisi quando injustè illatum est damnum alteri.

Q. 9. An licet in gravi, vel extrema necessitate aliena surripere.

Resp. I. Non licet in gravi, &c. vide pag. 356.

Resp. II. In extrema necessitate licet accipere rem alienam necessariam ad vitæ suæ, vel suorum conservationem. *Est commun.* quia in extrema necessitate omnia sunt communia saltem quoad usum: nam quisque habet jus naturale, & obligationem conservandi vitam suam, ac suorum per media ordinaria ad hoc ex se ordinata, & à Deo auctore naturæ omnibus concessa; qualia sunt bona externa, quorum proinde divisio, & proprietates fieri non potuit nisi servato aliis jure utendi illis in extrema necessitate.

In tali necessitate *Etiam potest aliquis occultè rem alienam accipere, ut subveniat proximo sic indigenti.* Ait S. Thom. 2. 2. q. 66. a. 7. ad 3. nempe ex propriis bonis nequeat illi subvenire, tunc enim surripiens est veluti instrumentum indigentis. Deinde cum quisque teneatur diligere proximum sicut seipsum, potest & debet ei subvenire eo modo, quo sibi licite posset, & vellet opitulari in eadem necessitate. Neutrum tamen licet 1. Si Dominus rei sit, vel foret in pari necessitate. *Ita omnes.* Nam

pari causa melior est conditio possidentis. Reg.
 Jur. 2. Si probabilis spes sit, posse te con-
 venienti modo petendo obtinere id, quo in-
 diges: quia cum propria per donationem ha-
 bere potes, sine necessitate alienum surripes.
 Putat tamen Lessius in hoc casu peccare solum
 venialiter non petendo; eo quod non peccet-
 tur quoad rem ipsam, sed solum quoad mo-
 dum, & Dominus debeat esse contentus quo-
 ad substantiam. Qui autem rem alienam et-
 iam magni momenti clam in extrema necessi-
 tate surripuit, ex communiore sententia non
 tenetur restituere, quando commoda facultas
 aderit: quia omnia tunc sunt communia sim-
 pliciter, & absolutè, cum bona ad vitæ conser-
 vationem à Deo hominibus omnibus concessa
 sint. Unde S. Thom. ad 2. ait. *Per talem necessi-
 tatem efficitur suum id, quod aliquis accipit ad
 sustentandam propriam vitam.* Teneris tamen
 restituere id, quod mutuo accepisti, vel emisisti,
 & in extrema necessitate consumpsisti: quia
 consumpsisti rem propriam acquisitam per
 contractum: & ideo quando res illa perit, tibi,
 qui es Dominus actu perit, non alteri, qui fuit,
 sed jam non est eius Dominus: quare obligatio,
 quam per contractum contraxisti, per super-
 venientem necessitatem fuit solum suspensa,
 non extincta. Idem dic, si res in necessitate ac-
 cepta perduret hac transacta, ex cap. *Quod 1. q.
 7.* Sic qui equum alterius abstulit, ut fugâ
 vitæ consulat, tenetur illum reddere, ubi ex

periculo evasit; quia indigebat solum usu equi, non eius proprietate. Item qui magnam pecuniae summam in extremam necessitate surripuit, tenetur eam transactam residuum restituere; quia cessante tali necessitate cessat Jus ex ea ortum, quod est solum ad vitae necessaria. Item si non sis simpliciter, & absolute pauper, sed habeas alibi bona, teneris restituere, quod extra patriam in extrema necessitate surripuisti; quia non licet alienum surripere nisi eo modo, quo extrema necessitas urget. At tua necessitas non est simplex, & absoluta, ergo non potes quidquam sumere nisi sub conditione restituendi. Praeterea non habes plus juris ad capiendam rem alterius, quam hic habeat obligationis eam dandi tibi: at tenetur solum eam tibi mutuare, cum non sis simpliciter pauper.

Resp. 1. Non licet in necessitate tantum gravi alienum surripere. Prob. 1. ex cap. 3. de furt. *Si quis propter necessitatem famis, aut nuditatis furatus fuerit cibaria, vestem, vel pecus poeniteat hebdomadas tres.* 2. Innoc. XI. damnavit hanc propos. *permissum est furari non solum in extremam, sed etiam in gravi necessitate.* 3. Neque jure naturali, neque gentium id permittitur, cum in sola extrema necessitate bona sint communia. Imo id debuit jure naturali prohiberi, nam si liceret, pateret via innumeris furtis cum magno societatis humanae detrimento, ac perturbatione Reip. nec homi-

nes satis abstinerent ab otio, inertia, vel dilapidatione bonorum.

Resp. II. In extrema necessitate, &c. v. p. 354.

Q. 10. Quando nam uxor marito, & maritus uxori injuriam infert in bonis, & tenetur ad restitutionem?

Resp. I. Ex communi uxor peccat contra justitiam, & tenetur restituere viro, vel ejus hæredibus, si aliquid de bonis dotalibus, vel communibus, vel propriis viri surripiat, aut impendat invito rationabiliter marito. Quia injuriam cum damno infert marito; nam is solus in suum commodum habet administrationem dotis, & bonorum communium, quæ scilicet conferuntur initio vel acquiruntur tempore matrimonii & proprietatem mediæ partis horum, ut constat ex jure, dominium verò omnium bonorum priorum, id est, quæ ipse ante matrimonium habebat, & quæ per contractum matrimonii noluit esse communia; potest tamen uxor de bonis communibus, & fructibus dotalibus accipere, quantum opus est ad suam sustentationem, ad quamcumque familiæ necessitatem, si maritus ea deneget, cum dare possit, vel ad eleemosynas moderatas faciendas secundum consuetudinem piarum mulierum ejusdem conditionis, & facultatis, nisi vir sufficientes largiatur, vel ad avertendum damnum familiæ, aut mariti, ut fecit Abigail 1. Reg. c. 25. Item si maritus sit prodigus, potest uxor subtrahere

bona necessaria ad alendam familiam, & educandos, ac collocandos liberos secundum suum statum. Nam in his omnibus maritus non est rationabiliter invitus, cum speciali jure teneatur ista præstare, & familiam ac uxorem sustentare convenienter suo statui, & spectatis facultatibus utriusque. Vir enim debet uxori tanquam sociæ, familiæque matri decentem sustentationem pro qualitate statûs, & quantitate facultatum utriusque: & ideo uxor dedit ei dotem, & insuper præstat subsidium, atque operas suas.

Potest etiam uxor ex bonis dotalibus, & communibus, si non habeat alia, nec vir dare velit, accipere, quantum opus est ad suppeditandam sustentationem necessariam Patri indigenti, vel matri, vel proli propriæ, si quam habet ex alio matrimonio: modo remaneant necessaria marito, & ejus familiæ. Quia ipsa tenetur illis subvenire, & isti jus speciale ab ea petendi alimenta, nec vir potest rationabiliter id iniquè ferre, omnia tamen sic tradita tenetur probabiliter uxor referre in suam partem, dum partitio fiet cum hæredibus viri; quia injustè de alieno subveniret, cum habeat propria. Alii tamen probabiliter censent uxorem ad hoc non teneri; quia ea lege censentur matrimonia contrahi, ut onera, & debita realia, quæ superveniunt uni conjugum, fiant quoque debita alterius; & quia inopia parentum, filiorum, fratrum, ac sororum uxoris censetur esse

esse inopia ipsiusmet uxoris, cui maritus tenetur subvenire.

Resp. II. Maritus peccat contra Justitiam, & tenetur restituere uxori, vel eius hæredibus
 1. Si dissipet ejus dotem, cum dotis proprietas sit penes uxorem: vel accipiat, aut impendat bona paraphernalia, id est, ea bona, quæ uxor non attulit in dotem, nec per contractum matrimonialem voluit esse communia, sed sibi reservavit, nam uxor habet illorum omnium plenum dominium, & administrationem, nec proinde vir habet Jus ullum de iis disponendi. Idem dic de bonis sibi à marito, vel à quovis alio donatis, ut de illis liberè disponat.

2. Si bona communia notabili quantitate invita uxore, prodigè donet, vel in usus malos, aut vanos impendat; nam licèt horum administratio sit penes maritum, tamen proprietas mediæ partis illorum ad uxorem jure communi pertinet: ac proinde maritus facit ei injuriam, partem ipsius, ipsâ rationabiliter invitâ, profundens. Unde soluto matrimonio, tenetur maritus, vel ejus hæredes ad restituendum Uxori vel ejus hæredibus. *Ita Lessius, Sanchez, & alii multi.*

Q. II. *An liberi peccant, & tenentur ad restitutionem, surripiendo bona parentum?*

Resp. Liberi, qui surripiunt, vel impendunt aliquid notabile ex bonis parentum, vel ex bonis quorum dominium, vel usumfructum Pater

Z 4

habet,

habet, peccant mortaliter, & tenentur restituere parentibus, vel cohæredibus. *Est communis.* & Constat 1. ex Prov. 28. *Qui subtrahit aliquid à Patre suo, & à Matre: & dicit hoc non esse peccatum, particeps homicidæ est.* Ergo peccat mortaliter. Quia accipiunt rem alienam notabilem invito Domino: neque enim habent Jus ullum disponendi de bonis parentum viventium. Nam *quamvis Filius familias sit hæres, non tamen est adhuc Dominus rerum, & ideo dare non potest.* Ait S. Thom. in 4. dist. 15. q. 2. a. 5. q. 2. ad 1. Quare Catech. Roman. ait furti reos esse Filios & uxores, qui à parentibus, & viris pecunias furripiunt.

Idem dic si Filius contra voluntatem parentis in usus vanos vel illicitos, ut in comotationes, comestationes, ludum, &c. expendat summam notabilem ex iis pecuniis, quas parens ei ad honestos tantum usus præfinitos dedit, puta ad emendum libros, vestes, &c. quia parens non intendit illi pecunias donare absolutè, ac simpliciter, sed tantum cum restrictione ad usus à se determinatos. Unde filius non habet Jus de illis disponendi nisi ad tales usus, Pater enim non plus juris ei confert, quàm intendit conferre. *Ita Lessius, Navar. &c.*

Hinc si filius habeat bona castrensia, vel quasi castrensia, tenetur ex illis restituere: si non habeat, tenebitur in partitione hæreditatis cum cohæredibus computare in suam partem, quod

quod surripuit, nisi constet hoc tantumdem surripuisse, vel nisi Pater expressè, aut tacitè condonârit.

Q. 12. An si Filius-familias plus cæteris Fratribus pro Patre laboret, & aliquid ultra suam sustentationem ex labore suo, ac industria lucretur, potest ex tali lucro pretium operarum suarum subtrahere, Patre inscio?

Resp. Nihil potest sibi assumere, si parentes egeant ejus obsequio: quia filius ex pietate debet ejusmodi obsequia utrique parenti indigenti. Quòd si parentes non egeant ejus obsequio, & plus lucretur, quam impendat, juxta multos potest operæ stipendium petere, sicut potest alteri locare operas, ex l. 10. ff. de Obseq. ibi, *pietatem liberi parentibus, non operas debent.* Quòd si nihil petat, nihil potest clam surripere: quia tunc censetur gratis laborare; & alioqui si petivisset, Pater potuisset eum repellere, & ejus loco accipere alium, qui gratis, aut viliori pretio, aut melius servivisset. Ergo cum Pater non contraxerit cum filio, ei non debet salarium, præterea etiamsi deberetur illi salarium, non ei licet surripere Patre vivo; quia illud lucrum recensetur inter bona adventitia, quorum possessio, & usus-fructus pertinent ad Patrem donec filius emancipetur.

Multi tamen docent in tali casu Filium-familias

Z 8

mil.

milias, qui laboravit cum voluntate mercedem aliquando percipiendi, sed quam ex metu Patrem offendendi petere non ausus est, posse retinere aliquid suo labori congruens, quod Patrem mortuo ex bonis surripuit, deductis sustentatione, & usu fructu: quia, inquit, filius non debet esse deterioris conditionis, quam extraneus, cui ejusmodi merces deberetur: neque tenetur pro Patre non indigente gratis laborare. Et licet in foro externo censatur gratis laborasse, cum nullam pactio- nem inierit; tamen hæc præsumptio non habet locum in foro interno, cum ille semper habuerit voluntatem contrariam. *Ita Bartol. Decius. Navar. Lessius. Cabassut. &c.*

Q. 13. An qui rem furtivam emit, tenetur illam restituere Domino?

Resp. I. Qui rem furtivam emit mala fide, sciens, vel dubitans esse furtivam, tenetur eam restituere, si habeat, vel ejus pretium in defectum furis si non habeat, nec possit recuperare. *Est communis.* quia injustitiam commisit rem alienam mala fide, sibi accipiendo contra voluntatem Domini: unde tenetur ratione injustæ acceptionis. Nec potest à Domino exigere pretium furi datum, sed jacturam illam malitiæ suæ, ac imprudentiæ imputare debet, *ex Tob. 2. Videte, ne fortè furtivus sit, reddite eum Dominis suis; quia non licet nobis, aut edere ex furto aliquid, aut contingere.*

Resp.

Resp. II. Qui rem alienam à fure exiguo pretio emit cum intentione eam reddendi Domino, tenetur quidem illam restituere cum fructibus perceptis; sed potest à Domino exigere pretium furi datum, & impensas ad eam emendam, ac conservandam factas, & Dominus tenetur id totum ei rependere. *Est communis.* quia ille rem Domini utiliter gessit, rem ejus exiguo pretio emendo, ne ei periret. Ergo æquitas exigit, ut ei rependatur, quidquid de suo ad hoc impendit. Quòd si magno vel ferè æquali pretio emit cum tali intentione, Dominus tenetur solum reddere, quantum judicio prudentum gerendo utiliter negotium ejus, impendere potuit.

Resp. III. Qui rem furtivam emit bona fide, nesciens, nec dubitans esse furtivam, tenetur eam restituere Domino etiam non repetenti; nec potest reddere furi ut pretium datum recipiat, nisi certò sciat ab eo rem Domino restitutum iri. *Ita Major, Covar. Medin. Sot, Azor, Molina. Layman & alii multi. contra multos.* Quia 1. Dominus habet jus, ut sua sibi res restituatur à quocumque ejus possessore, non obstante jactura pretii; nam ea non obstante Dominus potest per se immediatè à quovis possessore rem suam recipere ac vindicare, l. 3. Cod. de Rei vindic. & Dominus nihil juris circa talem rem amisit perinde ac si à fure donata fuisset. Dominium enim rei alienæ non transfertur, nisi vel per legem, aut judicis sententiam.

rentiam, vel per Domini voluntatem, ex l. 11.
 ff. de Reg. Jur. *Id quod nostrum est, sine facto no-*
stro ad alium transferri non potest. Ergo possi-
 dens ratione rei acceptæ tenetur eam reddere
 Domino. Et verò perinde esse videtur sive
 Dominus rem suam repetat, sive ob facti ig-
 norantiam non repetat; nam ignorantia jus
 ipsi suum non adimit. 2. Si fur non inveniretur,
 vel si obiisset, juxta omnes res furtiva deberet
 reddi Domino, nec potest exigi pretium da-
 tum: quia nempe est aliena. At ex eo, quòd
 reperiri latro possit, idem Dominus nullum
 jus amittit. 3. Tradens rem alienam furi non
 restituro, cooperaris iniquæ illius detentio-
 ni, & positivè concurrens ad privandum Domi-
 num propria re. 4. Res cum omnibus suis
 conditionibus, & melioramentis ad Domi-
 num pertinet. Cùm ergo jam sit in statu se-
 curitatis apud emptorem, hæc securitas, quæ
 est quoddam melioramentum extrinsecum
 rei, ad Dominum pertinet. 5. Non licet rem
 alienam à periculo ereptam in illud reducere,
 v. g. non licet rem alienam ab incendio extra-
 ctam in ignem projicere. His adde textum.
 Tob. 2. supra cit. qui supponit rem bona fide
 emptam esse. Nec potest emptor pretium
 furi datum à Domino repetere, ex l. 2. Cod. de
 Furt. ibi. *in civilem rem* (id est contra jus ut ait
 Glossa.) *Desideratis, ut agnitas res furtivas non*
priùs reddatis quàm pretium solutum fuerit à Do-
minis. Nam qui emit à fure, nullum habuit
 jus

jus in re empta, nisi quod à fure potuit trans-
 ferri. At nullum jus potuit à fure transferri,
 cum fur nullum habuerit, ex Reg. 79. Jur. in 6.
 & l. 54. ff. de divers. Regul. *Nemo plus juris ad
 aliam transferre potest, quam ipse haberet.* Ergo
 emptor nihil potest exigere pro re illa, in quam
 jus nullum habet; sed damnum, quod inde
 patitur, fortuito casui imputare debet, perinde
 ac si pecuniam adulterinam accepisset, vel ali-
 quid casu amisisset. Si tamen sciret furem re-
 stitutum rem Domino, posset ei reddere, ut
 pretium datum recuperaret: nam tunc Do-
 minus non est rationabiliter invitus. Imò fur
 habet jus rem repetendi reddito pretio, ut eam
 restituat.

Resp. IV. Si emptor bonæ Fidei rem furti-
 vam bona fide consumpsit, aut si illa apud eum
 casu, vel culpâ periit, non tenetur ejus preti-
 um restituere Domino, nisi quatenus ex ea fa-
 ctus est ditior, ex l. 23. de petit. Hered. quia fuit
 possessor bonæ Fidei.

Resp. V. Si quis rem furtivam bona fide
 emptam revendiderit, & postea compareat
 Dominus, primus emptor tenetur rescindere
 contractum, pretium secundo emptori redde-
 re, & rem ipsam furtivam restituere Domino.
ita Sot. Azor, Valentia, De Lugo & alii. Quia
 I. venditor ex vi contractûs tenetur servare
 emptorem indemnem ab omni lite, molestiâ,
 & sumptu circa rem venditam, nec potest eum
 ad alium ablegare, ex l. 1. ff. de Evict. alioquin
 esset

esset inæqualitas, ideóque injustitia: nam cum accipiat pretium certum, ac securum, cujus dominium in eum transfertur, tradere debet emptori rem securam, cujus quoque dominium in eum transferatur; quam rem si non tradit, tenetur pretium reddere, & rem recipere, ut reponatur æqualitas. 2. Error dedit causam contractui, nec emptor voluit tradere pretium nisi pro re cujus dominium in ipsum pariter verè transferretur. Quare venditor non satisfacit cedendo actionem, quam habet contra eum, à quo prius eam emit. Hoc enim non est eum indemnem servare, sed cogere ad sumptus, & molestias, ex l. 11. ff. de *Action. empti.* quòd si comparente Domino secundus emptor, qui rem habet, inveniri nequeat, venditor non tenetur pretium acceptum Domino rei restituere, nisi illud quod ex revenditione sine industria propria lucratus est, vel nisi rem dono accepisset: quia cum Domino teneatur solùm ratione rei acceptæ, & jam rem alienam non possideat, nec habere queat, tenetur solùm restituere, quatenus ex ea factus est ditior. Et aliunde leges statuunt, ut venditio rei furtivæ valeat ad transferendum dominium pretii pro ea accepti, non tamen ipsius rei, l. 49. ff. de *Furtis.*

Q. 14. *An qui pascit, vel ligna cedit contra justam prohibitionem tenetur ad restitutionem?*

Resp.

Resp. I. Qui pascit, vel ligna cædit in loco alicujus privati, vel in loco communitatis suæ, sed locato alteri, vel in loco alterius communitatis, peccat contra justitiam pro ratione rei ablatae, & damni illati, quod sæpe multo pluris est, quam res succisa valeat; & tenetur ad restitutionem. *Ita Sot. Lessius & alii.* quia violat jus alienum cum damno: nam herbae, & ligna, utpote prædiorum fructus, pertinent ad Dominum fundi, qui potest ea locare, & vendere.

Licet tamen herbis, & frugibus collectis mittere oves ad pascendum herbam nascentem, quam Dominus agri non est venditurus, nec ex ea utilitatem percepturus, nec suo gregi destinaturus: quia tunc non aufertur alienum invito Domino, sed tacite consentiente; & ita fert consuetudo recepta.

Resp. II. Qui in loco communitatis suæ pascit, vel ligna cædit contra justam prohibitionem, peccat, & tenetur restituere communitati, si magnum damnum inferat. *Ita De Lugo, Valentia, & alii.* quia aufert alienum invito Domino, & injustè minuit portionem aliorum. Enimverò si pecuniæ ad communitatem suam pertinentis, & singulis ejus membris distribuendæ summam notabilem surriperet, num graviter peccaret, & restituere teneretur? Ergo etiam peccat, & ad restitutionem tenetur, si æquivalens injustè quoquo modo auferat, idem dic à fortiori de eo, qui ligna cædit in
sylva

sylva ad principem pertinente cum verè aufe-
rat rem alienam invito Domino.

Q. 15. An is, qui contra prohibitionem venatur,
piscatur, vel aucupatur, peccat, & tenetur
ad restitutionem?

Not. Certum est 1. Eum, qui alterum im-
pedit à venatione, vel piscatione, ad quam jus
habet, peccare, & teneri ad restitutionem pro-
babilis lucri, quod deductis impensis ac labo-
ribus facturus erat: quia ei injuriam infero
cum damno. Eum, qui, etiam justè venando,
damnum aliis infert, putà segetes proculcan-
do, sepimenta dissipando, &c. teneri resarcire
damna illata: quia alii habent jus, ne damnum
patiantur in bonis suis. 3. Eum, qui occidit,
aut lædit animal alterius, dum in suo prædio
damnum infert, peccare graviter, & teneri ad
restitutionem: quia non habet jus occidendi,
aut lædendi animal alienum, sed solùm expel-
lendi, & satisfactionem exigendi; non enim
ideo desinit esse Domini sui, sine cujus con-
sensu destrui non potest nisi per auctoritatem
publicam.

Resp. I. Qui venatur in fundo alicujus pri-
vati invito Domino, semper peccat saltem ve-
nialiter. Ita Covar. Medin. Lessius & alii. quia
facit ei injuriam, nam Dominus jus habet, ut
nemo in suo fundo se nolente venetur, ex In-
stit. de rer. divis. & l. Item ff. de Usu-fructu.
Quòd si notabile damnum inferat, ut capien-
do feras,

do feras, quas Dominus fundi venaturus erat, & probabiliter capturus; vel crebrâ venatione efficiendo, ut minoris æstimeretur jus venandi, quod vendere, vel locare statuerat, peccat mortaliter contra justitiam, & tenetur ad restitutionem judicio prudentis statuendam. nam violat jus Domini cum gravi ejus damno.

Resp. II. Qui venatur in fundo alieno sepe, vel muro clauso, peccat graviter, & tenetur restituere animalia in tali loco detenta, quæ ibi cepit: quia ejusmodi animalia sunt Domini, cujus est locus, cum censeatur amisisse naturalem libertatem, & jam occupata à Domino, à quo facile apprehendi possunt. *Instit. de rer. divis.* idem dic de eo, qui in alieno stagno, seu vivario piscatur; quia pisces omnes ibi conclusi, sunt Domini loci.

Resp. III. Qui venatur, aut piscatur in loco publico non prohibito nec ulli speciatim ad dicto, sed modo seu medio, vel tempore prohibito, peccat mortaliter, si notabile damnum inferat, v. g. extinguendo magnâ ex parte ferinam sobolem, vel aquas inficiendo. *Lessius & alii.* quia tunc graviter lædit jus venandi, ac piscandi, quod habet communitas; & spem lucri, ac oblectationis injustè aliis eripit, vel saltem notabiliter minuit: unde tenetur ad resarciendum hoc damnum.

Resp. IV. Qui venatur in loco publico venationi principis, vel aliorum justè assignato, semper peccat contra justitiam saltem venia-

liter, & mortaliter dum notabile damnum infert, ut capiendo feras magni pretii, vel multas, ita ut princeps, vel alii qui soli jus venandi habent, non possint tot capere, quod antea solebant, vel non æquè facillè, &c. *Ita Valentia, Lessius & alii.* quia tunc graviter lædit Jus principis: unde tenetur ad compensationem damni, si princeps eam curet, nec contentus sit, ut deprehensi pœnam luant.

Resp. V. Qui in loco publico prohibito, vel ad privatum pertinente venatur invito Domino, licet peccet, & teneatur resarcire damnum illatum; non tamen tenetur restituere feras captas, quæ libertate naturali fruebantur: quia ejusmodi feræ sunt primò occupantis, cum nullius sint; nisi tamen feræ libertate fruente lege aliqua ita addicantur principi, vel bono publico, ut non cedant in dominium capientium.

Q. 16. An tributa solvi debent ex justitia?

Not. Tributum hic late sumitur nempe pro eo omni, quod Principi, vel Reip. penditur, ut & statum, ac dignitatem suam tueri, & communibus necessitatibus, ac commodis prospicere possit. Unde hac voce continetur etiam vectigal, quod pro rebus in civitatem, vel Provinciam in vectis, vel ex ea a vectis exigitur, & vocatur etiam gabella.

Resp. Est obligatio justitiæ solvendi justa tributa, ac vectigalia. Est commun. sent.

Prob. I.

Prob. 1. ex Matth. 22. *Reddite quæ sunt Cesaris, Cesaris.* & ad Rom. 3. *Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum, cui Vectigal, Vectigal.* 2. Quia ex justitia debentur Principi ratione sui officii, ac laboris pro Rep. & pacti saltem impliciti; suntque justa stipendia administrationis suæ ad ejus sustentationem, & subsidia necessaria ad onera publica sustinenda, ad pacem, tranquillitatem, ac Justitiam tuendam, Reip. pericula avertenda, &c. Principes enim ex officio tenentur subditorum felicitati, quieti, ac saluti diligenter consulere, justitiam per se, vel per suos præfectos, ac magistratus administrare, crimina avertere, punire, & coercere, subditos & eorum bona, ac Jura tueri, hostes arcere, item Religionem Catholicam tueri, ac promovere. Ut autem hæc præstare possint, tenentur populi tributa, ac vectigalia eis solvere, iisque parere. Hinc tributa iusta solvi debent antequam petantur, nisi ex consuetudine non solvantur ante petitionem, & ex communi sententia, teste Valentia, restituere debet, qui ea non solvit. Item non licet uti fraude ad vitandam gabellam, sed solvi debet saltem cum exigitur.

Imò etiam exteri tenentur vectigalia solvere: quia iustè iis imposita sunt, & sub hac tacita conditione admittuntur ad negotiandum; atque hoc onus compensatur per protectionem, ac securitatem, quam ibi habent, & per alia commoda, quæ ibi percipiunt.

A a 2

Ut

Ut autem tributa justa sint, non debent esse majora, quàm postulet principis sustentatio, consideratis statu, dignitate, ac ditione, & necessitas, vel magna Reip. utilitas. Nam hic est finis, ad quem ordinantur, & propter quem solum exigi possunt; ideoque non debent illum excedere. Quòd si Principes plus exigant ad superfluum luxum, ad prodigas largitiones, ad usus vanos, &c. Peccant contra Justitiam, & tenentur ad restitutionem. Quia non habent potestatem in personas, & facultates subditorum, nisi in ordine ad bonum commune, & suam sustentationem convenientem. Nam omnis potestas publica est solum ad bonum publicum instituta, ideoque non se extendit ultra illud, cum finis rei sit ejus mensura. Unde S. Thom. 2. 2. q. 66. a. 8. ad 3. ait: *Si aliquid principes indebite extorqueant, rapina est, sicut & latrocinium. Unde dicit Augustinus; remota justitiâ, quid sunt regna nisi magna latrocinia? ... Unde & ad restitutionem tenentur, sicut & latrones.* Debent quoque tributa exigi secundum proportionem facultatum singulorum, sic ut non alii plus, alii minus graventur, quàm justum sit.

Quòd si bonum commune postulet, ut nova & extraordinaria tributa imponantur ob causam publicam, in eam ex Justitia impendi debent, & causa cessante cessare.

Porro in dubio de Justitia tributorum, exsolvi debent. Quia in dubio Justitiæ debet

pra-

præsumi pro justo præcepto superioris possidentis Jus præcipiendi, & exigendi tributa, quod Jus est altius, & majus jure, quod habent subditi in bona, quæ possident. Præterea princeps sæpe habet causas justas occultas. Imò etiam si essent evidenter injusta sive extorto, sive ex parte, tamen solvenda sunt, cum exiguntur, ad vitandum scandalum, ac perturbationem publicam, ob quam causam quisque jure suo cedere debet.

Q. 17. *Quid dicendum de Decimis?*

Resp. Decimæ solvi debent ex Justitia & religione secundum receptam consuetudinem, & ad restitutionem tenentur, qui eas non solvunt integras, vel solum de deterioribus rebus. Constat 1. ex titulo de Decimis, ex Conc. Gener. Later. 2. Quod cap. 10. de Laicis decimas Ecclesiarum quoquo modo accipientibus ait. *Nisi Ecclesia reddiderint, sciant se sacrilegii crimen committere, & periculum damnationis æternæ incurrere.* eadem autem est ratio de non solventibus, & sibi retinentibus; & ex Later. 4. cap. 53. & 54. item ex Trident. sess. 25. cap. 12. ibi. *Cum decimarum solutio debita sit Deo: & qui eas dare noluerint, aut dantes impediunt, res alienas invadunt.* 2. Quia sunt bona consecrata Deo, & debita ex justitia intuitu Religionis in sustentationem Ministrorum, qui habent Jus percipiendi sustentationem à populo, cum in ejus commodum occupati sint,

sint, & pro eo Deum orent, laudent, Sacrificium offerant, & alia sacra Ministeria obeant,

Q. 18. *An malè distribuens bona, vel onera communia, tenetur ad restitutionem?*

Resp. I. Quamvis violatio solius justitiæ distributiivæ non obligat ad restitutionem, quippe quæ est actus justitiæ commutativæ, æqualitatem rei ad rem spectantis; quia tamen sæpe Justitia commutativa concurret cum distributiiva: ideo sæpe mala distributio bonorum, vel onerum multis distribuendorum obligat ad restitutionem, quoties scilicet in ea violatur Justitia commutativa, seu aliquod alterius Jus in re, vel ad rem.

Resp. II. Qui onera, tributa, militum hospitia, &c. malè distribuit, nec justam proportionem in iis servat, tenetur ad restitutionem privatis, quos illa inproportionata distributione gravat: quia in hoc violat etiam Justitiam commutativam: nam illos sine causa justa spoliat bonis, quæ possident, vel graviore incommodo afficiunt; & privatus quisque habet Jus strictum, ac proprium, ne supra facultatem, & debitam proportionem gravetur.

Resp. III. Distributio bonorum communium debitorum privatis ex aliquo titulo particulari, v. g. laboris, operæ, pacti, &c. ut solutio stipendii facienda militibus, vel operariis ex ærario publico, pertinet ad Justitiam commutativam.

mutativam, quippe quæ versatur circa debitum ex aliquo titulo particulari, ut constat ex eius notione. Quare si male fiat, contrahitur obligatio restituendi.

Resp. IV. Si bona communia ex lege, vel consuetudine, vel voluntate superioris, aut donatoris destinata sint principaliter in bonum eorum, quibus distribui debent: qualia sunt proventus aliquarum civitatum ad hoc donati, vel destinati, ut singulis incolis distribuuntur proportionatè ad indigentiam, vel merita, aut dignitatem singulorum; item pecuniæ summa à principe in præmium constituta militibus, qui fortiter pugnarunt, aut spolia hostium jussu ducis dividenda inter milites pro singulorum meritis, ac dignitate; malè ea distribuens tenetur restituere eis, quibus minus distribuit, quam habere debebant: quia in ea distributione violavit Justitiam commutativam: nam singuli habent jus accipiendi proportionatè ad suam indigentiam, vel merita, servitia, &c. Fundatum in donatione talium bonorum per distributorem proportionatè facienda.

Item qui accepit bona distribuenda pauperibus alicuius communitatis juxta cujusque indigentiam, tenetur ex Justitia commutativa talem pecuniam istis pauperibus, & non aliis, sic distribuere secundum voluntatem donantis: nam singuli isti habent Jus rigorosum in donatione fundatum accipiendi secundum

suam indigentiam. Ita S. Thom. 2. 2. q. 62. a. 1. ad 3. ibi. *Recompensatio, quam facit distribuens ei, cui dedit minus quàm debuit, fit per comparisonem rei ad rem: ut si quanto minus habuit, quàm debuit, tanto plus ei detur. Et ideo jam pertinet ad justitiam commutativam.*

Resp. V. Qui malè distribuit bona communia primariò ordinata ad bonum commune, ut qui confert officia publica, vel Beneficia Ecclesiastica indignis aut minus dignis, tenetur refarcire damna inde secuta Ecclesiæ vel communitati: quia ex officio & pacto implicito, vel ex commissione acceptatâ, ideòque ex justitia commutativa erga Ecclesiam, vel communitatem; tenebatur in hac distributione bono communi prospicere, & eligere digniores. Sed juxta multos non tenetur ad restitutionem dignioribus, quos præterit: quia hi non habent Jus strictum, ac sibi proprium, & fundatum in titulo aliquo particulari proprietatis, pacti, donationis, contractûs, &c. nisi id factum sit in concursu, & examine, in quo digniores habent ex pacto implicito jus sibi proprium, ut aliis præferantur.

Q. 19. An in dubio, utrum res sit aliena, restitui debet?

Resp. I. Qui bona fide rem possidere cœpit, si postea incipiat dubitare, an sit aliena, tenetur ex Justitia veritatem diligenter exquirere:

nam

nam hæc investigatio necessaria est, ut unicuique quod suum est, reddatur; & aliàs se exponit periculo retinendi rem alienam. Quòd si post diligentem inquisitionem non appareat probabilius rem esse alienam, manet in possessione bonæ Fidei, nec tenetur restituere: quia in tali dubio melior est conditio possidentis juxta Reg. 65. Jur. in 6. *In pari delicto, vel causâ potior est conditio possidentis.* & l. 170. ff. de Regul. Jur. *In pari causâ possessor potior haberi debet.* Nam possessor, præter jus dubium utrimque æquale, habet jus certum actualis possessionis, quo potiori jure vincit jus dubium alterius non possidentis. Idque exigit bonum commune, ut finiantur lites, sumptus impediuntur, bona non negligantur, & alioqui nemo ferè securus esset in rerum suarum pacifica possessione. Quòd si æquè probabile appareat rem esse alienam, Azor cum aliis docet licere possessori eam consumere, vel vendere, modò in animo habeat ejus pretium Domino postea cognito restituere; & admoneat emptorem de illo dubio; nam est quoddam vitium occultum rei, ex quo damnum emptori sequi potest, si Dominus compareat. Si verò multò probabilius possessori appareat esse alienam, tenetur eam restituere Domino, vel si cognosci nequeat, pauperibus: nam tunc longè major probabilitas prævalet possessioni, & potest certitudinem moralem parere. Nec jam par est causa,

quam regulæ juris ad meliorem conditionem possidentis exigunt, ac supponunt, ut notat De Lugo. Nec talis potest tunc prudenter negare esse alienam, & judicare esse suam.

Resp. II. Possessor bonæ Fidei, qui occurrente dubio non exquirat diligenter veritatem, peccat mortaliter, & si postea certò agnoscat Dominum verum rei, tenetur ei restituere rem, & ex eo tempore, quo dubitare cœpit, rei fructus, tum naturales tum mixtos non solum quos percepit, sed etiam quos non percepit, sed percepisset Dominus, si rem suam habuisset. *Lessius & alii.* quia ex eo tempore cœpit esse possessor malæ fidei, cum sciverit, se non posse justè sine inquisitione diligentem rem retinere; & fecit Domino injuriam, negligendo inquirere: nam quilibet habet Jus, ne quis se exponat periculo retinendi rem ejus, & ut in dubio Jus ejus expendatur. Quòd si, quia neglexit statim inquirere, nequeat postea veritatem invenire, tenetur restituere pro ratione dubii ita *Sanchez, De Lugo, & alii.* Nam omittendo inquirere, fecit injuriam ei, de quo dubitabat, an esset Dominus: ergo hæc injuria resarciri debet secundum proportionem spei, quam alter habere poterat, ut agnosceretur verus Dominus.

Resp. III. Qui antequam possideat, dubitat utrum res sit aliena, potest eam accipere titulo venditionis, donationis, &c. modò accipiat ex intentione eam restituendi Domino, si post

post diligentem inquisitionem invenerit, Quia in hoc Domino præstat beneficium, iam alioqui nunquam fortasse fuisset ei restituenda. Quòd si accipiat, ut sibi absolutè retineat, peccat contra Justitiam: nam lege Justitiæ tenetur non se exponere periculo accipiendi rem alienam invito Domino: at tali periculo se exponit, cum res illa possit esse alterius. Acceptam tamen potest, mutato animo, retinere, donec inveniat Dominum cui restituat, & tunc debet diligenter inquirere, an sit alièna. Et si probabilius appareat esse alienam tenetur eam Domino cognito, vel pauperibus, si cognosci nequeat, restituere cum omnibus fructibus: nam non potest tunc prudenter judicare esse suam, & negare esse alienam. Si autem sit æquè probabile rem esse alienam, debet eam cum altero, de quo dubitat, dividere, & si hic incertus sit, cum pauperibus: nam possessio capta cum dubia fide meliorem non facit conditionem sic possidentis. Ergo cum æqua sit ejus conditio, ac alterius non possidentis, æquale jus uterque habet: ideòque res, vel ejus pretium inter illos æquabiliter dividi debet.

Idem dic, si quis dubitans, an res sit aliena, præoccupavit illius possessionem à nemine occupatam. Si verò dubius an res sit sua, eam abstulit à possessore bonæ fidei, tenetur totam ei restituere sicut possessor malæ fidei: quia in dubio,

dubio, & pari causa potior est conditio possessoris bonæ fidei.

Resp. IV. Quando nullus eorum, de quibus dubitatur, an sint Domini rei, rem possidet; si dubium sit æquale, res æqualiter inter illos dividi debet, vel si dividi nequeat, ejus pretium, nisi forte ex eorum consensu agatur; nam non est ratio uni totum, vel plus, aut minus adjudicandi. Si longè probabilius sit ad unum illorum totam pertinere, tota ei est adjudicanda, uti adjudicaret æquus iudex re ita cognita.

Q. 20. An qui dubitat, utrum solverit debitum, tenetur adhuc illud integrè solvere, si certo scire nequeat se solvisse.

Resp. Aff. Est communis. Quia 1. debito certo non satisfit per solutionem non certam, nam solutio dubia non est æqualis debito certo: Justitia autem æqualitatem exigit. 2. In eo casu pro debito stat possessio. 3. In foro conscientie judicare debemus de rebus istis sicut prudens iudex cognita veritate, & inspecto jure naturali judicaret in foro externo: nam forum internum debet sequi sententiam fori externi, nisi constet externum niti presumptione falsa. At in foro externo debitor cogetur solvere debitum certum, nisi probet solutum esse, etiamsi creditor fateatur se de solutione dubitare, nec eam recordari.

Nec dicas in dubio meliorem esse conditionem

item possidentis. Nam 1. hoc non est verum, nisi quando in ceteris par est causa possidentis, & non possidentis; nam regulæ juris parem causam exigunt ad meliorem conditionem possidentis. 2. Creditor possidet jus exigendi, & accipiendi solutionem debiti sui, quo jure spoliari non debet in dubio. Nec refert, quod debitor pecuniam solvendam possideat: nam dubium non versatur circa ipsam pecuniam, cujus sit, sed circa Jus exigendi debitum, an adhuc sit, cum autem Jus illud certò extiterit, & non constet de ejus extinctione, creditor possidet durationem Juris illius. Ita De Lugo, Sanchez, &c.

Q. 21. An est contra Justitiam prodere alterius secretum suæ fidei commissum, & obligatio resarciendi damnum inde secutum?

Resp. Aff. Est commun. Quia quilibet habet Jus, ne ejus secreta detegantur; estque mortale, si arcanum sit gravis momenti, vel inde grave damnum proximi, aut discordiæ sequi possit unde illud Eccli. 27. Qui denudat arcanum amici, fidem perdit... denudare amici mysteria desperatio est anime infelicis.

Quare non licet arcanum etiam à privato creditum sine ejus consensu alteri aperire etiam ex præcepto superioris, nisi aliâ viâ cognitum sit, quia servare fidem est de jure naturali, ait S. Thom. q. 70. a. 1. ad 2. nihil autem potest præcipi, nec fieri contra id, quod est de jure naturali.

Excipe

Excipe nisi secreti revelatio necessaria sit ad impediendum grave damnum injustum spirituale, vel temporale tertii, vel communitatis à tali homine inferendum, aut continuandum, tunc enim non expectato præcepto superioris teneris secretum tibi creditum revelare iis, quorum interest, non nominatâ personâ nisi hoc necessarium sit ad malum impediendum. *Ita commun.* Quia charitas obligat ad impediendum damnum commune, & privatum innocentis etiam cum damno nocentis: nam bonum publicum, vel Jus nocentis, ad cujus defensionem revelatur secretum, prævalet juri, quod nocens habebat ad illud secretum, & ejus damno.

Hinc teneris patefacere eos, qui prava dogmata occultè spargunt, vel aliquid moluntur contra patriam, vel vitam, famam, bona alicuius privati, modò id extra confessionem noveris. Idque quamvis jurasses te non revelaturum. Nam juramentum illud, utpote contra obligationem naturalem charitatis invalidum est, & illicitum.

Item juxta multos non teneris secretum justè cognitum cum certo periculo vitæ tuæ, vel gravissimi damni occultare, nisi sit ex confessione notum, vel secretum principis, aut Reip. vel nisi eius revelatio vergeret in grave Reip. seu communitatis malum, vel promiseris cum tanto damno servaturum, quia seclusis his casibus, & cæteris paribus habes Jus tibi potius

potius consulendi, quàm alteri privato, qui non est in hoc rationabiliter invitus: nec censuris voluisse te obligare, cum tanto onere ad illud servandum.

Not. Is, cui alter injustè aperuit secretum tertii, tenetur illud non detegere. Quia illa cognitio derivata est à prima manifestatione sub secreto data, & ulterior illa manifestatio cederet in injuriam alterius, qui secretum commisit, essetque extensio, ac ampliatio injuriæ factæ à primo iniquo proditore.

Q. 22. *An obligatio restituendi bona externa, & resarciendi damna in illis injustè illata à defuncto, transit ad heredes etiam extraneos?*

Resp. Aff. Constat 1. ex c. ult. de sepult. & c. 9. de usur. & c. 5. de raptor. ibi: *heredes ejus moneas, & compellas, ut his, quibus ille per incendium, vel alio modo damna contra Justitiam irrogaverat, juxta facultates suas, condignè satisfaciant.* 2. Quia onus restituendi bona est affixum bonis defuncti, qui eo ipso censebatur jam totum id habere minus in suis bonis, quòd teneretur illud in conscientia solvere: ac proinde onus illud transit ad eorum possessorem. 2. Hæres substituitur in locum defuncti, eumque repræsenterat quoad bona, jura, ac debita realia; & sicut succedit in bona, ac jura, item in onera, ac debita realia defuncti,

functi, quæ in se suscipit ex contractu implicito per acceptationem hæreditatis.

Si plures sint hæredes, singuli tenentur pro hæreditaria portione, non tamen in solidum. Quia sicut bona, & jura defuncti dividuntur inter hæredes, ita & onera, ac debita dividi debent ex l. 2. *Cod. de hæred. act.* & l. 26. *Cod. de pact.* æquum est enim, ut qui tantum ex parte commodum percepit, onus quoque ex parte duntaxat sentiat; nam licet singuli repræsentent defunctum, non tamen totaliter, sed ex parte: omnes autem simul eum repræsentant totaliter. Cap. autem *tua nos de usur.* solum significatur totam obligationem restituendi transire ad hæredes simul iunctos, ita tamen ut singuli non teneantur nisi ex parte.

Quod si res aliena extet in se apud unum hæredem, hic tenetur eam integram restituere; idem dic de re defuncti hypothecata alteri. Nam res sic alteri obligata transit cum suo onere ad quemlibet possidentem c. 5. *de pignor.* sed tunc is habet actionem de eversione contra cæteros hæredes, qui debent ei rependere pro rata. Cæterum legatarii non universales minimè obligantur ad restitutionem, si ea, quæ hæredibus relicta sunt, sufficiant ad solvenda omnia debita, relicta portione hæredibus Jure debita. Quia non succedunt in onera testatoris sicut hæredes, nec eius per-
sonam

sonam repræsentant. Si bona non sufficiant debent legatarii conferre ad restitutionem pro rata; quia ante omnia legata debent solvi debita, & postea deduci portio hæredibus debita.

Not. Hæredes tenentur etiam contractibus a testatore initis, l. 13. *Cod. de contrab. & committ. stipul.* ibi: *generaliter sancimus omnem stipulationem, sive in dando, sive in faciendo, sive mixta ex dando, & faciendo inveniantur, & ad hæredes, & contra hæredes transmitti, sive specialis hæredum fiat mentio, sive non.* Nam, ut dixi, hæredes repræsentant defunctum, eique sicut in bona, ac jura, ita & in onera, debita & obligationes reales succedunt.

